

**PELA
UODDU
RORUU
NAGUA
NANNA
BRI
GADA**

IGNJATJE PERIĆ

RATNA PROŠLOST NAŠIH NARODA

KNJIGA STO ČETRDESET PRVA

MONOGRAFIJE
JEDINICA NOV I PO JUGOSLAVIJE

KNJIGA DVADESET TREĆA

UREĐIVAČKI ODBOR

General-pukovnik MIRKO JOVANOVIĆ, general-potpukovnik JOCO TARABIC, general-potpukovnik VELJKO MILADINOVIĆ, general-major FABIJAN TRGO, general-major METODIJE KOTEVSKI, pukovnik VIKTOR KUCAN, pukovnik MISO LEKOVIC, pukovnik AHMET ĐONLAGIC, pukovnik RADOMIR PETKOVIC — glavni urednik

UREDNIK

pukovnik RADOVAN PANIC

VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD

IGNJATIJE PERIC

**PETA
KORDUNAŠKA
BRIGADA**

Beograd, 1972.

Glava 1.

FORMIRANJE BRIGADE I NJENE PRVE BORBE

— septembar 1942 — mart — 1943 —

Razvoj oružane borbe na Kordunu do septembra 1942.

Proglašenje „Nezavisne Države Hrvatske“ i dolazak Pavelića i ustaša na vlast narod Hrvatske je dočekaao u strahu. To je naročito došlo do izražaja u krajevima nastanjenim srpskim stanovništvom. Tako je Kordun,¹ koji je inače zbog svog vojnogeografskog položaja uvijek bio ratno poprište, ponovno bio izložen teror, pljački, razaranja i svim nedaćama koje oružani sukobi sa sobom nose. Preko njega su u istoriji prošle mnoge vojske i ratni vihuri. Kordun je najizrazitiji dio nekadašnje Vojne krajine. Preko njega je najčešće išao pravac glavnog udara za vrijeme turske ekspanzije na zapad. Na njemu su se tukle vojske dvaju carstava: otomanskog, s jedne strane, a kuće Habzburga i krune Svetog Stjepana, s druge strane. Kordun je viševjekovna „ničija zemlja“, most i tvrđava turskih zulumčara, aga i begova, na putu za Kranjsku, Korušku i Austriju. Po zemlji kordunskoj gazili su i janjičari, i haramije, i husari, i venturini. Ginuo je seljak-Kordunaš za Habzburgovce i njihove generale, prolijevao je krv u „paklu“ Galicije i Bukovine, davao život na žrtvenik neznanja i trenutnog zanesenjaštva. Seljak Korduna je vjekovima bio ratnik. Rat je dugo bio njegovo osnovno zanimanje. Tek od 90-tih godina 19. vijeka nastao je preokret u životnoj orijentaciji ovih krajeva. Ratovalo se povremeno, a zemljoradnja je bila glavno zanimanje. Osnov-

¹ Kordun je područje oko rijeke Korane, između Male i Velike Kapele na zapadu, Kupe na sjeveru, Petrove gore na istoku i Plješevice na jugu. Ima Kordun je dobio od francuske riječi „cordon“, što znači niz, red, sistem stražarnica, granica.

ne moralne kategorije tamošnjih ljudi bijahu hrabrost, muškost i osjećaj socijalne pravde, toliko njegovane u uslovima kućnih zadruga. Zadružni život ostavio je značajna psihološko-moralna nasleđa. Graničaru je ostala strana psiha feudalno-kmetских odnosa.

Komunistička partija Jugoslavije (KPJ) počinje prodirati na kordunaško selo poslije 4. partijske konferencije, ali intenzivnija organizacija partijskih ćelija i komiteta osjećala se tek poslije 1937. godine, kada je drug Tito došao na čelo Partije. Od tog vremena na Kordunu se osjećala jači partijski rad, tako da su u aprilu 1941. na teritoriji Korduna postojale 34 ćelije Komunističke partije Hrvatske (KPH), sa 222 člana partije i 14 samostalnih kandidatskih grupa za člana KPH sa oko 100 kandidata. Skoro svako veće selo imalo je svoju organizaciju KPH, organizaciju Saveza komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ) ili kandidatsku grupu. Početkom ustanka na teritoriji Korduna bilo je oko 550 članova Partije, kandidata Partije i članova SKOJ-a. Kada se imaju u vidu stare ratničke tradicije kordunaških graničara, kao i činjenica da je na Kordunu u to vrijeme bio jak utjecaj Komunističke partije Jugoslavije, onda je jasnije zašto je narod Korduna, na poziv Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske (CK KPH), krenuo masovno u borbu za oslobođenje svoje zemlje i za uništenje okupatora i njegovih slugu-ustaša i četnika.

Razvitak narodnooslobodilačke borbe (NOB) na Kordunu 1941. može se podijeliti u tri vremenska perioda:

Prvi period — od 27. jula do polovine septembra. Ovo je u stvari vrijeme formiranja prvih gerilskih partizanskih odreda, jačine 15 do 40 partizana, naoružanih uglavnom lovačkim puškama, kordunaškim kuburama, pištoljima i ponekom pravom vojničkom puškom. Međutim, svi partizani nisu u prvi mah imali ni ovakvog oružja, nego su pojedinci bili naoružani vilama, sjekirama, batinama i sličnim predmetima. Zbog ovakvog skromnog naoružanja, prve borbe partizana svodile su se na manje diverzantske akcije i napade iz zasjeda na neprijateljske patrole i manje grupe vojnika. Ipak je u to vrijeme izvedeno i nekoliko većih i složenijih akcija, među kojima treba istaći prvo oslobođenje općinskog mjesta Perjasice i

zauzeće željezničke stanice Vojnić. Kako je na Kordunu polovinom septembra već bilo formirano 45 gerilskih partizanskih odreda, a na cijeloj teritoriji Korduna su se skoro svakodnevno vodile borbe protiv ustaša, domobrana i žandara, odlučeno je da se on podijeli na četiri rejona. U svakom rejonu formirano je rejonsko vojno i rejonsko partijsko rukovodstvo. To je u stvari bila značajnija razvojna etapa vojne organizacije kordunaških partizanskih jedinica.

Drugi period — druga polovina septembra do kraja novembra. U ovom razdoblju redale su se jedna za drugom veće i složenije akcije. Oslobođena su, pored ostalog, tri dalja općinska mjesta: Tušilović, Skakavac i Krstinja. Uništeno je 6 neprijateljskih kamiona. Krunu važnijih akcija iz tog perioda predstavljao je upad partizanskog voda 1. bataljona Komande za Kordun i Baniju u bolnicu okupiranog Karlovca.

U prvoj polovini oktobra komande rejona preformirane su u štabove bataljona, a gerilski odredi pretvoreni su u vodove i čete. Imenovan je i štab NOP odreda za Kordun i Baniju. U vrijeme formiranja vodova, četa i bataljona, na teritoriju Korduna upale su jače italijanske okupatorske trupe i zauzele ga.² Dolazak Italijana imao je za cilj da se sačuva već poljuljana ustaška vlast, koja je u to vrijeme bila već praktično likvidirana skoro na cijeloj teritoriju Korduna. Poslije dolaska italijanske pješadije, artiljerije i oklopnih jedinica na Kordun, partizani ovog kraja počinju i sa njima nemilosrdnu i tešku borbu. Značajnije borbe sa Italijanima iz tog vremena bile su:

— 10. oktobra odred „Debela kosa” zarobio je jednog italijanskog oficira obavještajca i jednog vojnika. Zaplijenjen je putnički automobil, 1 puška i 1 pištolj;

— jedinice 2. bataljona napale su sredinom oktobra dva kamiona koji su se kretali iz Vojnića prema Krstinji. Poslije kraće borbe kamioni su zapaljeni. Zarobljeno je 15 italijanskih vojnika,⁵ a 4 su poginula, među kojima i 1 oficir. Zaplijenjen je 1 puškomitraljez i desetak pušaka;

⁵ Početkom maja 1941. stigle su na Kordun prve italijanske trupe i zaposjele sva općiraska mjesita na Kordunu. Sredinom jula iste godine italijanska vojska povukla se sa Korduna.

— 23. oktobra jedan italijanski bataljon konjice izvršio je napad na partizanski odred „Debela kosa“. Cilj ovog napada bio je da se razbije odred i uništi njegov logor u šumi Debela kosa. Nakon petosatne borbe Italijani su razbijeni i prisiljeni da se povuku u Vojnić;

— partizanski vod 1. bataljona posle povratka iz karlovačke bolnice napao je 17. novembra italijansku stražu na koranskom mostu kod Karlovca. Poslije jednosatne borbe neprijateljska posada je likvidirana. Pored ostalog, zaplijenjen je 1 puškomitraljez;

— jedinice 1. i 2. bataljona Komande Korduna i Banije vodile su 2. i 3. decembra odbrambene borbe u s. Budačka Rijeka kod Krnjaka. Italijanske jedinice jačine oko dva bataljona, ojačane minobacačima i tenkovima, imale su zadatak da se od Karlovca probiju na teritoriju Korduna. Neprijatelj je u ovom pohodu palio, pljačkao i ubijao stanovništvo. U toku desetosatne borbe neprijatelj je zaustavljen i prisiljen na brzo povlačenje u Karlovac i Vojnić. U ovoj borbi neprijatelj je imao oko 200 mrtvih i ranjenih vojnika i starješina. U periodu tih borbi Italijani su predstavljali neprijatelja, koji je bio bolje naoružan, uvijekban i pripremljen za dugoročnije borbe od ustaša i domobrana.

U ovom periodu značajno je bilo i to da su partizanske jedinice uspjele da kroz borbu zamijene svoje stare puške novim puškama oteetim od neprijatelja. Dobiveni su i prvi puškomitraljezi. Naoružanjem vodova, četa i bataljona vojničkim puškama i puškomitraljezima znatno je porasla njihova vatrena moć.

Uporedo sa razvojem partizanskih jedinica formirani su i prvi narodnooslobodilački odbori (NOO-i). Prvi seoski NOO-i na Kordunu obrazovani su već krajem septembra, a u toku oktobra završeno je njihovo formiranje. U drugoj polovini novembra obrazovani su i općinski NOO-i. Mjesec dana kasnije stvoreni su kotarski NOO-i Vrginmost, Vojnić, Veljun i Slunj. U tom periodu, pored narodnooslobodilačkih odbora, formirani su i kotarski komiteti KPH (KK KPH) za kotar Vojnić, Vrginmost, Veljun i Slunj. Krajem oktobra, Okružni komitet KPH za Karlovac (OK KPH) prebačen je iz Karlovca na Kordun, odakle je imao bolje uslove za rukovođenje i rad. Uporedo sa obra-

zovanjem NOO-a i kotarskih komiteta, formirani su seoski, općinski i kotarski odbori Antifašističkog fronta žena (AFZ), a završena je i teritorijalna organizacija rada oko stvaranja SKOJ-a na Kordunu.

Treći period — decembar 1941. godine — februar 1942. Ovaj period je karakterističan po naglom porastu broja partizana u kordunaškim partizanskim jedinicama. Početkom februara 1942. na Kordunu je bilo 2.113 naoružanih partizana, svrstanih u partizanskim jedinicama. U ovom periodu formirani su rezervni partizanski odredi u kojima je bilo 5.100 nenaoružanih boraca. S obzirom na naglo povećanje broja boraca i partizanskih jedinica, te bolje naoružanje i popunu municijom, početkom decembra partizanske jedinice na cijeloj teritoriji Korduna prelaze u ofanzivne akcije. Za vrijeme te ofanzive oslobođeno je s. Vojišnica, ž. st. Vojnić, ž. st. Utinja, te općinska mjesta Krnjak i Veljun. Potpuno je uništena željeznička pruga Karlovac — Topusko i komunikacije Karlovac — Krnjak — Slunj, Karlovac Tušilović — Vojnić — Vrginmost i Vojnić — Krstinja — Vel. Kladuša. Osim navedenih akcija, 12. januara 1942. oslobođen je i Vojnić, koga je branio jedan ojačan domobransko-žandarmerijski bataljon. Oslobođenjem Vojnića prvo kotarsko mjesto u Hrvatskoj bilo je u rukama partizana.

Radi razbijanja partizanske ofanzive na Kordunu krajem decembra 1941. i početkom januara 1942, jače ustaško-domobranske snage od Karlovca, Zagreba i Gline upale su u sjeverni dio Korduna, gdje se nalazio 4. kordunaški partizanski bataljon pod komandom Nikole Vidovića. Na slobodnoj teritoriji neprijatelj je vršio masovne pokolje, pljačku i paljenje, misleći da će tako pokolebati narod i partizane i prisiliti ih da se po visokom snijegu i velikoj zimi povuku u šume i time osude na propast. Međutim, neprijatelj nije postigao planirani cilj. Razbijanjem ove neprijateljske ofanzive partizani Korduna prelaze u akcije i na okupiranu teritoriju Pokupskog, Cazinske krajine³ i Bosiljeva, tako da je početkom 1942. oslobođena Pisarevina i neka sela na teritoriji Pokupskog. Osim Velike Kladuše na teritoriji Cazinske krajine oslobođena su sela

³ Cazinska krajina je dio teritorije Bosanske krajine koja se nalazi na lijevoj obali r. Une.

Johovica i Tržačka Raštela. Tako se NOP sa Korduna sve više širio i na teritorije gdje živi hrvatsko i muslimansko stanovništvo.

U vremenu od 1. do 7. februara 1942, od dotadanja četiri bataljona i od tri novoformirana bataljona formirana su dva partizanska odreda: 1. kordunaški partizanski odred (1. KPO), jačine 4. bataljona, i 2. kordunaški partizanski odred (2. KPO), jačine 3 bataljona. Prvi KPO djelovao je na teritoriji kotara Vojnić i Vrginmost. Ovaj odred je izvodio akcije na teritoriji Pokupskog, u okolini Karlovca i Duge Rese. Drugi KPO bio je lociran na južnom dijelu Korduna i djelovao je u pravcu Generalskog Stola, Ogulina, Plaškog, Plitvičkih jezera i Cazina. U istom vremenu Komanda za Kordun, i Baniju preformirana je u Štab Grupe kordunaških partizanskih odreda.

U borbama od 27. jula 1941. do 28. februara 1942. godine neprijatelj je na Kordunu imao preko 100 mrtvih. Zarobljena su 2 italijanska i 13 domobranskih oficira i 703 neprijateljska vojnika i podoficira. U istom periodu partizanske jedinice Korduna zaplijenile su: 729 pušaka, 15 pištolja, oko 45 puškomitraljeza, 9 mitraljeza, 4 minobacača 81 mm, preko 100.000 puščanih i mitraljeskih metaka, oko 500 ručnih bombi i dosta drugog naoružanja, opreme i životnih namirnica.

Oslobođenjem Krnjaka, Tušilovića, Utinje, Vojišnice, Bovića, Vojnića, Krstinje, Vel. Kladuše, Veljuna, Primišlja i drugih mjesta na Kordunu, krajem februara 1942, skoro čitav Kordun bio je oslobođen. Budući da su bili stvoreni pogodni uslovi za dalje širenje vojnog dejstva i političkog uticaja, Glavni štab Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Hrvatske (GSH), koji je u jesen 1941. konstituisan u Petrovoj gori u s. Vučkovići, a uskoro poslije toga preselio se u s. Zbijeg kod Slunja, odlučio je da se akcije pojačaju sa Korduna na susjedne i neoslobođene oblasti, nastanjene hrvatskim i muslimanskim stanovništvom. Krunu svih uspjeha narodnooslobodilačkog pokreta (NOP) na slobodnoj teritoriji predstavljala je 2. okružna partijska konferencija OK KPH Karlovac⁴ koja je održana 12. i 13. marta 1942. godine u Vel. Kladuši. Na njoj je

⁴ Zbornik dokumenata i podataka o NOR-u, tom 5, knj. 30, dok. br. 38, str. 98 (u daljem tekstu samo Zbornik).

Grupa boraca 1. kordunaškog partizanskog odreda u s. Radonji kod Vojnića, juna 1942.

razmatrana vojnopolitička situacija od početka ustanka naroda Hrvatske, pa do marta 1942. godine. Analizirani su uspjesi i propusti i određene nove smjernice za dalji razvoj NOP-a u okrugu Karlovac. U zaključcima je naročito podvučena nužnost prenošenja plamena ustanka sa oslobođenog Korduna na neoslobođene krajeve, nastanjene hrvatskim i muslimanskim stanovništvom. U duhu ovih zaključaka, već u drugoj polovini marta 1942. godine, po naređenju Štaba Grupe kordunaških partizanskih odreda, upućen je sa Korduna na Zumberak Grga Milašinčić sa jednim vodom partizana iz 1. bataljona 1. KPO. Jedan vod iz 4. bataljona istog odreda upućen je u Pokupsko, a jedna četa 1. bataljona 2. KPO upućena je u rejon Bosiljeva kod Karlovca. Ove grupe već prekaljenih boraca i istaknutih rukovodilaca' pomogle su u razvijanju i jačanju NOB-a u tim krajevima.

Naglo širenje ustanka i stvaranje velike slobodne teritorije u Kordunu nadomak Zagreba, zadavalo je još u

početku ustanka 1941. mnogo briga okupatorsko-ustaškim planovima. Da bi likvidirao partizanski pokret na slobodnoj teritoriji i sprečio dalje širenje NOP-a u ovom dijelu Hrvatske, Pavelić je u drugoj polovini marta formirao Utinjski zdrug,⁵ koji je 20. marta poduzeo ofanzivu na slobodni sjeveroistočni dio Korduna, tj. prema širem rejonu Petrove gore, Debele kose i Skradske šume. U toku dvadeset dana, koliko je ofanziva trajala, neprijatelj je uspio da prokrstari ovim dijelom Korduna, prođe djelimično i kroz Petrovu goru i ponovno uspostavi svoje posade u s. Utinji, ž. st. Vojnić, Tušiloviću, Krnjaku, Vojniću, Perjasici i Vel. Kladuši. Iz ovih mjesta neprijatelj je poslije upadao u pojedina oslobođena sela radi pljačke, paljenja i ubijanja. Osim toga, ustaše i domobrani svojim stalnim akcijama nastojali su da ometu proljetnu sjetvu, jer su znali od kolike je ona važnosti za stanovništvo i partizanske jedinice Korduna. U tom periodu mladi narodnooslobodilački odbori Korduna preduzimali su sve mjere kako bi i pod najnepovoljnijim uslovima zasijali što više ljetine i time obezbijedili normalnu ishranu vojske i stanovništva ovog kraja. Kako martovska ustaška ofanziva nije imala značajnijih uspjeha, ustaški stan u Zagrebu smjenio je komandanta zdruga, domobranskog pukovnika Zgagu, i na njegovo mjesto postavio ustaškog potpukovnika Antu Moškova,⁶ koji je dotada bio komandant Pavelićeve tjelesne bojne. Zdrug, ojačan sa još nekoliko ustaških elitnih bataljona, imao je zadatak da opkoli Petrovu goru, da je sistematski pretraži i likvidira glavninu partizanskih snaga. Poslije petodnevnih teških borbi koje su vođene u Petrovoj gori od 9. do 13. maja 1942. godine, 14. maja rano ujutro partizanske jedinice uspjele su da se probiju iz trostrukog ustaškog obruča i da se zabace neprijatelju iza leđa.

Opkoljavanjem partizanskih jedinica u Petrovoj gori, ustaše su računale na siguran uspjeh. Međutim, ni Moškov kao ni njegov prethodnik, pukovnik Zgaga, nisu imali značajnijih uspjeha. Prilikom proboja kordunaških parti-

⁵ Utinjski zdrug nazvan je po selu Utinja, odakle su ustaše otpočele svoju proljećnu ofanzivu prema Petrovoj gori.

* Uhvaćen sa grupom križara poslije završetka rata, izveden pred sud, osuđen na smrt i strijeljan.

zana iz Petrove gore ustašama su nanijeti veliki gubici u ljudstvu i tehnici. Jedino što je neprijatelj postigao jesu masovna ubijanja⁷ nevinog stanovništva Korduna i velike pljačke žita i ostalog.

Poslije proboja obruča u Petrovoj gori, partizanske jedinice Korduna prelaze u protivnapad i u toku proljeća i ljeta oslobađaju Tounjski Tržić, Primišlje, Perjasicu, Krnjak, Vojnić, ž. st. Vojnić, Utinju, Vrginmost i druga mjesta. Pored toga izvedeno je niz uspješnih akcija na željezničkoj pruzi Karlovac — Plaški — Vrhovine. Željeznička pruga Karlovac — Vojnić — Glina ponovno je potpuno uništena. Italijanske trupe koje su pod svakodnevnim udarcima kordunaških jedinica, početkom 1942. godine, još samo držale Topusko, Vrginmost i Slunj, bile su izložene neprekidnim napadima. Zbog velikih gubitaka i otežanog snabdijevanja Italijani su u proljeće 1942. napustili i ove posade i povukli se prema Ogulinu, Karlovcu i Hrvatskom primorju. U isto vrijeme ustaško-domobranske jedinice pretrpjele su osjetne gubitke na komunikacijama Karlovac — Slunj, Karlovac — Vojnić — Vel. Kladuša i Vel. Kladuša — Topusko — Vrginmost — Vojnić. Ujedno ove komunikacije bile su potpuno onesposobljene za svaki saobraćaj. Pored vojničkih i političkih uspjeha, NOO-i, uz svestranu podršku partijskih organizacija KPH, SKOJ-a, a naročito AFZ-a i cjelokupnog naroda slobodne teritorije, izvode uspješnu žetvu, koja je te godine bila vrlo bogata. Pod parolom „Ni zrna žita okupatoru“ narod je u saradnji sa partizanskim jedinicama požeo svaki pedalj zasijanog zemljišta, ovršio žito i spremio ga u tajne magacine. Okupator i njegove sluge-ustaše, nastojali su da po svaku cijenu ometu žetvu, ali i ovoga puta jedinstvom akcija pozadine i fronta razbijeni su svi neprijateljski planovi.

Početkom druge polovine 1942. NOO-i razvijaju još veću djelatnost i postižu nove uspjehe. Formirani su prvi dječji domovi, u koje su smještena djeca bez roditelja i djeca čiji su se roditelji nalazili u partizanskim jedinicama. U to vrijeme počele su da rade za potrebe fronta i pozadine

⁷ Samo u prvoj polovini 1942. u Petrovoj gori i njenoj okolini ubijeno je oko 2.000 lica. U selima Rujnica, Bugar i Kordunsiki Ljeskovac ubijeno je 1.015 osoba, a u s. Toboliću 250 ljudi, žena i djece, među kojima i 90 djece ispod 15 godina.

razne radionice za opravku tehnike, obuču i odjeću, kovačnice, pilane, ciglane, kožare i neka druga preduzeća. Ova partizanska preduzeća, mada su imala male kapacitete i skromna tehnička sredstva za dobivanje finalnih produkata, bila su vrlo značajna i bez njih bi život stanovništva i vojske na slobodnoj teritoriji bio vrlo težak.

Radi što boljeg stručnog osposobljavanja boračkog i starješinskog kadra, na Kordunu je još u proljeće 1942. počela da funkcioniše prva oficirska škola, sa sjedištem u s. Gornji Budački. Ovo je ujedno bila prva vojna škola ovakve vrste u Narodnooslobodilačkoj vojsci i partizanskim odredima Jugoslavije (NOV i POJ). Pored toga, skoro čitavu 1942. godinu radili su omladinski kursevi, kroz koje su se osposobljavali omladinci i omladinke za vojne dužnosti u partizanskim jedinicama. Sa današnje tačke gledišta, ovi kursevi bili su i neka vrsta malih vojno-nastavnih centara za obuku regruta. Pored ovih kurseva, na teritoriji Korduna radili su i postojali i drugi razni kursevi (na primjer, partijski kursevi za uzdizanje mladih članova KPH, skojevski kursevi i drugi). Jednom riječju, Kordun je te godine bio pretvoren u košnicu u kojoj se na sve strane radilo danju i noću da bi se olakšala borba naroda i što više doprinijelo učvršćenju i osposobljavanju partizanskih jedinica i rukovodilaca na terenu Korduna.

Na osnovu postignutih uspjeha u proljeće i ljeto 1942. Glavni štab Hrvatske donio je odluku da se pristupi postepenom formiranju brigada NOV Jugoslavije na teritoriji Hrvatske. U rano ljeto formirana je 1. NOP brigada Hrvatske u s. Zbijeg kod Slunja. U ovu brigadu, pored dva lička bataljona i jednog banijskog bataljona, ušao je i dotada najbrojniji 2. bataljon 1. KPO. Kasnije, 18. avgusta, na obroncima Debele kose, formirana je 4. NOP brigada Hrvatske. Ovo je ujedno bila i 1. kordunaška brigada. Tek što je formirana, ona je krenula na dugi marš, popularno nazvan marš „Bratstva i jedinstva“, koji je sa Korduna vodio za Pokupsko, Zumberak i Bjelu krajinu.

Nakon 28 dana od formiranja 4. brigade, Glavni štab Hrvatske donio je odluku da se formira i 5. NOP brigada Hrvatske. Ovo naređenje izdato je u vrijeme kada je na Kordunu neprijatelj trpio poraz za porazom. Upravo tih dana razbijena je ustaško-domobranska posada u s. Hrvat-

ski Blagaj kraj Slunja i time je bila nagoviještena velika ofanziva jedinica NOV i POJ na neprijateljske posade i garnizone koji su se nalazili na južnom dijelu Korduna, u Cazinskoj krajini i u širem rejonu Bihaća.

Formiranje 5. NOP brigade Hrvatske

i

Početkom septembra 1942. godine Stab Grupe kordunaških partizanskih odreda primio je naređenje od 1. operativne zone da se od postojećih jedinica 1. i 2. kordunaškog partizanskog odreda formira 5. NOP brigada Hrvatske. Istom naredbom postavljeni su:

- za komandanta brigade Bogdan Oreščanin, dotadašnji komandant 2. KPO;
- za političkog komesara brigade Miloš Šumonja, dotada na dužnosti komandanta 1. KPO;
- za zamjenika političkog komesara brigade Rade Janjanin,⁸ dotada politički komesar jednog bataljona 2. KPO;
- na dužnost operativnog oficira brigade Simo Miškinović;
- za informativnog oficira brigade Tomo Štrukelj;
- za intendanta brigade Milan Zimonja, dotada intendant 4. bataljona 1. KPO;
- za referenta saniteta brigade Desanka Tarbuk;⁹
- za oficire pri štabu brigade Petar Kreća i Stanko Gabrić.

16. septembra, oko podne, sakupilo se u selu Petrovoj Poljani kraj Dunjaka oko 700 boraca i starješina iz jedinica 1. i 2. KPO, koji su bili određeni za 5. brigadu. Tu su se nalazili i predstavnici kotarskog NOO Vojnić i Veljun, te predstavnici OK KPH Karlovac, Glavnog štaba Hrvatske i drugi. Oni su došli da prisustvuju svečanom činu formiranja 2. Kordunaške brigade, kako je novoformiranu brigadu u to vrijeme zvao narod Korduna.

U Petrovoj Poljani je prvo i formalno formiran štab brigade koji je zatim održao sastanak na kojem je odlučeno

⁸ Umro u proljeće 1943. od tifusa.

⁹ Umrlo poslije rata.

od kojih će se jedinica obrazovati pojedini bataljoni brigade i koje će starješine biti postavljene na ključne položaje u štabovima bataljona i komandama četa (vidi prilog broj 2). Odlučeno je da se 1. bataljon brigade formira od Udarnog bataljona 2. KPO i 1. čete 3. bataljona 1. KPO; 2. bataljon od pristiglih četa i vodova iz jedinica 1. KPO; a 3. bataljon od jedinica 2. KPO. Osim toga, odlučeno je da se obrazuje i vod za vezu brigade od voda iz 2. KPO, koji se do tada starao o održavanju veze između jedinica ovog odreda. Ovaj vod je, u stvari, predstavljao prvu jedinicu rodova i službi koje će se kasnije razviti u sastavu brigade. Na početku postojanja brigade nije bilo moguće formirati druge jedinice rodova i službi zbog nedostataka ljudstva i tehničkih sredstava. U vodu za vezu formirano je signalno i telefonsko odjeljenje. Odlučeno je da svaki bataljon ima po tri pješadijske čete i po jedan mitraljeski vod.

Riješeno je da se pri štabu formira agitprop grupa od tri člana i kurirsko odjeljenje jačine 10 boraca koje je ujedno služilo i za zaštitu štaba brigade.

Poslije završenog konstituisanja i prvog sastanka štaba brigade, postrojeni su borci, koje je Bogdan Oreščanin, komandant brigade, upoznao sa odlukama GŠ NOV i POH o formiranju brigade. U svom govoru on je boricima i starješinama objasnio organizacijsku šemu brigade i pročitao postavljenja na dužnosti u štabu brigade i štabovima bataljona. Novoimenovani politički komesar brigade Miloš Sumonja iznio je političku situaciju u svijetu i u zemlji i ukazao na zadatke brigade u toku NOR-a. Tada je došlo do spontanog veselja. Borci, starješine i narod okolnih sela su kroz pjesmu i igru klicali Komunističkoj partiji Jugoslavije, SKOJ-u, drugu Titu, bratstvu i jedinstvu naših naroda i saveznicima u ratu protiv sila Osovine.

U toku 17. septembra nastavljen je rad oko organizacije brigade i učvršćenja njenih jedinica. Toga dana osnovna brigada bila je posvećena formiranju partijskih organizacija KPH i SKOJ-a. Starješine službi organizovale su sanitetsko zbrinjavanje i snabdijevanje jedinica naoružanjem i ostalim materijalnim sredstvima.

Brojno stanje brigade na dan formiranja iznosilo je 799 boraca i starješina. Brigada je imala oko. 80% seljaka,

a ostalo su bili radnici, intelektualci i privatne zanatlije. Imala je 9 Hrvata i 790 Srba. Boraca od 1941. godine bilo je oko 250. Preko 50% starješina i boraca brigade imali su 10 do 13 mjeseci borbenog staža, što znači da je većina ljudstva prošla kroz razna vatrena krštenja i da posjeduje bogato ratno iskustvo (o drugim pojedinostima vidi Prilog br. 3).

Broj ljudi u brigadi se kasnije svakim danom povećavao, iako je ona već od prvih dana imala i ljudskih gubitaka. Iz pregleda brojnog stanja na dan 11. oktobra 1942.¹⁰ vidi se da je brigada imala 932 borca i starješine, a na dan 20. novembra iste godine 950 boraca i starješina.

Osnovno naoružanje brigade sačinjavali su pištolji, puške, puškomitraljezi i mitraljezi. Brigada je od automatskog naoružanja imala 22 puškomitraljeza i 6 mitraljeza, a za svako automatsko oružje oko 700 metaka. Iz toga se može izvući zaključak da je vatrena moć brigade bila mala, pa je u prvim akcijama, sa nadmoćnijim i naoružanijim neprijateljem, glavna snaga ležala u vještini ratovanja, upornosti i hrabrosti njenog boračkog i starješinskog sastava. U toku prvih mjeseci u skoro svakoj akciji osjećao se nedostatak savremenijeg i težeg naoružanja, naročito minobacača i pt. topova.

Prvih mjeseci su samo djelimično postojale neke službe brigade: intendantska služba, sanitetska služba i informativna — vojnoobavještajna služba.

Intendantska služba bila je razvijenija. U svakoj četi postojao je od prvih dana ekonom čete. Krajem 1942. svaka četa dobila je, pored ekonomu, još i 1 — 2 kuvara, potreban broj kazana i 1 dvoosovna kola. U štabu bataljona postojali su intendanti bataljona koji su se brinuli o snabdijevanju četa, samostalnih vodova i štaba bataljona. U svakom bataljonu postojala je bataljonska trupna komora u kojoj su se čuvale rezerve hrane, ođjeće, obuće i municije. Slična organizacija postojala je i u štabu brigade, s tim što je brigadna trupna komora bila nešto veća i što su njene rezerve bile veće. Osim toga, u svom sastavu imala je radionicu za opravku obuće i radionicu za opra-

¹⁰ Arhiv Vojnoistarijskog instituta JNA, kutija 831, fascikl 2, dok. br. 16 (ubuduće samo Arhiv VII).

vku odjeće. Ona je raspolagala i sa 1 do 2 majstora-bravara ili kovača koji su se starali o ispravnosti naoružanja i potkivanju konja.

Prvih mjeseci organizacija ishrane tijesno je bila povezana s mogućnostima narodnooslobodilačkih odbora. Naime, intendant brigade obično je određivao selo ili zaseoke iz kojih će se bataljoni snabdijevati. Intendanti bataljona su tada kontaktirali sa odbornicima tih sela. Oni su odbornike obaviještavali o tome koliko obroka dnevno treba pripremiti i za koliko ljudi. Kada je hrana dopremljena, četni ekonomi i dežurni četa starali su se o njenom raspoređivanju po vodovima i odeljenjima. Početkom 1943. brigada nije više bila vezana za sela, već je svaka četa u sopstvenim kazanima spremala hranu za svoje ljudstvo.

Problem odjeće i obuće brigade bio je cijelo vrijeme rata akutan, pa su intendantski organi imali najviše brige i posla oko snabdijevanja i opravke te opreme. Ovakvo stanje bilo je naročito izrazito u vrijeme formiranja brigade. U jednom svom izvještaju¹¹ od početka oktobra 1942. politički komesar brigade Miloš Sumonja, pored ostalog, piše:

„U 1. bataljonu stanje obuće i odeće je jako slabo. Drugovi su uglavnom obučeni u pola civilno i pola vojničko odijelo koje je slabo i skoro će dotrajati. Ima drugova koji imaju samo po jedan par veža. Po pitanju obuće još je gore. U ovom bataljonu ima 18 drugova potpuno bosih, a ima ih oko 50% čije su cipele vrlo loše i kod prvih kiša i blata će se raspasti. Za bosa drugove nastojimo nabaviti preko AF2-a Korduna kope i podšivamo ih kožom.

U 2. bataljonu stanje je kao i u 1. bataljonu, dok je u 3. stanje nešto bolje...”

Sanitetska služba bila je organizovana tako da je u svakoj četi postavljen četni bolničar sa jednim nosilima i dva nosioca ranjenika. Četni bolničari su uglavnom bile drugarice koje su se isticale hrabrošću i revnošću u radu. U štabu bataljona postojao je referent bataljona sa troja nosila i šest nosilaca ranjenika, a u štabu brigade referent saniteta brigade. Još prilikom formiranja brigade nastojalo se da se pri štabu brigade obrazuje sanitetski vod, ali je to zbog pomanjkanja ljudstva bilo ostavljeno za

¹¹ Arhiv VII, kutija 831, fascikl br. 1, dok. br. 4.

kasnije. Pored referenta saniteta u brigadi su bila dva bolničara sa jednim dvoosovinskim kolima i minimalnim rezervama zavojnog materijala i lijekova.

Stručna sprema sanitetskog osoblja bila je vrlo oskudna. Brigada nije imala ljekara sve do polovine 1943. godine, a ostalo osoblje završilo je kratkotrajne bolničarske kurseve. Ako se uzme ovo u obzir, može se zaključiti da se sa ovakvim stručnim znanjem nisu mogle preduzimati ozbiljnije mjere oko sanitetskog liječenja i zbrinjavanja ranjenog i oboljelog ljudstva brigade.

Artiljerijsko-tehnička služba je još od početka NOR-a bila u sastavu intendantske službe kako u jedinicama na Kordunu, tako i u ostalim jedinicama NOV i POH. Tek u drugoj polovini 1944. ona je izdvojena iz okvira intendantske službe, jer je u to vrijeme snabdijevanje naoružanjem, municijom i ostalim tehničkim materijalom bilo organizovanije, a i rezerve u ovom materijalu bile su tada znatno veće.

Obavještajnoj službi poklonjena je u početku formiranja brigade mala pažnja. U štabu brigade sve od sredine novembra 1942. nije bilo organa obavještajne službe, već je ovu dužnost vršio pored svoje redovne dužnosti, informativni oficir brigade Tomo Štrukelj. Istina, u štabovima bataljona postojali su obavještajni oficiri, ali su oni bili bolešljivi i nesposobni za obavljanje ove dužnosti.

Prilikom formiranja brigade formirane su i partijske ćelije KPH i organizacije SKOJ-a. Svaka četa imala je po jednu ćeliju KPH, a po jednu i štabovi bataljona i štab brigade.

Prema sjećanju prvog komesara brigade Miloša Šumonje, na dan formiranja brigada je imala 87 članova KPJ, 15 kandidata za člana Partije i oko 60 članova SKOJ-a. Ukupno članova Partije, kandidata za člana Partije i članova SKOJ-a bilo je 162, ili 22% od ukupnog brojnog stanja brigade. To je predstavljalo garanciju da će se svi zadaci koji budu postavljeni pred brigadu izvršavati sa dosta uspjeha.

U drugoj polovini septembra preformirane su i partizanske jedinice Korduna. Od dotadanja dva partizanska odreda, obrazovan je Kordunaški partizanski odred sa tri bataljona. Ova reorganizacija usledila je zato što je iz odre-

da veći broj ljudstva upućen u novoformiranu 4. i 5. kordunašku brigadu. Tih dana formirana je i Komanda kordunaškog vojnog područja sa sjedištem u Perić Selu. Obrazovanjem 4. i 5. brigade i kordunaškog vojnog područja i preformiranjem partizanskih jedinica, završena je reorganizacija jedinica na Kordunu. Stvaranjem prvih brigada dobivene su jače, bolje naoružane i pokretljivije jedinice koje su bile sposobnije za izvođenje većih i složenijih akcija na široj teritoriji.

Prve akcije brigade

Ujutro 18. septembra novoformirana brigada krenula je u pravcu s. Kestenovac i dalje za s. Veljun i Perjasicu — na komunikaciju Karlovac — Ogulin. Prvi put ovako veliki broj ljudi izbija na ovu važnu komunikaciju. Na širokom frontu planirane su diverzantske akcije koje će ozbiljno ugroziti transport okupatora i ustaša. Drugog dana brigada je stigla u rejon Generalskog Stola i s. D. Dubrava, gdje su jedinice brigade izvršile niz manjih diverzantskih akcija na putu i želj. pruzi Karlovac — Oštarije. U svanuće 24. septembra 1. i 3. bataljon zajedno sa dva bataljona Primorsko-goranskog partizanskog odreda postavili su zasjedu na dijelu pruge Generalski Stol — D. Dubrave. U toku dana u zasjedu je upala jedna kompozicija neprijateljskog oklopnog vlaka. U jednosatnoj borbi uništeno je 6 vagona, od kojih su tri bila oklopna. U zapaljenim vagonima izgorjela je neprijateljska vojna pratnja sa naoružanjem i opremom.

Poslije ovih prvih akcija bataljoni su povučeni u rejon Perjasice, s. Svojiča i Gaćeškog Sela radi odmora, analize postignutih uspjeha i nekih organizacijsko formacijskih promjena.

U toku 25. septembra održan je u s. Perjasici sastanak štaba brigade na kome je razmotreno stanje u jedinicama i prijedlog mitraljeske čete. Analizirane su prve akcije i postavljeni zadaci. Poslije toga održan je sastanak sa komandama vodova i četa i štabovima bataljona. Ovom sastanku, pored članova štaba brigade, prisustvovao je i komandant 1. operativne zone Hrvatske Ivo Manola. Na

dnevnom redu bile su tri tačke: stanje u brigadi, analiza prvih akcija i razno.

Komandant 1. operativne zone je istakao cilj i značaj formiranja brigada, njihove zadatke i teškoće na koje će one naići već u slijedećem periodu. Politički komesar brigade se osvrnuo na zadatke i neke uočene nedostatke starješina na političkim dužnostima, te mjere koje se preduzimaju u štabu brigade za brže i organizovanije uzdizanje političkog kadra. Spomenuo je i greške pojedinaca i nekih jedinica koje su bile uočene u proteklim akcijama. Komandant brigade se osvrnuo na disciplinu, na nedostatke iz proteklih akcija i na nužnost podizanja stručne spremlje boraca i starješina. Zamjenik političkog komesara brigade govorio je o liniji NOB-a, položaju drugarica-boraca u brigadi i organizaciji i stanju sanitetske službe koja još nije dobro funkcionisala, što je imalo negativnih posljedica na sanitetsko zbrinjavanje ljudstva brigade.

Na sastanku je riješeno da se od mitraljeskih vodova bataljona formira Mitraljeska četa brigade sa tri mitraljeska voda. Svaki vod imao je po dva odjeljenja. Za komandira Mitraljeske čete postavljen je Miloš Bakić, a za političkog komesara Stevo Dokmanović, dotada politički komesar 1. čete u 1. bataljonu iste brigade. Za komandira 1. voda postavljen je Petar Pavić, za komandira 2. voda Ljuban Gvozdić, a za komandira 3. voda Milić Dejanović.

Rasformiranje mitraljeskih vodova u bataljonima i formiranje Mitraljeske čete brigade izvršeno je zato da se mali broj mitraljeza, koji su bili u sastavu bataljona, grupiše u jednu mitraljesku četv, čime bi se dobila znatnija vatrena moć. Time je omogućeno štabu brigade da u svakom trenutku Mitraljesku četv može koristiti ili pri-dati onim jedinicama koje su se nalazile na glavnom pravcu napada ili na težištu odbrane. Na taj način mitraljezi su u kasnijim borbama korišteni racionalnije i bolje. Mitraljeska četa imala je 56 boraca naoružanih puškama i sa 6 mitraljeza.

U to vrijeme riješeno je da se pri štabu brigade organizuje vojni sud brigade. Dužnost predsjednika vojnog suda vršio je Rade Janjanin, zamjenik političkog komesara brigade. Donijet je i propis o nadležnosti u kažnjavanju

boraca i starješina u brigadi. Prema tom propisu komandir odjeljenja mogao je kazniti svoje potčinjene sa jednom smjenom prekoredne službe, komandir voda i vodni delegat sa dvije smjene, komandir i komesar čete sa 5 smjena, a komandant i politički komesar bataljona sa 7 prekorednih smjena. Pored toga, komandir i politički komesar čete imali su pravo kazniti svoje potčinjene sa 5 dana prisilnog rada, a štab bataljona sa 15 dana prisilnog rada.

Noću 26/27. septembra 2. bataljon brigade krenuo je iz Perjasice prema s. Vukmaniću kod Karlovca sa zadatkom da izvrši napad na neprijateljsku posadu u ovom mjestu. Ostatak brigade prebacio se ponovno na lijevu obalu r. Mrežnice. U toku iste noći 1. bataljon uništio je u rejonu Tounja 350 m željezničke pruge, pokidao telefonske žice i posjekao PTT stubove u dužini od 4 km. U isto vrijeme jedinice 3. bataljona digle su u vazduh armiranobetonski most na rijeci Mrežnici koji se nalazi na putu Perjasica — Generalski Stol.

Rano ujutro 29. septembra 2. bataljon napao je ustaško-domobransku posadu u s. Vukmaniću. Kada je već izgledalo da će akcija uspjeti, neprijatelju je stiglo pojačanje od pravca ž. st. Skakavac i Karlovca, pa se bataljon morao povući. U ovom napadu bataljon je imao 7 mrtvih i 2 ranjena, a izgubljene su 3 puške. U akciji su se naročito istakli Mile Jakšić i Dušan Stokrpa koji su u najkritičnijim situacijama izvlačili poginule i ranjene drugove, mada su tom prilikom bili izloženi jakoj neprijateljskoj mitraljeskoj vatri.

U toku 29. septembra štab brigade predložio je Štabu 1. operativne zone, pod čijom se neposrednom komandom nalazila brigada da bataljoni 5. brigade nose nazive: 1. bataljon Mirka Poštića, 2. bataljon Dušana Vergaša i 3. bataljon Miće Baraća.¹² Za prva dva bataljona Štab zone

¹² Mirko Poštić poginuo je krajem marta 1942. kao komandant 1. bataljona 1. KPO u s. Brezova Glava. Poznat po svojoj hrabrosti i umješnom komandovanju širom Korduna. Posebno se istakao u prvim danima borbe 1941. kada su ustaše od Topuskog i Gline nastojale da razbiju partizanske jedinice na istočnim padi-

je usvojio prijedlog, dok je 3. bataljon dobio naziv 3. bataljon Dragutina Klobučara Čorta. Poslije toga službeni naziv bataljona 5. brigade glasio je: 1. bataljon „Mirko Poštić“, 2. bataljon „Dušan Vergaš“ i 3. bataljon „Dragutin Klobučar — Cort.“

Šest dana nakon formiranja Mitraljeske čete, formiran je i Pionirski vod¹³ brigade. Ovaj vod sačinjavali su omladinci, koji su tek završili vojnu obuku u jednoj omladinskoj četi na Kordunu. Brojno stanje voda iznosilo je oko 25 boraca. Najstariji borac nije imao još ni 19 godina. Vod je bio naoružan puškama, a od inženjerijskog alata imali su samo ašove i pijuke. Pored voda za vezu brigade ovo je bila druga rodovska jedinica.

Napad brigade na Sunju

Nakon prvih akcija izvršenih na željezničkoj pruzi Karlovac — Ogulin i napada 2. bataljona na Vukmanić, brigada je 6. oktobra u pravcu Starog Sela kod Topuskog na putu za Baniju. Rano ujutro 8. oktobra brigada je postavila zasjedu kod Kamenskog mosta u rejonu Starog Sela i s. Katinovac. Ova zasjeda nije uspjela. Gubici brigade bili su 3 mrtva i 3 ranjena. Neprijatelj je imao 6 mrtvih i 5 ranjenih ustaša i domobrana. Poslije borbe kod Katinovca 5. brigada u saradnji sa 1. ličkom udarnom brigadom, te 7. i 8. banijskom brigadom izvela je još dvije neuspjele akcije oko Dvora na Uni.

U toku oktobra, dok se brigada nalazila na odmoru, formiran je politodjel brigade. Po planu ovaj odjel trebalo je da bude popunjen sa tri člana, ali se zbog nedostatka kadra u početku sastojao samo od dva člana. Ivan

nama Petrove gore. Proglašen je za narodnog heroja Jugoslavije.

Dušan Vergaš proglašen je za narodnog heroja Jugoslavije. Poginuo je u ljeto 1942. kao komandir čete u Primišlju.

Miće Barać poginuo je početkom 1942. kao komandant 3. bataljona 2. KPO. Poslije njegove pogibije omladina Primišlja i okolnih sela pjevala je o njemu i njegovom junaštvu.

¹³ U drugoj polovini 1943. Pionirski vod prerastao je u inž. četu 5. brigade.

Vandraček, zvani Vanjka, bio je zadužen za partijski rad, a drugarica Olga Golović¹⁴ za rad vezan za SKOJ.

Krajem otkobra otpočele su pripreme jedinica 5. brigade za početak čuvene ofanzive NOV i POJ na neprijateljske garnizone u Bosanskoj krajini i južnom dijelu Korduna. Cilj te ofanzive bio je da se oslobode Bihać, Čazin, Vel. Kladuša, Slunj i okolna mjesta i time stvori veća kompaktnija slobodna teritorija na dijelu Bos. krajine, Like, Korduna i Banije. U sklopu opšteg zadatka Vrhovnog štaba NOV i POJ, 5. kordunaška i 7. banijska brigada imale su zadatak da dejstvima na željezničku prugu i put Sunja — Bosanski Novi onesposobe te komunikacije, vežu neprijatelja na teritoriji Banije za svoje posade i spreče eventualne neprijateljske prodore od Siska i Petrinje prema Bihaću. Radi lakšeg rukovođenja, od predstavnika štabova 5. i 7. brigade formiran je Operativni štab grupe brigada. Čim je formiran odlučeno je da se noću 1/2. novembra 1942. napadne i oslobodi Sunja.

Prema izveštaju naše obavještajne službe, u Sunji su se nalazile sledeće snage: jedan bataljon domobrana, dvije čete ustaškog želj. bataljona, jedan oklopni vlak, 2 tenka i 3 topa. Neprijatelj je bio smješten na želj. stanici, u žandarmerijskoj kasarni i u kući u kojoj se nalazio ustaški tabor — ustaški štab. Sve zgrade u kojima je neprijatelj bio smješten bile su ograđene bodljikavom žicom. Oko njih su izgrađeni bunker. Zgrade su uređene za odbranu.

Plan napada:

— 3. bataljon 5. brigade dobio je zadatak da napad na Sunju izvede sa istočne strane, s tim da 1. četa bataljona napadne i razoruža žandarmerijsku posadu. Druga četa bataljona s jednim vodom napadala je na grupu kuća u kojima se nalazio ustaški štab i osiguranje štaba. Drugi vod ove čete određen je u bataljonsku rezervu. Treća četa imala je zadatak da svojim rasporedom blokira sjeverni i sjeveroistočni izlaz iz sela Palanka kod Sunje;

¹⁴ Olga Golović rođena je u Nikšiću. Krajem 1942. prebačena je iz jedne crnogorske brigade u sastav 8. divizije za političkog radnika u diviziji. Poginula je u proljeće 1945. kod Rijeke od eksplozije jedne njemačke granate.

— 1. bataljon sa 1. i 2. četom dobio je zadatak da napadne Sunju sa zapadne strane grada, a 3. četa bataljona s jednim vodom da napadne i razoruža jednu manju domobransku posadu na ž. st. Brđani na pruži Sunja — Sisak. Jedan vod osiguravao je brigadu od iznenadnih neprijateljskih napada od Siska;

— 2. bataljon brigade bio je u rezervi Operativnog štaba brigada.

Jedinice 7. brigade imale su zadatak da napadnu i likvidiraju dio uporišta u rejonu ž. st. Sunja. Brigada je, ujedno, trebala da postavi osiguranje prema Kostajnici i Hrvatskoj Dubici.

Kako vremena nije bilo čitava priprema za napad sastojala se u tome što su štabovi brigada i bataljona primili pismenu zapovijest, brzo je proučili i odmah sa jedinicama krenuli na izvršenje zadataka. Nedostatak vremena onemogućio je štabovima brigada i bataljona da se detaljnije upoznaju s rasporedom neprijateljske žive sile i vatrenih sredstava, a zaostalo je i uobičajeno izviđanje zemljišta i prilaza Sunji. Sve to je u toku napada izazvalo veoma neugodne posljedice.

Bataljoni brigade zauzeli su na vrijeme određene položaje i 2. novembra u 1 sat noću otpočeo je napad. Već na početku, kao posljedica neizvršenog izviđanja, uočeno je da se neprijatelj ne nalazi tamo gdje se to prvobitno pretpostavilo. Objekti gdje su bili smješteni ustaški štab i žandarmerijska stanica bili su napušteni prije početka napada. Neprijatelj iz ovih objekata zaposjeo je druge zgrade u mjestu. Zato je brigada bila napadnuta iz više neočekivanih pravaca i objekata. Zbog novonastale situacije štabovi 1. i 3. bataljona su na brzinu donijeli druge odluke. Poslije izvršene pregrupacije, čete su otpočele sa čišćenjem svih kuća i objekata od neprijatelja na pravcima svog dejstva. Ovim je znatno umanjen tempo napada koji se po planu Operativnog štaba morao završiti u toku noći, jer se već rano ujutro 2. novembra očekivao dolazak neprijateljskih pojačanja od Petrinje, Siska i Kostajnice. I pored svih nepredviđenih okolnosti 1. i 3. bataljon 5. brigade su u toku tročasovne borbe oslobodili veći deo Sunje. Za to vrijeme bataljoni 7. banijske brigade nisu postigli gotovo nikakav uspjeh u borbi za likvidaciju neprijatelja koji se

nalazio na težištu odbrane u rejonu ž. st. Sunje, a to je imalo negativnog uticaja na dalji tok borbe 5. brigade. Oko 3 sata, 2. novembra, vod 3. čete 1. bataljona 5. brigade likvidirao je neprijateljsku stražu u ž. st. Brđani, uništio stanična postrojenja i povukao se u sastav čete. Poslije 3 časa 1. i 3. bataljon opkolili su crkvu i nekoliko okolnih zgrada koje su bile uređene za odbranu i u kojima se sklonio dio posade iz Sunje. Potiskivan od naših jedinica, neprijatelj se povukao u dva jaka uporišta (jedno na ž. stanici i drugo u rejonu crkve). Iz ovih uporišta ustaše i domobrani pružili su snažan otpor. Mitraljeskom, minobacačkom i artiljerijskom vatrom iz oklopnog vlaka, tenkova i bunkera obasipali su jedinice 7. brigade i nisu im dozvolili da se probiju u sistem njihove odbrane.

U zoru 2. novembra Operativni štab brigada izdao je naređenje da se jedinice povuku iz Sunje.¹⁵ U borbama u gradu 5. brigada je imala 1 mrtvog i 4 ranjena. Neprijateljski gubici u mrtvim i ranjenim nisu poznati. Jedinice 5. brigade zarobile su 12. domobrana, 1 ustašu, 1 željezničara i 6 ustaških saradnika. Zaplijenjeno je 18 pušaka, oko 1.000 puščanih metaka, 20 uniformi i dvoja kola ostalog materijala i hrane. U Sunji je zapaljena žandarmerijska kasarna, ustaški štab, skladište sijena i jedna pilana. Uništena su željeznička postrojenja na ž. st. Brđani.

Poslije napada na Sunju, ljudstvo brigade je imalo dva dana odmora, već poslije ponoći, 3/4. novembra 1. i 3. bataljon brigade postavili su zasjedu na pruzi Brđani — Sunja.¹⁶ Naime, prema prikupljenim podacima, vojni voz nazvan „domobranac“¹⁷, vraćajući se iz Siska u Sunju, oko 2 časa ujutro prolazio je dijelom pruge Brđani — Sunja. To vrijeme je bilo pogodno i štab brigade je odlučio da na jednom zavoju blizu ž. st. Brđani postavi zasjedu. Radi toga su čete 1. bataljona na tom mjestu demontirale jednu tračnicu i postavile zasjedu. Treći bataljon imao je zadatak da sa 1. četom postavi osiguranje prema Sunji, 2. četom prema Blinskom Kutu, dok je 3. četa ostavljena

¹⁵ Zbornik, t. 5. knj. 9, dok. br. 15, str. 61—63 i dok. br. 63, str. 191—192.

¹⁶ Zbornik, t. 5, ksnj. 9, dok. br. 15, 37. i 63.

¹⁷ Ovaj voz dobio je naziv „domobranac“ zato što su se njime uglavnom prevozili domobrani.

u bataljonskoj rezervi. Drugi bataljon bio je privremeno pridodat 7. brigadi.

U 1.20 časova naišao je vojni vlak. Kako tračnice nisu bile dobro demontirane, prednji dio kompozicije uspio je preći preko oštećene pruge. Tek kada su naišli zadnji vagoni odvrnuta tračnica se smakla, kompozicija je iskliznula sa pruge i vlak se izvrnuo. Komandir 1. čete 1. bataljona odmah je komandovao juriš na vagone. Međutim, zasjeda je bila plitka pa je pola prednjih vagona izašlo iz nje, a baš u tim vagonima su se nalazile ustaše koje su vatrom branile ne samo prilaz svojim vagonima, već i zadnjem dijelu vagona koji su ostali u zasjedi. Budući da je prvi juriš boraca 1. bataljona odbijen, štab bataljona izdao je naređenje da se formiraju jurišne grupe koje će pod zaštitom vatre jedinica upasti u unutrašnjost vagona i likvidirati neprijatelja.

Jedan sat nakon početka borbe, ustaški oklopni vlak iz Sunje pokušao se probiti do srušene kompozicije „domobranca“ i osloboditi opkoljene domobrane i ustaše. Ali svi pokušaji komandanta oklopnog vlaka da se spoji sa svojim ljudstvom u „domobrancu“ ostali su bez uspjeha, jer je 1. četa 3. bataljona, koja se nalazila na osiguranju prema Sunju, energičnom intervencijom razbila sve neprijateljske napade. Ustaše su bile prisiljene da se oklopnim vlakom povuku natrag u Sunju. Za to vrijeme, 1. bataljon sa bombaškim grupama krenuo je u odlučni napad. Nakon borbe koja je trajala 75 minuta domobrani u zadnjem dijelu kompozicije su bili savladani i razoružani. Dok se vodila glavna borba u zadnjim vagonima, ustaše iz prednjih vagona iskoristile su mrak i kroz proređene redove 1. bataljona izvukle se prema Sunji. Time je borba bila završena.

Iz vagona je evakuisano zaplijenjeno naoružanje i oprema, a zatim su vagoni zapaljeni.

U ovoj zasjedi zarobljeni su: 51 domobran, 3 ustaše, 3. njemačka vojnika, 4 željezničara i 10 pružnih radnika. Prema izjavi operativnog oficira brigade Sime Mikašinovića, neprijatelj je imao 10 mrtvih i 15 ranjenih vojnika. Potpuno je uništena lokomotiva i 11 vagona. Zaplijenjena su 4 pištolja, 27 pušaka, 3.000 pušanih metaka i 4 kola

razne opreme i hrane. Jedinice 1. i 3. bataljona imale su 2 mrtva i 3 ranjena.

Akcija na Sunju i napad na vojni vlak bile su prve uspješne borbe u kojima je učestvovala kompletna brigada. U ovim borbama štab brigade je imao mogućnost da provjeri borbenu spremnost i sposobnost svake jedinice. Osim toga, u toku borbe posebna pažnja bila je posvećena stanju veze, saradnji jedinica i realizaciji borbenih zadataka.

Borbe kod Donje Pastusi

Nakon uspješne završene bihačke operacije jedinice 5. brigade povučene su od željezničke pruge Sisak — Kostajnica i prebačene dublje na slobodnu teritoriju radi odmora. Noću 6/7. novembra brigada je izbila istočno od s. Mlinoga i Jabukovca. Prvi bataljon smješten je u s. Žiliću i s. D. Pastuša, 2. bataljon u s. Komagovini, a 3. bataljon sjeveroistočno od 1. bataljona za 3 kilometra. Tek što je brigada stigla na pomenutu teritoriju, štab brigade primio je obavijest od teritorijalnih organa o nailasku neprijatelja. Naime, komanda neprijateljskog garnizona iz Gline, da bi olakšala položaje svojih jedinica na komunikaciji Sisak — Kostajnica, uputila je 1. bataljon 2. planinskog domobranskog puka¹⁸ iz rejonu Gline u pravcu s. Maje, s. Kraljevcana i dalje ka selima Gornje i Donje Pastuši. U svom kretanju neprijatelj se uglavnom držao glavnih puteva izbegavajući pošumljeno i ispresijecano zemljište. Neprijateljski vojnici su pljačkali i terorisali tamošnje stanovništvo. Oko 5 sati ujutro 7. novembra domobranci su krenuli iz rejonu Stražibnice, gdje su prenoćili, u pravcu s. Jošavice. Jedinice 1. bataljona, koje su se poslije marša od Sunje i sa neispavanim ljudstvom tek smjestile na odmor, iznenadno su se našle pod udarom neprijateljske vatre. Komandant bataljona Milić Pajić,¹⁹ kad je primio obavijest o pokretu neprijatelja, dao je uzbunu i za kratko vrijeme spremio jedinice za pokret u

¹⁸ Zbornik, t. 5, knj. 9. dokumenat br. 26, str. 91 i 92.

¹⁹ Umro kao major JNA 1945. godine u Beogradu.

susret neprijatelju. Oko 6 sati 7. novembra u blizini sela Ziliću i s. D. Pastuši došlo je do borbe u susretu. Mada se neprijatelj kretao oprezno i sa svim elementima osiguranja, bataljon ga je na vrijeme primijetio, na brzinu posjeo položaje i prvi otvorio vatru. To je za trenutak zbunilo neprijatelja pa je u njegovim redovima došlo do izvjesnog kolebanja, što je štab 1. bataljona na vrijeme uočio i četama naredio juriš. Domobranska prethodnica je za nepunih 30 minuta borbe bila razbijena. Za to vrijeme njihova komanda je uspjela da pripremi i razvije glavninu koja je odmah stupila u borbu. Jakom i preciznom vatrom iz automatskog naoružanja ona je zaustavila napade četa. Tada komandant bataljona izdaje naređenje za prelazak četa u odbranu i o nastaloj situaciji hitno obavještava štab 2. bataljona koji se nalazio u s. Komogovini. Štab 1. bataljona je predložio da 2. bataljon krene preko s. Brijebrovine u pravcu s. D. Pastuši, izvrši bočni napad na neprijateljsku glavninu i time stvori povoljnije uslove 1. bataljonu da i on pređe u odlučujući napad. Međutim, u međuvremenu, komandant 2. bataljona Pero Rkman²⁰, čim je čuo borbu, uputio je patrole u pravcu D. Pastuši. Ubrzo je bio obaviješten o mjestu borbe i jačini neprijatelja, te je izdao naređenje četama za pokret.

Tako je pokret izvršen prije dolaska kurira 1. bataljona. Pokret 2. bataljona na svoj bok neprijatelj je blagovremeno uočio. Kako je pritisak 1. bataljona bio snažan, on se u neredu počeo povlačiti u pravcu Gline. Njihove čete težile su da se što prije prebace u rejon Gline i tako izmaknu opasnosti od potpunog uništenja. Međutim, zbog umora, gladi i nespavanja jedinice nisu organizovale gonjenja, pa je neprijatelju nakon dvosatne borbe, uspjelo da se odlijepi od 5. brigade i odstupnim maršem vrati u pravcu Gline.

Mada jedinice 5. brigade nisu spremne dočekale nailazak neprijatelja, 1. bataljon je ipak uspio da nadmoćnijeg neprijatelja zaustavi, razbije i prisili na brzo odstupanje. U ovoj borbi 1. bataljon 2. domobranskog zdruha imao je 11 mrtvih i preko 20 ranjenih. Jedinice brigade zarobile

²⁰ Poginuo kao komandant 2. bataljona 5. brigade u decembru 1945. godine kod Topuskog.

su 6 domobrana. Zaplijenjen je 1 mitraljez, 1 puškomitraljez, 1 automat, 7 pušaka i 2.500 metaka 7,9 mm. Jedinice brigade imale su 2 mrtva i 3 lakše ranjena borca.

Isti dan poslije podne štab brigade održao je sastanak sa štabovima bataljona na kojem je izvršena analiza akcije na Sunji, akcije na vojni vlak i borbe kod D. Pastuši. Oštroj kritici bili su izloženi komandant i politički komesar 3. bataljona, a istaknuti su komandant i politički komesar 1. bataljona Milić Pajić i Mane Pavlović.²¹ Tom prilikom odlučeno je da se 1. bataljon pismeno pohvali, a komandant i komesar 3. bataljona smijenjeni su sa svojih položaja i postavljeni na niže.

Osim toga, na ovom sastanku govorilo se i o radu partijskih organizacija i o mjerama koje bi trebalo preduzeti radi njihovog uspješnijeg djelovanja. S tim u vezi odlučeno je da se u sve čete postave zamjenici političkih komesara, koji bi ujedno bili i sekretari četnih ćelija KPH.

Uveče 7. novembra održan je i drugi sastanak štaba brigade. Na njemu je izvršena analiza stanja starješinskog kadra u brigadi. Nakon sastanka štab brigade je izdao pismenu naredbu (broj 6 od 7. novembra)²² kojom se pohvaljuje 1. bataljon za uspješnu akciju u rejonu D. Pastuši. Istom naredbom smijenjeni su Jovica Tomašević, dotadnji komandant 3. bataljona²³, i Jovica Mraović, dotadnji politički komesar istog bataljona. Oni su stavljeni na raspolaganje Komandi kordunaškog vojnog područja. Tom naredbom postavljeni su: za komandanta 3. bataljona Stanko Gabrić, dotada oficir pri štabu 5. brigade; za političkog komesara 3. bataljona Nikola Lončar, dotada na dužnosti političkog komesara 3. čete u istom bataljonu; za političkog komesara 2. čete 3. bataljona Rade Zrenjanin, dotada na dužnosti komesara Omladinske čete²⁴ brigade; za komandira 3. čete 2. bataljona Dušan Tepšić; za obavještajnog oficira brigade Tomo Štrukelj, dotada na dužnosti informativnog oficira brigade; za obavještajnog ofi-

²¹ Poginuo novembra 1944. kao načelnik štaba 1. brigade 8. divizije za vrijeme napada 8. divizije na Cazin.

²² Zbornik, t. 5, knj. 9, dokumenat br. 17.

²³ Poginuo u borbi protiv 7. SS divizije u januaru 1943.

²⁴ Omladinska četa ušla je u sastav brigade početkom oktobra 1942.

cira u 2. bataljonu Ljuban Pavlović, a u 3. bataljonu Marko Keser.

Pomenutom naredbom postavljeni su i prvi zamjenici političkih komesara četa: u 1. bataljonu u 1. četi Martin Forštnarić, u 2. četi Mićo Cimeša i u 3. četi Mile Cimeša; u 2. bataljonu u 1. četi Mile Sokolović, u 2. četi Petar Kokir²⁵ i u 3. četi Milić Petrović; u 3. bataljonu u 1. četi Nikola Cimeša, a u 2. četi Pero Šarac²⁶ i u 3. četi Gojko Novković. Za zamjenika političkog komesara Mitraljeske čete brigade postavljen je Ilija Kosanović.

Ovom naredbom rasformirana je Omladinska četa brigade. Iz nje je u čete bataljona upućeno po 9 omladinaca, a ostatak je uključen u Mitraljesku četu brigade. Pionirski vod, koji je dotada bio u sastavu Omladinske čete, ostao je kao samostalna jedinica pod neposrednom komandom štaba brigade.

Oslobođenje Skakavca

12. i 14. novembra 2. bataljon je postavljao zasjede kod Kamenskog mosta na putu Topusko — Vel. Kladuša. U tim zasjedama neprijatelj je imao 14 mrtvih i 17 ranjenih, a 2 ustaše su zarobljene. Zaplijenjeno je 7 pušaka, oko 2. 000 metaka i 10 vojničkih uniformi. Iz 2. bataljona poginuo je Joso Hajdin, komandir čete, a 1 borac je lakše ranjen.

Sredinom novembra 5. brigada se poslije mjesec i po dana provedenih na teritoriji Banije, vratila na Kordun i razmjestila u širem rejonu Vrginmost radi odmora i priprema za nove akcije. Tih dana komandant brigade Bogdan Oreščanin premješten je na drugu dužnost. Na njegovo mjesto postavljen je Miloš Šumonja, dotadanji politički komesar brigade. Na ovo uspješno mjesto određen je Šime Balen. Istovrijemeno za zamjenika komandanta brigade postavljen je Milutin Karaš²⁷, dotada zamjenik komandanta 1. ličke udarne brigade.

²⁵ Poginuo u julu 1943. kod Lasinje kao komesar čete 1. brigade.

²⁶ Umro 1945. godine od zadobivenih rana u toku NOR-a.

²⁷ Poginuo u martu 1945. u borbi sa ustašama u Pokupskom. Smrt ga je zatekla na dužnosti načelnika štaba 34. divizije NOV.

U selu Crevarska Strana kod Vrginmosta 20. novembra 1942. rasformirana je Mitraljeska četa brigade, i po jedan vod ove čete ponovno je uključen u sastav svakog bataljona. Toga dana brojno stanje brigade iznosilo je 950 ljudi. Brigada je bila naoružana sa 6 mitraljeza, 24 puško-mitraljeza, 611 pušaka i 55 pištolja.

Na dan 21. novembra 1942. godine, takođe u selu Cervarska Strana, formirana je 8. kordunaška divizija. U sastav divizije ušla je 4. i 5. brigada, a 5. decembra, iste godine, i novoformirana 15. brigada. Formiranjem divizije Kordun je dobio operativnu jedinicu koja će biti u stanju da izvršava veće i složenije zadatke. Dva dana nakon toga, jedinice 4. brigade napale su domobransku posadu u s. Cemernici kod Topuskog. U ovoj akciji 5. brigada vršila je osiguranje od pravca Topuskog i Gline. U toku dana jedinice 5. brigade vodile su žestoke borbe protiv neprijateljskih snaga koje su, iz Gline i Topuskog, pošle u pomoć posadi u Cemernici. No, i pored premoći neprijatelj u tome nije uspio. Bataljoni 5. brigade dobro su izvršili postavljeni zadatak. Međutim, 4. brigada nije uspjela da savlada neprijateljsku posadu u Cemernici. U ovoj borbi jedinice 5. brigade imale su 4 mrtva i 26 ranjenih.

Nakon oslobođenja Drežnik-Grada, Rakovice, Slunja i Cetingrada, skoro čitav Kordun je osim Barilovića, Vukmanića, Skakavca, Banskog Kovačevca, Lasinje i Bučice, bio slobodan. Neprijateljske posade pored Korane i Kupe služile su kao predstraže njegovim garnizonima u Glini, Karlovcu i Dugoj Resi. Ujedno su one sprečavale održavanje tješnje veze između slobodne teritorije Korduna i Pokupskog. Zbog toga je štab 8. divizije odlučio da u toku decembra 1942. napadne i likvidira ustaško-domobranske posade u Skakavcu, Bosanskom Kovačevcu, Lasinji i Cemernici.

Neprijateljske snage u s. Skakavac raspoređene su u dva odvojena uporišta, jedno se nalazilo na jugoistočnoj strani sela, a drugo u centru sela. U sredini sela, oko crkve i grupe kuća, bila je smještena jedna četa domobrana, a na periferiji sela, na udaljenju od oko 500 m, u zgradi pošte, nalazilo se 80 žandarma. Oba uporišta bila su opasana zemljanim bunkerima i bodljikavom žicom. Nepri-

ratelj je bio naoružan sa 8 puškomitraljeza, 3 automata i puškama. Rezerve municije bilo je dovoljno.

Željeznička stanica Skakavac je udaljena od sela Skakavca oko 2 km. U stanici se nalazilo 150 ustaša i 30 domobrana, naoružanih sa poljskim topom 100 mm, 2 mitraljeza, 8 puškomitraljeza i puškama. Željeznička stanica je uređena za kružnu odbranu. Ispred stanice, na peronu, nalazila su se dva oklopna vagona posjednuta od ustaša, koji su služili kao bunker u odbrani posade. Oko stanice bili su izgrađeni zemljani bunker, a ispred njih ispletena je dvoredna bodljikava žica.

Prije početka napada štab divizije izdao je borbenu zapovijest²⁸ kojom je:

— 5. brigada, ojačana sa 2 minobacača 81 mm i 2 tenka od 3,5 tona, dobila zadatak da likvidira domobransko-žandarmerijsku posadu u s. Skakavcu. Poslije zauzeća sela produžiti sa napadom na ustašku posadu u ž. st. Skakavac;

— 4. brigada trebalo da napadne i razoruža inž. domobransku čet u s. Banski Kovačevac, a poslije zauzeća Kovačevca da produži sa napadom na ustaško-domobransku posadu u s. Lasinji;

— 15. brigada²⁹, ojačana sa dva voda 3. čete 1. bataljona Kordunaškog partizanskog odreda (KPO), dobila zadatak da sa dvije čete blokira s južne strane ž. st. Skakavac, a sa ostalim jedinicama postavi osiguranje prema neprijateljskim posadama u s. Rečici, Karlovcu i na Skrtić brdu kod Tušlovačkog Cerovca. Upornom odbranom trebalo je sprečiti neprijatelju pokret prema Skakavcu i Banskome Kovačevcu. Dva voda iz KPO trebalo je da u početku napada 5. brigade na s. Skakavac izvrše demonstrativno napad na neprijateljsku posadu u s. Vukmaniću i tako ga vežu za to mjesto.

Neposredno pred napad na Skakavac i Banski Kovačevac, politički komesar divizije Artur Turkulin³⁰ uputio je pismo političkim komesarima brigada.³¹ U njemu su

²⁸ Zbornik, tom 5, knj. 10, dok. br. 20, str. 88.

²⁹ 15. brigada 8. divizije formirana je 5. 12. 1942. kod Vel. Kladuše.

³⁰ Umro poslije rata i sahranjen u Beogradu.

³¹ Zbornik, tom 5, knj. 10, dok. br. 19, str. 85.

date direktive za pripremu boraca za ulazak u hrvatska sela i za politički rad sa hrvatskim stanovništvom poslije oslobođenja Skakavca, Banskog Kovačevca i Lasinje. U pismu je naglašeno da, pored vojničke pobjede nad neprijateljem, isti značaj ima i to kakav će odnos imati naše ljudstvo prema stanovništvu koje je, zbog izuzetno aktivne ustaške propagande, bilo vrlo malo upoznato sa ciljevima NOB-a.

Na osnovu zapovjesti štaba divizije, štab 5. brigade izdao je svoju pismenu zapovijest za napad na Skakavac, kojom je:

— 3. bataljon, ojačan sa dva minobacača 81 mm dobio zadatak da napadne na žandarmerijsko uporište u poštanskoj zgradi i u Petrakovićevoj kući. Glavni pravac napada trebalo je vršiti putem ž. st. Skakavac — s. Skakavac;

— 2. bataljon, ojačan sa dva laka tenka, dobio zadatak da napadne i likvidira domobransku posadu u rejonu crkve u Skakavcu. Glavni pravac napada bataljona bio je put s. Sjeničak — s. Skakavac. U sklopu zadatka bataljona pridodani tenkovi trebalo je da se kreću u zahvatu puta s. Jazbac — s. Skakavac sa ciljem da svojom vatrom omogućе streljačkim četama prolaz kroz žičanu ogradu i upad u sistem domobranskih utvrđenja;

— 1. bataljon određen u brigadnu rezervu, s tim da posjedne položaje u rejonima brda Sokolovac (k 202) i sela Basara;

— komandno mjesto štaba brigade u zaseoku Jakšići. Početak napada: 9. decembra u 4 sata ujutro.

Ugovoreni znaci bili su: „Skakavac — Slomiće ga”.

Izlazak jedinica brigade na položaje bio je otežan zbog izuzetno tamne noći, a i zato što su neki vođiči jedinica zalutali, tako da je akcija, počela sa zakašnjenjem od 15 minuta.³² Iako su bataljoni ostali bez minobacačke i tenkovske podrške, zbog kvarova na jednom tenku i na jednom minobacaču, koji se nisu mogli na vrijeme otkloniti, ipak je početak napada bio silovit. Cete jednog i drugog bataljona su svojom vatrom i pokretima nastojale da se u prvom naletu uklone u neprijateljsku odbranu. Me-

³² Zbornik, t. 5, knj. 10, dok. br. 30 i 61, str. 121—125.

đutim, domobrani i žandarmi nisu bili iznenađeni napadom, pa su pružili žilav otpor bataljonima brigade. Štabovi bataljona su organizovali bombaške grupe i nastojali da se one probiju kroz žičane prepreke, u neprijateljske rovove i tako omogućće svojim četama upad u neprijateljska uporišta. Svi pokušaji štaba 2. i 3. bataljona ostali su bez adekvatnih rezultata sve do 8 časova ujutro, kada je 3. bataljon uveo u borbu bataljonsku rezervu sa opravljenim minobacačem. Ovaj momenat bio je presudan za opstanak neprijatelja u selu Skakavcu. Dejstvo naših minobacača, a kasnije i pojava tenkova, toliko je zbunilo domobrane da su počeli iskakati iz rovova i bunkera i tražiti sigurnije skrovište. To je iskoristio štab 3. bataljona. Naređuje enegičnije napade. Čete to prihvataju i oko 9 sati uspijevaju da se probiju u domobransko uporište. U ovom naletu čete 3. bataljona zarobljavaju izvjestan broj domobrana, ali se većina, pod zaštitom mitraljeske vatre, sklanja u obližnje zgrade, odakle pruža dosta neorganizovan otpor. Ovo je bio pogodan trenutak da 3. bataljon krene u odlučujući napad radi uništenja neprijatelja. Međutim, taj trenutak u neprijateljskim redovima slabo su koristile komande četa, pa je likvidacija ostataka domobranske posade tekla veoma sporo. Tu pogrešku 3. bataljona iskoristila je jedna grupa jačine od 10—20. domobrana, probila se iz obruča bataljona i spojila sa žandarmima u njihovom uporištu. Oko 10 časova 9. decembra ostatak domobranske čete je zarobljen. Tako je likvidacija domobranskog uporišta tekla bez posebnog naprezanja naših jedinica. Međutim, žandarmi su pružili mnogo žešći otpor. Kada je 1. četa 2. bataljona oko 9 sati uspjela da se probije u žandarmerijski sistem odbrane, neprijatelj je uz snažnu puškomitralješku vatru i eksplozije ručnih bombi izvršio protivnapad i energičnim jurišem odbacio četu prema polaznim položajima.

Za to vrijeme, oko 9 sati jedan bataljon neprijateljskih vojnika iz Karlovca krenuo je kroz s. Popović Brdo u pravcu Skakavca radi pružanja pomoći napadnutoj posadi. Premda je 15. brigada pružala žilav otpor, neprijatelj je uspio da se probije sve do s. Knež Gorice, gdje je konačno pretrpio poraz i bio prisiljen da se povuče u Karlovac. Kako je postojala mogućnost da domobrani i ustaše ponovo krenu od Karlovca u pomoć posadi u Skakavcu, štab 5.

brigade je naredio da se glavnina brigade izvuče iz s. Skakavca i postavi na pogodne položaje, odakle će svakog momenta moći priteći u pomoć 15. brigadi. Za blokadu žandarma u Skakavu ostavljena je samo jedna četa 2. bataljona, koja je, ostavši sama, bila izložena jakoj neprijateljskoj vatri. Osim toga četa je u tom vremenu odbila tri neprijateljska juriša.

Kada su se žandarmi uvjerali da im neće stići obećana pomoć, oni su se oko podne, 9. decembra, probili kroz redove četa 2. bataljona do svoje posade na ž. st. Skakavac. Time je borba prestala i 1942. oslobodila selo Skakavac, a u 13 časova, istog dana, jedinice 4. brigade razoružale su kompletnu domobransku četvu u Banskom Kovačevcu. Toga dana je, takođe pod pritiskom jedinica 15. brigade i njenog ojačanja neprijatelj napustio Vukmanić i povukao se u Karlovac.

U sumrak 9. decembra 5. brigada, ojačana jednim bataljonom 15. brigade, krenula je sa polaznih položaja u napad na neprijateljsko uporište u ž. st. Skakavac. Ustaše, poučene porazom domobrana i žandarma u s. Skakavcu, nisu smjele sačekati naš napad, već su se vrlo lako probile kroz još nezatvoreni обруч 5. i 15. brigade i odstupile do najbliže svoje posade koja se nalazila u s. Rječici. U željezničkoj stanici ustaše su ostavile 7 sanduka municije za poljski top, malo odjeće, obuće i jedna kola hrane.

U borbama u s. Skakavcu i na ž. st. Skakavac zarobljen je 1 domobranski oficir i 130 žandarma i domobrana. Osim toga, neprijatelj je imao 9 mrtvih i 16 ranjenih. Zaplijenjeno je 7 puškomitraljeza, 4 automata, 150 pušaka, i pištolj, oko 50.000 puščanih i mitraljeskih metaka, 30 granata, 100 čebadi i dosta drugog materijala i hrane. Uništena su željeznička postrojenja na stanici Skakavac. Gubici brigade iznosili su 13 mrtvih i 16 ranjenih.

Na obezbjeđenju napada na Lasinju

Poslije oslobođenja Skakavca, Vukmanića i Banskog Kovačevca, Štab divizije izdao je novu zapovijest jedinica:

— 4. brigada, ojačana jednim lakim tenkom, brdskim topom i sa 2 minobacača 81 mm dobila je zadatak da napadne i razoruža neprijateljsku posadu u Lasinji u kojoj je bilo 230 ustaša i žandarma;

— 5. brigada dobila je zadatak da sa dva bataljona blokira ustašku posadu u s. Bučaci (16 km sjeverozapadno od Gline) i time osigura 4. brigadu od pravca Bučice i Gline. Jedan bataljon brigade ostavljen je u brigadnoj rezervi;

— 15. brigada ima zadatak da noću 9/10. decembra 1942. napadne neprijateljsku posadu u rejonu željezničkog mosta na rijeci Kupi kod s. Rječice i poruši što više pruge između Kupe i ž. st. Skakavac.

S tim u vezi štab 5. brigade izdao je naređenje svojim bataljonima za pokret u pravcu s. Bučice. U zoru 10. decembra brigada je stigla u određeni rejon i odmah posjela položaje:

— 1. bataljon u rejonu s. Kozarca ima zadatak da zatvori put Topusko — Lasinja;

— 3. bataljon posjeo je položaje u rejonu sela Črekušnice, s tim što je jedna njegova četa isturena na brdo Sićanu (k. 216) koje se nalazi na putu Bučica — s. Črekušnica. Time je bataljon zatvorio pravac od s. Bučice u kome su se nalazile dvije čete ustaša. Ujedno, bataljon je putem patrola trebalo da ispita stanje neprijateljske posade u Bučici i mogućnost napada na ovo uporište poslije oslobođenja Lasinje;

— 2. bataljon bio je u brigadnoj rezervi u Dugom Selu.

Početak napada na Lasinju bio je predviđen za 15 sati 11. decembra. Do tog vremena sve jedinice 5. brigade bile su na određenim položajima. Kada su jedinice 15. brigade porušile željezničku prugu kod Skakavca u dužini od 500 m i izvršile neuspjeli napad na neprijatelja kod kupskog mosta, prebačene su u rejon s. Čemernice i Vrginmosta. Brigada je vršila obezbeđenje 4. brigade od pravca Topuskog i ujedno se pripremala za napad na domobransku posadu u Čemernici.

U toku 11. decembra jedinice 4. brigade uspjele su da prodru u Lasinju gdje se razvila žestoka borba za svaki objekat. Ustaše su pružale jak otpor nastojeći da dobiju

u vremenu, pošto su bile na vrijeme obaviještene o pokretima ustaških jedinica od Gline preko Bučice u pravcu Lasinje. Naime, čim su otpočele borbe oko Lasinje, iz Gline je krenuo u Bučicu 31. bataljon ličkih ustaša i jedna četa domobrana, ojačani sa dva brdska topa i nekoliko minobacača 81 mm. Oni su imali zadatak da pomognu svojoj posadi u Lasinji i zatvore prelaz jedinica 8. divizije na lijevu obalu r. Kupe.³³ Poslije dolaska u s. Bučicu jedna ojačana ustaška četa krenula je putem s. Bučica — s. Desni Degoj sa namjerom da izvidi zemljište i jedinice 5. brigade i da se po mogućnosti probije i u Lasinju. U rejonu brda Sićane neprijatelj je upao u zasjedu jedne čete 3. bataljona 5. brigade. Kako su ustaše iznenadno napadnute puškomitraljeskom i plotunskom vatrom iz pušaka, da bi se izvukle iz teške situacije, počele su naglo da se povlače. Geta je neprijatelja u stopu pratila. U rejonu šumice Rabina (k. 203) neprijatelj se zaustavio i pružio jači otpor. Razvila se borba u kojoj je on težio da razbije napad naše čete, a komanda čete težila je, pak, da stvori što povoljnije uslove za bočne napade jedinica 1. i 3. bataljona. Poslije jednočasovne borbe, pred noć, čete pomenutih bataljona su izbile na neprijateljske bokove i krila. Jedinice 1. bataljona pojavile su se na lijevom krilu neprijatelja, a jedinice 3. bataljona na desnom krilu. To je bilo u trenutku kada je neprijatelj žestoko obasuo artiljerijskom, minobacačkom i mitraljeskom vatrom četv 3. bataljona u rejonu šumice Gaj. Međutim, pojava ovih bataljona i njihova efikasna vatra prisilili su ustaše na bijeg prema Bučici. Mada im je u susret bilo upućeno ustaško pojačanje u jačini dvije čete radi prihvata, neprijatelj je nastojao da se što prije izvuče iz kritične situacije ostavljajući iza sebe teško naoružanje i suvišnu opremu.

O toj borbi zapovjedništvo 1. domobranskog zbora u svom dnevnom izvještaju Glavnom stožeru domobranstva javlja;

Jedina bojna koja je 10. XII o. g. bila upućena u Bučicu radi zatvaranja prijelaza preko r. Kupe, bila je u toku 11. XII o. g.

³³ Zbornik, t. 5, knj. 10, dokumenat br. 123, i 124.

napadnuta od jačih dijelova partizanskih skupina, ... tako da je opkoljena.

Kod kote 203 (2,5 km. zap. od Bučice) 1. sat je danas napadnut i raspršen. Pri tome su dva gorska topa pala u ruke partizana. ..

Do momenta pisanja izvešća, stanje nije još jasno."³⁴

U sumrak 11. decembra neprijatelj se povukao u Bučicu.

U ovoj borbi ustaše su imale 7 mrtvih i 20 ranjenih.³⁵ Zarobljena su 4 domobrana i 3 ustaše, od kojih dvojica u civilnom odijelu. Zaplijenjena su 2 brdska topa od kojih je jedan bio 50% uništen. Kako je još više oštećen od strane jedinica brigade ostavljen je na položaju. Pored toga zaplijenjen je 1 puškomitraljez, 7 pušaka, 2 topovske kare sa 51 granatom 75 mm, 1.300 puščanih metaka, 6 krava koje su ustaše opljačkale u obližnjem selu i desetak pari odijela.

Jedinice brigade imale su 2 mrtva i 2 ranjena. U borbi se naročito istakla 1. četa 1. bataljona, a i 3. četa istog bataljona dala je svoj veliki doprinos u razbijanju neprijatelja kod Sićane i šumice Gaj.

Budući da je 5. brigada zadržala neprijatelja sa pravca s. Bučice, jedinice 4. brigade nastavile su sa zauzimanjem neprijateljskih otpornih tačaka u Lasinji. Oko 12 sati, 12. decembra, koristeći se gustom maglom neprijatelj se izvukao iz Lasinje i pregazivši Kupu probio se do s. Gradac na lijevoj obali rijeke. Tako je Lasinja 12. decembra 1942. bila oslobođena.

U vremenu od 14. do 17. decembra, 5. brigada se nalazila na položaju u rejonu šume Topličke kose kod Topuskog. Naime, 14. i 15. decembra 15. brigada napadala je na domobransku posadu u s. Cemernici. Poslije dvodnevni borbi domobranska posada je likvidirana, a selo Cemernica je oslobođeno. Poslije oslobođenja Čemernice, 16. decembra u 6, 35 sati ujutro, 4. brigada je napala na ustaško-domobransku posadu na ž. st. Topusko, a 5. brigada je dalje ostala na položajima u Topličkim kosama radi osiguranja napada 4. brigade od pravca Gline i Topuskog.

³⁴ Zbornik, t. 5, knj. 10 dok. br. 124, str. 412.

³⁵ Zbornik, t. 5, knj. 10, dok. br. 31, str. 122 — 125.

Za to vrijeme 5. brigada imala je dvije teške borbe sa neprijateljskim snagama, upućenih iz Topuskog kao pomoć posadi na ž. st. Topusko. Kako napad na ž. st. Topusko nije uspio, štab 8. divizije povukao je brigade na odmor. Peta brigada povučena je u rejon Vrginmosta.

U toku borbi u rejonu Topličkih kosa i s. Gređani jedinice s. brigade imale su oko 20 ljudi izbačenih iz stroja. Među poginulima bio je i komandant 2. bataljona Pero Rkman, istaknuti junak Korduna i 5. brigade. Još istog dana Rkmana je zamijenio Mirko Zutić.

Za vrijeme odmora u sastav 5. brigade, stigle su tri čete iz jedinica KPO. Od ovih četa formiran je 4. bataljon brigade. Za komandanta bataljona postavljen je Dragan Pajić, dotada zamjenik komandanta 3. omladinskog bataljona „Joža Vlahović” 4. kordunaške ud. brigade, a za političkog komesara bataljona Stevo Dokmanović. Za zamjenika komandanta bataljona postavljen je Ljuban Korać, a za zamjenika političkog komesara Mile Sokolović.³⁶

Krajem decembra 1942. godine partijska organizacija KPH pri štabu brigade održala je sastanak koji je bio posvećen analizi rada partijskih organizacija, radu SKOJ-a i kulturno-prosvjetnom radu u brigadi.

U uvodnom izlaganju Rade Janjanin, zamjenik političkog komesara brigade i sekretar Divizijskog komiteta KPH, iznio je stanje političkog i kulturno-prosvjetnog rada u brigadi. U posljednja dva mjeseca rad na svim sektorima krenuo je naprijed. Svaka jedinica, počevši od čete do brigade, imala je plan rada za ćelije KPH i skojevske organizacije. Postojali su i planovi za kulturno-prosvjetni rad i politička predavanja u jedinicama. „Rad na kulturno-prosvjetnim pitanjima je vrlo dobar” — naglasio je Janjanin. Izlaze tri bataljonska lista, a priprema se i materijal za izdavanje prvih džepnih četnih novina. U ovim listovima sve više pišu borci, iako mnogi dotada nisu nikad nešto slično pisali. Odbori za kulturno-prosvjetni rad postoje u svim jedinicama i uz pomoć agitprop grupe brigade uglavnom dobro rade. Pri štabu brigade formiran je politodjel brigade. Mada broji svega tri člana, njegovom

³⁶ Poginuo u Lici u toku NOR-a.

zaslugom i zaslugom zamjenika političkih komesara četa i bataljona pokrenut je niz pitanja iz organizacije rada čelija KPH, organizacija SKOJ-a i kulturno-prosvjetnih odbora. Uvođenje položaja zamjenika političkog komesara u četama pokazalo se kao vrlo dobar potez u oživljavanju i aktiviranju partijsko-političkog rada u jedinicama brigade.

Plan rada u političko-prosvjetnoj grani, za period od 8. do 20. januara 1943, koji je potpuno realizovan, predviđao je da se održe slijedeća predavanja:

1. — Uloga i značaj brigade u NOB-i:
 - zašto se formiraju brigade,
 - uloga okupatora i kvislinga — saveza četnika i ustaša,
 - odnos naroda i vojske,
 - značaj AF2-a u NOP-u,
 - uloga i značaj KPJ u NOB-i;
2. — Novi stav prema jugoslovenskoj vladi u Londonu — Draža Mihailović se javno deklarirao;
3. — Politička situacija u svijetu;
4. — Unutrašnja situacija u zemlji.

Precizirane su i kulturno-prosvjetne aktivnosti. Po planu u istom periodu predviđeno je da se u vodovima formiraju čitalačke grupe i u njima pročitaju članci: Tito — Crvena armija, Marš srpskih i crnogorskih brigada (iz Biltena VS NOV i POJ) i O narodnom heroju Radi Končaru (iz Biltena).

Mada su se jedinice skoro danonoćno nalazile u borbi, pokretu i akcijama, svaki slobodan trenutak ili odmor koristio se za kulturno-prosvjetni rad, politička predavanja i razne sastanke. To znači da je brigada posvećivala veliku pažnju pomenutim aktivnostima, pa je u tom smislu razrađena i odgovarajuća organizacija i postavljeni odgovarajući organi za sprovođenje u život postavljenih planova i programa.

Napad na Saborski

Prvi januar 1943. osvanuo je sa velikim snijegom. Putevi su bili zavijani, a kora na stablima u Petrovoj gori

i Maloj Kapeli pucala je od studeni. Po takvom vremenu, sa preko 20% skoro bosih i isto toliko slabo obučениh boraca, jedinice 5. i 15. brigade³⁷ su krenule iz šireg rejona Topuskog i Vrginmosta u pravcu Vojnića, Veljuna, Slunja i Rakovice. One su za dva dana marša prešle oko 70 km gazeći snijeg dubok preko 1 m po temperaturi od —30°C. Peta brigada je 5. januara 1943. godine u 4,17 časova ujutro prošla kroz Rakovicu na putu za Saborski. U toku marša brigada je od Štaba divizije primila borbenu zapovijest³⁸ kojom je bio predviđen napad na domobransko-žandarmerijsku posadu u s. Saborskom kod Plitvičkih jezera.

Prema izvještaju naše obavještajne službe, u Saborskom se nalazilo 150 domobrana, 15 žandarma i 20 naoružanih civila. Na ž. st. Lička Jesenica, koja je udaljena od Saborskog samo 3 km, nalazio se 3. bataljon 1. pješadijskog puka italijanske divizije „Re“, a u mjestu Lička Jesenica nalazilo se oko 300 četnika. Osim toga, na pruzi Plaški — Vrhovine bile su slijedeće italijanske jedinice: 1. bataljon 1. peš. puka divizije „Re“, 1. bataljon 121. pješadijskog puka divizije „Macerata“, 8. baterija 57. artiljerijskog puka divizije „Lombardija“ i jedna četa za zaštitu pruge, te četničke posade u s. Blata, s. Plavča i Plaški. Zbog blizine ovih neprijateljskih posada, Italijani i četnici su mogli svakog časa uputiti svoju pomoć domobranskoj posadi u Saborskom.

Divizijskom zapovješću predviđeno je da 5. brigada sa tri bataljona, ojačana 1 minobacačem 81 mm, sa 2 topa i dva laka tenka³⁹, izvrši napad i razoruža ili uništi neprijatelja u Saborskom. Glavni pravac napada brigada bilo je brdo Sivnik (kota 782 i kota 644), a pomoćni pravac napada — južne padine kote 735 — Saborski. Jedan vod je osiguravao brigadu od pravca Vrhovina i s. Donjeg Babina Potoka. Vod teških mitraljeza bio je postavljen u re-

³⁷ Krajem decembra 1942. g. 4. brigada prebačena je iz Korduna na Zumberač, gdje je u saradnji sa 13. prol. brigadom „Rade Končar“ oslobodila Krašić.

³⁸ Zbornik, t. 5, knj. 11, dok. br. 12, str. 50 — 54.

³⁹ U toku borbe tenkovi nisu upotrebljavani zbog visokog snijega koji je na Kapeli dostigao visinu preko 1 metar.

jonu kote 644, a drugi kod kote 735. Ovi vodovi imali su zadatak da zajedno sa mitraljeskim vodom 15. brigade, koji se nalazio jugozapadno od kote 697, svojom vatrom neutrališu neprijateljsku vatru u selu Saborskom, spreče njegovo grupisanje i time omoguće lakši prilaz našim jedinicama do sela. Bilo je predviđeno da brigada zadrži jedan bataljon u rezervi s tim da jednu četvu izdvoji radi obezbeđenja artiljerijskih položaja.

Tenkovski vod imao je zadatak da napada duž puta Lič. Jesenica — Saborski. Zadatak artiljerije nije bio određen, već je ona ostala pod neposrednom komandom Štaba divizije, koji joj je davao zadatke u toku borbe.

Petnaesta brigada sa dva bataljona obezbeđivala je napad 5. brigadi zatvaranjem pravca od Ličkih Jesenica na liniji: Borov vrh (t. 712) — s. Vukelić Poljana — s. Točak. Pored toga trebala je da likvidira četničku grupu u Vukelić Poljani.

Na osnovu divizijske borbene zapovijesti, štab 5. brigade izdao je svoju borbenu zapovjest:

- 1. bataljon ojačan minobacačem 81 mm vrši napad pravcem brdo Sivnik — k. 644 i dalje u pravcu crkve u Saborskom, gdje je ujedno bilo težište neprijateljske odbrane;

- 2. bataljon napada pravcem Preka kosa — k. 735 i dalje prema jugoistočnom dijelu sela;

- 4. bataljon, kome je ovo bila prva borba u sastavu 5. brigade, imao je zadatak da sa polaznih položaja na M. Tatri (k. 857) krene u napad pravcem sjeverozapadne padine M. Tatre i dalje prema pilani u Saborskom;

- 3. bataljon zadržan je u brigadnoj rezervi.

Štab brigade i brigadno previjalište nalazili su se kod kuća 1 km jugoistočno od brda Sivnik.

Prije početka napada uspostavljena je telefonska veza između štaba brigade i Štaba divizije, te između štaba brigade i štabova 1. i 2. bataljona. Sa ostala dva bataljona bila je predviđena kurirska veza, jer vod za vezu brigade, u to vrijeme, nije više imao telefonskih aparata, a ni drugih sredstava veze.

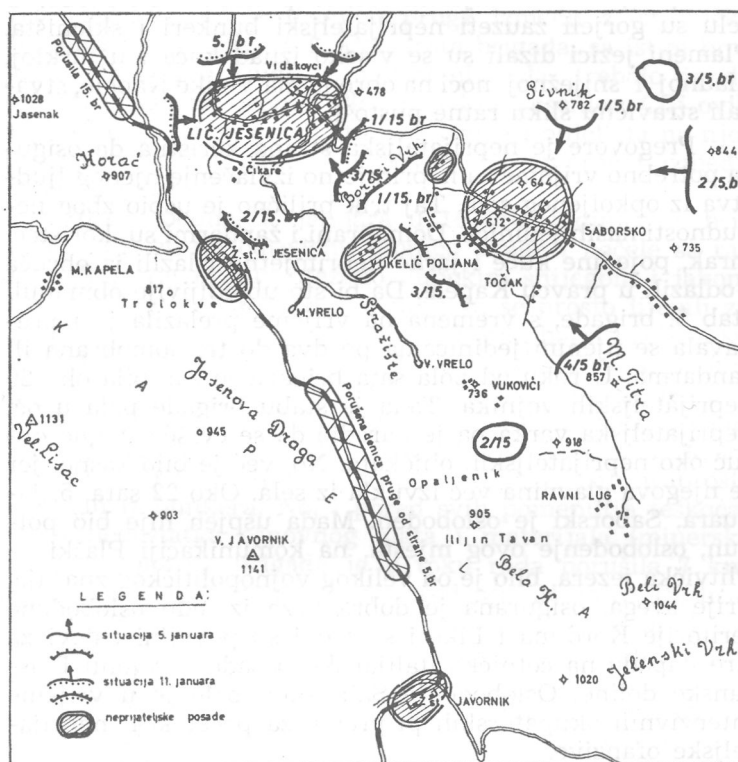
Štab divizije predvidio je početak napada za 5. januar u 14 časova po podne poslije ispaljivanja triju granata na Saborski. Odmah nakon toga trebalo je uputiti

pismeni ultimatum neprijateljskoj posadi za predaju. Ako neprijatelj ne bi pristao da se preda, ponovno ispaljivanje nekoliko granata na neprijateljsko uporište u Saborskom bilo bi znak da bataljoni 5. brigade krenu u napad.

U 14 sati, kada je bio predviđen početak napada⁴⁰, Štab divizije šalje po jednoj ženi iz okoline Saborskog ultimatum domobranskoj posadi. Štab divizije je računao da će neprijatelj, kad osjeti prisustvo jačih snaga oko Saborskog, biti spreman za predaju. Ultimatumom je tražena безусловna kapitulacija domobranske posade, u protivnom divizijska artiljerija i minobacači uništiti će njihovu živu silu u selu. Kad je komanda domobranske posade proučila sadržaj pisma, odlučila je da umjesto predaje odgovori vatrom po položajima brigada. Mada neprijateljska vatra nije bila žestoka ni ubitačna, ona je bila znak da će se domobrani i žandarmi boriti za opstanak u Saborskom. Cim je počela neprijateljska paljba, Štab divizije je izdao naređenje štabu 5. brigade za polazak u napad. Još pri izlasku jedinica 5. brigade na polazne položaje, čete 1. bataljona nisu posjele položaje u rejonu k. 644, jer je ona već bila zauzeta od strane neprijatelja. Zbog toga štab 1. bataljona naređuje 2. četi da prvo likvidira ovu neprijateljsku predstražu, a zatim da cijeli bataljon pređe u napad u pravcu crkve i škole, gdje se nalazilo težište neprijateljske odbrane. U 16,30 časova divizijska artiljerija otvorila je ponovno vatru na domobranske položaje u rejonu škole. Prve granate pale su 200 do 300 m od cilja. Poslije izvršene korekture vatre jedna granata pogodila je u školu. To je neprijatelja prilično zbunilo. Taj trenutak koristi štab 1. bataljona za odlučniji napad na domobranske položaje na k. 644. Borba je trajala oko dvadesetak minuta. Kada se neprijatelj uvjerio da neće moći dugo izdržati, napustio je položaje na koti i u bjekstvu se povukao u Saborski. U ovoj borbi 1. bataljon zarobio je dva domobrana od kojih su dobiveni tačni podaci o naoružanju i rasporedu neprijateljevih jedinica u Saborskom. Dok je 1. bataljon vodio borbu za k. 644, jedinice 2. i 4. bataljona su u prvom naletu upale u sistem neprijateljske odbrane, ali su tu bile zaustavljene snažnom pješadijskom vatrom.

⁴⁰ Zbornik, tom 5, knj. 11, dokumenat broj 23, str. 78 — 81 d dok. br. 159, str. 415—418.

Kako je tempo napada jedinica 5. brigade bio dosta spor, štab divizije je u 18,10 sati, izdao telefonsko naređenje štabu 5. brigade da njene jedinice, uz pomoć minobacačke i mitraljeske vatre, što prije upadnu u selo. U isto vrijeme 15. brigada dobila je zadatak da napadne i razoruža neprijatelja u grupi kuća ispod Borovog vrha. Štab 5. brigade

Raspored 5. i 15. brigade za vrijeme napada na neprijateljske posade u Saborskom i Lič. Jesenici januara 1943.

naređuje štabovima bataljona da što energičnije krenu u napad. U prvom naletu trebalo je zauzeti prednji kraj neprijateljske odbrane, a zatim istim tempom produžiti sa čišćenjem sela od izolovanih neprijateljskih grupa. Cilj je

bio da se što prije izbije u rejon crkve radi konačnog obračunu. Oko 18,30 časova svaka brigada je na svom pravcu preduzela potrebne mjere, a već oko 19 sati jedinice 5. brigade i 1. bataljon 15. brigade sa položaja Borov vrh, izbile su pred crkvu i školu. U ovakvoj situaciji neprijatelj preduzima inicijativu radi pregovora o predaji posade. Za vrijeme pregovora na cijelom frontu prekinute su borbe. U selu su gorjeli zauzeti neprijateljski bunker i skloništa. Plameni jezici dizali su se visoko iznad kuća i u mrkloj, hladnoj i sniježnoj noći na obroncima Velike Kapele, stvarali stravičnu sliku ratne pustoši.

Pregovore je neprijateljska strana koristila da osigura potrebno vrijeme za neprimjetno izvlačenje njenog ljudstva iz opkoljenog sela. Taj trik prilično je uspio zbog nebudnosti naših jedinica. Domobranci i žandarmi su, koristeći mrak, pojedine kuće i jarke neprimjetno izlazili iz obruča i odlazili u pravcu Kapele. Da bi što ubjedljivije obmanuli štab 5. brigade, s vremena na vrijeme prelazila je i predavala se njenim jedinicama po dva do tri domobrana ili žandarma. U roku od pola sata brigada je zarobila oko 20 neprijateljskih vojnika. Tada je štabu brigade pala u oči neprijateljska varka pa je naredio da se čvršće stegne obruč oko neprijateljskih objekata. No, već je bilo kasno, jer se njegova glavnina već izvukla iz sela. Oko 22 sata, 5. januara, Saborski je oslobođen. Mada uspjeh nije bio potpun, oslobođenje ovog mjesta, na komunikaciji Plaški — Plitvička jezera, bilo je od velikog vojnopolitičkog značaja. Prije svega, osigurana je dobra veza između oslobođene teritorije Korduna i Like i stvoreni su povoljni uslovi za šire napade na četničko-italijanske posade u rejonu Plašćanske doline. Oslobođenje Saborskog palo je u vrijeme intenzivnih okupatorskih priprema za početak 4. neprijateljske ofanzive.

U borbama za Saborski 5. i 15. brigada zarobile su 30 žandarma i domobrana i nanele neprijatelju gubitke od desetak mrtvih i ranjenih. Zaplijenjen je 1 puškomitraljez, 31 puška, 3 pištolja, 7.000 puščanih metaka, 20 ručnih bombi i 5.000 kg kukuruza koji je odmah podijeljen siromašnim stanovnicima Saborskog i okoline.

Jedinice 5. brigade imale su 2 mrtva i 4 ranjena borca.

Oslobođenje Ličke Jesenice

Poslije borbi jedinice divizije ostaju na kratkom odmoru u Saborskom i okolini, a već 7. januara 1943. u 10,45 sati, po naređenju Štaba divizije, kreću na rušenje pruge. Jedinice 5. brigade dobile su zadatak da, uz pomoć pedesetak ljudi iz Ljubče, Močila i Zbijega, u toku 7. i noću 7/8. januara poruše deonicu pruge između ž. st. Lička Jesenica i ž. st. Javornik. Petnaesta brigada, sa istim brojem mobilisanih ljudi iz navedenih sela, trebalo je da razruši prugu na deonici Plaški — Lič. Jesenica. Cilj ovih akcija bio je da se uništi što više pruge i objekata na njoj i za duži period paralizira željeznički saobraćaj između Zagreba i Like.

Poslije podne, 7. januara u 16 sati, jedinice 5. brigade stigle su na određenu dionicu pruge i počele sa radom. Rušenje je bilo otežano dubokim snijegom i jakim burom. Zbog velike hladnoće prsti su se prosto lijepili za tračnice, ali moralo se izdržati. Cijeli dan borci i seljaci su iako gladni, slabo odjeveni i obuveni, rušili prugu, prekopavali nasipe i kidali telefonske veze. Za to vrijeme četnici su iz italijanskih bunkera stalno pripucavali, pjevali i dovikivali. Pijani i siti, oni su toga dana slavili Božić. Iako su vjerno služili svoje gospodare, nisu imali hrabrosti da izađu iz bunkera. No, i pored svih pomenutih teškoća, kao i nedostatka osnovnog alata i materijala (minerski alat i eksploziv), brigada je u toku rada porušila 7 km pruge i više telefonskih veza pored nje. Jedinice 15. brigade uništile su 5 km pruge. Na tom zadatku promrzlo je oko 30 boraca i starješina. Oni su hitno upućeni u pozadinu na liječenje.

U 9 sati 8. januara stigle su u Saborski jedinice 5. brigade, a malo kasnije i jedinice 15. brigade. Tek što su se jedinice razmjestile za odmor, pojavile su se četničke kolone od Lič. Jesenice sa grupama četnika koje su pristigle od Otočca. Oko 400 četnika napalo je položaje 5. i 15. brigade u rejonu Saborskog, Borovog vrha i Točka. Napad četničkih jedinica bio je potpomognut jakim artiljerijskom vatrom italijanske posade na ž. st. Lič. Jesenice. Cilj ovog četničkog napada bio je da se odbace snage 8. divizije od Saborskog i time zaštite Lič. Jesenice, Blato,

Plaški i Vrhovine od eventualnih napada 8. divizije. Mada su pijani četnici navaljivali u talasima, nisu postigli uspjeh. Poslije tročasovne borbe, pošto su pretrpjeli gubitke, bili su prisiljeni da se povuku prema Lič. Jesenici.

Četničke jedinice su još sa jačim snagama ponovile napade 9. i 10. januara na položaje 5. i 15. brigade kod Saborskog. Jedinice 5. brigade su, u zajednici sa 15. brigadom, ne samo izdržale napade četnika, već su ih svaki put, uz osjetljive gubitke, odbili i prisilili na povlačenje. Posljedni četnički napad, 10. januara poslijepodne, pretvoren je u potpuni njihov poraz. Neprijatelj je morao u panici napustiti borbu i povući se u Lič. Jesenicu. Njih je u stopu gonila 5. brigada i 3. bataljon 15. brigade. Ulaskom u Lič. Jesenicu četnici su sa tamošnjom posadom organizovali odbranu sela. Poslije toga Stab divizije prvo donosi odluku za blokadu, a zatim i za napad na Ličku Jesenicu. Jedinice divizije zauzimaju sledeći raspored za napad:

- 5. brigada blokira, a potom napada na Lič. Jesenicu sa sjeverne i sjeverozapadne strane;

- 15. brigada sa 3. bataljonom posjela je položaj u rejonu velike okuke putu koja se nalazi jugoistočno od sela; 1. bataljon zauzeo je raspored pozadi 3. bataljona sa zadatkom da proširi uspjeh 3. bataljona čim ovaj pređe na desnu obalu rijeke Jesenice, te zajedno sa njim i jedinicama 5. brigade likvidira četnike u Ličkoj Jesenici; 2. bataljon 15. brigade vršio je blokadu italijanske posade u ž. st. Lič. Jesenica, koja je bila udaljena od sela oko 3 km.

Napad je trebalo da otpočne noću 10/11. januar, ali zbog guste magle, koja je onemogućavala kretanje, Stab divizije je odlučio da se sačeka dan i digne magla.⁴¹ Oko 6 časova ujutro, jedinice 5. brigade su, u sadejstvu sa 15. brigadom, krenule u napad. Već u prvom pokušaju da se zauzme selo jedinice su naišle na jaku četničku vatru. Odmah se ustanovilo da je neprijatelj u Lič. Jesenici bio dosta dobro utvrđen, da su sve zidane zgrade bile uređene za odbranu i da su oko sela bili izgrađeni bunker i povišeni rovovima i skloništima. Zbog toga Stab divizije naređuje prekid borbe dok se divizijska artiljerija i mino-

⁴¹ Zbornik, tom 5, knj. 11, dok. br. 55, str. 160 i 161 i dok. broj 159, sitrana 415 — 418 iste knjige.

bacači ne prebace do četnih položaja 3. bataljona 15. brigade. Oko podne 11. januara počela se dizati magla. Komandir prateće čete divizije to koristi i otvara artiljerijsku i minobacačku vatru po neprijateljskim utvrđenjima u selu. Prve ispaljene granate i mine pogodile su toranj crkve na kojem se nalazio četnički mitraljez, a sledeća granata razorila je vrata crkve u kojoj je bilo sklonjeno oko pedesetak neprijateljskih vojnika. U isto vrijeme jedna mina pala je na školu u kojoj se nalazio štab četničkih jedinica.

Precizni pogoci naše artiljerije i minobacača stvorili su paniku i dezorganizaciju u neprijateljskim redovima. Taj momenat koriste jedinice 5. brigade i 3. bataljona 15. brigade za još odlučniji napad na četničko uporište. Uvjerivši se da neće dugo izdržati u Lič. Jesenici, neprijatelj počinje da se pojedinačno i u manjim grupama probija iz sela. Uskoro zatim četnička glavnina vrši proboj u pravcu Korać brda (k. 907) i ž. st. Lič. Jesenica. Tog momenta skoro na cijelom frontu dolazi do žestoke borbe prsa u prsa. Mada je neprijatelj nastojao da se po svaku cijenu probije i skloni u Vel. Kapelu ili kod italijanske posade u ž. st. Lič. Jesenica, to mu nije uspjelo. Za vrijeme proboja zarobljena je skoro čitava četnička posada sa dijelom pojačanja koje je tih dana stiglo od Otočca i Plaškog. Samo mali broj okorjelih zlikovaca uspio je da se probije i pobjegne iz našeg obruča.

U toku januara 1943. na obroncima Vel. i M. Kapele vladale su vrlo niske temperature od -15° do -30°C . Za te uslove trebalo je imati dobru odjeću i obuću. Međutim, baš u tim najhladnijim danima, u brigadi je preko 50% boraca imalo slabu obuću, a oko 50 boraca je bilo potpuno bosih ili samo u čarapama. Jedinice 4. bataljona bile su u najtežem položaju, pa je Stab bataljona 20 boraca vozio u kolima. Iako je odjeća predstavljala veliki problem za brigadu, ipak je tu bilo bolje stanje.

U borbama sa četnicima od 8. do 11. januara u rejonu Saborskog i u Lič. Jesenici zarobljeno je oko 200 četnika, 50 ih je poginulo i 30 ranjeno. Zaplijenjeno je 5 minobacača 45 mm sa 100 mina, 7 mitraljeza, 6 puškomitraljeza, 253 puške sa oko 30.000 metaka, 200.000 kuna i dosta drugog materijala i životnih namirnica.

Na strani jedinica 5. brigade poginuo je 1 borac, 6 je ranjeno i 10 promrzlo.

Za istrajnost, upornost i uspjehe u borbi, Štab 1. korpusa NOV i PO Hrvatske pohvalio je 5. brigadu, 3. bataljon 15. brigade i komandira brdske baterije 8. divizije Nikolu Orelja.⁴²

Rano ujutro, 12. januara 1943. godine, 5. brigada je po naređenju Štaba divizije krenula u pravcu Vojnića na novi zadatak. Na položajima sela Vojničkog Grabovca, Vratnika i Radiović Poljane brigada je ostala sve do 19. januara. U to vrijeme ni Štab divizije ni brigade nisu znali da će upravo kroz raspored brigade voditi glavni pravac nastupanja 7. SS divizije „Princ Eugen” u toku četvrte neprijateljske ofanzive.

NEPRIJATELJSKA OPERACIJA „VAJS — 1”

Prvi sukobi brigade sa njemačkom 7. SS divizijom „Princ Eugen”

19. januara 1943. godine jedinice 5. brigade nalazile su se na odmoru u rejonu sela Svinjarica (sada Partizansko Žarište), Vojnički Grabovac i Radlović Poljana. U to vrijeme jedinice 15. brigade bile su na maršu od Lič. Jedinice prema Slunju; jedinice 4. brigade 8. divizije na teritoriji Zumberka, a njen 1. bataljon, koji je tih dana dopratio kolonu ranjenika sa Zumberka na Kordun, u rejonu s. Veljun. Kada je dobio podatke da je 19. januara ujutro neprijatelj poduzeo ofanzivu iz Karlovca, prodro na slobodnu teritoriju Korduna i zauzeo Barilović, Tušilovački Cerovac, Vukmanić i Skakavac, i da ima nameru da razvija dalja dejstva prema Kordunu, Štab 8. divizije je istog dana jedinicama divizije izdao sledeća naređenja:

— 5. brigada će odmah izvršiti pokret i posesti položaj na liniji s. Utinja — s. Klipino Brdo — s. Okič sa zadatkom da zatvori pravac Karlovac — s. Skakavac — s. Utinja i pravac Karlovac — Vojnić. Svojim lijevim krilom treba održavati čvrstu vezu sa jedinicama kordunaškog partizanskog odreda na pravcu s. Barilović — Krnjak;

⁴² Poginuo prilikom napada na Sunju 1944. godine kao komandir prateće čete brigade.

— 15. brigada treba da produži usiljenim maršem od s. Cvitovića kod Slunja, gdje je upravo stigla, za s. Vojnički Grabovac, gdje će dobiti konkretno naređenje;

— 1. bataljon 4. brigade trebalo je da se prebaci iz s. Veljuna u zaselak Srđići kod Krnjaka i da u s. Kosijeri uhvati vezu sa jedinicama KPO, te u zajednici s njima da zatvori put Barilović — Krnjak.

U toku noći 19/20. januara bataljoni 5. brigade, gazeći dubok snijeg, uz vrlo jaku zimu i mećavu, prešli su oko 20 km. Umorno i neispavano ljudstvo stiglo je 20. januara, oko 8 časova, na određene položaje. Treći bataljon zauzeo je položaje u rejonu s. Utinje, a 1. bataljon u rejonu s. Klipino Brdo. Zadatak ovih jedinica bio je da zatvore pravac koji vodi od Karlovca i Skakavca prema Utinji i Vojniću. Drugi bataljon posjeo je položaje u rejonu Mandić Sela radi obezbeđenja pravca koji od s. Skakavca i s. Vukmanića izvodi u Mandić Selo i s. VukmanSKU Bukovicu, a 4. bataljon posjeo je položaje oko s. Okiča. On je u zajednici sa jedinicama KPO zatvarao put Karlovac — s. Tušilović — Vojnić i Karlovac — Slunj.

U vrijeme izlaska jedinica brigade na pomenute položaje, štab brigade je primio izvještaj o izvršenoj koncentraciji neprijatelja u širem rejonu Karlovca. Prema tom izvještaju, snage 13. pješ. puka 7. SS divizije,⁴³ ojačane artiljerijom i tenkovskim bataljonom, te ustaškim jedinicama u jačini oko 2.000 ljudi, bile su koncentrisane u Karlovcu, Skakavcu, Vukmaniću i Bariloviću.

U zoru 20. januara 1943. neprijatelj je iz koncentracijskih prostorija krenuo prema slobodnoj teritoriji Korduna u četiri kolone:⁴⁴ prva kolona pravcem: Karlovac — s. Barilović — s. Krnjak; druga kolona pravcem: Karlovac — s. Tušilovački Cerovac — s. Brezova Glava; treća kolona pravcem: Karlovac — s. Vukmanić — Mandić

⁴³ 7. SS divizija „Princ Eugen“ napadala je na slobodnu teritoriju Korduna dvjema grupama — zapadnom i istočnom. Zapadna grupa, sastava: jedan pješ. puk, ojačan artiljerijom i tenk. bataljonom, prodirala je iz Karlovca glavnim pravcem napada Karlovac — Slunj — Bihać. Istočna grupa, sastava: kao i zapadna, prodirala je glavnim pravcem Petrinja — Topusko — Bihać. (Zbornik, t. 5, knj. 11, dok br. 168, str. 440.).

⁴⁴ Zbornik, t. 5. knj. 12, dok. br. 90, str. 305.

Selo i četvrta kolona pravcem: Karlovac — ž. st. Skakavac — s. Utinja — Vojnić.

Prva, treća i četvrta kolona imale su po jedan bataljon pješadije ojačan artiljerijskim jedinicama, a prva kolona imala je još i jedan eskadron konjice. Druga kolona bila je sastavljena od motorizovane artiljerije, tenkova i oko dvije čete pješadije.

U 4 sata ujutro prva kolona krenula je iz s. Barilovića, prešla most na r. Korani i prodrla u Kosijersko Selo, gdje se sukobila sa jednim vodom KPO. Oko 10 časova vod je bio odbačen prema šumi Skradska gora, pa je tako dalje nadiranje neprijatelja prema slobodnoj teritoriji bilo slobodno i neometano od strane naših jedinica na tom pravcu. Neprijatelj je to iskoristio i produžio brzo napredovanje u pravcu Krnjaka. Time su bile ugroženi bok i pozadina 5. brigade. Prijetila je opasnost da slobodna teritorija Korduna bude presječena na dva dijela. Oko 11 časova druga neprijateljska kolona krenula je iz Karlovca i Tušilovačkog Cerovca prema s. Brezova Glava, te preko Babine gore za s. Okič. Treća kolona krenula je iz Karlovca preko s. Trebinja i s. Vukmanića prema Mandić Selu, a četvrta kolona iz Skakavca prema Utinji. U to vrijeme i prve grupe izbjeglica, ljudi, žena i djece, od sela Trebinja, i s. Udbine prošle su kroz položaje brigade na putu za šumu Loskunju, Vojnić, pa i za Liku. Od tih izbjeglica primljena je vijest da je njemačka okupatorska vojska pri upadu u s. Moravče kod Skakavca strijeljala 23 građanina hrvatske narodnosti. Pri ulasku u Vukmanić Nijemci su strijeljali dva Hrvata.⁴⁵ Ova vijest, kao i glas da je neprijatelj na širem frontu krenuo u ofanzivu na slobodnu teritoriju Korduna, brzo se pročula po svim selima. Stanovništvo najugroženijih sela (Tušilović, Brezova Glava, Okič, Vukmanska Bukovica, Utinja, Dugi Dol) napustilo je svoje domove. U najgore doba godine, po hladnoći, velikom snijegu i vijavici, sa vrlo slabom odjećom i obućom, u kolonama se povlači dublje na slobodnu teritoriju. S obzirom na ovu situaciju, štab brigade, a i svaki borac i starješina odlučuju da se grčevito bore protiv mnogo nadmoćnijeg neprijatelja i tako stvore potrebno vrijeme za

⁴⁵ Zbornik, t. 5, knj. 11, dok. broj 170, str. 444.

blagovremenu i urednu evakuaciju stanovništva sa ugroženog područja.

Kada je primio izvještaj o neprijateljskim pokretima prema položajima 5. brigade, Štab 8. divizije izdao je jedinicama novo naređenje:

— 5. brigadi: 4. bataljon treba da iz s. Okiča usiljenim maršem uputi jednu četu u s. Donji Budački odakle će, sa 1. bataljonom 4. brigade iz rejonu zaseoka Srđići, izvršiti obuhvatni napad na neprijatelja i zajedničkim snagama ga uništiti ili odbaciti prema Tušilovačkom Cerovcu. Sa ostalim jedinicama sačekati neprijatelja, u pogodnom trenutku izvršiti juriš i protjerati ga prema Vukmaniću i Karlovcu.

— štabu 15. brigade upućen je kurir sa naređenjem u kome je naznačeno stanje na teritoriji Tušilovića i Utinje i data direktiva za postupak brigade pri dolasku u kontakt sa neprijateljem.

Štab 1. bataljona 4. brigade, prije nego što je dobio naređenje od Štaba divizije za napad, samoinicijativno je napao neprijatelja. Međutim, Nijemci su, pored pješadije i artiljerije, u borbu ubacili i konjički eskadron, koji je obuhvatnim napadom prijetio 1. bataljonu da ga opkoli. Kako nije dobio pomoć od 4. bataljona 5. brigade, 1. bataljon je poslije tročasovne borbe bio prisiljen da se povuče prema s. Podgorju, a neprijatelj je nastavio napredovanje prema Krnjaku. U to vrijeme prema položajima 4. bataljona 5. brigade nastupile su jače neprijateljske snage, pa je štab bataljona bio prisiljen da sve svoje jedinice angažuje za izvršenje svog osnovnog zadatka. Zbog toga nije uputio četu u s. Donji Budački.

U 13 sati 20. januara neprijateljska kolona, koja je nastupala pravcem Tušilović — s. Okič, napala je 4. bataljon 5. brigade. Nijemci, koji su nastupali kroz šumu Babinu goru, bili su posebno opremljeni. Vojnici su bili obučeni u bijele ogrtače kako bi bili što manje uočljivi, a na nogama su imali krplje ili skije radi lakšeg i bržeg kretanja po dubokom snijegu. Nijemci i ustaše nastojali su da u prvom naletu razbiju čete bataljona, ovladaju selom Okič i tako iz neposredne blizine ugroze pozadinu ostalih bataljona brigade. Međutim, svi pokušaji Nijemaca da brzo ovladaju selom Okič ostali su bez uspjeha. Jedinice 4.

bataljona, mada su bile ugrožene s boka od pravca s. Donjeg Budačkog i sa fronta, pružile su neprijatelju snažan otpor. Budući da su propala dva neprijateljska juriša, a Okič je i dalje ostao čvrsto u rukama 4. bataljona, njemačke jedinice su bile prisiljene da se privremeno povuku prema s. Brezova Glava i Tušiloviću. U toku popodneva najteže borbe vodio je 2. bataljon brigade u rejonu Mandić Sela. Neprijatelj je pod zaštitom jake mitraljeske, minobacačke i artiljerijske vatre izvršio tri juriša na položaje bataljona, ali su svi njegovi pokušaji da zauzme selo ostali bez rezultata. Komandant bataljona Mirko Zutić za cijelo vrijeme borbe neprekidno je obilazio čete, hrabrio ljudstvo i davao uputstva kako da se suprotstave neprijatelju. Ovi savjeti imali su pozitivno dejstvo kod potčinjenih, pa se, možda, njegova pojava u kritičnim trenucima može tumačiti kao podstrek četama pri izvršavanju postavljenih zadataka. Tek između 15 i 16 časova neprijatelj je na pravcu Mandić Sela ubacio u borbu svoju rezervu i poslije jednočasovnog okršaja ovladao položajima 2. bataljona. Evo šta je o toj borbi u svom ratnom dnevniku zapisala drugarica Desa Miljenović, koja je u vrijeme četvrte neprijateljske ofanzive bila na dužnosti u agitprop grupi brigade:

„Borbu kod s. Mandića vodio je 2. bataljon 5. brigade punih šest sati. Dosta je Švaba palo na bojištu, a nama je poginuo samo jedan borac. Borba traje čitav ovaj zimski dan i smiruje se tek uveče. Švabe su obučene u pelerine. Neki imaju i bijele. Polako se privlače, upravo gmižu po snijegu. Mitraljezi štekću, puščana paljba ječi dok se bitka bije putem prema Vojniću bježe kolone naroda iz tih sela koja su pod vatrom...”

Neprijateljska kolona koja je nastupala od s. Skakavca stigla je pred zalazak sunca do s. Utinje. U sumrak neprijatelj je, koristeći se mrakom i nebudnošću jedinica 3. bataljona, uspio da se neopaženo provuče pored položaja bataljona prema s. Vrelo Utinja i ž. st. Vojnić. Odatle je produžio brzo napredovanje u pravcu Vojnića, u kome su se nalazili Stab 8. divizije, Komanda kordunaškog vojnog područja, Kotarski komitet Vojnić, i druge društveno-političke ustanove kotara Vojnić. Zbog prodora Nijemaca prema Vojniću, Stab 8. divizije izdao je naređenje štabu

5. brigade da se sa položaja Utinje i Mandić Sela povuku 2. i 3. bataljon, i da se hitno prebace u s. Vojišnicu kod Vojnića. U tom selu trebalo je postaviti zasjedu neprijatelju i tako stvoriti potrebno vrijeme za evakuaciju štabova i ustanova iz Vojnića. Jedinice 1. i 4. bataljona su se nakon prodora neprijatelja od Barilovića prema Krnjaku i od Utinje prema Vojniću morale hitno povući u šumu Loskunju. Time su izbjegle opkoljavanje od strane mnogo jačih snaga neprijatelja. Do borbe u Vojišnici nije uopšte došlo, jer su 2. i 3. bataljon stigli u selo kada su ga Nijemci već prošli i ušli u Vojnić.

U borbama koje je vodio neprijatelj protiv 5. brigade kod Mandić Sela i Okiča Nijemci su imali preko 30 mrtvih i 35 ranjenih. Samo za vrijeme odbijanja juriša sa položaja 2. bataljona u Mandić Selu zaplijenjena su 2 pištolja, 2 automata i 6 pušaka skinutih sa mrtvih njemačkih vojnika. Gubici brigade iznosili su 2 mrtva i 7 ranjenih ljudi.

Zasjeda 3. bataljona kod Dunjaka

Noću 20/21. januara neprijatelj je od pravca Karlovca, Barilovića i Skakavca izbio na liniju s. Budačka Rijeka — Krnjak — Tušilović — Vojnić. Zbog novonastale situacije Štab divizije izdao je naređenje za posjedanje novih položaja. Tako su 21. januara jedinice 5. brigade imale slijedeći raspored: 3. bataljon posjeo je položaje zase-lak Napijelo — k. 228 (brdo zvani Čukur); 2 bataljon posjeo je istočne padine šume Debela kosa; 4. bataljon posjeo je položaje u rejon s. Vratnik koje se nalazi na putu Krnjak — Vojnić i rejon sela Radlovića Poljana. Prvi bataljon bio je u divizijskoj rezervi u rejonu s. Prisjeka kod Krstinje. Lijevo od 5. brigade nalazila se 15. brigada koja je još u toku noći 20/21. januara vodila borbe sa Nijemcima u selu Budačka Rijeka gdje je i zanoćila. Zadatak jedinice 5. brigade bio je da zatvore put Vojnić — Velika Kladuša i Krnjak — Vojnić, a 15. brigada sa 1. bataljonom 4. brigade zatvarala je put Karlovac — Slunj — Bihać.

U toku 21. januara nije bilo značajnijih promjena na položajima 5. brigade, izuzev što su neprijatelju u

Vojnić i Krnjak stigle iz Karlovca nove jedinice i pozadinski dijelovi njemačkih pukova. Koristeći privremeno zatišje, štab 5. brigade je održao sastanak na kome je ukratko analizirana borbena situacija u protekla dva dana. Istaknuta je i razmatrana taktika neprijateljskog ratovanja. Za jedinice 5. brigade ovo je bilo naročito značajno, jer su se one, kao i ostale jedinice divizije, prvi put sukobile sa njemačkom okupatorskom vojskom, koja je primijenila nama do tada nepoznat način upotrebe jedinica u borbi. Te novine uglavnom su se ogledale u slijedećem:

1. — Neprijatelj je nastupao u više kolona, koje su svaka za sebe bile toliko jake, da im se naše jedinice nisu mogle ozbiljnije oduprijeti. One su se kretale u raznim pravcima, a na nekim mjestima iz njih su se izdvajale manje kolone, koje su upotrebljavane za manevrisanje i natkriljivanje naših jedinica.

2. — Noćna dejstva neprijatelja nisu bila nepoznata, pa je noć obično koristio za prodore u pozadinu naših jedinica za zabijanje klinova u rasporede bataljona brigade. Ta neprijateljska neprimjetna provlačenja između naših jedinica zbunjivala su borce i starješine, koji do tada nisu bili navikli na takvu neprijateljsku taktiku.

3. — Neprijatelj je vrlo brzo uočavao naše nedostatke, kao: pomanjkanje municije, prerano otvaranje vatre, slabe veze, malo posvećivanje pažnje izviđanju, osmatranju i održavanju dodira sa neprijateljem i slično. Sve ove slabosti jedinica brigade Nijemci su vješto i brzi iskoristili za drsko nastupanje i držanje inicijative u svojim rukama. Da bi uspješno parirali neprijatelju, štab brigade je još u toku istog dana upoznao potčinjene jedinice, sa uočenim slabostima četa i bataljona i objasnio mjere, koje treba ubuduće poduzimati u borbi sa njemačkim jedinicama.

U toku 22. januara jedna njemačka kolona jačine oko 300 vojnika pokušala je da se probije od Krnjaka preko Vratnika za Vojnić. Neprijatelj je dočekan na bliskom odstojanju, a potom otvorena plotunska i puškomitraljeska paljba. Mada su Nijemci poznatim manevrima i jednim jurišem pokušali da zauzmu položaje 4. bataljona, to im nije uspjelo. Poslije dvočasovne borbe bili su prisiljeni

da se vrate u Krnjak. U toj borbi neprijatelj je imao 10 mrtvih, a jedinice bataljona 1 mrtvog i 2 ranjena.

Kako je u toku 22. januara neprijateljska kolona, koja je nastupala komunikacijom Karlovac — Krnjak — Slunj, probila položaje 15. brigade u selu Budačka Rijeka tu je poginuo komesar ove brigade Branko Bekić, a ranjen komandant brigade Nikola Vidović. Štab divizije naredio je da jedinice 5. brigade 23. januara posjednu nove položaje: 3. bataljon u rejonu s. Dunjak; 2. bataljon u rejonu s. Klokoč; 1. bataljon u rejonu s. Kestenovca; i 4. bataljon kod s. Glinice. Brigada je imala zadatak da sa ovih položaja neprijatelju spriječi brz prodor u pravcu Krstinje, Vel. Kladuše i Cetingrada, jer se ovim pravcima povlačio više hiljada izbjeglica sa dijela Korduna koga su okupirali Nijemci. Pokret je završen 23. januara u 4. sata ujutro. U toku marša na ljudstvu brigade primijećeni su zamor i neraspoloženje, koji su, uglavnom nastali kao posljedica brzog gubljenja velikog dijela slobodne teritorije i svakodnevnog posmatranja muka i patnji koje je preživljavao kordunaški narod u ovim najsudbonosnijim danima naše ratne istorije. Drugarica Desa Miljenović u svom ratnom dnevniku te patnje naroda ovako opisuje:

„22. siječnja 1943. godine. Krećemo dalje u noći. Danju se borimo i tučemo, a noću pokret. Kolona jedan po jedan, ide se tiho, nečujno, da nas ne osjeti neprijatelj koji je blizu. Treba da zauzmemo položaje oko Klokoča, Kestenovca i Glinice. U daljini tutnjava sve jače i jače, nebo obasjavaju plameni jezici od zapaljenih kuća ...

Pješačimo čitavu noć koja nije tako hladna kao prošla, ali snijeg se raskvasio pa je mokro i bljuzgavica. Ujutro stižemo u selo Gojkovac. Kolona naroda pred nama i iza nas tako da su u Gojkovcu kuće pretrpane. U jednom otvorenom sjeniku, gotovo pod vedrim nebom, smjestile se žene i djeca. Djeca plaču a žene samo nijemo gledaju, tu i tamo vidi se po koja suza ...”

Izlaskom na položaje štab 3. bataljona dobio je obavijest o pokretu neprijatelja od s. Miholjskog prema Dunjaku. Komandant bataljona Stanko Gabrić i politički komesar Nikola Lončar na brzinu mijenjaju odluku, povlače bataljon sa dotadanih položaja, izdaju naređenje za pokret četa i nešto sjevernije od Dunjaka postavljaju zasjedu na putu s. Dunjak — s. Miholjsko. Još se čete bataljona nisu dobro ni razmjestile, a u zasjedu već ulazi čelo nepri-

jateljske prethodnice jačine jedne čete. Štab bataljona naređuje četama da ostanu prikrivene sve dok glavnina prethodnice na uđe u zasjedu, zatim na znak komandanta bataljona da otvore vatru, zaspu neprijatelja ručnim bombama i poslije toga izvrše juriš. Tok akcije četa odvijao se potpuno u duhu plana štaba bataljona. Cim je glavnina neprijateljske kolone ušla u zasjedu, otvorena je jaka vatra, a zatim je uslijedio juriš 3. bataljona.⁴⁶ Za vrlo kratko vrijeme na bojištu je palo 30 fašista. Jedinice 3. bataljona zaplijenile su 1 mitraljez, 1 puškomitraljez, 4 automata i 7 pušaka. Zaplijenjeno je oko 5.000 metaka 7,9 mm. Plijen je mogao biti i veći da Nijemci nisu uputili jedan bataljon pješadije koji je vrlo brzo stigao na mjesto borbe, zbog čega su čete 3. bataljona bile prisiljene da se povuku prije nego što je sav plijen bio prikupljen i evakuisan. O uspjehu 3. bataljona još istog dana se saznalo ne samo u jedinicama 5. brigade, već i u celoj diviziji, što je imalo velikog uticaja na moral i borbeno raspoloženje svih boraca i starješina.

Veliki uspjeh brigade na Drenovači

U toku 24. januara napuštena je odbrana Slunja, a istog dana do 17 sati neprijatelj je na pravcu Bihaća izbio na liniju: s. Nikšić (5 km sjeverozapadno od Slunja) — s. Glinica — s. Maljevac (kod Vel. Kladuše) — Vel. Kladuša. 7. SS divizija sa svojim lijevim krilom izbila je u s. Pernu, južno od Topuskog, gdje je uspostavila vezu sa 969. pukom 369. legionarske divizije, koja je operisala na Baniji. U takvoj situaciji Štab 1. korpusa naredio je da 5. brigada privremeno bude pod komandom Štaba 7. banijske divizije. Po naređenju ove divizije, 5. brigada je, u vremenu od 25. do 30. januara, vodila odbrambene borbe od Cetingrada, s. Šturlića, s. Tržca, Bihaća i Golubića. U zoru 30. januara, brigada je prebačena s desne obale r. Une i upućena u sastav 8. divizije koja se u to vrijeme nalazila u rejonu Drenovače, na putu Bihać — Donji Lapac. Poslije dolaska u s. Skočaj brigada je naišla na

⁴⁶ Zbornik, tom 5, knj. 12, dok. br. 43, str. 137 i dok. br. 90.

jedinice 15. brigade, koje su tu u toku noći posele položaje. Ona se u toku dana prebacila u s. Kruge kod Nebljusa na odmor.

Konačno, poslije desetodnevnih borbi i povlačenja iz rejonu Utinje, Mandić Sela i Okiča, 5. brigada je, 30. januara, došla u rejon Drenovače. Poslije jednodnevnog odmora, brigada je 3. februara smijenila 15. brigadu i posjela slijedeće položaje: 4. bataljon na brdu Užljebiću (k. 532); 3. bataljon na Gradini (k. 505) i Drenovači (t. 579); 1. bataljon lijevo od 3. bataljona sa otpornim tačkama na Željeznoj glavi (k. 774), brdu Hrastik (k. 705) i brdu Vršak (k. 690); 2. bataljon na brdu Miletin vrh (k. 987) i k. 1078. Brigada je imala zadatak da sa ovih položaja po svaku cijenu spreči prodor neprijatelja od Bihaća u pravcu s. Nebljusa i Donjeg Lapca. Zapravo, krajem januara i početkom februara 1943, italijanske, ustaške, domobranske i četničke jedinice zauzele su veliki dio Like. Jedina slobodna teritorija bila je još u širem zahvatu Gornjeg i Donjeg Lapca, u takozvanoj Lapačkoj dolini. Ovaj prostor branile su 6. i 8. divizija 1. korpusa NOV POH. Pored štaba 1. korpusa, tu su se nalazili Glavni štab NOV i POH. Glavna baza za snabdijevanje NOV i POHrvatske posljednjim rezervama hrane, bolnički punktovi za liječenje ranjenika i bolesnika, a i neke druge pozadinske ustanove Komande vojnog područja Like.

U vremenu od 31. januara do 5. februara 1943. godine na položajima 5. brigade nije bilo značajnijih promjena. Taj predah uglavnom je iskorišten za podizanje šumskih koliba, skloništa i provizornih nastrešica koje su služile za odmor i zaštitu ljudstva brigade od vremenskih nepogoda. U to vrijeme snijeg na obroncima Plješevice bio je visok preko 1 metar, a temperatura vrlo niska noću obično i do -35°C. Sem toga, ovaj predah je iskorišten i da se u četama i bataljonima održi nekoliko vojničkih i političkih predavanja radi podizanja borbene gotovosti jedinica i upoznavanja ljudstva sa ciljevima četvrte neprijateljske ofanzive. Na četnim i bataljonskim konferencijama i na partijskim i skojevskim sastancima, analizirani su uspjesi i nuspjesi brigade u desetodnevnom borbama protiv jedinica 7. SS divizije. Doneseni su i zaključci po kojima je trebalo djelovati da bi se u budućim

borbama izbjegli uočeni nedostaci. Kritika i samokritika su bile vrlo otvorene. U tim ratnim prilikama to je bila najbolja škola za otklanjanje nedostataka i za uzdizanje kadrova.

Šestog februara, oko 9 sati ujutro, neprijatelj jačine jednog puka 7. SS divizije, ojačan artiljerijom i sa 5 srednjih tenkova, krenuo je iz rejonu Bihaća prema položajima 5. brigade. Pokret je vršio u tri pravca: jedna kolona pješadije, naoružana mitraljezima i minobacačima i ojačana baterijom brdskih topova, kretala se desnom obalom rijeke Une u pravcu Malog Ljutoča; druga kolona pješadije, ojačana takođe artiljerijom i minobacačima, nastupala je preko Lohovskih brda u pravcu Gradine i Drenovače, a treća kolona pješadije, ojačana srednjim tenkovima, kretala se putem Bihać — Skočaj — Drenovača. Iz ove kolone u s. Skočaju, izdvojila se desna pobočnica jačine jedne čete koja se kretala pravcem Skočaj — Bukovac (k. 529) — Lisina (k. 626) i dalje prema brdu Vršak, na kome su se nalazili dijelovi brigade. Poslije izbijanja srednje kolone u visinu Lohovskih brda, artiljerija se zaustavila i zauzela položaje. Sve tri njemačke kolone bile su pojačane izvjesnim ustaškim snagama koje su služile za izviđanje i kao vodiči. Težište napada neprijatelj je usmjerio u pravcu Drenovače koja je zatvarala prolaz u Lapačku dolinu.

Izviđački dijelovi 5. brigade, koji su se 6. februara ujutro našli u rejonu Lohovskih brda, na vrijeme su primijetili pokret neprijatelja i o njegovoj približnoj jačini, naoružanju i pravcima kretanja odmah poslali izveštaj štabu brigade. Ubrzo su o tome bili upoznati svi štabovi bataljona, pa su preduzete mjere da se neprijatelj dočeka i snažnom vatrom zaustavi.

Lijevokrilna neprijateljska kolona, koja je nastupala dolinom Une, poslije izbijanja u visinu M. Ljutoča i Tavana, bila je zaustavljena. Neprijatelj je u rejonu Tavana postavio brdsku bateriju, a mitraljeske i minobacačke jedinice uputio na jugozapadne padine Malog Ljutoča, gdje su na kotama 472 i 525 zauzele položaje. Cilj mu je bio da bočnom artiljerijskom, mitraljeskom i minobacačkom vatrom tuče položaje 3. bataljona na Gradini i Drenovači. Desnokrilna kolona, koja je nastupala od Skočaja, s

ozbirom na to da je u svom sastavu imala tenkove, trebalo je ubrzo da izbiže na put kod Gradine i Drenovače. Ona je u sadejstvu sa jedinicama od pravca Tavana i M. Ljutoča, trebalo da ugrozi 3. bataljon koji se nalazio na težištu odbrane brigade. Očigledno, namjera neprijatelja bila je da dejstvima lijevokrilne i desnokrilne kolone stvori uslove za prodor njegove glavnine od Lohovskih brda, zauzme položaje 3. bataljona, pa i ostalih jedinica brigade, a zatim, prodorom preko Drenovače, da se u rejonu Donjeg Lapca spoji sa italijanskim jedinicama koje su nastupale od Udbine.

Poslije izbijanja neprijateljske srednje kolone u rejon s. Lohovo⁴⁷ neprijatelj je otvorio artiljerijsku i minobacačku vatru na Gradinu. Istovrijemeno je i neprijatelj sa položaja na desnoj obali Une takođe otvorio žestoku vatru na Gradinu, a povremeno i na položaje 3. bataljona na Drenovači. Na taj način čete 3. bataljona na Gradini našle su se pod vrlo jakim unakrsnom artiljerijskom, minobacačkom i mitraljeskom vatrom. Mada je ljudstvo bilo u zaklonima i u rovovima, ovakvu snažnu vatru nije moglo izdržati. Kako nije bilo izgleda da neprijatelj bude ućutkan od strane divizijske artiljerije i minobacača, čete 3. bataljona sa Gradine povučene su na Drenovaču. Prilikom povlačenja pred njih izbijaju neprijateljski tenkovi i automatičari. Odmah zatim i Drenovača je doživjela istu sudbinu kao i Gradina. Za vrlo kratko vrijeme položaji 3. bataljona na Drenovači bili su obasuti snažnom mitraljeskom, minobacačkom i artiljerijskom vatrom, dok je, u isto vrijeme, njemačka pješadija, vršila podilaženja. U momentu kada je čitavo brdo Drenovača bilo obavijeno gustim dimom, neprijatelj prelazi u juriš. Zbog pretrpljenih gubitaka komandant 3. bataljona Stanko Gabrić naređuje da se bataljon povuče u pravcu Željezne glave gdje se nalazila jedna četa 1. bataljona. Cim se bataljon povukao sa Drenovače, neprijatelj u grupama izbija na brdo. Ovo grupisanje neprijatelja na malom prostoru predstavljalo je pogodnu metu za naše minobacače 81 mm i mitraljeze. Od prvih ispaljenih mina neprijatelj je imao desetak mrtvih i ranjenih. Dejstvo naših minobacača

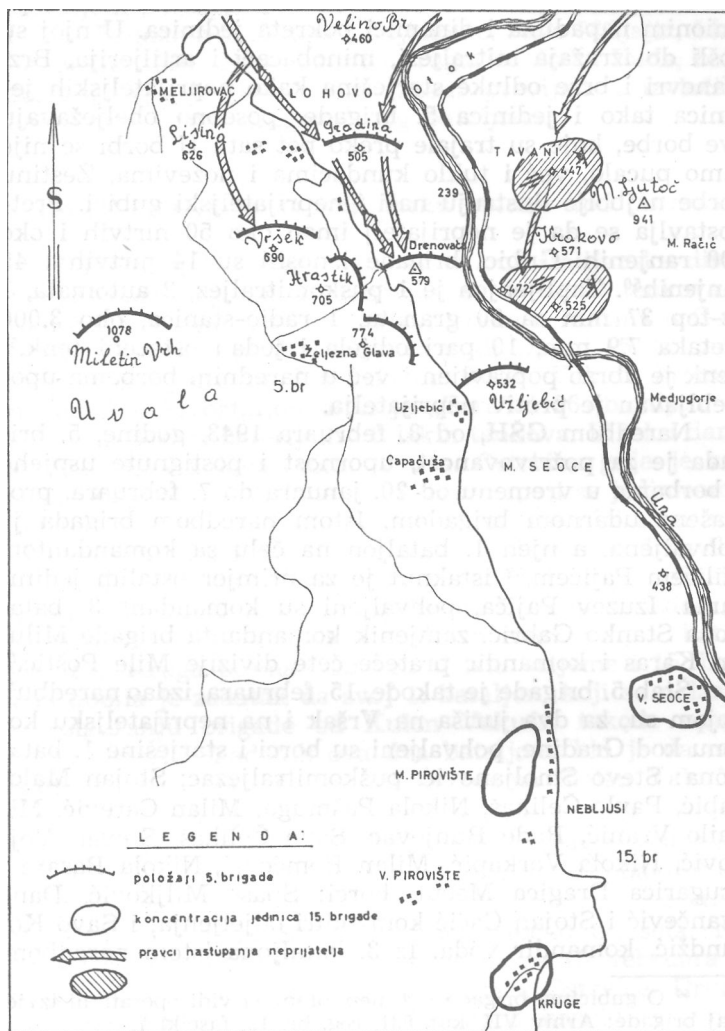
⁴⁷ Zbornik, t. 5, knj. 12, dokumenat broj 90.

stvara zabunu u neprijateljskim redovima, pa 1. bataljon, pod zaštitom vatre minobacačke čete divizije, koriste to i sa položaja Hrastik vrši juriš u njegov desni blok. Juriš je bio tako energičan da je neprijatelj bio potpuno dezorganizovan i u panici se počeo povlačiti dijelom prema s. Skočaju, a dijelom prema Lohovskim brdima. Tu situaciju koriste i čete 3. bataljona, prelaze u protivnapad i ponovo zauzimaju Drenovaču. U ovom protivnapadu junačkom smrću su poginuli Milić Maćešić, komandir voda, i Danica Ljepović,⁴⁸ delegat voda. Nijemci, iznenađeni manevrom 1. bataljona ostavljaju konje, pukovsku zastavu (zastavnik poginuo), mitraljeze i minobacače. Neprijateljski tenkovi krstare oko napuštenog materijala i vatrom svog oružja sprečavaju jedinice 1. i 3. bataljona da prikupe plijen. Da bi likvidirali njemačke tenkove, bataljoni formiraju bombaške grupe. Bombašku grupu 1. bataljona predvodio je komandir odjeljenja 3. čete Tatalović, odvažan i hrabar borac, rodom iz Kordunskog Ljeskovca. Već u prvom sukobu njegovo bombaško odjeljenje je oštetilo jedno borbeno vozilo. Međutim, u času kad se očekivala ista sudbina i za ostale tenkove, dogodila se nesreća. U Tatalovićevoj kući eksplodirala je bomba.⁴⁹ On je poginuo, a najbližih pet bombaša bilo je ranjeno. To je zbunilo i zadržalo bombaše, pa neprijatelj to koristi da pokupi mrtve, ranjene i ostavljeni materijal i da se odmah povuče prema Bihaću.

Za vrijeme neprijateljskih juriša na Gradinu i Drenovaču neprijateljska desna pobočnica iznenadno napada na položaje jedne čete 1. bataljona na Vršaku. Iako je neprijatelj izvršio dva juriša na položaje čete, sa ciljem da je odbaci i bočnim napadom vrši dalje pritisak u pravcu Hrastika i Željezne glave, njemu nije uspjelo da osvoji Vršak. Nijemci i ustaše su tada bili prisiljeni da se povuku prema s. Skočaju.

⁴⁸ Danica Ljepović, rodom iz Tušilovića, postala je januara 1941. član SKOJ-a. Odmah zatim Partija joj povjerava zadatak da snabdijeva partijski kurs u Karlovcu. U uslovima policijskog terora Danica je svakodnevno dovozila namirnice i drugi materijal.

⁴⁹ Tih dana bilo je nesretnih slučajeva sa ručnim bombama i kod 15. brigade. Radilo se o trofejnim bombama koje su eksplodirale čim bi se aktivirale.

Raspored 5. i 15. brigade 6. februara 1943. za vrijeme borbi 5. brigade na položajima Drenovač

Borba u rejonu Drenovače bila je karakteristična po smionim napadima i dinamici pokreta jedinica. U njoj su došli do izražaja mitraljezi, minobacači i artiljerija. Brzi manevri i brze odluke starješina kako neprijateljskih jedinica tako i jedinica 5. brigade, posebno obelježavaju ove borbe, koje su trajale preko pet sati. U borbi se nije samo pucalo, već i tuklo kundacima i noževima. Žestinu borbe najbolje ilustruju naši i neprijateljski gubici. Pretpostavlja se da je neprijatelj imao oko 50 mrtvih i oko 100 ranjenih. Gubici brigade iznosili su 14 mrtvih i 45 ranjenih⁵⁰. Zaplijenjen je 1 puškomitraljez, 2 automata, 1 pt-top 37 mm sa 80 granata, 1 radio-stanica, oko 3.000 metaka 7,9 mm, 10 pari odijela i jedan oštećeni tenk.⁵¹ Tenk je ubrzo popravljen i već u narednim borbama upotrebljavan je protiv neprijatelja.

Naredbom GŠH, od 8. februara 1943. godine, 5. brigada je za poštovanost, upornost i postignute uspjehe u borbama u vremenu od 20. januara do 7. februara, proglašena udarnom brigadom. Istom naredbom brigada je pohvaljena, a njen 1. bataljon na čelu sa komandantom Milićem Pajićem,⁵² istaknut je za primjer ostalim jedinicama. Izuzev Pajića, pohvaljeni su komandant 3. bataljona Stanko Gabrić, zamjenik komandanta brigade Milutin Karaš i komandir prateće čete divizije Mile Poštić.⁵³

Stab 5. brigade je takođe, 15. februara, izdao naredbu⁵⁴ kojom su, za dva juriša na Vršak i na neprijateljsku kolonu kod Gradine, pohvaljeni su borci i starješine 1. bataljona: Stevo Šmoljanović, puškomitraljezac; Stojan Malobabić, Pavle Čelikaš, Nikola Pašmuga, Milan Carević, Mihailo Vranić, Rade Bunjevac, Savo Čelikaš, Stevan Vojnović, Nikola Vorkapić, Milan Romčević, Nikola Basara i drugarica Dragica Macut, borci; Spase Miljković, Dane Ivančević i Stojan Cačić komandiri odjeljenja; i Savo Kolundžić, komandir voda. Iz 3. bataljona istom naredbom,

⁵⁰ O gubicima brigade u 4. nep. ofanzivi vidi operativni izvještaj brigade; Arhiv VII, kut. 831, reg. br. 12, fascikl 7.

⁵¹ Ovaj tenk se sada čuva u Vojnom muzeju JNA u Beogradu.

⁵² Poslije ove akcije Pajić je zbog bolesti smijenjen, a mjesto njega za komandanta 1. bataljona postavljen je Mile Lovrić.

⁵³ Poginuo krajem aprila 1943. u borbi protiv ustaša kod Gospića.

⁵⁴ Arhiv VII, kut. 831, fascikl 9, reg. broj 1.

pohvaljeni su: Spaso Milosevic, komandir čete; Stevo Dančuo, S. Bogdanović, Dragan Dejanović, Mile Miljajić, Matija Bakić i Mile Eror, borci; i drugarica Anka Puda, bolničarka, koja je pod kišom tanadi previjala i izvlačila ranjenike i mrtve drugove svog bataljona.

Napad 1. bataljona na italijansku kolonu kod Ostrvice

Trinaestog februara 1943. jedan puk italijanske divizije „Sassari“, ojačan artiljerijom, sa 5 — 10 tenkova i malo četnika, probio se od Udbine preko s. Mazina u Gor. Lapac. Tu su ga opkolile jedinice 6. divizije i 15. brigade 8. divizije. Ujutro 14. februara od Kulen Vakufa krenuli su bersaljerski bataljon divizije „Zara“ i 26. bataljon sa jednom brdskom baterijom i 5 lakih tenkova. U toku dana neprijateljska kolona izbila je u s. Ostrvicu gdje je zanoćila. Zadatak ove kolone bio je da se spoji sa jedinicama divizije „Sassari“ kod G. Lapca i da u zajednici sa njima učestvuje u ofanzivnim akcijama na teritoriji Lapačke doline. Cim je štab divizije primio obavijest o pokretu neprijatelja od Kulen Vakufa prema G. Lapcu, izdao je naređenje štabu 5. brigade da odmah uputi svoj 1. bataljon iz s. Kruga prema Ostrvici. U isto vrijeme i 15. brigada dobila je zadatak da svoj 1. bataljon, koji se nalazio na osiguranju brigade od Kulen Vakufa, takođe uputi prema Ostrvici. Zadatak ova dva bataljona bio je da napadnu neprijatelja i da ga odbace prema Kulen Vakufu.

Rano ujutro, 15. februara, 1. bataljon 5. brigade krenuo je iz Kruga preko s. Mišljenovac u pravcu Ostrvice. Na putu od Mišljenovca, štab bataljona je bio obaviješten da se neprijatelj još nalazi u Ostrvici i da mu je glavnina smještena u rejonu Stare gradine, istočno od sela. Na osnovu ovih podataka zaključeno je da se 15. februara u sumrak izvrši napad na neprijatelja u s. Ostrvice. Druga i 3. četa dobile su zadatak⁵⁵ da napad izvedu sa jugozapadne strane, a 1. četa sa sjeverozapadne strane sela. Poslije prijema zadatka čete su krenule. Kada su stigle pred s. Kalate primijetile su neprijatelja u pokretu od

⁵⁵ Zbornik, tom 5, knj. 12, dak. 65, str. 205 i 206.

Ostrvice prema G. Lapcu. Glavnina se kretala putem — Ostrvica — s. Boričevac — G. Lapac, a desna pobočnica, jačine oko dvije čete, nastupala je pravcem s. Kalate — Lisičjak — Boričevac. Poslije izbijanja prednjih dijelova pobočnice u rejon kote 541 sjeverno od Lisičjaka, neprijatelj je zapalio sve kuće na koje je naišao. Za vrijeme pokreta štab 1. bataljona 5. brigade izdao je naređenje 2. četi da posjedne k. 620 koja se nalazi sjeverno od Boričevca sa zadatkom da spriječi dalji prodor neprijatelja. Treća četa dobila je zadatak da se spusti na put jugozapadno od Ostrvice i da napadne njegovu zaštitnicu. Prva četa trebalo je da se postavi prema neprijateljskom desnom bloku i bočnom vatrom vrši pritisak na njegovu desnu pobočnicu, te da ga tako prisili da se povuče u sastav glavnine. Oko 13,30 sati, 3. četa je iz rejon s. Kalata napala neprijateljsku zaštitnicu. Prihvatajući borbu, Italijani su nastojali ubrzanim pokretom što prije izbiti u rejon s. Boričevca, odakle bi mogli pružiti jači otpor, pogotovo što se ono nalazi nadomak G. Lapca. Ubrzavajući pokret u tom pravcu, njegova prethodnica nailazi na položaje 2. čete. Italijani nastoje da se bez zaustavljanja probiju kroz položaje čete i njene vodove odbace prema planini Visočici. Prvi nalet neprijatelja nije zbunio komandu čete, niti je neprijatelj postigao ikakav uspjeh. Otpor 2. čete prisilio je Italijane da se zaustave, a to koristi 3. četa koja tek sada vrši veliki pritisak od pravca Ostrvice. Taj momenat bio je vrlo pogodan za izvođenje bočnog napada od strane 1. čete, ali ona je izgubila orijentaciju na zemljištu i zaposjela položaje na Runjevici (k. 668), odakle ga, zbog velike daljine, nije mogla ozbiljnije ugroziti. Oko 15 sati, dvije neprijateljske čete ponovo prelaze u napad na položaje 2. čete, izvode čak i jedan juriš, ali bez uspjeha. Odmah poslije toga 2. četa, predvođena komandir Markom Keserom, kreće na juriš, i razbija neprijateljske napadačke redove, koji se povukoše i zadržase na pošumljenom dijelu zemljišta između sela Ostrvice i Boričevca.

Ponijet uspijehom 2. čete, 2. vod 3. čete takođe kreće na juriš. Komandir voda Mićo Uzelac, komandir odjeljenja Stojan Cačić i borac Đuro Radošević, u želji da zarobe i evakuišu u štab 1. bataljona 6 ranjenih italijanskih vojnika i 1 oficira, koje su ispred sebe spazili, daleko su se

odvojili od voda. Naročito im je bilo stalo da zarobe ranjenog italijanskog oficira radi dobivanja podataka o daljim namjerama italijanske vojske koja je upala u Lapačku dolinu. Dok su se Uzelac i Cačić zadržali oko pripremanja ranjenika za njihovo izvlačenje sa mjesta borbi, jedan od dva voda Italijana su ih opkolila. Bila je to za njih vrlo teška i skoro bezizlazna situacija. Postojali su mali izgledi za proboj do čete. Ipak, u najkritičnijem trenutku sreća im se osmjehnula. Cačić je našao italijanski ranac pun ručnih bombi. Iz pogodnog zaklona Stojan je obadvema rukama bacao bombe na najbliže neprijateljske vojnike, koji su se nalazili na pravcu njihovog povlačenja. U isto vrijeme Mićo je tukao neprijatelja vatrom iz automata. Kada je ispucao sve metke, uzeo je i on nekoliko bombi i zajedno sa Cačićem bacao ih na neprijatelja. Bombe su prisilile italijane na povlačenje. Taj momenat su iskoristili Uzelac i Cačić i sretno se probili do čete. Za ovaj poduhvat pohvaljeni su pismenom naredbom štaba 1. bataljona.

U 17,50 časova, neprijatelj, potpomognut artiljerijom i tenkovima, vrši novi napad, probija položaje 2. čete i brzo prodire prema Boričevcu. Na tom kratkom delu puta neprijateljska kolona bila je napadnuta još i od 1. i 4. bataljona 15. brigade. Tek pošto je po cfrugi put, u kratkom vremenskom razmaku, pretrpio osjetne gubitke i izgubio 2 brdska topa, neprijatelj uspeva da se dohvati zidina popaljenog sela Boričevca. Ujutro, 16. februara ova italijanska kolona uspjela se probiti iz Boričevca i spojiti sa svojim jedinicama u rejonu G. Lapca.

U ovoj borbi naročito se istakla 2. četa sa njenim komandir Markom Keserom, koji je u dva navrata sa bombom u ruci predvodio svoje vodove na juriš. Uz njega su bili zapaženi zamjenik političkog komesara čete Đuro Zec i komandir 1. voda Miloš Krivokuća, a posebno zamjenik komandanta bataljona Franjo Penko,⁵⁶ koji je za vrijeme jednog juriša poginuo.

U dnevnom izvještaju⁵⁷ komande italijanskog 5. korpusa od 17. februara dat je rezultat te borbe, a izneseni su i njihovi gubici. Evo šta oni o tome pišu:

⁵⁶ 10. 2. 1943. Penko je s položaja komandira čete postavljen za zamjenika komandanta bataljona.

⁵⁷ Zbornik, tom 5, knj. 12, dok. br. 162, str. 486.

„Sve jedinice, angažovane 14. 2. tek. god., u mnogim i teškim borbama protiv jakih partizanskih grupa između Ostrvica i G. Lapca, dostigle su ovo mjesto. Naši gubici na dan 15. i 16. iznose 28 mrtvih među kojima poručnik Petterin Silvio. 94 ranjena, među kojima major Bizzarri Vineenzo, komandant bataljona strelaca „Zara“ i još dva oficira (naknadno imena) i 4 nestala ...“

Prema izvještaju 5. brigade na terenu na kome je vođena borba između 1. bataljona i neprijatelja pronađeno je 15 lješeva među kojima i jedan italijanski poručnik, a 30 italijanskih vojnika je ranjeno. Iz izvještaja 15. brigade uočljivo je da je neprijatelj u borbi sa njima imao preko 30 mrtvih, 4 zarobljena italijanska vojnika i oko 60 ranjenih među kojima i komandant bataljona u diviziji „Zara“ major Bazzarri sa još svoja dva oficira. Bataljon 5. brigade zaplijenio je 10 pušaka sa preko 5.000 puščanih metaka, 15 vojničkih uniformi, 150 čebadi, 50 šatorskih krila i drugog materijala. Uništen je 1 putnički automobil i dva motocikla.

Na strani 1. bataljona 5. brigade poginuo je zamjenik komandanta bataljona i jedna drugarica-borac, a 10 boraca i starješina je ranjeno.

Ovom akcijom bile su uglavnom završene odbrambene borbe 5. brigade u četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi.⁵⁸

U toku 25 dana, koliko je brigada vodila borbe od S. Utinje kod Karlovca pa do G. Lapca u Lici, jedinice brigade izgubile su: 1 mitraljez, 1 puškomitraljez i brigadnu komoru. Poginulo je 20, a ranjen 71 borac i starješina brigade. U istom periodu ubijeno je i ranjeno 265 neprijateljskih vojnika, podoficira i oficira.

Borci brigade su u toku neprijateljske operacije „vajss-1“ pokazali izvanrednu izdržljivost i hrabrost. Brigada je od 20. do 31. januara 1943. prevalila oko 150 km pod vrlo teškim borbenim uslovima. Ljudstvo je danonoćno bilo u pokretu i u borbi. Vrlo malo se spavalo, a i jelo. Borci su bili mahom slabo obučeni i odjeveni. Jedan broj boraca imao je na nogama samo čarape ili su im noge bile uvičene u krpe, mada je temperatura vrlo često iznosila i -20°C. Pored svih početnih neuspjeha, koje su doživjele jedinice brigade, neprijatelj tokom ofanzive nije uspio

⁵⁸ O borbi 5. brigade u toku četvrte neprijateljske ofanzive vidi Zbornik, tom 5, knj. 12, dok. br. 20, 21, 43, 55 i 90.

da uništi nijednu našu kompletnu jedinicu, iako mu je to bio glavni cilj. Naprotiv, neprijatelj je pretrpio mnogo teže gubitke. Glavno oružje 5. brigade, kojim se suprotstavila do zuba naoružanim okupatorskim jedinicama, ustašama, četnicima i domobranima, bio je čvrst moral i visoka svijest boračkog i starješinskog kadra.

U podne 21. februara 1943. godine, jedinice 6. i 8. divizije oslobodile su s. G. Lapac. Neprijatelj je u toku dana bio prisiljen da po cijenu velikih ljudskih i materijalnih gubitaka napusti Lapačku dolinu i da se povuče u pravcu Udbine, a kasnije i u svoje polazne baze. Poslije toga 5. brigada ostaje na starim položajima sa zadatkom da zatvori komunikaciju Bihać — D. Lapac i osigura rijeku Unu od eventualnih prelazaka neprijatelja sa teritorije Bosanske krajine na teritoriju Like.

U vremenu od 22. februara do 10. marta 1943. štab brigade je na teritoriji s. Nebljusa i okolnih sela održao dva savjetovanja sa starješinama brigade. Održane su i četne i bataljonske vojne konferencije. Na ovim sastancima detaljnije su analizirane akcije brigade u toku četvrte neprijateljske ofanzive. Raspravljalo se o uočenim slabostima za vrijeme borbi i marševa i o novitetima koje je neprijatelj koristio u borbi. Posebna pažnja bila je posvećena analizi izviđanja i osiguranja, izvođenju manevra u toku borbe i održavanju veze i saradnji sa susjednim jedinicama. Zaključeno je da su slabosti nastale kao rezultat slabe uvježbanosti ljudstva brigade, nesnalažljivosti u konkretnim situacijama i zaziranja od nemačkih jedinica sa kojima su se prvi put sukobili, jer su njemačke jedinice bile mnogo bolje vojnički pripremljene i naoružane. Bilo im je svejedno da li borbu vode danju ili noću. Vješto su koristile međuprostore, jaruge i šumarke za iznenadno provlačenje kroz rasporede naših jedinica. Zbog toga je rješeno da se odmah počne sa nastavom kod starješina i obukom boraca.

Period od petnaest narednih dana iskoršten je da se sa borcima intenzivno vježba u gađanju puškom, automatom i puškomitraljezom i savladaju teme iz jedinačne borbene obuke. Jedinice su izvodile obuku iz tema: odeljenje, vod i četa u napadu i odbrani, četa i bataljon u

odbrani na pošumljenom zemljištu i izviđanja neprijatelja i zemljišta. Sa starješinskim sastavom u osnovnim crtama pronađeno je gradivo iz čitanja karata i planova i organizacije veze u jedinicama u toku borbe čete i bataljona u raznim uslovima i na različitom zemljištu. Preko 90% predavanja izvedeno je praktično na terenu. Poslije završene nastave izvršena je kontrola postignutih uspjeha. Utvrđeno je da su borci i starješine sa posebnom pažnjom pristupili izučavanju planiranog gradiva.

Na dan 28. februara 1943. godine, vod za vezu brigade preformiran je u četvrtu za vezu. Dotadnji komandir voda Vaso Vudragović postavljen je za komandira čete, a za v. d. komesara čete za vezu imenovan je Đuro Gabrić. Četa je bila sastavljena od dva voda. Prvi vod bio je telefonski, a 2. signalni. Brojno stanje čete iznosilo je 58 ljudi.

Početkom marta 1943. ponovno je došlo do smjene u štabu brigade. Dotadnji komandant brigade Miloš Šumonja premješten je za načelnika Štaba 8. divizije, a za komandanta brigade postavljen je Joco Tarabić, dotada na dužnosti načelnika Štaba 8. divizije. Prekomandovan je i politički komesar brigade Šime Balen. On je po potrebi službe premješten u 5. operativnu zonu, a na njegovo mjesto postavljen je Đuro Krajačić, dotadnji politički komesar 2. bataljona 4. kordunaške brigade.

BORBE BRIGADE U GACKOJ DOLINI

Dejstvo brigade na pruži Vrhovine — Gospić

Poslije oslobođenja G. Lapca, praktično je završena neprijateljska operacija „vajs-1“ na teritoriji Hrvatske, pa su se italijanske jedinice, ustaše i četnici na teritoriji Like povukle u svoje polazne baze. Kako su se u to vrijeme u Lici nalazile jedinice 8. divizije 6. primorsko-goranska brigada i Lički partizanski odred, Glavni štab NOV i PO Hrvatske odlučuje da sa tim jedinicama pređe u protivnapad. Cilj je bio da se oslobodi Lika i tako stvori nova baza NOV Hrvatske iz koje bi se kasnijim ofanzivnim dejstvima oslobodila Banija, Kordun, Gorski kotar

i druge pokrajine u Hrvatskoj. Ovim našim ofanzivnim akcijama trebalo je pružiti pomoć jedinicama NOV-a koje su još uvijek vodile teške odbrambene borbe na teritoriji Bosne i Crne Gore.

Shodno tome, 8. divizija bez 4. brigade,⁵⁹ ojačana 6. brigadom 5. operativne zone, dobila je zadatak da u prvoj fazi napada razoruža četničke posade u selima Crna Vlast, Rudopolje i Donji Babin Potok kod Vrhovina. Njihovom likvidacijom stvorili bi se povoljniji uslovi za oslobođenje Vrhovina i za dalje prodiranje NOV-e u rejon Otočca, gdje su se nalazile jače italijanske, ustaško-domobranske i četničke jedinice.

U to vrijeme: selo Donji Babin Potok branilo je 120 četnika, Crnu Vlast 160 četnika i Rudopolje 120 četnika. Nedaleko od ovih posada nalazio se garnizon u Vrhovinama u kome je bilo oko 1.000 vojnika iz sastava divizije „Re“ i oko 130 četnika. U čitavoj Gackoj dolini⁶⁰ svako selo i mjesto imalo je svoju posadu. Skoro u svim srpskim selima nalazila se po jedna četnička jedinica, a u hrvatskim selima ustaška ili domobranska posada. U nekim od njih, što je zavisilo od položaja mjesta, nalazile su se i izvjesne italijanske okupatorske snage. Ovako gusto postavljene neprijateljske posade služile su, pored odbrane pojedinih mjesta i objekata, i za održavanje i obezbjeđenje saobraćajnica kroz Gacku dolinu koje su bile od značaja za vezu između Zagreba i Hrvatskog primorja.

Po zapovijesti⁶¹ Štaba 8. divizije, 15. brigada je 7. marta napala četnike i oslobodila Donji Babin Potok, a 8. marta i s. Rudopolje. Kako 6. brigada nije uspjela savladati četničku posadu u Crnoj Vlasti, Štab divizije odlučuje da sa komunikacije Bihać — G. Lapac prebaci 5. brigadu u rejon Vrhovina i potom ponovi napad na Crnu Vlast. U sumrak 14. marta 5. brigada je stigla u rejon s. Krbavice i s. Trnovca gdje je zanoćila, a već 16. marta u zoru izbila je na željezničku prugu Vrhovine — Perušić i odmah postavila zasjedu.⁶²

⁵⁹ U to vrijeme 4. brigada izvodila je akcije na komunikaciji Lička Jesenica — Plaški — Karlovac.

⁶⁰ Teritorija šireg rejonu Otočca kroz koju protiče r. Gacka.

⁶¹ Zbornik, tom 5, knj. 13, dok. br. 10, str. 48 — 53.

⁶² Zbornik, tom 5, knj. 13, dok. br. 64, str. 303 — 306.

— Prva i 3. četa 3. bataljona zauzele su položaje na brdu Čardak (k. 710), koje se nalazi jugoistočno od ž. st. Lešće, a 2. četa posjela je položaje na istočnim padinama brda Begović vrh (k. 826). Bataljon je imao zadatak da propusti neprijatelja, koji bi se eventualno kretao od Lešća prema ž. st. Janjča, a poslije napada ostalih bataljona zatvori krug i snažnom vatrom po njegovom začelju omogućiti 2. i 4. bataljonu njegovo uništenje;

— Četvrti bataljon zauzeo je položaje u rejonu brda Triblovački vrh (k. 679), tako da se desnim krilom naslonio na lijevokrillnu četu 13. bataljona. Njegov zadatak bio je da propusti neprijatelja koji bi eventualno došao iz suprotnog pravca, od ž. st. Janjče ka Lešću, i tek kad ga 3. bataljon napadne sa čela, zatvori krug i napadne njegove jedinice na začelju;

— Drugi bataljon posjeo je položaje istočne padine kote 857 i istočne padine Triblovačkog vrha (k. 711), sa zadatkom da sadejstvuje sa 3. i 4. bataljonom ukoliko bi neprijatelj (bilo iz ž. st. Lešće ili obratno, iz ž. st. Janjča) ušao u zasjedu;

— Prvi bataljon je jednom četom posjeo položaje na brdu Čardak (k. 789), a jednom četom položaje u rejonu kote 689, jugozapadno od s. Janjče, sa zadatkom da obezbijedi pozadinu i bokove 3. i 4. bataljona od puta koji vodi iz Perušića kroz s. Janjču u pravcu s. Sinac i Otočca. Treća četa ovog bataljona bila je u brigadnoj rezervi.

U 7 sati ujutro 16. marta prošlo je putem Perušić — Otočac 7 praznih kamiona. Odmah iza njih naišla je jedna domobranska patrola jačine 20 vojnika, koja je izviđala put ž. st. Janjča — s. Sinac. Kada su domobranci prošli ž. st. Janjču i uputili se prema Sincu, primijetili su da se nalaze u zasjedi i počeli da bježe i pucaju. Četa 2. bataljona opalila je nekoliko plotuna preko domobranskih glava, a potom ih pozvala da se predaju. Kada su se uvjerile da se neće moći probiti bez većih gubitaka predali su se. Čim je počelo puškaranje kod Sinca, italijanski oklopni vlak, koji se skoro redovno nalazio parkiran u ž. stanici Janjča, krenuo je prugom prema mjestu borbe. U isto vrijeme su jedna četa italijanskih vojnika i dvije čete domobrana iz lovačkog bataljona krenule iz Lešća u susret oklopnom vlaku kao njegova zaštita i radi zajedničkog

dejstva. Oklopni vlak je bio naoružan sa više topova i minobacača, i imao je glavnu ulogu, jer je vatrom svog naoružanja tukao sve položaje brigade. Pod njegovom zaštitom neprijateljska pješadija trebalo je samo da izvrši juriš na naše jedinice, koje nisu imale izgrađene zaklone, pa da postigne uspjeh. Neprijateljske čete su usmjerile napad na kotu 826, jer ona dominira ostalim položajima. Kako na ovoj koti nije bilo jedinica brigade, iako je po zapovijesti štaba brigade nju trebalo da posjedne 2. četa 3. bataljona, neprijatelj je produžio ka k. 710 koja se nalazila iznad ž. st. Lešće. U tom trenutku oklopni vlak je koncentrisao svoju mitraljesku, minobacačku i artiljerijsku vatru po rejonu k. 710, gdje su se nalazile ostale čete 3. bataljona. Zbog jake vatre bataljon se morao povući na pogodnije položaje. Kada je zauzeo i ovu kotu neprijatelj nastoji da pokretima pješadije u pravcu ž. st. Janjče očisti čitav taj prostor. Međutim, 3. bataljon, koji se poslije povlačenja, ubrzo sredio kreće u protivnapad sa četom 1. bataljona koja se nalazila u brigadnoj rezervi. Mada je na njegove čete u pokretu bila sručena vatra čitavog neprijateljskog naoružanja, bataljon uspijeva da ga vještim manevrima i napadima na bokove i krila zaustavi, a zatim i protjera ka svojim garnizonima.

Iako u ovom sukobu nisu učestvovala, ostale jedinice brigade bile su spremne da odbiju svaki napad koji bi uslijedio ma sa koje strane. Akcija 3. bataljona bila je efikasno potpomognuta i vatrom pt-topa 37 mm brigade. Mada je položaj pt-topa bio obasut neprijateljskom vatrom iz automatskog naoružanja i artiljerije, posada topa je hrabro nastavila da gađa oklopne vagone. Nekoliko pancirnih granata probilo je oklopne vagone i u njima prouzročilo materijalne i ljudske gubitke. Od jedne takve granate italijanski oficir je ostao bez obe noge.

Rano ujutro 17. marta 5. brigada je postavila zasjedu na putu Gospić — Otočac u rejonu ž. st. Janjče. Četvrti bataljon posjeo je položaje u šumici Jasenovača (k. 691), a 1. bataljon na suprotnoj strani u rejonu Razbojišta. Jedna četa 1. bataljona ostavljena je u rejonu s. Tomaševića Kuće u bataljonskoj rezervi.

— Drugi bataljon bio je na osiguranju prema Perušiću, a 3. bataljon na osiguranju, od pravca ž. st. Janjča.

Istog dana oko 10 sati jedna kolona Italijana jačine jednog bataljona, sa dva kamiona i nekoliko motocikla, krenula je iz Perušića prema Otočcu. Neprijatelj se vrlo obazrivo kretao uz potpuno osiguranje glavnine kolone. Kad je naišao na naše osiguranje, zaustavio se i otvorio vatru. Tek što je otvorena vatra, pojavila se njegova kolona od ž. st. Studenci, koja je bila udaljena svega oko 2 km od položaja 1. bataljona. Kako je ona mogla da ugrozi pozadinu 1. bataljona, štab brigade je izdao naređenje da se bataljoni iz rejona zasjede povuku i posjednu nove položaje kod s. Tomašević Kuće. Oko podne Italijani su izbili na Jasenovaču i Razbojište, a jedinice brigade povučene su u s. Ramljane na odmor.

Noću 17/18. marta jedinice brigade izvele su diverzantsku akciju na pruzi između ž. st. Janjča i ž. st. Lešće. Tom prilikom uništeno je preko 500 m pruge i prekinut željeznički saobraćaj između Vrhovina i Gospića. Ova akcija brigade, kao i prethodne na komunikacije Vrhovine — Gospić, imale su za cilj da se olakša napad 6. brigadi na Crnu Vlast, i da se onespособi željeznička veza između Zagreba i Dalmacije.

U dvodnevним borbama oko Lešća i Janjče neprijatelj je imao 20 mrtvih i preko 30 ranjenih, među kojima jedan italijanski oficir, a 24 domobrana su zarobljena.⁶³ Prema izvještaju komande italijanskog 5. korpusa⁶⁴ od 17. marta Italijani su 16. marta imali 1 mrtvog i 2 ranjena, a domobrani i ustaše 2 mrtva, 15 ranjenih i 19 nestalih. Zaplijenjeno je 27 pušaka, 5.000 pušcanih metaka i druge opreme. Uništeno je 2 km željezničke pruge i 5 km telegrafsko-telefonskih veza. Gubici brigade iznosili su 4 mrtva i 15 ranjenih, a jedan borac je nestao. Naknadno su umrla 3 ranjena borca.

Dvadesetog marta u 20 časova jedinice 8. divizije otpočele su po treći put sa napadom na četničku posadu u Crnoj Vlasti. U ovom napadu 6. brigada, koja je bila pridodata 8. diviziji, imala je glavni zadatak. Jedinice 5. brigade ojačane 1 minobacačem 81 mm imale su slijedeći zadatak: jedan bataljon da napadne i razoruža četničku

⁶³ Zbornik, tom 5. knj. 13, dok. br. 64, str. 303 — 306. Vidi i dokumenat 79 iste knjige.

⁶⁴ Zbornik, tom 5, knj. 13, dok. br. 151, str. 590.

grupu koja se nalazila u grupi kuća ispod brda Mali Obijaj (k. 835) kod Crne Vlasti; jedan bataljon da sa jugoistočne strane blokira ž. st. Rudopolje u kojoj su se nalazila dva eskadrona 18. diviziona „Vitorio Emanuele”; ostala dva bataljona brigade bila su u divizijskoj rezervi. Jedinice 15. brigade bile su na osiguranju 6. brigade od pravca Vrhovina.

Oko 21 sat 20. marta četnička grupa ispod M. Obljaja bila je razbijena. Bataljon 5. brigade uspio je neopaženo prići do prvih kuća, a potom na juriš zauzeti selo. Istina, četnici su jednim protivjurišem pokušali da se održe na položajima, ali u tome nisu uspjele. Nakon kratke ali žestoke borbe dijelom su razbijeni i zarobljeni, a manji broj ih je uspio da se probije u Crnu Vlast.

Jedinice 6. brigade ni do 12.30 sati, 21. marta, nisu zauzele Crnu Vlast. Zbog toga štab 8. divizije uvodi u borbu jedan bataljon 5. brigade koji je do tada bio u divizijskoj rezervi. U isto vrijeme u borbu je ubačen i jedan srednji tenk koga je zaplijenila 5. brigada na Drenovači. Uvođenjem ovog bataljona i tenka u borbu znatno je ojačana udarna snaga 6. brigade, koja oko 13 sati 21. marta ponovo kreće na juriš. Četnici nisu mogli više izdržati, iako su imali vrlo efikasnu podršku italijanske artiljerije sa položaja od Vrhovina, pa su počeli da napuštaju položaje i u grupicama se probijaju u Vrhovine. Gonjenje neprijatelja organizovala je 6. brigada. U ovim završnim akcijama posebno su se isticali bataljoni 5. brigade. Oko 17 časova 21. marta borba za Crnu Vlast je okončana. Prema izvještaju štaba 8. divizije⁶⁵ u Crnoj Vlasti je zarobljeno 125 četnika, 60 je poginulo, a preko 50 je uspjelo da se probije u Vrhovine. Zaplijenjeno je 6 mitraljeza, 2 minobacača, 4 puškomitraljeza, 104 puške, 40.000 pušanih i mitraljeskih metaka i dosta drugog materijala.

Napad brigade na Kompolje

Jedinice divizije poslije oslobođenja Crne Vlasti, razmještene su u rejonu sela: Crna Vlast, Dugi Dol, i G. i D. Babin Potok, gdje je trebalo da ostanu do 26. marta radi

^w Zbornik, tom 5, knj. 13, dok. br. 79, str. 362 — 367.

odmora. Međutim, taj odmor trajao je samo jedan dan, jer su jače italijansko-četničke snage, u vremenu od 23. do 26. marta, izvršile nekoliko uzastopnih napada na jedinice 8. divizije, sa ciljem da se njene brigade odbace dalje od željezničke pruge Plaški — Vrhovine, kojom su Italijani željeli da evakuišu svoje jedinice iz Like za Istru i Hrvatsko primorje.

U vezi sa novonastalom situacijom Štab 1. NOU korpusa, 30. marta, uputio je podređenim jedinicama direktivu⁶⁶ za nastavak operacija čišćenja Gacke doline od okupatora i domaćih izdajnika. U direktivi je bila naznačena opšta situacija: podaci o jačini, naoružanju i razmještanju neprijatelja na teritoriji Gacke doline; podaci o našim snagama, te opšti i posebni zadaci pojedinih jedinica. Direktivom je bilo predviđeno da se formira operativni štab sa nazivom „Gacka”. Pod njim bi privremeno bile uključene 9. lička i 6. primorsko-goranska brigada. Tom direktivom, Operativni štab „Gacka” i Štab 8. divizije dobili su zadatak da sa svojim jedinicama oslobode sela Zalužnicu, Kompolje, Brlog, Vrhovine i druga mjesta u Gackoj dolini.

Na osnovi ove direktive Štab 8. divizije naredio je 5. brigadi da 3. aprila izvrši napad na ustaško-domobransku posadu u selu Kompolju koje se nalazi na putu Otočac — Senj, a 4. brigada da u isto vrijeme napadne i razoruža dobro utvrđeno italijansko-četničko uporište u selu Brlog, takođe na putu za Senj. Jedinice 15. brigade, 6. primorsko-goranske i 9. ličke brigade obezbjeđivale su napad 4. i 5. brigadi od pravca Lič. Jesenice, Vrhovina, Otočca i Senja.

U to vrijeme s. Kompolje branila je jedna ustaška četa i oko 140 stražara mještana, naoružanih puškama i sa 5 puškomitraljeza.⁶⁷ Među ustašama bilo je desetak poznatih krvnika — koljača. Neprijateljski vojnici bili su razmješteni duž sela koje se prostire uz put na dužini od oko 5 km. Posebnih utvrđenja nije bilo zato što je svako susjedno selo imalo svoju posadu.

Prema zapovijesti štaba 5. brigade, 2. bataljon ojačan jednim brdskim topom 65 mm i minobacačem 81 mm,

⁶⁶ Zbornik, tom 5, knj. 13, dok. br. 93, str. 425 — 430.

⁶⁷ Zbornik, tom 5, knj. 14, dok. br. 5, str. 18.

dobio je zadatak da napadne na s. Kopolje i likvidira neprijatelja. S obzirom na to da se selo nalazi u ravnici, bilo je predviđeno da bataljon u napad krene tako što će sve tri čete razviti u streljački stroj još na zapadnim padinama Ostrovice. Vatru pridodatog topa i minobacača iskoristiti pri napadu na centar sela. Budući da je napad izvođen samo sa sjeveroistočne strane a ne i sa ostalih strana, u zapovijesti štaba brigade, od bataljona je zahtijevano da napad bude brz i energičan, kako neprijatelj ne bi imao mogućnosti da se izvuče u pravcu neposjednutih strana sela. Prvi bataljon, ojačan 1 pt-topom 37 mm, imao je zadatak da posjedne položaje na putu između Otočca i Kopolja i spriječi upućivanje pomoći garnizona iz Otočca posadi u Kopolju. Treći i 4. bataljon bili su određeni u divizijsku rezervu. Početak napada predviđen je za 3. april u 5 sati ujutro. U to vrijeme i 4. brigada trebalo je da napadne na Brlog.

Rano ujutro 3. aprila sve jedinice 5. brigade bile su na određenim položajima. Drugi bataljon je na vrijeme krenuo u napad i uspio neopaženo da se privuče do prvih kuća. Tada je primijećen od strane ustaša. Čim su planule prve neprijateljske puške, komandant bataljona Mirko Zutić, naredio je juriš. Na ovaj znak sve čete su jednovremeno jurnule. Ovaj iznenadni i smjeli juriš, nagnao je ustaše i seosku stražu da se brzo povuku i koncentrišu u školi i kući Oreškovića. Odatle je neprijatelj pružio jači i organizovaniji otpor. Poslije kratkog prekida borbe koji je bio upotrebljen za pregrupisanje četa, otpočeo je novi napad. Za vrlo kratko vrijeme seoska milicija u kući Oreškovića je likvidirana. Naime, kada su uvidjeli da nema drugog izlaza, oni su se predali. Međutim ustaška četa iz škole i okolnih zgrada pružala je otpor sve do 10 sati, kada su prešliu protivnapad i izvršili proboj iz okruženja.

U borbi za oslobođenje Kopolja zarobljeno je 36 seoskih stražara, 7 ustaša je poginulo i 3 su ranjena. Zaplijenjena su 3 puškomitraljeza, 46 pušaka, 6.200 puščanih i puškomitraljeskih metaka i dvojica kola hrane, odjeće i obuće. Jedinice 5. brigade nisu imale gubitaka.⁶⁸

⁶⁸ Zbornik, tom 5, knj. 14, dok. br. 41, str. 116 i dok. br. 47, str. 136.

Kako 4. brigada i poslije jednodnevne borbe nije uspjela da slomi neprijateljski otpor u Brlogu, Štab divizije je naredio Štabu 5. brigade da njen 4. bataljon krene iz Kompolja prema Brlogu. Poslije dolaska, komandant 4. bataljona Dragan Pajić dobio je od štaba 4. brigade naređenje da sa bataljonom obezbijedi brigadu od pravca Senja. Oko 19 sati, 4. aprila, jedinice 4. brigade vrše novi juriš. Neprijatelj je tada uvidio da se neće moći održati u Brlogu. Zbog toga italijani i četnici preduzimaju mjere za proboj iz obruča prema Senju. U tome nisu uspjeli. Većina je pri jurišu izginula ili su bili zarobljeni. Malom broju je uspjelo da se probije, ali i oni su na putu za Senj i Žutu Lokvu upali u zasjedu naših jedinica i likvidirani. Jedna takva manja grupica naišla je na položaje 4. bataljona 5. brigade. Poslije kraće borbe 3 italijanska vojnika su zarobljena, a sa njima i 1 četnik. Zaplijenjene su 4 puške sa municijom.

Oslobođenjem Brloga i Kompolja od strane jedinica 8. divizije i oslobođenjem Sinca i Lešća od strane jedinica 6. ličke divizije, bili su stvoreni povoljni uslovi za oslobođenje Vrhovine, Otočca i čitave Gacke doline, a to i jeste bio glavni zadatak jedinica 1. korpusa NOV i PO Hrvatske.

Oslobođenje Otočca

Krajem marta i početkom aprila jedinice 6. i 8. divizije, te 6. brigade 5. operativne zone oslobodile su veliki dio teritorije Like, koju su do tada držale italijanske okupatorske snage, ustaše, domobrani i četnici. Petog aprila u Gackoj dolini neprijatelj je držao još samo Vrhovine, Otočac i nekoliko sela oko Otočca. U Otočcu se nalazilo 3.000 italijanskih vojnika iz sastava divizije „Re“, naoružanih sa 5 lakih tenkova, preko 10 brdskih topova, 20 minobacača 81 mm, preko 20 mitraljeza i drugim pješadijskim naoružanjem. Pored njih tu su još bili: 33. domobranski bataljon, dijelovi 9. ustaškog bataljona, dijelovi 3. stražarskog bataljona, jedna posadna četa i oko 600 četnika popa Đujića.⁶⁰ Štab 1. korpusa raspola-

⁶⁰ Zbornik, t. 5, knj. 14, dok. br. 5, str. 19.

gao je podacima iz kojih se moglo zaključiti da neprijateljske snage iz Otočca imaju namjeru da se u kratkom vremenskom periodu evakuišu u pravcu Hrvatskog primorja. Zbog toga Štab korpusa donosi odluku da se ne napada na Otočac, već da iz zasjeda, duž komunikacije Otočac—Senj, napada njegove kolone kada otpočne evakuacija garnizona. Ovaj zadatak povjeren je 8. diviziji 4. i 15. brigadi i 4. bataljonu 5. brigade⁷⁰ ojačanoj sa 9. ličkom brigadom i Tenkovskom četom.

U početnom periodu borbi 5. brigada bez 4. bataljona dobila je zadatak da napadne i razoruža jednu domobransku čet u s. Švici kraj Otočca, a potom da pročisti i oslobodi sela Orovac i Ponor u kojima su se nalazile slabije neprijateljske posade.

U sumrak 5. aprila 1. i 2. bataljon krenuli su u napad na s. Švicu. Još na putu ka selu saznali su da su domobranj napustili selo i povukli se u Otočac. Poslije ulaska u Švicu bataljoni su porušili neprijateljska utvrđenja i skloništa. Kako je ovo vrlo brzo okončano 1. bataljon produžava i iz pokreta iste noći, napada na s. Orovac. Za svega nekoliko minuta borbe neprijatelj se predao. Iste noći 3. bataljon razoružao je četničku posadu u s. Ponoru.

Šestog aprila ujutro jedinice 5. brigade zauzele su slijedeći raspored: 1. bataljon u s. Orovac, 2. bataljon u s. Švica, 3. bataljon u s. Ponoru, čete 4. bataljona nalazile su se u s. Kompolje spremne za dejstvo ukoliko bi neprijatelj vršio pokret iz Otočca za Senj ili obratno.

U akcijama prethodne noći zarobljeno je 46 četnika. Na strani jedinica brigade nije bilo gubitaka. Zaplijenjeno je 46 pušaka, 5.000 puščanih metaka i druge ratne opreme.

Okolo 8 sati 9. aprila neprijatelj je iz Otočca počeo da evakuiše svoje jedinice i opremu u pravcu Senja. U vezi s tim, Štab 1. NOU korpusa izdao je 5. brigadi slijedeće obavještenje i naređenje:⁷¹

⁷⁰ Ostale jedinice 5. brigade zbog naglog širenja tifusa u četa ma bile su pošteđene od težih borbi i napora.

⁷¹ Za vrijeme otočacke operacije 5. brigada bila je pod neposrednom komandom Štaba 1. korpusa. (Vidi Zbornik, tom 5, knj. 14, dok. br. 37, str. 108 i 109).

„U toku današnjeg dana neprijatelj je svojim prednjim djeloviima sašao u Kompolje. Desna neprijateljska pobočnica zauzela je k. 599, a lijeva Svički vrh, k. 630 dok nam za Vlaški vrh još nije poznato. Neprijatelj je od Žute Lokve, koji pomaže ovo izvlačenje, došao u Rapajin Do i do blizine raskrižaja u Brlogu. Po svemu izgleda da će neprijatelj u toku noći zanočiti na zauzetim položajima i sutra izvući preostali dio snaga iz Otočca ..."

Naređenjem Štaba korpusa bilo je predviđeno da 1. bataljon poslije napuštanja Otočca od strane neprijatelja uđe u grad pravcem s. Prozor — Umac — Otočac, a 3. bataljon putem Špilnik—Otočac. Cete 2. bataljona trebalo je da uđu u Otočac od pravca Starog Sela. Jedinice 4. bataljona, ojačane jednom tenkovskom četom i brdskom baterijom topova, imale su zadatak da poslije izlaska neprijatelja iz Otočca napadnu i po mogućnosti likvidiraju njegovu zaštitnicu i na taj način ostalim jedinicama olakšaju napad na njegovu glavninu u rejonu Kompolja.

U 5 sati ujutro 12. aprila neprijatelj je napuštio Otočac i ubrzao izvlačenje ka Senju. Čim su njegovi zaštitnički dijelovi izašli iz grada, jedinice 5. brigade su ušle u Otočac. Poslije ulaska u grad 1, 2. i 3. bataljon su zatvorili glavne ulaze i postavili straže ispred važnijih ustaških nadležstava, trgovina, apoteke i drugih ustanova. Blokirana su neprijateljska skladišta i otpočeto je sa prikupljanjem naoružanja, municije i opreme. Za to vrijeme 4. bataljon je sa ojačanjem krenuo za neprijateljem. Prije ulaska u s. Kompolje došlo je do prvog sukoba između prednjih dijelova bataljona i njegove zaštitnice. U toj borbi posebno je došla do izražaja Tenkovska četa koja je vrlo smjelo upala u neprijateljske redove. U prvi moment Italijani su pomislili da se radi o njihovim tenkovima pa se nisu sklanjali. Tek kada su tenkovi otvorili mitraljesku vatru, Italijani uviđaju svoju zabludu i brzo prelaze u odbranu. Vatrom iz pt. topova uništavaju jedan tenk, a drugi oštećuju. Kako su vrlo brzo uspjeli da konsoliduju svoje redove u zaštitnici, 4. bataljon nije postigao značajnije uspjehe. Ubrzo zatim gonjenje neprijatelja preuzela je 15. brigada sa ostalim jedinicama koje su držale položaje duž komunikacije Kompolje—Žuta Lokva. Oko 16 sati 12. aprila neprijatelj je poslije vrlo teških borbi i velikih gubitaka u ljudstvu i tehnici uspio

da se spoji sa svojom posadom u Žutoj Lokvi. Ovim su bile završene borbe za oslobodenje Gacke doline, koja je za jedan duži period kasnije služila kao baza NOV i POH.

U oslobođenom Otočcu brigada je prikupila i evakuisala 595 pušaka, 882.000 metaka 7,9 mm, 1.400 mina za minobacač 45 mm, 21 minu 81 mm, 24 granate za brdske topove, 150 ručnih bombi, 2.000 čebadi, 1.000 pari polovnih odijela, 1.000 polovnih cipela, 3.000 metaka za automate i dosta drugog materijala i životnih namirnica. Ovom prilikom ljudstvo brigade se prvi put od svoga formiranja opremilo vojničkom odjećom i obućom.

Pjegavi i trbušni tifus, koji su se pojavili krajem marta, početkom aprila su uzeli toliko maha da je bila dovedena u pitanje borbena upotreba jedinica 8. divizije. U prvo vrijeme najviše oboljenja bilo je u 5. brigadi, pa je ona u tom periodu bila pošteđena većih napora i težih borbi. Čim je bolest počela da se širi, Stab brigade je održao sastanak, analizirao stanje i odlučio o mjerama koje bi trebalo preduzeti da se zaustavi dalje širenje bolesti. U to vrijeme uslovi za liječenje i ishranu bolesnika bili su vrlo slabi. Pored mjera koje je trebalo sprovesti, bilo je predviđeno da se u što kraćem roku izvrši dezinfekcija (parenjem i pranjem) odijela, veša i čebadi čitavog ljudstva brigade. Osim toga, starješine i sanitetski organi brigade dobili su zadatak da održe niz predavanja ljudstvu četa o ličnoj higijeni i o uništavanju ušiju koje su bile rasadnik pjegavog tifusa.

Kako su postojeće bolnice bile prepune oboljelih od jednog i drugog tifusa, početkom aprila u s. Dabru u Lici formirana je nova bolnica u koju su smješteni samo oboljeli od jednog ili drugog tifusa. Već prvih dana njenog formiranja u bolnici je bilo samo iz jedinica 8. divizije oko 300 bolesnika, a među njima najviše iz 5. brigade.

U vrijeme intenzivnog porasta tifusnih oboljenja na teritoriji Like bili su povoljni uslovi za izvođenje ofanzivnih akcija protiv ustaša, domobrana i četnika. Zbog toga Stab 1. NOU korpusa odlučuje da 5. brigadu prebaci na teritoriju Plaščanske doline, a ostale jedinice divizije upotrebi za izvođenje akcija u rejonu Gospića. Kasnije se taj broj stalno povećavao, što je u velikoj mjeri umanjilo borbenu sposobnost jedinica. To stanje najbolje se

može sagledati iz Pregleda brojnog stanja jedinica 8. divizije na dan 20. aprila 1943. godine⁷², gdje je u rubrici „u rashodu“ iskazan broj oboljelih i upućenih na liječenje.

Jedinica	Brojno stanje			Primjedba
	po spisku	u rashodu	na licu	
4. udarna brigada	1.506	513	993	43% u rashodu
5. udarna brigada	1.066	468	598	47% u rashodu
15. udarna brigada	1.417	685	732	49% u rashodu

Tog dana 4. bataljon 5. brigade, koji je u toku Četvrte neprijateljske ofanzive brojao oko 220 ljudi, imao je samo 46 boraca i starješina, zbog čega je privremeno rasformirana 3. četa, dok su ostale dvije imale po dvadesetak ljudi. U to vrijeme sve brigade imale su skoro isti procenat ljudstva (blizu 50%) koje se nalazilo na liječenju od rana ili tifusa.

⁷² Zbornik, tom 5, knj 14, dok. br. 89, str. 268.

Glava 2.

BORBE NA KORDUNU I U CAZINSKOJ KRAJINI

— maj 1943 — maj 1944 —

Obezbjedenje slobodne teritorije Korduna

18. aprila ujutro 5. brigada je upućena iz Otočca na teritoriju Plašćanske doline¹, sa zadatkom da je obezbijedi. Oko 12 sati istog dana, između Lič. Jesenice i Dabra, iznenadno se pojavilo nekoliko italijanskih aviona bombardera. Kako su se neki dijelovi kolone brigade našli na otkrivenom zemljištu, neprijateljski avioni obasuli su ih mitraljeskom vatrom i bombama. U tom napadu brigada je imala 2 mrtva i 12 ranjenih, od kojih je jedan naknadno umro. U zoru 19. aprila brigada je izbila u Plašćansku dolinu i posjela položaje na liniji Radošević Selo — s. Cerovnik — s. Sabljaki, sa zadatkom da se obezbijedi od pravca Josipdola, Ogulina i Tounja.

Dolaskom na ovu teritoriju, za brigade je najveći problem bio kako uništiti ušljivost u jedinicama. Krajem aprila broj oboljenja od pjegavog tifusa se iz dana u dan smanjivao. Mnogi borci i starješine koji su ranije bili ranjeni i oni koji su bili lakše oboljeli, vraćali su se u jedinice, mada su bili još iscrpljeni i slabe fizičke kondicije. Da bi se ovi drugovi, a i cjelokupno ljudstvo brigade, što bolje i u što kraćem vremenu oporavili, Komanda kordunaškog vojnog područja vodila je posebnu brigu o snabdijevanju brigade prehrambenim artiklima i o njegovom kvalitetu. Iako se zdravstveno stanje popravljalo, bilo je, doduše rede, i smrtnih slučajeva. Baš tih dana umro je od tifusa zamjenik političkog komesara brigade i sekretar divizijskog komiteta Rade Janjanin. Povodom njegove smrti u listu

¹ Početkom aprila italijanska okupatorska vojska povukla se sa teritorije Like. Na tom terenu ostale su ustaše, domobrani i četnici.

8. kordunaške divizije, broj 2, od maja 1943. izašao je članak slijedeće sadržine:

„... Od teškog pjegavca umro je drug Rade Janjanin, zamjenik komesara V udarne brigade, sekretar divizijskog komiteta KPH, prvoborac i jedan od organizatora narodnooslobodilačkog ustanka u Dubravama i na Kordunu. Vijest o njegovoj smrti potresla je čitavu našu diviziju. Svakome se srce steglo žaleći onoga divnog čovjeka, onu mladost, snagu i dobrotu. Žalost i tuga obuzela je sve koji su ga poznavali, jer su sa njegovom ličnosti bili nerazdvojno vezani u najtežim časovima onda kada smo još bili slabi i u povojima. Drug Rade je bio jedan od onih boraca, koji je skoro dvije godine neposredno bio u prvom borbenom redu u najvećoj opasnosti i dijelio s drugovima dobro i zlo. Izlažući se neprestanoj opasnosti bio je teško ranjen, ali se opet vratio u redove svojih ljubljenih boraca i ostaje s njima do smrti. Seljački sin odan svo- me narodu i njegovoj borbi, drug Rade svojim radom i zaslugama zaslužio je da postane član Komunističke partije vrlo rano i vrlo mlad. Savjestan, hladnokrvan i hrabar starješina toplom drugar- skom ophodnjom postao je vrlo omiljen i obljubljen u redovima naših boraca i čitavog naroda sa kojim je saradivao. Kao partij- ski rukovodilac bio je neumoran i savjestan i sa njime je naša partija izgubila jednog rijetko marljivog i sposobnog svojeg ka- droviika, a naša divizija najsposobnijeg partijskog rukovodioca..”²

Boravak brigade nadomak neprijateljskih garnizona u Ogulinu, Oštarijama i Josipdolu smetao je okupatoru koji je odlučio da je napadne i odbaci iz Plaščanske doline. Da bi ostvarila ovu zamisao, italijanska komanda u Ogulinu, 27. aprila ujutro, preduzima napad od Oštarija i Josipdola. U napadu je učestvovalo preko 500 italijanskih vojnika, ustaša i četnika, ojačanih sa 5 tenkova, baterijom topova i eskadrilom bombardera. Od linije Carevo Selo — Josipdol neprijatelj je formirao tri napadne kolone: desna kolona, jačine jedne ojačane čete ustaša, nastupala je pravcem Josipdol — s. Munjava — s. Cerovnik; srednja kolona, jačine oko dvije čete Italijana, ojačana sa 5 tenkova, kre- tala se putem Josipdol — Plaški; lijeva kolona, jačine jedne čete četnika, nastupala je pravcem Josipdol — brdo Treskavac (k. 527) — Radošić brdo (k. 606) — Radošević Selo. Brdska baterija iz rejona Munjave imala je zadatak

² Riječki „Novi list“ br. 215 od 11. i 12. septembra 1971. (Neka ovo nekoliko redaka iz divizijskog lista u ovoj knjizi bude dug i zahvalnost drugu Radi za sve ono što je dao i učinio za dobrobit naših ljudi i narodnooslobodilačke borbe.)

da potpomaže pokret sve tri kolone, a naročito srednje kolone. Koliko su Italijani bili politikanti najbolje se vidi iz rasporeda jedinica. Ustaše, koje su sačinjavale desno-krilnu kolonu, i nastupale su uglavnom kroz hrvatska sela; četnici u levokrilnoj koloni nastupali su isključivo kroz srpska sela; srednju kolonu sačinjavali su pripadnici italijanske vojske, pa se ta kolona kretala između njih.

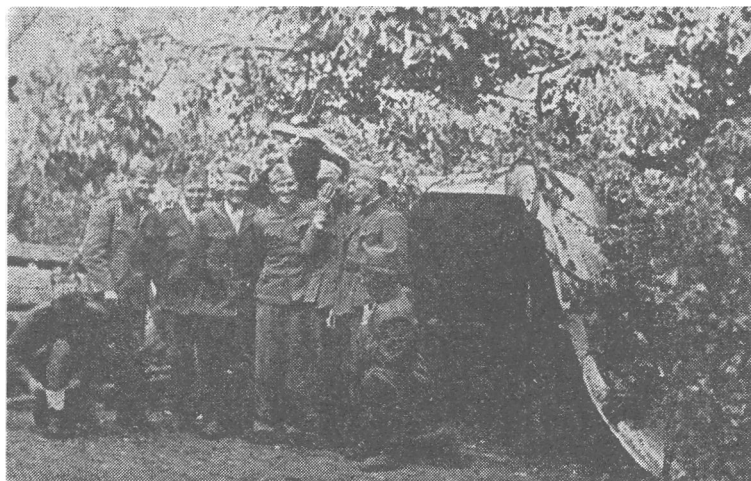
Neprijateljske jedinice kretale su se sporo i vrlo obazrivo i sa jakim osiguranjima. Stab brigade izdao je naređenje bataljonima da ih sačekaju na bliskom odstojanju, ospu vatrom i odmah pređu na juriš radi preuzimanja inicijative. Oko podne došlo je do prvih kratkih, ali oštih sukoba. Kada je neprijatelj ocijenio da mu neće poći za rukom da ovlada položajima brigade, počeo se povlačiti u svoje polazne baze. Povlačenje je štitila vrlo efikasna minobacačka i artiljerijska vatra. U tome su vidnu ulogu imali avioni i tenkovi. Štabovi bataljona nastajali su da dobrom organizacijom protivnapada parališu organizovano povlačenje neprijatelja, ali u tome nisu imali uspjeha.

U ovim borbama neprijatelj je imao 5 mrtvih i oko 20 ranjenih. Jedinice brigade imale su 4 mrtva i 3 ranjena.

S obzirom na to da nisu postigli željeni cilj, Italijani su za izvjesno vrijeme odustali od daljnjih napada na položaje brigade. Koristeći privremeno zatišje, Stab brigade je 30. maja naredio 1. i 2. bataljonu i jednoj ojačanoj četi, da izvrše pretres i čišćenje šume Pištenik, s. Blata, s. Begovca i Ličke Jesenice od četničkih ostataka i ubačenih diverzanata. U toku pretresa bataljoni su u Pišteniku imali tri sukoba sa četničkim patrolama i usamljenim grupama vojnika. Tom prilikom zarobljeno je 25 četnika, a desetak ih je ranjeno.³ Zaplijenjen je 1 mitraljez, 12 pušaka i oko 5.000 metaka. Jedinice brigade nisu imale gubitaka. Poslije povratka iz akcije jedna naša patrola upala je u četničku zasjedu i bila razoružana. Izgubljeni su 1 puškomi-traljez i 2 puške.

Trećeg juna, brigada je radi popune primila oko 200 boraca i starješina iz sastava Unske operativne grupe i jedinica KPO. Dio ovih boraca dat je za popunu novoformiranih bataljonskih mitraljeskih četa. Naime, prije pri-

³ Zbornik, toini 5, knj. 14, dok. br. 115, str. 301.

Štab 5. kordunaške brigade u s. Janjčici kod Plaškog, juna 1943. (s lijeva nadesno: Simo Mikašinović, zamjenik komandanta; Joco Tarabić, komandant, Rade Zrinjanin, zamjenik političkog komesara; Ivan Vandraček, rukovodilac politodjela; Đuro Krajačić, politički komesar; Zdenko Saršon, operativni oficir; Tomo Štrukelj, obavještajni oficir i Milić Pajić, načelnik štaba brigade)

jema ovog ljudstva, Stab 1. korpusa izdao je naređenje da se u sastavu svakog bataljona mjesto mitraljeskog voda formira mitraljeska četa.⁴ Svaka mitraljeska četa imala je u prosjeku oko 40 ljudi, podijeljenih u dva voda. Vodovi su imali po dva mitraljeska odjeljenja, odnosno u svakoj mitraljeskoj četi bilo je po 4 mitraljeza. Istovremeno kada su formirane mitraljeske čete brigada je dobila 6 lakih bacača kojima su popunjene pješadijske čete, tako da je svaki bataljon imao po 3 do 4 laka minobacača. Na taj način znatno je porasla vatrena moć i sposobnost bataljona za izvođenje složenijih i težih borbenih zadataka.

Svega nekoliko dana poslije formiranja mitraljeskih četa održano je nekoliko praktičnih vježbi iz borbene obuke. Na pokaznim zanimanjima posebno je istaknuta uloga

⁴ Zbornik, tom 5, knj. 15, dok. br. 95, str. 289 — 290.

mitraljeskih četa i vodova pri napadu na neprijateljske položaje.

Četrnaestog juna 1943. sve brigade 1. korpusa NOV i POH dobile su nove brojne nazive. Brigade u sastavu divizija numerisane su od 1 pa nadalje. Prema ovom naređenju, brigade 8. divizije preimenovane su: 4. udarna brigada u 1. udarnu brigadu, 5. udarna brigada u 2. udarnu brigadu i 15. udarna brigada u 3. udarnu brigadu 8. divizije.

Oslobođenje Cetingrada

U toku neprijateljske operacije „Vajs—1“, ustaše i domobrani su ponovno zauzeli sva važnija mjesta na Kordunu i u Cazinskoj krajini. Zauzećem Ličkog Petrova Sela, Vaganca, Slunja, Cetingrada, Vel. Kladuše i Cazina, neprijatelj je ovladao komunikacijama koje su spajale slobodne teritorije Like, Korduna, Cazinske krajine i Banije. Time je okupator želio da onemogući širenje oslobodilačkog pokreta u ovim pokrajinama i oteža veze između ovih slobodnih teritorija.

Poslije četvoromjesečnih uspješnih ofanzivnih akcija na teritoriji Like, jedinice 8. divizije su se početkom juna vratile na svoj teren. Tako je 6. juna kompletna 8. divizija bila na široj teritoriji Plaškog. Povratak 8. divizije bio je vezan sa čišćenjem teritorije Korduna od neprijateljskih posada i obezbjeđenjem žetve i vršidbe.⁵

Radi ostvarenja prvih neposrednih zadataka, u Plaškom je, 10. juna, održan sastanak Štaba 8. divizije na

⁵ U operativnoj zapovijesti 8. divizije od 15. 6. 1943, o neposrednim zadacima divizije pisalo je:

„Naša kordunaška divizija nakon dugih i teških, ali uspješnih borbi u Lici vratila se ponovno u svoje rodne krajeve ... Došavši ovdje stavili smo sebi u zadatak da zaštitimo usjeve i ostalu ljetinu našem narodu od onih zlikovaca koji su progonili i na njima ubijali radni narod ne davši im obrađivati svoja polja, a međutim ti isti zlikovci voljni su oduzeti narodu ono što je pod najtežim okolnostima i najvećim mukama spremio za sebe i za svoju vojsku. Divizija je došla i zbog toga da proširi naš oslobođeni teritorij i kazni pljačkaše i zlikovačke bande, te će nastojati da ih potpuno istrijebi i uništi svaki trag ovim plaćeničkim hordama.“ (Zbornik, tom 5, knj. 16, dok. br. 62, str. 182).

kome je prisustvovao i komandant Unske operativne grupe Petar Kleut. Na sastanku je odlučeno da se u toku juna izvrši napad na Slunj, Cetingrad i Veliku Kladušu. Oslobođenjem ovih mjesta ponovno je bila uspostavljena čvrsta veza između Like, Korduna i Banije, a oslobođenjem Vel. Kladuše stvoreni bi bili uslovi za širenje i učvršćenje NOP-a na teritoriji koja je nastanjena muslimanskim stanovništvom.

U to vrijeme u Slunju se nalazio 1. bataljon 11. pješadijskog domobranskog puka sa desetak žandarma. Od naoružanja imali su 2 pt. topa, 2 minobacača 81 mm, 6 mitraljeza, desetak puškomitraljeza, 3 automata i ostalo puške. Zapovjednik posade bio je domobranski bojnik Nikpelj. U Cetingradu su bile 9. i 11. četa istog puka sa malo žandarma i domaćih ustaša civila naoružanih sa 10 puškomitraljeza, 2 automata i puškama. Vel. Kladuša imala je jaču posadu. Tamo su se nalazili kompletan 2. bataljon, 10. i 12. četa 3. bataljona 11. pješadijskog puka, dvadesetak žandarma i malo naoružanih ustaša civila. Zapovjednik posade je bio komandant 2. bataljona bojnik Miletić. Od naoružanja su imali 4 pt. topa, 3 minobacača 81 mm, 5 mitraljeza i 16 puškomitraljeza i puške.

U Glini, Topuskom, Cazinu, Bihaću i Vagancu okupator i ustaše su takođe imali jake garnizone. Iz njih su svakog momenta mogli uputiti kao pojačanje napadnutim uporištima preko 3.000 ljudi. Sem toga, pri organizovanju napada na Slunj i Cetingrad imala se u vidu potreba da se neprijatelj potpuno okruži i da mu se onemogući proboj ka najbližoj posadi. Zato je pri izradi plana napada posebno naglašeno da se još u početku borbe mora postići brojna i tehnička nadmoćnost i da se u toku napada kontrolišu međuprostori u borbenom rasporedu naših jedinica, a posebno jaruge i pokriveno zemljište koje bi neprijatelj mogao koristiti za neometano izvlačenje.

Rano ujutro, 15. juna štab 2. brigade primio je borbenu zapovijest Štaba 8. divizije⁶. Tom zapoviješću 2. udarna brigada, ojačana pratećim bataljonom divizije i 2. bataljonom 3. udarne brigade, dobila je zadatak da napadne i likvidira domobransku posadu u Cetingradu koja je brojila

⁶ Zbornik, tom 5, krnj. 16, dok. br. 62, str. 182 — 187.

oko 250 naoružanih ljudi. Treća brigada, bez 2. bataljona, ojačana jednim bataljonom 1. KPO, dobila je zadatak da vrši blokadu Slunja, a Unska operativna grupa da blokira neprijateljsku posadu u Vel. Kladuši.

Na osnovu zapovijesti Štaba divizije štab 2. brigade je izdao svoje naređenje potčinjenim jedinicama. Po tom naređenju 1. bataljon, sa polaznog položaja u rejonu k. 254, napada sa južne strane pravcem puta s. Podcetin — Cetin-grad i to sa 1. i 2. četom ojačanim sa dva mitraljeza. Treća četa i vod mitraljeza sačinjavali su bataljonsku rezervu.

Drugi bataljon, ojačan jednim pt. topom i minobacačem 81 mm, napada sa sve tri čete putem Slunj — Cetin-grad. Svaka pješadijska četa ojačana je mitraljeskim odjeljenjem. Minobacač i pt. top zadržani su u toku noći u bataljonskoj rezervi. Njihova upotreba bila je predviđena u svanuće i kasnije.

Treći bataljon, ojačan sa jednim pt. topom i minobacačem 81 mm, sa polaznih položaja na brdu Šanac, napada sa sjeverne strane, pravcem Šanac (k. 295) — t. 239 (crkva u Cetingradu). Za napad su angažovane 1. i 2. četa i mitraljeska četa, dok je 3. četa ostavljena u bataljonskoj rezervi. Minobacač 81 mm postavljen je na padini kote 295 sa zadatkom da svojom vatrom neutrališe neprijateljske vatrene izvore na prednjem kraju njegove odbrane. Protivtenkovski top ostavljen je u toku noći kod štaba bataljona, s tim da bude spreman za dejstvo ukoliko ne bi do zore bila likvidirana neka utvrđenja u Cetingradu.

Četvrti bataljon imao je zadatak da sa polaznih položaja na liniji: zapadni dio k. 263 — put Vel. Kladuša — Cetingrad — isključno Kiursko Selo, napada pravcem k. 263 — groblje — crkva u Cetingradu.

Drugi bataljon 3. brigade dobio je zadatak da zatvori komunikaciju Vel. Kladuša — Cetingrad.

Predviđeno je da se uspostavi telefonska i kurirska veza između štaba brigade i 2. i 3. bataljona još pre početka napada, a sa 1. i 4. bataljonom samo putem kurira i svjetlosnih signala. Štab brigade se nalazio u s. Ruševici. Kada je počela borba, premješten je na brdo Šanac. Brigadno ranjeničko previjalište postavljeno je u s. Ruševici.

Napad je otpočeo 17. juna u 0,30 sati kada su sa položaja 2. bataljona, ispaljene tri crvene rakete. Mada je

neprijatelj imao djelimično posjednutu spoljnu odbranu, nije pružio jači otpor. Tako je 2. bataljon već u prvom naletu probio neprijateljske prve odbrambene položaje. Zbunjeni našim iznenadnim napadom, domobrani su se pod borbom povukli u centar mjesta.⁷

Padom spoljne odbrane 1. bataljon se zaustavio na 300 m od centra mjesta, a 4. bataljon u visini groblja. Ovo privremeno zadržavanje bataljona na dostignutim linijama uslijedilo je iz dva razloga: prvo, daljim prodorom ovi bataljoni bi svojom vatrom ometali nastupanje 2. i 3. bataljona, koji su imali zadatak da upadnu u centar mjesta, napadnu i likvidiraju neprijatelja u crkvi, školi i popovom stanu; drugo, štab brigade očekivao je proboj neprijatelja u pravcu groblja i sela Podcetina, pa ga je na ovim položajima bilo pogodno sačekati, razbiti i tako osloboditi Cetingrad.

Iz centra mjesta domobrani su pružali vrlo žestok otpor, što je bio znak da se neće lako predati. Ta upornost je malo zbunila rukovodstvo brigade, jer je računalo sa slabim moralom neprijatelja, što je bilo nagovešteno u borbenoj zapovijesti Štaba divizije⁸: („...Moral kod svih naših neprijatelja općenito je slab...“). Zbog toga je naređeno da se bataljoni pripreme za konačan obračun.

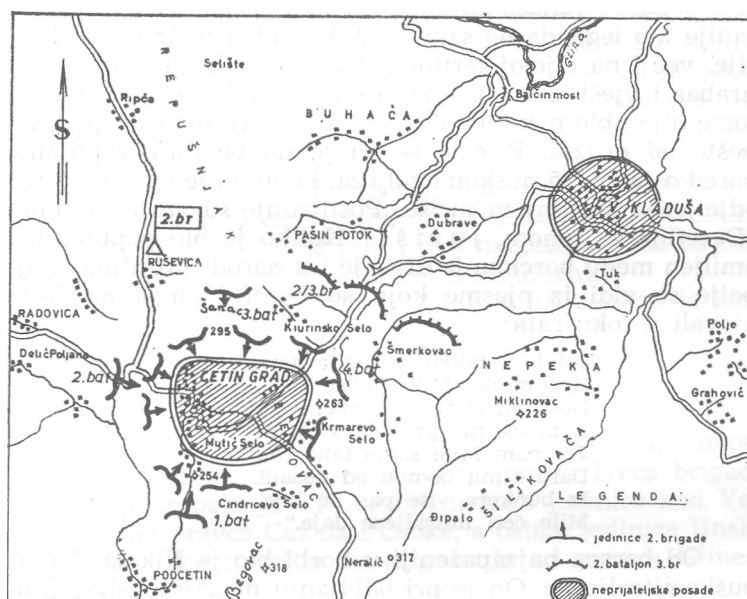
Međutim, u 4 sata ujutro, neprijatelj dijelom snaga vrši protivnapad na položaje 1. bataljona. Cilj ovog protivnapada verovatno je bio da se privremeno oslobodi snažnog pritiska jedinica brigade i kroz stvoreni otvor u našem rasporedu probije u pravcu Podcetina i Vel. Kladuše. Borci 1. čete 1. bataljona sačekali su domobrane na vrlo bliskom odstojanju, i obasuli ručnim bombama i plitunskom vatrom. Poslije kraće borbe neprijatelj je bio prisiljen da se povuče ka centru mjesta. Ispred položaja 1. čete ostavili su oko 20 mrtvih i teško ranjenih domobrana.

U 5 sati ujutro štab brigade izdao je naređenje štabovima bataljona da jedinice krenu na juriš. Predvođene bombaškim odjeljenjem, juriš je otpočeo u 5,20 sati. Međutim, neprijatelj se i dalje uporno branio. I ne samo to. Organizuje i vrši novi protivnapad. Glavni pritisak je usmjerio kroz popov stan u pravcu položaja 1. i 4. bata-

⁷ Zbornik, tom 5, knj. 16, dok. br. 88, strana 254.

⁸ Zbornik, tom 5, knj. 16, dok. br. 62, str. 182.

ljona i dalje prema s. Begovac. No ni u ovom poduhvatu neprijatelj nije uspio. U momentu dok je izvodio protivnapad, jedinice 2. i 3. bataljona upadaju u utvrđeni rejon oko crkve, gdje su se nalazili još samo slabiji neprijateljski zaštitnički dijelovi koji su bili brzo savladani. Ubrzo zatim savladane su i ostale snage.

Raspored jedinica 2. udarne brigade za vrijeme napada na Cetin-grad 17. juna 1943. godine

Borbe za oslobođenje Cetingrada trajale su punih pet sati. Zarobljeno je 160 domobrana, među kojima je bilo 16 ranjenika, dok je 60 domobrana i ustaša civila poginulo. Zaplijenjeno je 10 puškomitraljeza, 2 automata, 150 pušaka, 3 pištolja, 15.000 metaka 7,9 mm, 3 konja, 3 dvoosovna kola i malo odjeće, obuće i životnih namirnica⁹. Jedinice

⁹ Zbornik, tom 5, knj. 16, dok. br. 88, str. 253 — 254 i dok. br. 104, str. 288.

2. brigade imale su 13 mrtvih i 41 ranjenog borca, od kojih je 11 ranjeno prilikom bombardovanja Cetingrada od strane neprijateljskih aviona.

U borbi za Cetingrad posebno se istakla 1. četa 1. bataljona, na čelu sa komandirima Milom Savićem i komandirima voda, u istoj četi Perom Savićem. Od pojedinaca posebno se istakao Milan Cakširan, koji je za vrijeme juriša poginuo junačkom smrću¹⁰. Milan Cakširan je još od ranije bio legenda ne samo u 2. brigadi i jedinicama divizije, već i na cijeloj teritoriji Korduna. Bio je izvanredno hrabar i vješt u borbi. Skoro da nije bilo akcije a da pri tome nije ubio nekoliko neprijateljskih vojnika i zaplijenio nešto od oružja. Pričalo se da je do pogibije zaplijenio pored ostalog, 15 puškomitraljeza. Poginuo je na čelu svoga odjeljenja u zadnjem jurišu. Poslijednje su mu riječi bile: „Desetina za mnom, juriš!“ Koliko je bio popularan i omiljen među borcima 8. divizije i u narodu Korduna, najbolje se vidi iz pjesme koju su borci i omladina često pjevali u toku rata:

„Malo j' takvih porodila nana,
Kao majka Milu Cakširana.
Dok mitraljez iz bunkera kosi,
Bombaši mu privlače se bosi;
Jer nam Mile samo tako radi:
Daruje mu bombu od pozadi.
Iz bunkera više pas ne laje,
Mile četi mitraljeze daje.“

Od boraca najzapaženiji u borbi bio je Nikola Kunić, puškomitraljezac. On je pri odbijanju neprijateljskog protivnapada sam ubio 10 neprijateljskih vojnika i oteo 2 puškomitraljeza. Posebno se istakao i borac Branko Ribić, koji je poslije borbe javno pohvaljen od strane štaba 1. bataljona.

Naredbom Štaba 1. NOU korpusa od 29. juna za pokazano junaštvo, izdržljivost, upornost i postignute rezultate u napadu na neprijateljsku posadu u Cetingradu pohvaljeni su i za primer ostalim jedinicama istaknuti svi borci i starješine 2. udarne brigade.¹¹ Štab 2. brigade je, pak, posebno pohvalio svoj 1. i 2. bataljon.

¹⁰ Milan Cakširan je zbog sličnih podviga u toku NOR-a proglašen za narodnog heroja Jugoslavije.

¹¹ Zbornik, tom 5, knj. 16, dok. br. 106, str. 298.

Napad brigade na Veliku Kladušu

U 4 sata ujutro, 19. juna, 3. brigada ojačana sa dva bataljona 2. brigade i pratećim bataljonom 8. divizije, oslobodila je Slunj. Zahvaljujući nebudnosti jedinica na osiguranju glavnina neprijateljske posade iz Slunja, uspjela se izvući i otići u Bihać. U ovoj borbi zarobljena su 3 domobranska oficira, 2 podoficira i 43 domobrana¹². Pored toga, neprijatelj je imao 15 mrtvih, veliki broj udavljenih u Korani prilikom povlačenja iz Slunja, preko 30 ranjenih a otprilike toliko broj je napustio domobranske jedinice i otišao svojim kućama. Time je praktično prestao da postoji 1. bataljon 11. pješadijske pukovnije, a Slunj je sve do kraja rata ostao slobodan. U Slunju su zaplijenjena 2 pt. topa 37 mm, 5 mitraljeza, 4 automata, oko 50 pušaka, preko 30.000 metaka 7,9 mm i dva magacina puna odjeće, raznog vojnog materijala i životnih namirnica.

Poslije oslobođenja Slunja Stab divizije izdao je borbeni zapovijest za napad na Vel. Kladušu.¹³ Po ovoj zapovijesti 2. brigada, ojačana pratećim bataljonom divizije, dobila je zadatak da napadne na Vel. Kladušu sa južne strane, pravcem s. Nepek — s. Tuk — s. Dubrave — Miljković Selo. Četvrta brigada Unske operativne grupe napadala je sa istočne i sjeverne strane grada. Treća brigada 8. divizije trebalo je da obezbijedi naše jedinice kod Vel. Kladuše od pravca Cazina i Otoke, a ostale jedinice Unske operativne grupe vršile su osiguranje od pravca Gline i Topuskog, a djelimično i od Otoke.

Domobranska posada u Vel. Kladuši ukupno je brojala oko 1000 dobro naoružanih ljudi. Domobrani su bili dobro utvrđeni u gradu, a posjeli su i utvrdili položaje i oko Vel. Kladuše. Sa južne strane varošice bili su posjednuti neki visovi u s. Tuku, a na zapadnoj strani gradina i čitavo brdo na kojem se ona nalazi (t. 219). Na ovim položajima su se nalazila, pored pješadije, još dva minobacačka odjeljenja i jedan pt. top. Na sjeverozapadnom dijelu od grada bilo je posjednuto uzvišenje nazvano Brdo (k. 204). Duž potoka Kladušnice takođe su bila postavljena osiguranja za obezbjeđenje mjesta i privremenog aerodroma koji se

¹² Zbornik, tom 5, knj. 16, dok. br. 104, str. 288.

¹³ Zbornik, tom 5, knj. 16, dok. br. 80, str. 238 — 240.

nalazio na livadi zapadno od Vel. Kladuše, između potoka Kladušnice i puta prema Topuskom. Pri donošenju odluke o napadu Štab divizije je imao u vidu plan neprijateljske komande kojim je bilo predviđeno da se Vel. Kladuša mora održati u njihovim rukama. U slučaju napada jedinica NOVJ, prema tom planu, trebalo je hitno intervenisati snagama iz Bihaća, Cazina, Bos. Novog, Gline i Petrinje.

U vezi sa divizijskom zapovijesti, Štab 2. brigade odlučio je da napad na Vel. Kladušu izvede sa tri bataljona.¹⁴

Prvi bataljon, ojačan sa pt. topom i minobacačem 81 mm, imao je zadatak da napadne neprijatelja pravcem Brdo — Miljković Selo — crkva u Vel. Kladuši, s tim da 1. četa, ojačana pt. topom, napada putem Krstinja — Vel. Kladuša, a ostale dvije čete, ojačane minobacačem, putem s. Maljevac — Vel. Kladuša, zaključno sa s. Grabarska.

Četvrti bataljon sa dvije čete napadao je prema gradu u zahvatu prostora desno — isključno stari grad, i lijevo — isključno s. Grabarska, s tim što je 3. četa zadužena u bataljonskoj rezervi.

Treći bataljon, ojačan jednom četom 2. bataljona, brdskom baterijom i sa tri minobacača 81 mm, imao je zadatak da napadne i likvidira neprijatelja na bezimenoj koti, sjeverozapadno od s. Tuk, zatim njegovo utvrđenje na Staroj Gradini i na bezimenoj koti južno od kule. Topove brdske baterije trebalo je postaviti na jugoistočnim padinama kote 213 (zaselak Slamnjak). Kako su neprijateljska utvrđenja oko trigonometra 219 i na bezimenoj koti južno od trigonometra bila ključ domobranske spoljne odbrane Štabu 3. bataljona posebno je naglašeno da moraju silovitim napadima biti brzo likvidirani; jer bi time bili stvoreni uslovi za brzi upad u grad jedinica 1. i 4. bataljona.

Drugi bataljon, bez jedne čete, nalaziće se u s. Dubrava u brigadnoj rezervi.

Štab brigade u vrijeme borbi za spoljnu odbranu nalazio se u rejonu k. 213. Brigadno previjalište postavljeno je kod mlina, na potoku Grabarska, 200 m sjeverno od k. 213, a divizijsko previjalište u školi u s. Široka Rijeka.

Napad na Vel. Kladušu počeo je 20. juna u 20 sati, s tim što su brdska baterija i minobacači 81 mm, prethodno

¹⁴ Zbornik, tom 5, knj. 16, dok. br. 81, str. 241 — 243.

ostvarili vatrenu pripremu od 20 minuta. Za to vrijeme bataljoni su sa polaznih položaja izbili skoro na cijelu širinu fronta na južne položaje. Poslije 20,30 sati počeo je juriš bataljona na spoljnu odbranu. Od početka napada neprijatelj je pružao jak otpor. Što je njegova odbrana bila tvrđa, naši napadi su bili organizovaniji i žešći. U 22 sata 3. bataljon je, uz podršku minobacačke i artiljerijske vatre, likvidirao sve neprijateljske otporne tačke na svom pravcu, čak i tvrđavu na starom gradu. Time su stvoreni uslovi za uspješno dejstvo 1. i 4. bataljonu 2. brigade i 4. brigade UOG na grad. Oko 24 sata likvidirana je cijela spoljna odbrana, a onda su počele borbe za svaku ulicu i kuću u varošici. U zoru, 21. juna, neprijatelj je potisnut u centar. Branio se još samo iz škole, crkve i hotela „Bosne“. Očekujući dolazak njemačko-ustaškog pojačanja od Gline, Bos. Novog i Bihaća domobrani su pružali žilav otpor. Oko 9 sati ujutro štab brigade prebacuje brdsku bateriju na kote 204 — zaselak Brdo, a minobacačku četu brigade u rejon trigonometra 219. Sa tih položaja mogli su se preciznije tući preostali neprijateljski objekti. Uz pomoć minobacačke i artiljerijske vatre, 4. bataljon 2. brigade, jedna četa 3. bataljona iste brigade i jedan bataljon 4. brigade UOG zauzimaju školu i crkvu. Domobrani su se držali još samo u hotelu „Bosni“, gdje je bilo preneto oko stotinjak ranjenika i malo mrtvih neprijateljskih vojnika. U ovom uspješnom napadu posebno se ističe 4. bataljon na čelu sa komandantom Draganom Pajićem. Ovaj momenat domobrani su opisali u svom izvještaju ovako:

„Posada Vel. Kladuše i dalje se čvrsto brani i sužuje front, te neprestano zahtijeva žurnu pomoć jer je nastupio kritičan čas. Naši zrakoplovi uspješno tuku okolne visove, no pritisak partizana ne prestaje.“¹⁵

Oko podne, 21. juna, domobrani su imali već preko 25% ljudstva izbačenog iz stroja, ali su se i dalje ogorčeno branili. Doduše, za cijelo vrijeme imali su snažnu podršku njemačke i ustaške avijacije, preko koje su bile u stalnoj vezi sa pretpostavljenom komandom i od koje su obavještavani o upućenoj pomoći iz Bihaća i Gline. U toku dana

¹⁵ Zbornik, tom 5, knj. 16, dok. br. 174, str. 476 — 477 i dok. br. 178, str. 483 — 484.

u vazduhu se uvijek nalazilo 8 aviona, tipa „štuka“, koji su vrlo efikasno tukli položaje oko Vel. Kladuše, a posebno položaje 3. brigada 8. divizije koja se nalazila na osiguranju od pravca Cazina i Bosanskog Novog. Obavještenje o upućenoj pomoći i snažna podrška avijacije bili su moralni podstrek domobranima da izdrže u odbrani.

Nadajući se ovom napadu, neprijatelj je već 19. juna počeo prikupljati jedinice na području Bos. Novog, Bihaća i Gline radi pružanja pomoći svojoj posadi u Vel. Kladuši. Dvadesetog juna prije podne, po nalogu 114. njemačke divizije, štab 2. Paveličeve pješadijske divizije prebačen je u Glinu. Poslije podne, istog dana, štab 114. divizije izdaje naređenje za pokret svojih i ustaško-domobranskih jedinica prema Vel. Kladuši. Neprijatelj je svoj plan za intervenciju kod Vel. Kladuše nazvao pothvat „Klara.“

U 4 sata ujutro, 21. juna, neprijatelj je, sa tri kolone, pod komandom pukovnika Gregorića, komandanta 2. pješadijske divizije, krenuo u pravcu Vel. Kladuše. Kolone su nazvane „južna skupina“ „srednja skupina“ i „sjeverna skupina“.

Južna kolona (741. legionarski puk i malo ustaša), kretala se jednim dijelom snaga putem Cazin — Pećigrad — Vel. Kladuša, a drugim dijelom Cazin — Todorovo — Veliča glava — s. Poljana.

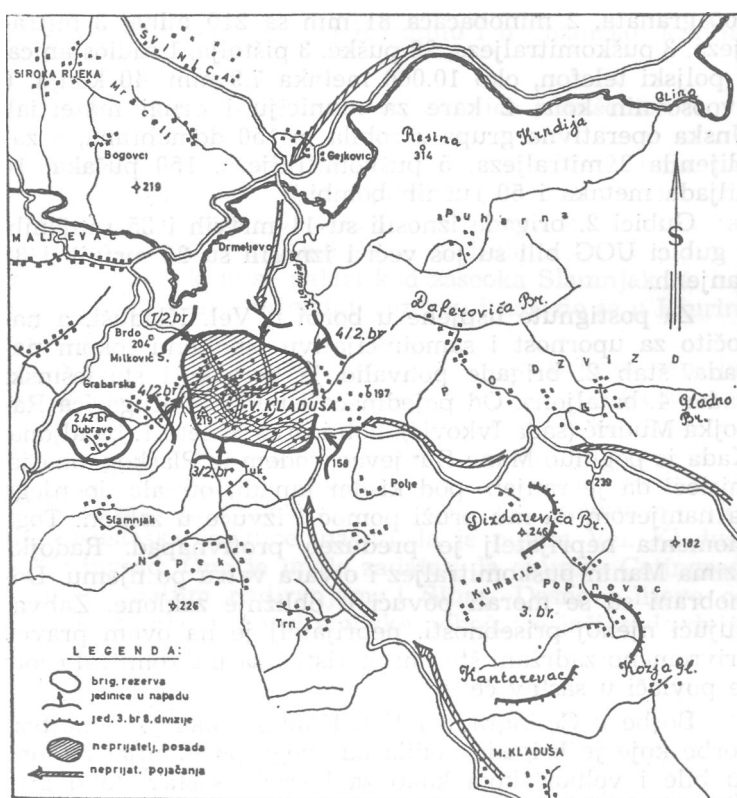
Srednja kolona (721. legionarski puk) krenula je od Otoke preko Hajdarovca pravcem s. Bužim — s. Jabukovac — s. Vranograč — Vel. Kladuša.

Sjeverna kolona (sastava: 2. bataljon ojačan baterijom 2. planinske brigade, 13. i 15. četom 11. pješ. puka, jednom njemačkom inž. četom i dva tenka 5. planinske brigade) pod komandom bojnika Čička nastupala je pravcem Glina — Topusko — Vel. Kladuša.¹⁶

Oko podne, 21. juna, 741. puk, ojačan ustašama, i sa 6 haubica i uz podršku 6 aviona tipa „štuka“, otpočeo je vrlo snažan napad na položaje 3. brigade 8. divizije. Svi pokušaji brigade da zadrži neprijateljsko nastupanje ostali su bez uspjeha, pa je oko 14 sati bila prisiljena da se povuče u pravcu s. Podcetin. Brzo povlačenje jedinica 3. brigade moglo je imati težih posljedica za brigade koje su se

¹⁶ Zbornik, t. 5, knj. 16, dok. br. 180, str. 487 — 489.

još nalazile u Vel. Kladuši, jer su se u jednom momentu našle između dvije vatre — posade iz mjesta i snaga južne kolone. Osim toga, snage južne kolone ugrožavale su izvlačenje 2. brigade iz grada. Zahvaljujući hladnokrvnosti štaba brigade i štabova bataljona jedinice su se izvukle

Raspored naših jedinica pri napadu na Vel. Kladušu 20. i 21. juna 1943.

iz Vel. Kladuše brzo i po planu. No, i pored toga, efekat je bio umanjen, jer su čete 4. bataljona morale ostaviti u gradu preko trideset zarobljenika, koje su prethodno razoružali, ali ih nisu ranije evakuisali. Do 16 sati, 21. juna,

sve jedinice 8. divizije i UOG napustile su Vel. Kladušu i povukle se prema Cetingradu i jugoistočnim padinama Petrove gore.

U šesnaestočasovnim borbama u Vel. Kladuši jedinice 2. brigade ubile su 100 neprijateljskih vojnika, oko 150 ranile i 35 zarobile. Zaplijenjen je 1 pt. top 37 mm sa 200 granata, 2 minobacača 81 mm sa 210 mina, 3 mitraljeza, 3 puškomitraljeza, 22 puške, 3 pištolja, 1 radiostanica, 1 poljski telefon, oko 10.000 metaka 7,9 mm, 40 konja, 6 dvoosovnih kola, 2 kare za municiju i drugi materijal. Unska operativna grupa zarobila je 150 domobrana, a zaplijenila 2 mitraljeza, 5 puškomitraljeza, 150 pušaka, 10 hiljada metaka i 50 ručnih bombi.¹⁷

Gubici 2. brigade iznosili su 11 mrtvih i 35 ranjenih, a gubici UOG bili su još veći i iznosili su 26 mrtvih i 86 ranjenih.

Za postignute uspjehe u borbi u Vel. Kladuši, a naročito za upornost i samoinicijativu ispoljenu tokom napada, štab 2. brigade pohvalio je borački i starješinski kadar 4. bataljona. Od pojedinaca istakla se drugarica Radojka Mudrić (sada Ivković), bolničarka 3. čete 1. bataljona. Kada je poginuo Mane Bunjevac, rodom iz Plaškog, ona je, misleći da je ranjen, pod kišom tanadi, otrčala do njega sa namjerom da mu pruži pomoć i izvuče u zaklon. Toga momenta neprijatelj je preduzeo protivnapad. Radojka uzima Manin puškomitraljez i otvara vatru po njemu. Domobrani su se morali povući u obližnje zaklone. Zahvaljujući njenoj prisebnosti, neprijatelj je na ovom pravcu privremeno zadržan, što ona koristi i sa puškomitraljezom se povlači u sastav čete.

Borbe u Cetingradu i Vel. Kladuši spadaju u najteže borbe koje je brigada vodila od svoga postojanja. No one su bile i velika škola kako za borački sastav, tako i za starješinski kadar brigade. U toku šesnaestosatnih borbi u kojima se sporo napredovalo, a gubici rasli iz sata u sat, stečena su dragocjena ratna iskustva o borbi za utvrđeno mjesto. Ta iskustva su u kasnijim napadima uspješno primjenjivana i tako neprijatelj lakše savladavan. Pri ovom posebno se istakao štab brigade sa komandantom Jocom

¹⁷ Zbornik, tom 5, knj. 17, dok. br. 16, str. 59.

Tarabićem i političkim komesarom Đurom Krajačićem, koji su planirali akcije i umješno komandovali jedinicama u borbi.

Budući da je 11. pješadijski domobranski puk razbijen i pretrpio velike gubitke, njega je u Vel. Kladuši, 22. juna, zamijenila 3. domobranska brdska brigada.¹⁸ On se više nikada nije pojavljivao na Kordunu i u Cazinskoj krajini.

Borbe oko Begova Brda, Zrnice i Ruševice

Kada su napustili Vel. Kladušu, noću 21/22. juna, bataljoni brigade su posjeli slijedeće položaje: 1. bataljon u rejonu s. Buhača; 3. bataljon bezimenu kotu iznad raskrsnice puteva Vel. Kladuša — s. Buhača; 2. bataljon u rejonu k. 213, koja se nalazi kod zaseoka Slamnjak; 4. bataljon je određen u brigadnu rezervu i nalazio se u Kiurinskom Selu.

Rano ujutro, 22. juna, primijećeni su pokreti neprijatelja oko Vel. Kladuše. Oko 10 sati njegova kolona (sastava: 2.000 pješaka, 9 tenkova, jedna baterija brdskih topova i jedan do dva vođa biciklista — izviđača) krenula je iz grada. Poslije izlaska iz grada iz ove kolone izdvojilo se nekoliko manjih kolona. Glavnina, koju su sačinjavale njemačko-ustaške jedinice, nastupala je putem Vel. Kladuša — Cetingrad. Ona je imala zadatak da okupira Cetingrad, a potom, daljim nadiranjem, i Slunj. Desno i lijevo od puta nastupale su neprijateljske pobočnice jačine do dvije čete pješadije.

Poslije silaska sa gradine, kod Vel. Kladuše, jedan dio neprijateljskih snaga napao je položaje 2. bataljona. Borba je bila kratka, ali oštra. Još u početku borbe osjetilo se da neprijatelj manevrom na krila i bokove želi da opkoli bataljon, pa se ubrzo povukao na pogodnije položaje. Nakon toga neprijatelj je nastavio pokret prema Cetingradu. U blizini s. Buhače došlo je do težeg sukoba između ove kolone i četa 3. bataljona. Bez obzira na jačinu i tehničku opremljenost, neprijatelju nije uspjelo da iz pokreta probije položaje 3. bataljona i da ugrozi jedinice 3. brigade

¹⁸ Ova brigada razbijena je 13. avgusta kod Vel. Kladuše od strane 3. udarne brigade 8. divizije.

koje su se nalazile u rejonu Cetingrada. Zbog toga Nijemci iz Vel. Kladuše upućuju drugu kolonu pješadije koja preko zaseoka Brdo i obalom potoka Maljevac zaobilazi s. Buhaču sa sjevera i prisiljava 3. bataljon da se hitno povuče u šumu Repušnjak. Jedinice 1. bataljona, koje su se takođe nalazile u s. Buhači, istovremeno su se povukle u pravcu s. Široka Rijeka. Oko 14 sati, 22. juna, neprijatelj je ušao u Cetingrad. Prije njegova dolaska 3. brigada povukla se prema s. Begovu Brdu i Zalčevoj kosi.

U toku ovih borbi jedinice 2. brigade imale su 5 mrtvih i 11 ranjenih boraca.

Noću 23/24. juna jedinice 2. i 3. brigade zauzele su slijedeće položaje:

a) 2. brigada: 4. bataljon je sa isturenim obezbijeđenjem posjeo položaje na bezimenoj kosi, sjeverozapadno od šumice Dugačka kosa. Ostali bataljoni su se nalazili na odmoru na lijevoj obali rijeke Gline u selima Kusaj i Klokoč.

b) 3. brigada: 4. bataljon je posjeo položaje u rejonu brda Zalčeva kosa, koje se nalazi na putu Cetingrad — Slunj, a jedna njegova četa posjela je Veliki vrh (k. 376), sjeveroistočno od sela Ponor; 3. bataljon posjeo je položaje u rejonu s. Begovo Brdo, a 1. bataljon u produženju njegovog lijevog krila, od kote 239 do kote 265. Drugi bataljon je bio u brigadnoj rezervi u s. Cetinska Varoš.

Rano ujutro, 24. juna, neprijatelj je otpočeo pripreme za napad na položaje 2. i 3. brigade, sa ciljem da ih odbaci i nesmetano uđe u Slunj.¹⁹ Radi toga Nijemci su postavili dvije baterije haubica u rejonu Sanca (k. 295) kod Cetingrada, a jednu brdsku bateriju i četu minobacača u rejonu sela Ruševica sa zadatkom da podrže pješadiju u napadu. Neprijatelj je u napad krenuo sa dvije kolone, svaka jačine oko 1.000 ljudi, i to: desnokrilna kolona nastupala je pravcem Cetingrad — Sanac — šuma Repušnjak — Dugačka kosa, a njena pobočnica pravcem s. Selište — Dalmatinska Varoš — Madžarov most na rijeci Glini. Lijevokrilna kolona, sa 5 srednjih tenkova i dvije baterije topova, nastupala je putem Cetingrad — Slunj.

¹⁹ Zbornik, t. 5, knj. 16, dok. br. 95 i 96. Ista knjiga dok. br. 104, str. 288.

Prednji dijelovi desnokrilne kolone izbili su pred položaje 4. bataljona 2. brigade oko 10 sati. Bataljon je odmah otvorio vatru po neprijateljskom streljačkom stroju. Legionari prihvataju borbu i odgovaraju snažnom vatrom iz automata, puškomitraljeza, artiljerije i minobacača. Za vrlo kratko vrijeme bataljon je bio ugrožen kako sa fronta, tako i sa bokova. Kako je već u prvom naletu neprijatelja bataljon imao preko 10 ranjenih, bio je prisiljen na povlačenje u pravcu s. Klokoča. Odlasom 4. bataljona na lijevu obalu r. Gline neprijatelj je imao otvoren put prema selu Cvijanović Brdu i Slunju, a time je i lijevo krilo 3. brigade bilo direktno ugroženo. Poslije izbijanja na sjeverni dio Dugačke kose, neprijatelj je usmjerio dalji napad prema 1. i 3. bataljonu 3. brigade, koji su se nalazili u južnom dijelu Dugačke kose i u rejonu sela Begovo Brdo. Na taj način 3. brigada se našla u poluokruženju i na njene jedinice se sručila sva vatra naoružanja obe neprijateljske kolone. U isto vrijeme pojavila se eskadrila njemačkih bombardera, koja je mitraljirala i bombardirala položaje 3. brigade. Zbog toga je štab brigade donio odluku da se brigada povuče na pogodnije položaje za odbranu.

Istoga dana u 10,30 sati, Štab 8. divizije izdao je naređenje 2. brigadi da se prebaci na desnu obalu r. Gline i da što prije napadne neprijatelja u desni bok. U 13 sati 2. brigada je prešla rijeku Glinu i sa sva četiri bataljona u streljačkim strojevima vrši napad na kotu 265 na Dugačkoj kosi, gdje su se nalazili položaji njemačke artiljerije i minobacača. Kada su se streljački strojevi primakli neprijateljskim položajima na 50 do 100 m, Nijemci otvaraju snažnu vatru. Na komandu komandanata bataljona čete jednovremeno kreću u juriš. To je stvorilo paniku u neprijateljskim redovima, pa njegovi vojnici napuštaju položaje i u trku se povlače prema šumi Repušnjaku. U isto vrijeme i neke jedinice 3. brigade prelaze u protivnapad, što stvara još veću zabunu kod neprijatelja na cijelom njegovom frontu. On ubrzo odustaje od pohoda prema Slunju i vraća se natrag u Cetingrad.

U sumrak, 24. juna, prestale su borbe u kojima je 2. brigada imala 3 mrtva i 25 ranjenih. Gubici neprijatelja bili su znatno veći. Prema izvještaju glavnog štaba domo-

branstva²⁰ od 30. juna, Nijemci su u borbama oko Vel. Kladuše i Cetingrada imali 19 mrtvih, 52 ranjena i 2 nestala vojnika. Jedinice 2. brigade zaplijenile su, pored ostalog, 1 novi tip brdskog topa i 1 minobacač 81 mm. Ukupni gubici 2. brigade od 16. do 24. juna iznosili su 32 poginula i 112 ranjenih.

Isto veče jedinice 2. brigade smještaju se u sela Klokoč, Kusaj i Prisjeku radi odmora.

Poslije neuspjeha u rejonu s. Ruševica i s. Begova Brda, neprijatelj je napustio i Cetingrad i definitivno oduštao od prodora u pravcu Slunja. No, i pored toga, brigada je ostala u rejonu Cetingrada, Široke Rijeke i Klokoča skoro čitav mjesec juli, sa zadatkom da zatvori pravac od Vel. Kladuše prema slobodnoj teritoriji i osigura radove oko žetve i vršidbe žita na Kordunu. U tim rejonima brigada je u julu imala još tri manja sukoba sa neprijateljskim jedinicama iz Vel. Kladuše, koje su upale na slobodnu teritoriju radi pljačke i ometanja žetve. Na taj način ona je mnogo pomogla Komandi kordunaškog vojnog područja i narodnooslobodilačkim odborima da se žetva na vrijeme obavi, a žito odnese u šume i skloni u podzemne magacine.

Krajem jula brigada je od Vel. Kladuše i Cetingrada prebačena u rejon sela: Veljun, Točak, Trupinjak i Slivnjak radi odmora i priprema za predstojeće akcije. U toku desetodnevnog odmora izvođena je vrlo intenzivna vojno-politička nastava sa boračkim i starješinskim sastavom brigade.

Čišćenje Kapele od četničkih ostataka

U proljetnim tromjesečnim ofanzivnim borbama jedinice 6. i 8. divizije i 6. brigade 5. operativne zone, te Lički partizanski odred oslobodili su skoro čitavu Liku sem Gospića, Gračaca i nekih manjih mjesta. U tim ofanzivnim borbama zadan je težak udarac italijanskim trupama, ustašama i domobranima, a posebno četnicima. Mnogi zavedeni četnici prešli su na stranu NOV Jugoslavije sa željom da se dalje bore protiv okupatora i njegovih slugu. Međutim,

²⁰ Zbornik, t. 5, knj. 16, dok. br. 205, str. 545.

okorjeli četnici uspjeli su pobjeći ispred naleta naših jedinica i skloniti se u ličkim šumama. Kada su se malo oporavili, ponovo su digli glave. Za račun svojih saveznika, ustaše i Nijemci, ponovo počinju sa vojnopolitičkim djelovanjem na teritoriji Like. Sa Kapele povremeno odlaze i na slobodnu teritoriju Korduna, gdje izvode diverzije i vrše propagandu za račun okupatora, Draže Mihailovića i Pavelića. Zbog toga, u avgustu 1943. godine, 6. i 8. divizija, preduzimaju niz akcija radi čišćenja ličkih šuma od četničkih ostataka.

U sklopu opšteg plana Štaba 8. divizije, jedinice 2. brigade trebalo je da krenu 2. avgusta iz rejon Veljuna na teritoriju Velike i Male Kapele. Međutim, toga dana narod Korduna slavio je dvogodišnjicu narodnog ustanka Hrvatske. U šumi Trupinjska kosa održan je veliki narodni zbor na kome je prisustvovalo 10.000 ljudi, žena i omladine iz okoline Karlovca, Muslimana sa teritorije Vel. Kladuše i stanovnika sa čitave teritorije Korduna. Ovom zboru prisustvovao je i 1. bataljon 2. brigade, zbog čega je štab brigade odgodio pokret za 3. avgust.

Poslije podne, 3. avgusta, 2. brigada izbila je u rejon s. Tobolića i s. Primišlja, gdje je zanoćila. U toku 4. avgusta brigada je, bez 3. bataljona, produžila marš prema Lič. Jesenici i s. Blata.²¹ Jedinice 3. bataljona, po naređenju štaba brigade, ostale su na teritoriji s. Zbijeg i s. Tounjski Tržić sa zadatkom da osiguraju slobodnu teritoriju Korduna od pravca Ogulina i Tounja. U sumrak, 4. avgusta, brigada je stigla na cilj i razmjestila se radi odmora: 1. bataljon u s. Blata, a 2. i 4. bataljon u Ličkoj Jesenici, Inž. četa, Ceta za vezu i štab brigade u s. Begovac.

U 5 sati ujutro, 5. avgusta, 1. i 2. brigada 8. divizije blokirale su šumu Pištenik kod Lič. Jesenice i u streljačkom stroju pretresle šumu radi likvidacije četničkih grupa. Naredna tri dana, tj. 6, 7. i 8. avgusta, 1. i 2. brigada su nastavile pretres zemljišta između Lič. Jesenice i Plitvičkih jezera. Čišćenje Male i Velike Kapele trajalo je sve do 25. avgusta.

U dvadesetodnevnom borbama po Kapeli jedinice 2. brigade, bez 3. bataljona, zarobile su 52 četnika, 1 ubile

²¹ Zbornik, t. 5, knj. 19, dok. br. 10, 14 i 106.

i desetak ranile. Zaplijenjena su 2 puškomitraljeza, 1 pištolj, 47 pušaka, 3.230 puščanih metaka, 16 ručnih bombi i drugog materijala. U ovom periodu brigada nije imala gubitaka.

U toku 25. i 26. avgusta jedinice 2. brigade prebačene su kamionima iz rejona Lič. Jesenice na širu teritoriju Perušića u Lici, gdje su se već nalazile jedinice 6. i 13. divizije NOV Hrvatske. Prikupljanje ovih jedinica vršeno je radi oslobađanja Perušića i okolnih mjesta od neprijateljskih jedinica.²²

Shodno borbenoj zapovijesti 13. divizije, pod čijom se komandom privremeno nalazila i 2. brigada, rano ujutro, 29. avgusta, 6. i 13. divizija, 2. brigada 8. divizije, Lički partizanski odred i bataljon „Matija Gubec,” otpočeli su sa napadom na neprijatelja u Lič. Osiku i Perušiću. U toku 29. i 30. avgusta nije postignut nikakav značajniji uspjeh, pa su borbe oko ova dva mjesta nastavljene sve do 11. septembra. Međutim, ni u daljim borbama nije bilo uspjeha, jer su ustaše, domobrani i Nijemci dobili potrebna pojačanja iz Hrvatskog primorja i Gospića. U trinaestodnevnom borbama 2. brigada je imala 5 mrtvih i 20 ranjenih. Zarobljeno je 5 Nijemaca i legionara, 39 ih je ubijeno i preko 50 ranjeno.

KAPITULACIJA FAŠISTIČKE ITALIJE

Poraz četnika kod Musulinskog Potoka

Poslije kapitulacije Italije, italijanska fašistička vojska napustila je posade i garnizone duž želj. pruge Karlovac — Ogulin — Rijeka. Odlaskom Italijana ustaške i domobranske posade na relaciji Duga Resa — Ogulin ostale su usamljene i uplašene, te su se od bojazni, da ne bi bile uništene, povukle u Dugu Resu ili Ogulin. Kako je komunikacija Karlovac — Rijeka bila važna za Nijemce i ustaše, njemačka komanda, neposredno poslije kapitulacije Italije, hitno prebacuje svoje snage u rejon Ogulina sa ciljem da se probiju u Hrvatsko primorje.

²² Zbornik, t. 5, knj. 19, dok. br. 10, star. 51 — 53 i dok. br. 90, str. 270 — 272.

Jedinice 8. divizije, na dan kapitulacije, nalazile su se u Lici, i to: 1. brigada u rejonu Plitvičkih jezera, 2. brigada oko Perušića i 3. brigada u rejonu Farkašića i Kamenskog. U toku 10. i 11. septembra 1. i 3. brigada prebačene su kamionima u rejon s. Dubrave i Generalskog Stola. Druga brigada je 11. septembra prebačena takođe kamionima na prostoriju kod Plaškog. Rano ujutro, 12. septembra, 1. i 3. bataljon 2. brigade upućeni su na komunikaciju Ogulin — Drežnica, sa zadatkom da je onesposobe za saobraćaj i onemoguće Nijemcima prodor iz Ogulina prema Drežnici i Senju. Naime, 11. septembra poslije podne, u Ogulin je ušao 14. policijski puk iz sastava 3. SS pancernog korpusa²³ i 3. četa 3. domobranskog pješadijskog puka. S obzirom na to da je postojala mogućnost da neprijatelj iz Ogulina krene prema Rijeci i preko s. Drežnice u Senj, Stab 1. korpusa NOV i POH izdao je naređenje Štabu 8. divizije da preduzme sve mjere radi sprečavanja neprijateljskog prodora u Hrvatsko primorje, gdje se još nalazilo dosta tehnike i materijala koji su ostavile italijanske jedinice.²⁴

U toku 12. septembra 1. i 3. bataljon 2. brigade onesposobili su put Ogulin — Drežnica i u sumrak se spustili i zanoćili u selima Vitunj i Brestovac. Ujutro je u s. Turkovići stigao štab 2. brigade sa prištapskim jedinicama, a malo kasnije i 2. i 4. bataljon, koji su do tog vremena bili oko Oštarija u divizijskoj rezervi. Grupisanje 2. brigade zapadno od Ogulina vršeno je sa ciljem da se zatvore komunikacije Ogulin — Delnice — Rijeka i Ogulin — Drežnica. Ujedno brigada je imala zadatak da ispita da li su u Vrbovskom i Delnicama Italijani ostavili nešto od naoružanja i materijala.

U vezi sa zadatkom koji je primila 2. brigada, njen 3. bataljon krenuo je 13. septembra u pravcu Vrbovskog. Istovremeno, iz suprotnog pravca, u susret bataljonu, marševala je četnička brigada jačine oko 1.500 četnika. Ova jedinica, poslije odlaska Italijana iz Gorskog kotara, imala je namjeru da se preko slobodne teritorije prebaci u rejon Knina i spoji sa četnicima popa Đujića. Prije polaska čet-

²³ Zbornik, t. 5, knj. 19, dok. br. 40, str. 136. i dok. br. 213, str. 642.

²⁴ Zbornik, t. 5, knj. 19, dok. br. 40, str. 136.

nički komandanti održali su govore svom ljudstvu, u kojima su, pored ostalog, naglasili kako imaju sporazum sa partizanima za slobodan prolaz preko njihove teritorije. Ovim trikom četnički komandanti nastojali su da sačuvaju jedinice od dezerterstva i da što veći broj ljudi povedu sa sobom. Time se može objasniti i to što četnici pri susretu sa četama 3. bataljona, na dva km sjeverozapadno od Gomirja, nisu reagovali, već su prolazili mirno istim putem kojim se kretao i bataljon. Naime, ovaj susret sa četnicima odigrao se iznenadno zahvaljujući tome što se bataljon kretao bez osiguranja. Kako je 3. bataljon bio brojno slabiji, u tom trenutku nije mogao ništa preduzeti. Borci su mirno posmatrali prolazak neprijatelja mada su četnici dobacivali i pogrдне riječi. U toku NOR-a bilo je vrlo malo ovakvih i sličnih slučajeva.

Štab 3. bataljona prvi preuzima inicijativu, pa četama izdaje naređenje da posjednu položaje na brdu Gorica sjeverno od manastira (k. 367), sa zadatkom da budno motre na pokrete i postupke četnika. Ukoliko bi oni ma šta preduzeli, trebalo je, poslije komande komandanta bataljona, otvoriti vatru. Kada su četnici vidjeli da se bataljon razvio za borbu, zastali su, nešto se dogovorili, ali ništa nisu preduzeli, već su produžili pokret pored bataljona prema Gomirju u istom marševskom poretku. Tada štab 3. bataljona na svoju ruku mijenja odluku štaba brigade i, umjesto pokreta prema Vrbovskom, prikriveno kreće natrag za četničkom kolonom. U Gomirju komandant 3. bataljona doznaje da su se četnici uputili prema s. Drežnici i da će zanoćiti, 13/14. septembra, na prostorijsi sela Poljana — Vitunj. Poslije dolaska u selo Turkoviće komandant bataljona upoznaje štab brigade sa susretom sa četnicima, njihovom jačinom i pravcem kretanja. Saslušavši izvještaj, Štab brigade odlučuje da se bataljon vrati u rejon s. Vitunja i tamo prenoći. Iste noći, 13/14. septembra, štab brigade upućuje 2. bataljon preko s. Musulinskog Potoka u s. Gomirje sa zadatkom da sa ostalim jedinicama brigade učestvuje u napadu na četničke jedinice u s. Poljana. Ukoliko bi četnici produžili pokret u pravcu Musulinskog Potoka, prije planiranog napada brigade, 2. bataljon je trebalo borbom da stvori vrijeme za koncentraciju ostalih

jedinica brigade na komunikaciji s. Gomirje — Musulinski Potok.

Da bi izbio u pozadinu neprijatelja, 2. bataljon je morao izvesti zaobilazni marš koritom Crnog potoka, strmim padinama Ostovice i Sovenice do Musulinskog Potoka i dalje u pravcu Gomirja. U 11,30 sati, 14. septembra, bataljon je poslije desetosatnog napornog marša stigao u s. Musulinski Potok koje je bilo do temelja spaljeno. Poslije ručka, u 14 sati bataljon je nastavio pokret u pravcu Gomirja. Nakon jednosatnog marša bataljonska prethodnica izbila je u rejon Trovrha (k. 808), odakle je ugledala četničku kolonu koja im je istim putem dolazila u susret. Patrola je sišla s puta u zaklon, a vođa patrole je poslao izvještaj komandantu bataljona. Primivši izvještaj, komandant bataljona je prvo izdao naređenje da se čete sklone u zaklon, a zatim je sazvao sastanak štaba bataljona radi dogovora — da li odmah napasti neprijatelja ili sačekati povoljniji trenutak. Odlučeno je da se uputi kurir u štab brigade sa izvještajem o pokretu četnika ka Musulinskom Potoku i sačeka njegovo naređenje.

Bio je već mrak kada je naišla neprijateljska glaynina. Ubrzo je prethodnica zaustavljena na k. 677 (brdo Žnidovac), koja se nalazi na raskrsnici puteva Ogulin — Drežnica, s. Drežnica — Žnidovac — Gomirje i Ogulin — s. Jasenak. To je bio znak da će čitava kolona biti zaustavljena radi odmora ili prenoćišta. Oko 21 sat, 14. septembra stigla je obavijest od štaba brigade da su ostali bataljoni u pokretu prema Musulinskom Potoku i da se četnici ne napadaju do dolaska čitave brigade. U 2 sata ujutro, 15. septembra, sve jedinice 2. brigade bile su koncentrisane u Musulinskom Potoku i spremne za polazak na polazne položaje za napad na četnike.

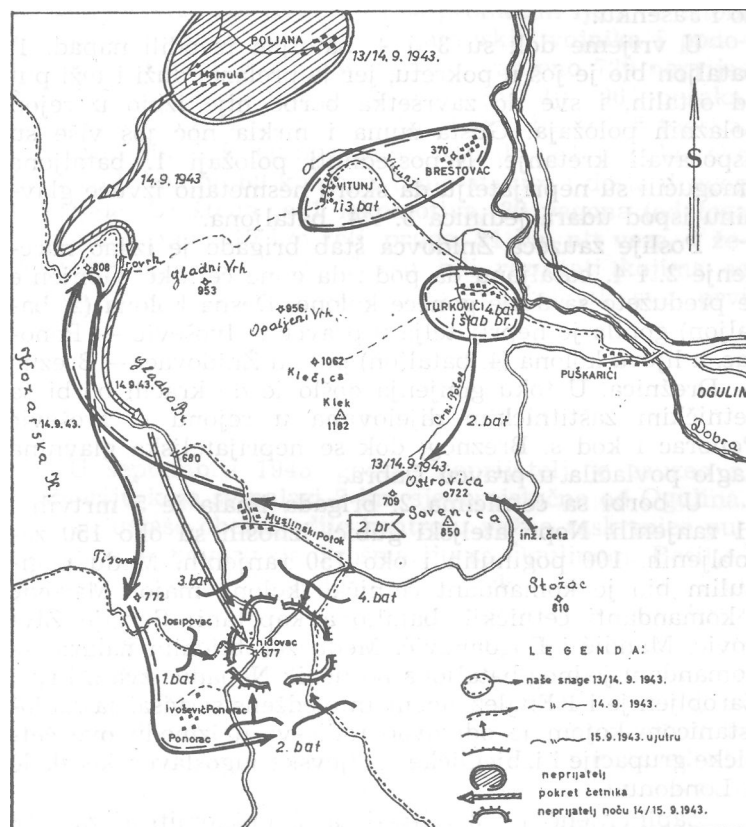
Po planu štaba brigade četnike je trebalo napasti i uništiti koncentričnom vatrom 1, 3, i 4. bataljona sa istoka, sjevera i zapada u rejonu raskrsnice i k. 677. U tom smislu bataljoni su dobili slijedeće zadatke: 2. bataljon, bez jedne čete, posjeda položaje 1 km južno od k. 677, sa zadatkom da ne dozvoli proboj neprijatelja u pravcu Drežnice, gdje se nalazila vojna bolnica 13. divizije i veća količina oružja, municije i tehnike evakuisane iz Hrvatskog primorja; 4. bataljon, ojačan četom 2. bataljona, napada južno od puta

Musulinski Potok — Znidovac; 3. bataljon napada zapadno od puta Gomirje — Znidovac, a 1. bataljon napada u zahvatu komunikacije s. Jasenak — brdo Josipovac (k. 772). Ujedno je imao zadatak da spriječi eventualni proboj četnika prema Jasenku i s. Ponorac. Četa za vezu dobila je zadatak da obezbijedi telefonsku vezu između Štaba brigade, koji se nalazio u rejonu raskrsnice puteva Ogulin — Drežnica i Ogulin — Musulinski Potok i 3. i 4. bataljona. Veza sa ostala dva bataljona predviđena je putem kurira. Inženjerska četa brigade obezbjeđivala je Štab brigade, dok je patrola kontrolisala put Ogulin — Musulinski Potok.

Prije svanuća, 15. septembra, četnici su se počeli pripremati za pokret u pravcu Drežnice. U tom trenutku sve jedinice brigada još nisu bile izbile na polazne položaje naime, 1. bataljon je još bio u pokretu. Zbog toga se štab brigade našao u nedoumici kako zatvoriti pravac koji je bio namijenjen 1. bataljonu. Budući da nije bilo vremena za razmišljanje, štab brigade odlučuje da izvrši napad bez 1. bataljona. Međutim, u trenutku kada se donosila presudna odluka, štabovi 3. i 4. bataljona, videći pogodnu situaciju, samoinicijativno kreću u napad, i to iz pokreta, u vodnim kolonama.²⁵ Desnokrilna, a odmah i centralna četa 4. bataljona uspjele su neopaženo prići četničkim položajima, izvršiti juriš i upasti u njegov borbeni raspored. Iznenađeni četnici počeli su se povlačiti od zaklona do zaklona. No, hrabriji i odlučniji brzo su se snašli, zauzeli položaje u kamenjaru i pružili otpor. To je dovelo do zastoja u napredovanju 4. bataljona. Komandant bataljona Dragan Pajić pokušao je da sa 2. i 3. četom izvrši obuhvat, ali i to je ostalo bez rezultata. Odmah poslije toga četa 2. bataljona, kojom je bio ojačan 4. bataljon i koja se nalazila na lijevom krilu bataljona, izvršila je vrlo smion napad iz pozadine i za kratko vrijeme došla do kote 677. U tom času i 3. bataljon vrši napad sa svoga pravca. Tada su se primjetili znaci kolebanja i otpor četnika počeo je postepeno da slabi. Taj trenutak koriste čete 4. bataljona, pa jednovremeno izvođe juriš i zauzimaju kotu 677. Zauzećem

²⁵ Zbornik, tom 5, knj. 19, dok. br. 90, str. 270—273. i dok. br. 107, str. 326 i 327.

Napad 3. bataljona razvijao se pod mnogo težim okolnostima zato što su ga nadvisivali četnički položaji. Snažnom vatrom i ručnim bombama četnici su obasipali borbe bataljona, ne dozvoljavajući im da se probiju u sistem njihove odbrane. Pošto je bataljon frontalnim napadom

Koncentracije četničkih jedinica i jedinica 2. brig. 13114. septembra, a zatim pokret naših i neprijateljskih jed. 14. septembra i napad naših jedinica na četnike 15. septembra kod Musulinskog Potoka

odbijen, komandant bataljona prebacuje 1 vod 1. čete preko puta, pa zauzimanjem jedne stijene bočnom vatrom omogućuje jedinicama bataljona dalji uspješan napad. U momentu kad 4. bataljon zauzima kotu 677, i jedinice 3. bataljona upadaju u četničke položaje i borbom prsa u prsa prisiljavaju ih na predaju. Dok su se neprijateljske jedinice predavale na težištu odbrane, njihova prethodnica i prednji dio glavnine ubrzanim maršem probijaju se prema s. Brezno i Jasenku.

U vrijeme dok su 3. i 4. bataljon izvodili napad, 1. bataljon bio je još u pokretu, jer je prelazio duži i teži put od ostalih, i sve do završetka borbe nije izbio u rejon polaznih položaja. Gusta šuma i mrkla noć još više su usporavali kretanje. Neposjednuti položaji 1. bataljona omogućili su neprijatelju da skoro nesmetano izvuče glavninu ispod udara jedinica 3. i 4. bataljona.

Poslije zauzeća Znidovca štab brigade je izdao naređenje 2. i 4. bataljonu da pođu da gone četnike. Gonjenje je preduzeto sa dvije goneće kolone. Desna kolona (2. bataljon) gonila je neprijatelja u pravcu s. Ivošević — Ponorac, a lijeva kolona (4. bataljon) putem Znidovac — Brezno — Drežnica. U toku gonjenja došlo je do kraćih borbi sa četničkim zaštitničkim dijelovima u rejonu s. Ivošević Ponorac i kod s. Breznog, dok se neprijateljska glavnina naglo povlačila u pravcu Dabra.

U borbi sa četnicima 2. brigada imala je 5 mrtvih i 11 ranjenih. Neprijateljski gubici iznosili su oko 150 zarobljenih, 100 poginulih i oko 150 ranjenih. Među poginulim bio je komandant četničke kolone major Marović i komandanti četničkih bataljona kapetani: Sergije Zivković, Mandić i Bogdanović. Među zarobljenim nalazio se komandant jednog bataljona poručnik Nenadić, zvani Prpa. Zarobljen je i 1 Englez, agent Inteledžens servisa, sa radio-stanicom kojom je održavao radio-vezu između ove četničke grupacije i izbjegličke kraljevske jugoslavenske vlade u Londonu.

Zaplijenjeno je: 3 mitraljeza, 5 puškomitraljeza, 116 pušaka, 3 laka bacača mina, 5 pištolja, preko 10.000 metaka za puške i automatsko naoružanje, 1 radio-stanica, 200 mina za laki minobacač, oko 100 ručnih bombi, 12 konja i dvojica kola puna materijala. Uspjeh brigade bio

bi mnogo veći da borci nisu bili premoreni, neispavani i više gladni nego siti.

Poslije uspjeha jedinice brigade izašle su 16. septembra u stroj da proslave prvu godišnjicu svog formiranja. Zbog neodložnih daljnjih zadataka, svečanost je uproštena. Đuro Krajačić, politički komesar brigade i Joco Tarabić, komandant brigade, izvršili su analizu jednogodišnjeg borbenog puta brigade. U ovom periodu brigada je imala oko 100 mrtvih, 210 ranjenih i 30 promrzlih ljudi. U istom periodu zarobljeno je 935 neprijateljskih vojnika i podoficira i 10 oficira, a ubijeno je 510 i ranjeno 720 neprijateljskih vojnika. Zaplijenjeno je 25 pištolja, 965 pušaka, 39 puškomitraljeza, 15 mitraljeza, 9 minobacača, 5 topova, 1 srednji tenk, 155.000 puščanih i mitraljeskih metaka, oko 200 ručnih bombi, 60 konja, 2 radio-stanice i dosta drugog materijala. Uništena je 1 lokomotiva, 20 vagona (od toga 3 oklopna), preko 15 km želj. pruge, 21 km ptt veza, 2 željeznička mosta i 1 top. To su bili rezultati kojima se brigada mogla ponositi i sa kojima je proslavila svoj prvi jubilej.

Rušenje mosta u Trošmariji

U septembru 1943. godine neprijatelj je zauzeo s. Trošmariju koja se nalazi 7 km sjeveroistočno od Ogulina. Time su ustaše obezbijedile kontrolu važne raskrsnice puteva, koja je povezivala Trošmariju sa Ogulinom, Bosiljevom i s. Žnidovo. Sem toga, ova raskrsnica je Ogulinu obezbijevala vezu sa Karlovcem i Černomeljom. Kroz Trošmariju je u toku rata vodio jedini put koji je povezivao Kordun sa slobodnom teritorijom oko Bosiljeva, a to je bio i najkraći put od Korduna za Zumberak i Bijelu krajinu u Sloveniji. S obzirom na važnost Trošmarije sa vojničke tačke gledišta, Štab 8. divizije izdao je naređenje 2. brigadi da napadne i likvidira tamošnju ustaško-domobransku posadu i oslobodi mjesto. Time bi bile obezbijeđene veze između GŠH, koji se u to vrijeme nalazio na slobodnoj teritoriji Korduna, sa jedinicama NOV i POH na teritoriji Gorskog kotara, Bosiljeva, Zumberka i sa slovenačkim jedinicama u Bijeloj krajini.

Posada u Trošmariji sastojala se od jedne ustaške čete, jačine 120 ljudi, i jedne domobranske čete, jačine oko 80 vojnika. Obe čete bile su naoružane sa 8 puškomitraljeza i puškama. Prva linija odbrane pružala se periferijom sela, a druga lijevom obalom rijeke Dobre, iznad samog mjesta. Težište odbrane bilo je na drugoj liniji. U jednoj i drugoj odbrambenoj liniji utvrđenja su se sastojala iz skloništa, zemljanodrvnenih bunkera, rovova i saobraćajnica.

U duhu naređenja Štaba divizije, štab 2. brigade razradio je plan i izdao zapovijest za napad: 3. bataljon napadao je neprijatelja sa zapadne strane sela a 4. bataljon sa južne; 1. četa 2. bataljona napadala je sa sjeveroistočne strane sela, a 3. četa istog bataljona sa jugoistočne strane sela; vodovi 2. čete 2. bataljona posjedaju položaje u s. Gor. Dubrave, zaselak Janjani, sa zadatkom da obezbijede jedinice brigade u rejonu Trošmarije od pravca ž. st. Gor. Dubrave, gdje se nalazila jedna ustaško-domobranska posada; 1. bataljon, ojačan Inženjerskom četom brigade, imao je zadatak da uništi komunikaciju između Ogulina i s. Gojak i, posjedanjem položaja u rejonu s. Gojak, obezbijedi napad ostalih jedinica brigade na Trošmariju od pravca Ogulina.

Napad brigade je podržavala minobacačka četa Pratećeg bataljona divizije sa položaja k. 246, koja se nalazi u rejonu puta oko 1 km jugozapadno od Trošmarije. Četa za vezu imala je zadatak da uspostavi telefonsku vezu između štaba brigade i 1, 3. i 4. bataljona, i kurirsku sa bataljonima i Minobacačkom četom. Štab brigade se nalazio sjeverozapadno od Trošmarije, u rejonu zaseoka Munjasi.

Napad je otpočeo 20. septembra 1943. godine u 18 časova, kako je planom bilo i predviđeno.²⁶ Još je bio dan kada su bataljoni krenuli sa polaznih položaja. Bilo je predviđeno da Minobacačka četa, prije izlaska jedinica na jurišno odstojanje, otvori vatru po prednjim neprijateljskim dijelovima i omogući bataljonima napad u sistem ustaško-domobranske odbrane. Međutim, umjesto da naše mine padaju po neprijateljskim položajima, one su eksplodirale upravo u strojevima jedinica brigade. Od eksplozije

²⁶ Zbornik, t. 5, knj. 19, dok. br. 131, str. 421 — 423.

mina brigada je imala nekoliko mrtvih i ranjenih. Među borcima 3. i 4. bataljona došlo je do zabune, pa planirani juriš nije uopšte izveden. To je omogućilo neprijatelju da pojača odbranu prednjeg kraja i izvrši psihološku pripremu ljudstva za kasnije borbe. Poslije kraće pripreme jedinica, u samu noć, otpočeo je novi napad na Trošmariju. Međutim, bilo je kasno. Neprijatelj je organizovao odbranu i čete 3. i 4. bataljona obasuo jakim plotunskom vatrom i ručnim bombama. Tako je i ovaj napad propao. U toku noći, 20/21. septembra, bataljoni su još dva puta pokušali da se pomoću jurišnih grupa probiju u neprijateljsko uporište, ali je svaki ponovljeni napad bio osujećen i odbijen.

Da bi vidjeli situaciju na bojištu, komandant brigade Joco Tarabić i politički komesar Đuro Krajačić odlučili su da pođu na položaje 3. bataljona. Poslije dolaska u štab bataljona, produžili su do položaja streljačkih četa. Neprijatelj ih je primijetio i obasuo mitraljeskom vatrom. Jedno zrno pogodilo je Đuru Krajačića.²⁷ Ostao je na mjestu mrtav. Smrt političkog komesara Krajačića bolno je odjeknula u brigadi. Đuro je bio jedan od istaknutih organizatora ustanka u kotaru Slunj, a od početka ustanka vršio je istaknute političke dužnosti u raznim jedinicama Korduna. Bio je politički komesar proslavljenog partizanskog odreda „Slivnjak,” komesar 2. čete 2. bataljona KPO, politički komesar 2. bataljona istog odreda i politički komesar 2. bataljona 4. kordunaške brigade. Tako je brigada za vrlo kratko vrijeme izgubila svoja dva politička komesara.

U jedan sat poslije ponoći, 21. septembra, kada je vidio da se više ništa ne može učiniti, komandant brigade je naredio da se bataljoni povuku od Trošmarije i posjednu položaje oko sela van domašaja neprijateljske vatre. Blokada sela trebalo je da primora neprijatelja da se probije iz okruženja, što bi stvorilo uslove za oslobođenje mjesta i rušenje mosta na Dobri. Na taj način bi i glavni dio zadatka brigade bio ostvaren.

U 10 sati, 21. septembra, neprijateljska posada napušta Trošmariju i kreće putem prema Ogulinu, računajući

²⁷ Poslije pogibije Đure Krajačića dužnost komesara 2. brigade vršio je Dušan Hrستیć, dotad komesar 1. bataljona 1. brigade 8. divizije.

da na tom dijelu nema više jedinica brigade. Međutim, u rejonu Popova Sela kolonu je sačekao 4. bataljon, koji je inače bio na odmoru u tom selu. Poslije kratke borbe neprijatelj se, ne želeći da bilo šta reskira, brzo povukao natrag u Trošmariju u koju još nisu bile ušle naše jedinice. Istog časa je iz Ogulina prema s. Trošmarija krenula motorizovana kolona od 4 srednja tenka i 7 kamiona punih vojnika. Pokret ove neprijateljske kolone za trenutak je odgodio ponovni napad na posadu u Trošmariji, jer se nije znalo da li će 1. bataljon biti u stanju da zaustavi neprijateljske tenkove. Dok se čekao ishod sukoba 1. bataljona i njemačke kolone, posada iz Trošmarije je, koristeći nebudnost bataljona, napustila mjesto, prešla rijeku Dobru. Kroz selo Lipošćak i s. Gor. Dubrave otišla je do susjedne posade u želj. stanici Gor. Dubrave. Istina, dvije čete 2. bataljona su od s. Lipovšćak preduzele gonjenje, ali bez rezultata, jer je neprijatelj kroz šumarke i vrtače brzo pobjegao.

Poslije oslobođenja Trošmarije brigada je i dalje zadržala jedinice na osiguranju prema Ogulinu i Gor. Dubravama. Jedino je povučena Inženjerska četa i prebačena u Trošmariju radi rušenja mosta na r. Dobri, što je i učinjeno do mraka istog dana. Za to vrijeme 3. i 4. bataljon razrušili su neprijateljske bunkere i skloništa u Trošmariji.²⁸

U borbi za Trošmariju zarobljen je 1 ustaša, 8 je poginulo, a preko 10 ranjeno. Zaplijenjene su 3 puške, 3.150 metaka za puške, 3 kola, 6 konja, 20 ćebadi i 1 kompletna poljska kuhinja.

Pored političkog komesara brigade, poginuli su Pero Šarac, komesar čete, i borci Dragan Božić, Zijat Kapić i Mladen Repac. Bilo je 10 ranjenih: Nikola Novaković, komandir čete, ostao je bez noge, Dragan Petrović, komandir čete, Mirko Puškar, zamjenik komandira čete, Petar Dražić, zamjenik komandira čete, Dragan Dugošija i Petar Kunić, vodnici, Milutin Banda, Nikola Brković i Jovan Rkman, borci, komandir odjeljenja Stojan Vojnović. Naknadno su umrli: Petar Dražić, Dragan Dugošija, Petar Kunić i Stojan Vojnović.

²⁸ Zbornik, t. 5, knj. 19, dok. br. 131.

Oslobođenje Generalskog Stola

Ulaskom njemačkih jedinica u Ogulin znatno je pojačan ovaj ustaško-domobranski garnizon. Nijemci i ustaše preduzeli su sve potrebne mjere da Ogulin sa okolinom čvrsto drže u svojim rukama i time obezbijede vezu sa Hrvatskim primorjem. Radi kontrole komunikacije Karlovac — Oštarije — Senj, neprijatelj preduzima mjere da ponovno uspostavi svoje posade u Zvečaju, Generalskom Stolu, Gor. Dubravama i Tounju. Shodno tom planu u drugoj polovini septembra neprijatelj zaposjeda Generalski Stol, koji je bio oslobođen poslije kapitulacije Italije, sa jednom četom 20. stražarsko-željezničkog bataljona, jačine oko 80 domobrana, naoružanih sa 3 puškomitraljeza i puškama.

Štab 2. brigade, koji se sa svojim jedinicama još nalazio u rejonu Gor. i D. Dubrave, odlučio je da noću 23/24. septembra napadne i razoruža domobrasku posadu u Generalskom Stolu. Prije toga štab brigade je razmatrao dobijene podatke o rasporedu neprijateljske posade, koja je bila smještena u ž. st. Generalski Stol, u bivšem sokolskom domu i u bunkerima oko tih zgrada. Osim toga, štab brigade raspolagao je informacijom da je moral domobrana vrlo nizak i da oni nisu spremni da se upornije bore za ciljeve Pavelićevog poretka. Imajući to u vidu, štab brigade je odlučio da napad izvede samo sa jednim bataljonom, dok bi dva bataljona vršila osiguranje prema Dugoj Resi i Dubravama, a jedan bataljon bio bi zadržan u brigadnoj rezervi.

Štab 2. bataljona je, pak, odlučio da napad izvede sa 1. i 2. četom i Mitraljeskom četom, a 3. četu da zadrži u bataljonskoj rezervi. Planom je predviđeno da se čete privuku što bliže neprijateljskim položajima, otvore kratku ali jaku vatru, a zatim posada pozove na predaju.

Noću 24. septembra u 3,30 sati, čete su krenule sa polaznih položaja.²⁹ Kada su izbile na jurišni položaj, jednovremeno je otvorena desetominutna vatra po neprijateljskim objektima. Poslije toga borci su povcima pozvali domobrane na predaju. Neprijatelj je na ovaj poziv odgo-

²⁹ Zbornik, t. 5, knj. 19, dok. br. 165, str. 511 i 512.

vorio brzom pušcanom i mitraljeskom paljbom. Čete ponovo otvaraju vatru, koja je u odnosu na prethodnu vatru bila žešća i preciznija. Poslije izvjesnog vremena čete su prekinule vatru i pozvale domobrane na predaju. Jedan mali dio se, koristeći noć i skrivene puteljke, izvukao iz obruča prema s. Zvečaju. Glavnina domobranske čete se predala zajedno sa komandirom.

U vrlo kratkoj borbi 2. bataljon je zarobio 1 kapetana, 1 narednika i 50 domobrana. Zaplijenjen je 1 puškomitraljez, 1 pištolj, 50 pušaka, 7.000 puščanih metaka i 1 poljska kuhinja. Bataljon nije imao ni mrtvih ni ranjenih.

Domobranski potpukovnik Brusić, komandant štaba 1. sektora, poslije predaje domobrana u Generalskom Stolu, uputio je 24. septembra u 12,30 sati višoj komandi telegram slijedeće sadržine:³⁰

„XX. žedjezničko-stražarska bojna na osiguranju željezničke pruge Zdenčina — Ogulin rasipa se. Noćas opet stradao Generalski Stol sa 80 momaka.

Nijemci uporno traže da se osigura pruga zbog opskrbe četa u Ogulinu. Zbog čega će se privremeno uzeti 2. ust. sat iz Ozlja na prugu.

Stanje XX. želj. straž, bojne:

Od 1.200 momaka, oko 500 zarobljeno, oko 150 u bjekstvu. Još ima oko 400 ljudi ...

Bezuvjetno je potrebno da se ova bojna zamjeni ..."

Politički komesar bataljona održao je jednočasovni razgovor sa zarobljenim domobranima. Upoznavši ih sa ciljevima NOB-e i vojnopolitičkom situacijom u zemlji i u svijetu, pozvao ih je da stupe u jedinice 2. brigade. Kako se pozivu niko nije odazvao, upućeni su Štabu brigade na raspolaganje.

Borbe brigade oko Ogulina, Modruša i Tounja

Prema zapovijesti Štaba 8. divizije,³¹ 1. brigada, ojačana baterijom brdskih topova i tenkovskom četom, dobila je zadatak da 28. septembra u 6 sati ujutro napadne nje- mačku posadu u Oštarijama kod Ogulina. U isto vrijeme

⁵⁰ Zbornik, t. 5, knj. 19, dok. br. 224, str. 715.

³¹ Zbornik, t. 5, knj. 19, dok. br. 166.

2. brigada je dobila zadatak da izvrši blokadu Ogulina i ne dozvoli neprijatelju iz ovog garnizona da uputi pomoć posadi u Oštarije. U tom smislu štab brigade je izdao naređenje 1. bataljonu da posjedne položaj u zahvatu puta južno od Kopanika (k. 466) i 2. bataljona da posjedne položaj u rejonu Zegar (Predgrađe Ogulina). Ostala dva bataljona brigade zadržana su u brigadnoj rezervi. Treća brigada zatvarala je komunikaciju Ogulin — Oštarije.

U toku dana, 28. septembra, jedinice 1. brigade nisu uspjele zauzeti Oštarije. Toga dana njemačko-ustaški jurišni odred pokušao je da odbaci bataljone 2. brigade od Ogulina. Neprijatelj je dočekan jakom vatrom i poslije kratke i žestoke borbe bio je vraćen u grad. Oko 15 sati istog dana brigada je, po naređenju Štaba divizije, povučena u rejon Trošmarije i Popova Sela radi odmora.

Noću 29/30. septembra 1. brigada, ojačana sa dva bataljona 3. brigade, ponovila je napad na Oštarije. Za vrijeme tog napada 2. brigada je sa 1. bataljonom posjela položaje u rejonu brda Kopanik. Sa dva bataljona zatvorila je komunikaciju Ogulin — Oštarije, dok je jedan bataljon zadržan u brigadnoj rezervi. Nikola Kunić,³² čuveni borac i puškomitraljezac 2. brigade, znajući da oko Ogulina krstare pojedini neprijateljski vojnici ili grupice, riješio je da sam sa svojim puškomitraljezom na prepad likvidira neke od njih. Bio je neobično hrabar. Imao je razvijen instinkt i smisao za ovakvu vrstu akcija. Njegove starješine bile su naviknute da on ode u neku akciju, a da prethodno ne traži odobrenje. Sa položaja iznad Ogulina pogledom je osmotrio svaki detalj zemljišta gdje se nalazi neprijatelj. 30. septembra, rano ujutro, smjelo je prošao pored prvih kuća i spustio se do periferije Ogulina. Svojim izgledom i kretanjem odavao je utisak usamljenog domobrana. Na oko 200 m od bodljikave žice i nešto više od prvih bunkera susreo se sa grupicom žandarma. Iz puškomitraljeza ubija dva žandarma i njihovog oficira. U tom trenutku se odnekud pojavljuje domobranski satnik. Nikola ga razoružava i dovodi u svoj bataljon. Inače, najzadovoljniji je bio kad bi od neprijatelja oteo puškomitraljez. (Priča se da je u

³² Poginuo nesretnim slučajem 1948. godine u jednoj svadi koja je izbila između njega i njegovog sinovca.

toku NOR-a od neprijatelja oteo 9 puškomitraljeza. Ranjen je 8 puta i iz rata je izašao sa 24 rane. Bio je omiljen i popularan, pa je omladina Korduna i kordunaških jedinica 0 njemu i njegovom junaštvu pjevala pjesme).

U 17 sati, 1. oktobra, njemačka kolona (sastava oko 400 pješaka i 3 srednja tenka) potpomognuta artiljerijskom vatrom i avionima-bombarderima, krenula je iz Ogulina u Oštarije. U rejonu s. Otok neprijateljsku pješadiju napali su 3. i 4. bataljon 2. brigade. U isto vrijeme dijelove ove kolone napao je jedan bataljon 1. brigade koji se nalazio na položajima Stabarnica. Intervencijom ovih jedinica neprijateljska pješadija je zadržana, dok su se tenkovi probili u Oštarije. Nakon kratkog zadržavanja, tenkovi su se vratili u Otok. Tu ih je prihvatila pješadija, koja se odupirala napadima jedinica 2. brigade. Poslije pristizanja tenkova 1 pješadija je prekinula borbu, pa je cijela kolona otišla za Ogulin.

Za vrijeme borbi od 28. septembra do 1. oktobra 1943. primijećena je psihička zamorenost boraca kao posljedica čestih borbi, slabe ishrane i vrlo efikasne neprijateljske artiljerijske, minobacačke i avio-vatre. Osim toga, brojno stanje brigade, 3. oktobra, iznosilo je samo 700 ljudi. Cete su imale oko 30, a bataljoni oko 120 ljudi. Imali su malu vatrenu moć i nisu bili u stanju da rješavaju teže i složenije borbene zadatke.³³ To su razlozi zbog kojih bataljoni nisu imali snage da u potpunosti izvrše dobivene zadatke.

U navedenim borbama brigada je imala 2 mrtva i 20 ranjenih. Tih dana zarobljeno je 10 ustaša i domobrana, a 30 ih je poginulo. Zaplijenjen je 1 puškomitraljez i 8 pušaka.

Kako akcija na Oštarije nije uspjela ni do 3. oktobra, Glavni štab NOV i POH izdao je novu direktivu Štabu 1. korpusa za raspored i dejstva njegovih jedinica na Baniji, Kordunu i Lici.³⁴ U njoj je rečeno i slijedeće:

„1) Neprijateljske snage, koje nadiru od Generalskog Stola u pravcu Ogulina, vjerovatno imaju zadatak da se spoje sa Ogulin-skom posadom, oslobode je blokade i ponovno uspostave vezu Ogulin — Karlovac ...

³³ Zbornik, t. 5, knj. 20, dok tar. 36, str. 135 — 137.

³⁴ Isto, dok. br. 32, str. 120 — 122.

Prema tome, obzirom na jak i žilav otpor neprijateljske posade u Ogulinu i na brzu intervenciju neprijateljskih jačih snaga od pravca Karlovca, mi smatramo operaciju na sektoru Ogulin — Karlovac, prema postavljenoj zamisli kao završenu. Sada imamo novu situaciju, koja zahtijeva novu pregrupaciju snaga i postavljanje novih ciljeva za naše jedinice na tom sektoru ..."

Prema ovoj direktivi, 2. brigada je 10. oktobra, posjela položaje, i to 2. bataljon na sjeveroistočnim padinama šume Podveljun oštarijski; 1. i 4. bataljon, ojačani pratećom četom u zahvatu puta Oštarije — Modruš — Jezerane, 3. bataljon u rejonu s. Zagorje. Brigada je imala zadatak da zatvori pravac od Ogulina prema Kapeli i dalje ka Hrvatskom primorju. Zemljište, na kome su se nalazili položaji brigade, je manevarsko i pogodno za kretanje motorizacije.

U vremenu od 10. do 15. oktobra jedinice brigade su u saradnji sa Inžinjerijskom četom brigade, prekopale put između s. Josipdola i Modruša. Iskopi na putu bili su duboki oko 2 m i dugački preko 4 m. Iz dotadanjeg iskustva u borbama sa neprijateljskim motorizovanim kolonama smatralo se da su ovakve prepreke, naročito kada su branjene, skoro nesavladive. Osim toga, na pogodnim mjestima puta postavljene su kamene barikade i zasjeke od srušenih jela i bukava.

Rano ujutro, 15. oktobra, 901. njemački motorizovani puk iz Ogulina krenuo je u pravcu položaja 2. brigade, a djelimično i prema dijelovima 1. brigade 8. divizije koja je zatvarala komunikaciju Oštarije — Plaški. Desna neprijateljska pobočnica, jačine oko 30 tenkova, oklopnih automobila i kamiona, kretala se od Ogulina kroz Kućinić Selo i s. Desmerice prema položajima 3. bataljona u s. Zagorju. Glavnina njemačkog puka (oko 100 tenkova, oklopnih automobila i nekoliko kamiona) nastupala je putem Oštarije — Modruš. Lijeva pobočnica od 18 tenkova i oklopnih automobila kretala se pravcem: Josipdol — s. Cerovnik — s. Kunić — s. Modruš. Postoji vjerovatnoća da je neprijatelj bio upoznat sa rasporedom jedinica 1. i 2. brigade, jer je već od Ogulina nastupao sa razvijenim borbenim poretom. Pokreti kolona bili su usaglašeni i sinhronizovani. Pojava tako velikog broja neprijateljskih oklopnih vozila, praćenih avijacijom, uznemirilo je borce. Osim toga,

neprijatelj je već u početku borbe paralizovao telefonske veze koje su bile uspostavljene između štaba divizije i štabova brigada, te štabova brigada i štabova bataljona. Pokret neprijateljske motorizacije naši štabovi očekivali su samo na glavnim putevima, a puno nade se polagalo i na prepreke podignute na putevima. Međutim, neprijatelj je pokretom svojih kolona poremetio planove odbrane 8. divizije. Njegova motorizacija je neočekivano vrlo lako, uz pomoć tehničkih sredstava, savladavala prepreke i brzo napredovala, kako putevima tako i van njih, na svim pravcima. Time su bili ugroženi bokovi i krila bataljona 2. brigade, a naročito se to odnosilo na pt. topove i jurišna odjeljenja, pored prepreka i grupe bombaša pripremljenih za uništavanje oklopnih vozila. Ove grupe trebalo je da sačekaju neprijatelja na domet uspješnog dejstva protivtenkovskih oruđa, ručnih bombi i zapaljivih flaša sa benzinom. Međutim, osjetivši to, neprijatelj ih je preduhitrio i brzim pokretima i manevrima vršio opkoljavanje sa ciljem da ih uništi. Da bi izbjegli uništenje, dijelovi bataljona su se morali brzo povlačiti, pa je pri tome neprijatelj naneo dosta gubitaka.

Na položaju 3. bataljona u s. Zagorju došlo je do sukoba sa desnokrillnom pobočnicom, ali se poslije kraće borbe bataljon morao povući prema Modruš glavici. To je omogućilo neprijatelju da izbije u pozadinu 2. bataljona, pa se on našao uklješten između dvije jake neprijateljske kolone. Ali, kako neprijatelj nije vršio pokret u tom pravcu 2. bataljon je cio dan ostao prikriven u s. Podveljun i tek u sumrak se izvukao prema s. Sabljaki. U sličnoj situaciji su se našli i 1. i 4. bataljon, ali su se oni brzo povukli prema s. Modrušu, sa namjerom da posjednu od ranije iskopane zaklone na drugoj liniji odbrane. Međutim, kada su stigli na ove položaje, našli su zatrpane rovove pa su nastavili povlačenje prema Kapeli. Rovove je zatrvalo mjesno stanovništvo,³⁵ zbog straha da im okupator ne popali kuće, a i na intervenciju simpatizera okupatora i ustaške vlasti.

³⁵ Zbornik, tom 5, knj. 20, dok. br. 131, str. 454 i 455.

U toku borbi 15. oktobra neprijatelj je imao 10 mrtvih, a brigada 11 mrtvih i 19 ranjenih.³⁶ Među mrtvim bili su Mirko Bačić, politički komesar čete za vezu; Rade Mamluka, politdelegat voda; Milan Sekulić, Miloš Knežević, Mile Vignjević, Mile Skorupan i Milan Sremac, komandiri vodova, i drugarica Sava Karan, sekretar SKOJ-a čete za vezu i član sekretarijata SKOJ-a brigade. Među ranjenim bili su: Milić Dejanović, komandir čete; Milan Ilić,³⁷ politički komesar čete; Mane Orlić, Branko Mišćević i Josip Knopić, zamjenici komesara četa; Savo Borota, komandir voda; Mile Vukojević, referent saniteta bataljona i Ilija Ralić, komandir odjeljenja. Naknadno je umro Miroslav Damjan, borac. U toku borbe 5 boraca je nestalo. Pretpostavlja se da su poginuli ili zarobljeni. Izgubljen je 1 laki minobacač i 5 pušaka. Najveće gubitke pretrpjele su četa za vezu brigade i 3. bataljon.

Noću 15/16. oktobra, 2. bataljon brigade postavio je zasjedu u Kapeli na putu s. Modruš — Jezerane. Oko podne naišla su tri terenska automobila. Budući da su se kretali na odstojanju većem od 100 m, sva kola nisu mogla upasti u zasjedu. Prvim plotunom ubijeni su vozači iz prva dva automobila. Kola su zaustavljena, a Nijemci, koji su ostali živi, uspjeli su, zahvaljujući blizini guste šume, da se izvuku iz vozila i da pobjegnu. Ubijena su dva Nijemca. Zaplijenjena su 2 automata, 1 pištolj i 2 terenska vozila.

Dana 20. oktobra izvršen je novi raspored bataljona 2. brigade. Čete 2. i 4. bataljona posjele su položaje Radošić brdo (t. 606) — s. Vojnovac, sa zadatkom da zatvore komunikaciju Oštarije — Plaški. Jedinice 1. i 3. bataljona zauzele su položaje u rejonima s. Modruša i Cerovnika. Ovi bataljoni kontrolirali su komunikaciju koja od Ogulina i Oštarija kroz Kapelu izvodi u rejon Senja. Jedinice 1. brigade prebačene su na komunikaciju Generalski Stol — Ogulin. U toku 23. i 24. oktobra, jedinice 2. brigade vodile su borbe sa neprijateljem na komunikaciji koja vodi za Plaški i kod s. Modruša. Pokušaj neprijatelja da uđe u Plaški bio je osujećen i neprijatelj je bio prisiljen na povlačenje u Oštarije. Na dan 24. oktobra, u 9 sati ujutro,

³⁶ Zbornik, (»m 5, knj. 20, dok. br. 98, str. 353.

³⁷ Poginuo početkom februara 1945. kod Plaškog kao politički komesar jedne čete 3. brigade 8. divizije.

krenula su dva kamiona sa 50 vojnika putem Josipdol — Modruš i dalje za Jezerane. U rejonu s. Modruša kamioni su napadnuti vatrom 1. bataljona. Cim je na kamione otvorena paljba, legionari su iskočili iz vozila i počeli da se povlače ka Josipdolu. U isto vrijeme njemačka motorizovana kolona od Oštarija, sastava 20 oklopnih vozila, krenula je prema mjestu borbe. Ovu kolonu sačekao je 1. i 2. bataljon. Poslije jednosatne borbe neprijatelj je bio prisiljen da se povuče u polaznu bazu. U ovoj borbi brigada nije imala gubitaka, dok su Nijemci imali 15 mrtvih i ranjenih. Zaplijenjene su 4 puške, veća količina sanitetskog materijala i 30 pari vojničkih uniformi. Zapaljena su 2 kamiona.

U 8 sati, 31. oktobra, oko 100 Nijemaca i ustaša, sa kamionima koje je pratilo 8 tenkova i 1 oklopni automobil, krenulo je iz Ogulina prema Modrušu i Jezeranima. Toga dana 1. bataljon, ojačan pt. topom Prateće čete brigade i minobacačem 81 mm, držao je položaje u rejonu s. Modruša i na brdu Kocelj (t. 596). Ispred položaja bataljona, kod okuke puta, bila je prekinuta komunikacija i onespособljena za upotrebu. Kada su neprijateljski tenkovi stigli pred prepreku, na njih je otvorena vatra iz pt. topa i bacača. Od prvih topovskih granata oštećena su prva dva tenka. Poslije toga stupila je u dejstvo i neprijateljska pješadija koja je manevrima na krila i bokove bataljona nastojala da bataljon odbaci od komunikacije i time osigura svojoj motorizovanoj koloni pokret kroz Kapelu. Međutim, nakon trosatne borbe, oko 11 sati, neprijatelj se, kada je riješio izvlačenje oštećenih tenkova, povukao u Ogulin. Zbog uspješne intervencije jedinica 2. brigade, u narednih deset dana neprijatelj nije koristio ovu komunikaciju za saobraćaj između Ogulina i Hrvatskog primorja.

Rano ujutro 31. oktobra 2. bataljon, koji se nalazio na položaju na brdu Treskavac, krenuo je komunikacijom Ogulin — Generalski Stol. Kada je bataljon izbio na dio puta kod Tounja, naišla su dva ustaška kamiona. Bataljon nije imao vremena da posjedne položaje, već su borci iz kolone otvarali vatru po vozilima. U borbama kod Modruša i Tounja zarobljena su 2 domobrana, 1 domobranski ofi-

cir,³⁸ 1 Nijemac, 1 željezničar, 1 poštar i 2 građanina na službi kod domobrana. Oštećena su 2 srednja tenka i uništena 2 kamiona.

Prvog novembra, prije podne, 4. bataljon brigade vodio je borbu u Carevu Selu i oko Radišić brda sa jednom njemačkom četom, ojačanom sa 6 tenkova. Poslije jednosatne borbe, neprijatelj je bio prisiljen da se povuče u Ogulin. Na mjestu borbe ostali su leševi 1 njemačkog oficira i 2 vojnika.

Rano ujutro 4. novembra 2. bataljon brigade postavio je zasjedu na putu između Tounja i Oštarija.³⁹ Oko 10 sati od pravca Karlovca naišla su 2 kamiona koji su prevozili opremu. Kamioni su imali pratnju od 12 ustaških i njemačkih podoficira, 1 ustačkog oficira i 2 domobrana. Budući da su ušli u zasjedu, otvorena je vatra. Od prvog rafala, poginuo je vozač prvog kamiona a kamion je skrenuo s puta i zabio se u obalu. Isto je prošao i drugi kamion. Na njih su ispaljena još po dva plotuna, a potom su dva voda 1. čete evakuisali opremu i zapalili kamione. Zarobljena su 2 domobrana i 1 ustaški podoficir. Poginuli su 1 oficir i 10 podoficira, dok je 1 podoficir uspio pobjeći. Zaplijenjen je 1 automat, 2 puške, 5 pištolja, 3 bicikla, 7 pari vojničkih uniformi, 100 kožnih donova za cipele i drugi materijal i hrana.⁴⁰

U toku oktobra 1943. godine, 2. udarna brigada je kao najslabije popunjena jedinica 8. divizije primila u dva navrata izvjestan broj novih boraca. Na dan 4. oktobra u brigadu je stiglo preko 100 novomobilisanih boraca sa teritorije Hrvatskog primorja, (svi hrvatske nacionalnosti). Oni su primljeni sa posebnom pažnjom. Njihovim dolaskom izmijenjen je nacionalni sastav brigade, koja je bila sastavljena uglavnom od Srba sa Korduna. To je još više doprinijelo bratstvu i jedinstvu između Srba i Hrvata, koje se kroz svakodnevne borbe sve više učvršćivalo. Poboljšan je i socijalni sastav, jer je među novim borcima iz Primorja bilo više radnika. Osim toga, zajedno sa novomobilisanim borcima iz Hrvatskog primorja, na Kordun je stiglo više

³⁸ Zbornik, tom 5, knj. 21, dok. br. 8, str. 35. Ista knj. dok. br. 25, str. 125 — 128.

³⁹ Isto, dok. br. 36, str. 161 i 162.

⁴⁰ Zbornik, t. 5, knj. 21, dok. br. 57, str. 237 i 238.

stotina izbjeglica (staraca, žena i djece), koji su evakuisani ispred njemačkih okupatorskih trupa i smješteni kod srpskih familija na slobodnoj teritoriji Korduna. Preko ovih izbjeglica stvorila se čvršća povezanost između starih boraca Kordunaša i novomobilisanih drugova iz Hrvatskog primorja.

Druga popuna izvršena je krajem oktobra. U to vrijeme Štab divizije uputio je u brigadu 80 bivših italijanskih vojnika,⁴¹ koji su poslije kapitulacije Italije izrazili želju da ostanu u Jugoslaviji i da se zajedno sa jedinicama NOV i POJ bore protiv fašizma. Evo kako je Štab divizije izvjestio Štab 4. korpusa⁴² povodom prijema boraca italijanske narodnosti:

„25. oktobra 1943. naša divizija dobila je 80 Talijana i oko 70 Primoraca, iz okoline Senja i sa ostrva Cresa.

Od Talijana formirali smo jednu četu pod komandom jednog italijanskog oficira i sa jednim našim komesarom koji zna talijanski.

Istu četu uputili smo u sastav II brigade s tim da ista bude u sastavu jednog od njenih najboljih bataljona. Ostale Primorce podjeUli smo po brigadama. I ostale Talijane kojih ima u našoj diviziji još oko 15 prikupit ćemo i uputiti u sastav ove talijanske čete...”

Ceta italijanske narodnosti imala je oko 100 ljudi. Bila je naoružana sa 2 minobacača 45 mm, 6 puškomitraljeza, 2 automata i puškama. Italijanska četa, kako se kasnije zvala, ušla je u sastav 1. bataljona kao 4. streljačka četa. Ostali bataljoni imali su po tri streljačke čete. Za političkog komesara čete određen je Ivan Debeljuh koji je znao da govori italijanski.

U oktobru i početkom novembra u jedinicama 2. brigade svako slobodno vrijeme korišteno je za intenzivnu obuku ljudstva za borbu protiv neprijateljskih motorizovanih i tenkovskih jedinica, jer je štab brigade uočio da su jedinice u zadnje vrijeme napravile niz propusta: nisu dovoljno posvetile pažnju rušenju i zaprečavanju komunikacija; bila je slaba obučenost ljudstva u rukovanju zapaljivim flašama i ručnim bombama; izviđanje, osmatranje

⁴¹ Zbornik, t. 5 knj. 20, dok. br. 176 str. 620.

⁴² Dotadanji 1. Korpus NOV I POJ preimenovan je u 4. korpus NOV i POJ.

i javljanje nije bilo efikasno, s obzirom na brzinu kojom su se kretale motorizovane kolone; telefonske linije često su bile tako postavljene da ih je neprijatelj brzo uništavao, pa je veza između jedinica već na početku borbi bila paralisana. To isto je uočio i Glavni štab NOV i POH, pa je 17. oktobra, uputio svim jedinicama raspis (Op. br. 336/43 godinu⁴³) sa detaljnim uputstvima za borbu protiv neprijateljskih motorizovanih jedinica. Na osnovu ovog uputstva i zapažanja članova Štaba divizije i brigade razrađen je plan obuke koji je kroz nastavu potpuno realizovan.

Sredinom oktobra 1943, u jeku velikih neprijateljskih ofanzivnih akcija od Karlovca prema Ogulinu i Hrvatskom primorju, formirana je Prateća četa brigada. Četa je bila sastavljena od tri voda. Prvi vod je bio artiljerijski, a ostala dva voda bila su minobacačka. Četa je imala oko 50 ljudi i bila je naoružana sa 2 pt. topa 37 mm, 4 minobacača 81 mm, 2 automata i oko 20 pušaka. Formiranje čete izvršeno je u vrijeme kada se u brigadi osjećao veliki nedostatak u minobacačima i pt. topovima. Mada se u prvo vrijeme u četi osjećala neuvježbanost ljudstva u rukovanju oruđima, ipak je ona odigrala značajnu ulogu u kasnijim borbama prilikom rješavanja složenijih akcija i borbi protiv neprijateljskih motorizovanih jedinica i borbi za naseljena mjesta.

Neprijateljska operacija „Panter”

U drugoj polovini novembra 1943. godine, jedinice 7. i 8. divizije izvršile su napad na Glinu i Goru kod Petrinje. Budući da napad na ova dva mjesta nije uspio, Štab 8. divizije izdao je naređenje za napad i likvidaciju neprijateljske posade u s. Hrastovici kod Petrinje. U toku 25. i 26. novembra, 3. brigada zauzela je Hrastovicu. Za to vrijeme 2. brigada je bila na osiguranju prema Petrinji. Zahvaljujući njenoj upornosti u borbi sa legionarima, koji su u dva navrata pokušali da se probiju u Hrastovicu, 3. brigada slavila je potpuni uspjeh. Tek što su borbe završene na teritoriji Banije, jedinice 8. divizije su početkom

⁴³ Zbornik, t. 5, knj. 20, dok. br. 100, str. 357 — 361.

decembra 1943. godine bile razmještene radi odmora i priprema za nove borbe na teritoriji Pokupskog i Turopolja, i to: 1. brigada na teritoriji Bučice i Taborišta (na desnoj obali Kupe), 2. brigada u okolini Vrginmosta i 3. brigada u rejonu Lasinje.

U to vrijeme, neprijatelj je koncentrisao snage oko slobodne teritorije Cazinske krajine, Banije i Korduna, i to: u Karlovcu, Generalskom Stolu, Tounju, Oštarijama i Ogulinu 371. njemačku pješ. diviziju, koja je sredinom novembra stigla iz Italije;⁴⁴ osim toga, u pomenutim gradovima i mjestima nalazili su se 3, 5, 10. i 33. ustaški bataljon; u rejonu Siska, Petrinje i Gline nalazila se 1. kozačka divizija, a duž želj. pruge Sunja — Bihać 373. legionarska divizija „Tigar.“ Na teritoriji Cazinske krajine bila je Huskina milicija, jačine oko 3.000 naoružanih ljudi.

Ovu koncentraciju Nijemci su vršili u vezi sa širim strategijsko-operativnim planom 2. njemačke oklopne armije, koja je imala zadatak da poslije zauzeća jadranske obale obezbijedi pozadinu i komunikacije koje su iz doline Save izvodile prema moru.⁴⁵ Osim toga, neprijatelj je sebi stavio u zadatak da napadne jedinice 4. korpusa NOVJ na teritoriji Korduna, Banije i Cazinske krajine, te ih prisili na povlačenje prema Petrovoj gori i Šamarici, gdje je trebalo da ih okruže i unište. Planom je takođe bilo predviđeno da se pohvataju svi sposobni muškarci od 15 do 55 godina i odvedu u logore.

Prema naređenju Glavnog štaba NOV i POH od 4. decembra 1943. godine,⁴⁶ 2. brigada je 5. decembra bila spremna za prebacivanje sa teritorije Dugog Sela kod Lasinje u Liku, sa zadatkom da zatvori komunikaciju Bihać — D. Lapac — Knin. S tim u vezi Štab 4. korpusa obavještava Štab 8. divizije da je toga dana Automobilska četa korpusa stavila na raspolaganje 12 kamiona za prijevoz jedinica 2. brigade od Vrginmosta do Veljuna i do s. Drage kod Plaškog. Kako ovaj broj kamiona nije bio dovoljan da se u jednoj turi prebaci svo ljudstvo brigade, planirano je da brigadne i bataljonske trupne komore krenu sopstvenim prevoznim sredstvima, a da se ljudstvo ba-

⁴⁴ Zbornik, t. 5, knj. 22, dok. br. 150, str. 714 — 720.

⁴⁵ „Oslobodilački rat naroda Jugoslavije“, knj. 2, str. 8 i 9.

⁴⁶ Zbornik, t. 5, knj. 22, dok. br. 20, str. 84.

taljona i samostalnih četa prebacuje u dva dijela. Prvo su bili ukrncani i prevoženi 4. bataljon i po dvije čete iz 2. i 3. bataljona. Poslije dolaska u Veljun ove jedinice su u 8 sati, 7. decembra, nastavile pokret pješice prema Primišlju. Prazni automobili vratili su se u Dugo Selo istog dana u 9 sati ujutro. U njih su se ukrkali 1. bataljon, po dvije čete iz 2. i 3. bataljona, Četa za vezu, Inženjerijska četa i Prateća četa brigade. Kolona automobila krenula je pravcem Dugo Selo — Topusko — Vel. Kladuša — Slunj — s. Draga kod Plaškog, gdje su se jedinice iskrcale.

Operacija koju je neprijatelj nazvao „Panter,” počela je 7. decembra o 0,00 sati. Pripremne radnje za tu operaciju — opravka mosta kod s. Tounjski Tržić i prikupljanje neprijateljskih snaga u s. Tušilovački Cerovac (4 km sjeverno od Tušilovića) — izvršene su u toku prethodnog dana. Od pravca Tounja i Oštarija prema s. Primišlju, i Slunju nastupao je 671. grenadirski puk 371. njemačke divizije, ojačan dijelovima 670. grenadirskog puka. U isto vrijeme 699. grenadirski puk, ojačan ustaškim jedinicama, krenuo je od Karlovca prema Tušiloviću i Vojniću. Njemačka kolona, koja je nastupala ka Slunju, nazvana južna grupa, imala je zadatak da što prije ovlada komunikacijama Ogulin — Primišlje — Slunj. Zauzimanjem ove komunikacije neprijatelj je namjeravao da odvoji snage NOV i POH u Lici od jedinica 8. divizije i Kordunaškog partizanskog odreda sjeverno od ove linije. On je namjeravao da ih počesno razbije i uništava, da u zajednici sa sjevernom grupom, kako je nazvan 699. grenadirski puk, ovlada Petrovom gorom, te da u njoj uništi navodne partizanske baze koje su služile za ishranu i liječenje ljudstva u ovom dijelu Korduna.

U 12,30 sati, istog dana 4. bataljon 2. brigade, koji je bio na maršu u rejonu oko Korduna, bio je obaviješten od mjesnog stanovništva o neprijateljskim pokretima od Tounjskog Tržića prema Primišlju. Mada je pokret bataljona pratila jaka i hladna kiša, štab bataljona je ubrzao pokret bataljona u susret neprijatelju. Prije ulaska u Primišlje štab bataljona izdaje zapovijest. Prema toj zapovijesti, 3. četa, kojom je komandovao Perica Bućan, i Mitraljeska četa posjedaju razvaline popaljenih kuća u Primišlju. Ostale jedinice bataljona zauzele su položaje lijevo

od pomenutih jedinica. Tek što je bataljon zauzeo položaj dolazi do prvih sukoba sa neprijateljskom prethodnicom. Automatsko oružje 4. bataljona, koje je više sati bilo izloženo nevremenu, ima česte zastoje u gađanju. Pješadija bataljona, bez mitraljeske i puškomitraljeske podrške, jedva odolijeva neprijateljskim napadima. Nijemci artiljerijsku vatru sručuju na položaje 3. čete i Mitraljeske čete. Na zgarištu i porušenih zgrada od eksplozija neprijateljskih granata, na sve strane je letjelo kamenje. Bataljon ipak odolijeva, odbija čak i dva juriša, pa Nijemci nisu mogli ni pedlja naprijed. U jednom trenutku ranjen je, pored ostalih, i zamjenik komandanta 2. brigade Simo Mikašinović. Žestoka borba trajala je cijelo popodne, a prije mraka bataljon je krenuo na juriš. Neprijatelj je pokrenut sa zauzetih položaja i odbačen do s. Tounjski Tržić. Oko 17 sati, 7. decembra, 4. bataljon zauzeo je položaje na Gladnim brdima, gdje ga je u toku noći smijenio jedan bataljon KPO. Tada je izvršio pokret prema Plaščanskoj dolini gdje je, u toku noći 7/8. decembra, trebalo da stigne i ostalo ljudstvo brigade.

U borbama kod Primišlja 4. bataljon naneo je neprijatelju gubitke od 23 mrtva i 25 ranjenih vojnika.⁴⁷ Bataljon je imao 9 ranjenih, među njima i zamjenik komandanta brigade Simo Mikašinović i referent saniteta bataljona Stana Bedlović. Zaplijenjena su 2 mitraljeza, 1 automat, 6 pušaka, pištolj, 1 radio-stanica, 3 dvogleđa, 2.000 metaka 7,9 mm, 30 mina za minobacač od 50 mm, 12 pari vojničkih odijela i 15 pari cipela.

Rano ujutro, 8. decembra, brigada je nastavila marš u pravcu komunikacije Bihać — D. Lapac. Kako je neprijateljska operacija „Panter” bila u punom razvoju, a njemačke snage zauzele Vojnić i Tounjski Tržić, odlučeno je da se brigada odmah vrati na Kordun. Ovo naređenje primljeno je u pokretu prema Lapcu, a izdao ga je načelnik Glavnog štaba NOV i POH Velimir Terzić kada je saslušao komandanta brigade Jocu Tarabića, koji ga je obavijestio o situaciji na Kordunu. Od načelnika Glavnog štaba NOP 1 POH brigada je dobila zadatak da dejstvuje na komunikaciji Ogulin — Slunj.

⁴⁷ Zbornik, tom 5, knj. 22, dok. br. 56, str. 205 i 206.

Noću 8/9. decembra 1. i 2. bataljon prebačeni su iz Like u rejon s. Tobolića. Jedinice 1. bataljona imale su zadatak da dejstvuju na putu zaselak Čiče kod mosta na r. Mrežnici i u rejonu s. Primišlja. Iz ovog rejona bataljon je trebalo da napadne i likvidira privremene njemačke posade u s. Tounjski Tržić i kod mosta na Mrežnici u s. Donje Primišlje. Cete 2. bataljona imale su zadatak da napadnu i likvidiraju neprijateljsku posadu kod zaseoka Čiče.

U toku dana, 9. decembra, 2. bataljon sačekao je kod s. Cekinovića slabiju neprijateljsku kolonu. Poslije kraće borbe ona je razbijena. Zarobljena su 2 njemačka vojnika, a ostali su, zaštićeni vrlo gustom maglom, uspjeli da se izvuku u s. Tounjski Tržić. Nakon toga bataljon je napao njemačku posadu kod Čičina mosta. Njemačka četa se grčevito branila i prvi nalet nije uspio. U sumrak bataljon vrši ponovni napad. U tom jurišu poginuo je zamjenik komandanta 2. bataljona Spaso Milošević, koji je sa bombom u ruci upao u njemački rov, uništio mitraljesko gnijezdo i omogućio prodor bataljona u sistem neprijateljske odbrane. Tada je ranjen i komandant 2. bataljona Simo Kličković, koji se takođe istakao hrabrošću. Poslije jednosatne borbe jedan dio njemačke posade, koristeći mrak, probija se u pravcu Tounjskog Tržića. Drugi dio posade je potpuno uništen. Zauzećem mosta kod zaseoka Čiče snage u Primišlju dovedene su u težak položaj, pa se Nijemci prije našeg napada izvlače u pravcu Slunja.

Noću 9/10. decembra brigada zauzima slijedeći raspored: 1. bataljon u rejonu s. Donje Primišlje, gdje vrši pripreme za napad na neprijateljsku posadu kod mosta na Mrežnici i u s. Tounjski Tržić, osim na mostu, neprijatelj se utvrdio i u školi i u zidinama crkve (t. 251); 2. bataljon je, poslije jednosatnog odmora u Primišlju, izvršio pokret prema Slunju, gdje su se još nalazile jače njemačke snage; 4. bataljon je u toku noći prebačen iz rejona Plaškog u rejon s. Mrzlo Polje kod Slunja, sa zadatkom da zatvori komunikaciju Primišlje — Slunj; 3. bataljon je ostao u rejonu Plaškog radi obezbijeđenja ove teritorije.

Most i Tounjski Tržić branila je 14. četa 670. grenadirskog puka, naoružana sa tri mitraljeza, 1 minobacačem 81 mm i preko 30 automata i puškomitraljeza. Napad na ovu četvrt izvršio je 1. bataljon, bez 3. čete, 10. decembra

u 7 sati ujutro. Već oko podne bataljon uspijeva zauzeti prve neprijateljske rovove i školu. U borbi oko mosta i škole posebno se istakla 4. četa 1. bataljona koja je bila sastavljena od pripadnika italijanske nacionalnosti. Sve snage neprijatelja bile su sada prikupljene u rejonu crkve, odakle je pružao žilav otpor. Jedinice 1. bataljona organizovale su novi napad sa ciljem da u jednom naletu potpuno likvidiraju Nijemce u Tounjskom Tržiću. Međutim, legionari i Nijemci iz dubokih rovova vatrom iz automatskog naoružanja prikovali su čete bataljona pred jurišnim položajem. Ipak italijanska četa uspijeva da zauzme nekoliko njemačkih istaknutih rovova i bunkera. Time omogućava ostalim četama bataljona da vrše snažniji pritisak na neprijatelja. Oko 15 sati u njemačkim redovima primijećeno je kolebanje. Protivtenkovski top i minobacač 81 mm, koji su bili pridodati bataljonu, pojačavaju vatru i sve preciznije gađaju neprijatelja u preostalim rovovima i utvrđenjima. Štab bataljona je vršio posljednje pripreme za konačni juriš. Baš u tom trenutku od pravca Slunja i Tounja naišli su dijelovi 2. bataljona 671. pješ. puka, koji su se probili kroz raspored naših jedinica na obezbjeđenju. S obzirom na dolazak skoro čitavog bataljona svježih snaga, 1. bataljon je bio prisiljen da se povuče.

Istog dana 3. četa 1. bataljona napala je iz zasjede kod s. Kamenice njemačku auto-kolonu od 4 kamiona i 2 terenska vozila, koja je prevozila pojačanje za ugroženu posadu u Tounjskom Tržiću. U kraćoj borbi izginuli su svi neprijateljski vojnici, a vozila su zapaljena.

Istog dana oko podne 4. bataljon, iz zasjede napao je i likvidirao 6 vojnika na tri motocikla. To je bila motorizovana izviđačka patrola iz auto-kolone od preko 30 kamiona punih neprijateljskih vojnika. To je bila greška štaba bataljona, jer je time otkrivena zasjeda, pa su se čete morale povući pred jačim neprijateljem, koji je, poslije kratkog zadržavanja, produžio pokret za Tounjski Tržić. Zahvaljujući ovoj nesmotrenosti, neprijateljska auto-kolona prošla je gotovo bez gubitaka. Sem toga, ove neprijateljske snage onemogućile su 1. bataljon da konačno likvidira posadu u Tounjskom Tržiću.

U toku 9. i 10. decembra jedinice brigade imale su 8 mrtvih i 12 ranjenih. Između ostalih, pred zidinama

crkve u Tržiću poginuli su: Spaso Milošević, zamjenik komandanta 2. bataljona, Nikola Uzelac, komandir voda; Đuro Vujaklija, komandir odjeljenja i Milan Kozlina, puškomitraljezac iz s. Veljunski Točak. To je bio težak gubitak za brigadu. U isto vrijeme neprijatelj je imao 34 mrtva, preko 50 ranjenih i 2 zarobljenika. Zaplijenjena su 4 mitraljeza, 2 automata, 15 pušaka, 3 pištolja, 3 signalna pištolja sa 500 sig. metaka, jedna tromblonska puška sa 500 mina, i radio-stanica, 10.000 metaka 7,9 mm, 6 bicikla, 16 konja, 5 kola sa komorom, 100 pari vojničkih odijela, 200 komada ćebadi, 2.500 cigareta, 45.000 Pavelićevih kuna, preko 100 kg šećera, dvije bataljonske vojničke zastave i drugi materijal i hrana. Zapaljeno je i 6 automobila od po 4 tone, 3 motocikla, ubijena 4 konja i teže oštećeno 6 kamiona.

Noću 10/11. decembra neprijatelj je zanoćio u Tounjskom Tržiću i u Slunju. Oko Vojnića i Vrginmosta 1. i 3. udarna brigada vodile su teške borbe protiv neprijateljskih motorizovanih jedinica. Te noći 2. brigada zauzela je sljedeći raspored: 1. bataljon bio je na komunikaciji Tounj — Tounjski Tržić; 2. bataljon je vršio pritisak na neprijatelja u Tounjskom Tržiću koji je branilo preko 600 vojnika; 3. bataljon je krenuo iz rejonu Plaškog prema Primislju radi pružanja pomoći 1. i 2. bataljonu u napadu na neprijatelja u Tounjskom Tržiću; 4. bataljon je upućen na komunikaciju Slunj — Plitvička jezera, jer se računalo da će Nijemci tim pravcem vršiti pokret od Slunja prema Liki ili Bihaću.

U 8 sati ujutro, 11. decembra neprijateljska auto-kolona od 40 kamiona i terenskih vozila, pod zaštitom ojačane pješadijske čete, krenula je iz Tounjskog Tržića prema s. Kamenici i Tounju. U blizini Kamenice ovu kolonu su napali iz zasjede 1. bataljon i 3. četa 2. bataljona. Odmah poslije otvaranja vatre, auto-kolona je stala i vojnici su zauzeli obližnje položaje. Nastala je vrlo oštra borba koja je trajala sve do 10 sati, kada je napadnutim Nijemcima stiglo pojačanje od jedne čete i tri srednja tenka. Čim su stigli tenkovi su otvorili snažnu mitraljesku i artiljerijsku vatru po našim položajima. Čete 1. bataljona bile su prisiljene na povlačenje. Pod zaštitom pješadije i tenkova

autokolona je nastavila pokret prema Tounju i Ogulinu. Prethodno su pokupili mrtve i ranjene. Oštećene kamione su privezali za ispravne i tako ih odvukli. U znak odmazde Nijemci su popalili kuće u selu Kamenici, a njegovo stanovništvo (hrvatsko) maltretirali i tukli.

U borbi koju je vodio 1. bataljon i 3. četa 2. bataljona ubijeno je 70 neprijateljskih vojnika, a 100 ih je ranjeno. Bataljon je imao 2 ranjena borca od eksplozija pješadijskih nagaznih mina koje je neprijatelj ostavljao iza sebe pri povlačenju. Oštećeno je 5 kamiona.

Jedinice 3. bataljona stigle su u rejon Gor. Primišlja kada su već borbe za Tounjski Tržić bile završene i kada su se neprijateljske snage još samo nalazile u Slunju.

Poslije oslobođenja Tounjskog Tržića, kada je 671. grenadirski puk napustio Slunj i otišao u pravcu Cetin-grada, 2. brigada je u sumrak istog dana zauzela slijedeći raspored: 1. bataljon u rejonu zaseoka Juzbašići; 2. bataljon u Donjem Primišlju; 3. bataljon na komunikaciji Tounjski Tržić — Kamenica; i 4. bataljon u Slunju. Tako su ostali sve do 13. decembra. To vrijeme je iskorišteno za odmor i pripremu narednih akcija. U tom periodu, na teritoriji Vojnića i Vrginmosta, ostale jedinice 8. divizije vodile su teške borbe protiv njemačko-ustaških snaga koje su krstarile komunikacijama Karlovac — Vojnić i Petrinja — Glina — Vojnić. Jedinicama 8. divizije zaprijetio je 671. grenadirski puk koji je iz Cetingrada krenuo prema Vojniću. U vezi sa tom situacijom, 4. bataljon 2. brigade dobio je zadatak da odmah iz Slunja, preko Cvijanović Brda i s. Kestenovca, izvrši pokret u pravcu s. Prisjeke, gdje je trebalo presresti kolonu 671. grenadirskog puka, organizovati gonjenje i iznenadnim napadima na krila, bokove i iz pozadine naneti neprijatelju što veće gubitke. U rejonu Vojnića trebalo je stupiti u vezu sa jedinicama 1. brigade radi koordinacije daljih napada na neprijatelja u odstupanju.

Kako do susreta 4. bataljona i kolone 671. grenadirskog puka kod s. Prisjeka nije došlo, jer je ona već prošla za Vojnić, i bataljon je produžio u taj rejon.

Popodne, 14. decembra, u Vojniću su se još nalazile snage 671. i dijelovi 670. grenadirskog puka, spremni za povlačenje u pravcu Vrginmosta i Gline. Kako je 4. bata-

ljon 2. brigade stigao u rejon Vojnića, dobio je zadatak da vrši pritisak na ove snage od pravca s. Jurge, nanosi gubitke, i u pogodnom momentu upadne u mjesto. Bataljon 1. KPO, sa položaja u s. Kolariću, vršio je pritisak sa jugozapadne strane, a 1. bataljon 1. brigade sa položaja Crkvište (k. 209). Kasno poslije podne, istog dana, ova neprijateljska grupacija otpočela se izvlačiti u pravcu Gline. Četvrti bataljon 2. brigade pojačava vatreni pritisak sa ciljem da neprijatelja prisili na brže izvlačenje. Oko 17 sati nastoji da zauzme zidine prvih popaljenih kuća u Vojniću. Međutim, Nijemci sačekuju čete snažnom vatrom, pa se bataljon morao povući. Kasnije je u akciju stupio i 1. bataljon 1. brigade, koji minobacačkom vatrom, uspješno tuče već formiranu kolonu u Vojniću, što stvara malu paniku u neprijateljskim redovima i slabi njegov pritisak na 4. bataljon. Tad Nijemci ubrzavaju izvlačenje iz Vojnića, a borba se vodi sa njihovim zaštitničkim dijelovima. Oko 20 sati čete 4. bataljona jurišaju prema raskrsnici ulica gdje su se nalazila 2 oštećena njemačka tenka i iz kojih Nijemci još otvaraju vatru. U posljednjem trenutku Nijemci pokušavaju zapaliti tenkove kako ih ne bi ostavili nama. Zapalili su jedan tenk i pokušali drugi, ali su ih u tome spriječile jedinice 4. bataljona. To su bile i posljednje borbe u Vojniću, jer se neposredno poslije toga i neprijateljska zaštitnica povukla u pravcu Vrginmosta.

U sedmodnevnim borbama, ovo je bila najteža borba 4. bataljona. Jurišajući na Vojnić, pretrpio je gubitke od 4. mrtva i 6 ranjenih. Među ranjenim bio je i komandant bataljona Dragan Pajić.⁴⁸ Bataljon je u Vojniću zaplijenio jedan oštećeni tenk, 3 mitraljeza, i pt. top, 1 radio-stanicu, 300 granata za haubice, 200 mina za minobacače, 1.000 mitraljeskih metaka i 20 ručnih bombi.

Ulaskom naših jedinica u Vojnić završena je neprijateljska operacija „Panter,” u kojoj on nije postigao planirani cilj. U tim borbama 2. brigada postigla je vrlo dobre rezultate. Oni bi bili i veći da njeni bataljoni nisu bili razvučeni na širokoj prostoriji.

⁴⁸ Poslije njegovog ranjavanja, dužnost komandanta 4. bataljona primio je Simo Mišćević.

*Borbe brigade sa muslimanskom milicijom
Huske Miljkovića*

Huška Miljković je od jeseni 1941. do proljeća 1943. godine bio u redovima NOV i POJ. Za to vrijeme vršio je razne dužnosti u jedinicama Kordunaškog partizanskog odreda i Bihaćkog vojnog područja. U aprilu 1943. je pobjegao iz jedinica i prešao na stranu neprijatelja. Dolaskom u Vel. Kladušu, Huška se povezuje sa domobranima-Muslimanima iz 11. pješ. puka. Kada je ovaj puk u ljeto 1943. zamijenjen sa jedinicama 3. domobranskog zdruga, Huška i u ovoj jedinici traži svoje istomišljenike. Početkom avgusta on sa tridesetak domobrana bježi iz Vel. Kladuše i, krstareći teritorijom Cazinske krajine, povezuje se sa svojim rođacima i prijateljima koji su bili u domobranskim, ustaškim i legionarskim jedinicama na teritoriji Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Njih vrbuje i već krajem septembra, iste godine, stvara muslimansku miliciju, jačine oko 300 naoružanih ljudi. Pored vrbovanja Muslimana iz neprijateljskih formacija, Huška prelazi i na prisilnu mobilizaciju sposobnog ljudstva na teritoriji Cazinske krajine, pa se njegova milicija iz dana u dan naglo povećavala. Slučaj Huske Miljkovića zainteresovao je i njemačku komandu u Bihaću, te njemački komandant, po odobrenju više komande, sklapa sporazum sa njim. Nijemci obećavaju Huski svestranu pomoć, a naročito u municiji, lijekovima i liječenju bolesnika i ranjenika. On to objeručke prihvata, te tako dolazi do tijesne saradnje između njemačke komande u Bihaću i Huske Miljkovića u zajedničkoj borbi protiv jedinica NOV i POH.

Sporazum Huske sa njemačkom komandom i materijalna pomoć koju su im Nijemci dali omogućili su muslimanskoj miliciji da sve češće izvodi akcije na slobodnoj teritoriji Korduna, Banije i Cazinske krajine. Ove akcije posebno forsiraju i izvode one Huskine starješine (komandanti bataljona i komandiri četa) koje su do dolaska u muslimansku miliciju služile u ustaškim formacijama. U borbama i diverzijama protiv NOV i POJ naročito se ističe

Mujo Rizvić,⁴⁹ komandant „Tržačkog“ bataljona i Memega Dautović, komandant „Malokladuškog“ bataljona. Aktivnost muslimanske milicije bila je posebno izražena prema Cazinskom partizanskom odred, koji je djelovao na istoj teritoriji. Ovaj odred imao je skoro svakodnevno borbe sa njima. Najsnažnija aktivnost muslimanske milicije zapažena je u drugoj polovini oktobra i prvoj polovini novembra. Zbog toga, početkom novembra 1943. godine, Štab 4. korpusa donosi odluku da sa jedinicama 7. divizije, 3. brigadom 8. divizije i Cazinskim partizanskim odredom poduzme akciju čišćenja teritorije Cazinske krajine od ove milicije. U vremenu od 6. do 15. novembra navedene jedinice su izvele ovu ofanzivnu akciju. Akcija je dobro organizovana, ali sa ograničenim rezultatima. To nije zbunilo Husku. Naprotiv, on nastavlja da povremeno izvodi svoje akcije. Zapaženiji napad bio je 10 decembra 1943. Toga dana, sa 300 milicionera, Huška je napao u s. Podzvizdu 1. bataljon 4. brigade 7. divizije.⁵⁰ U tom sukobu bilo je žrtava. U ruke Huskine milicije pala su 3 mitraljeza, 1 minobacač 81 mm i drugi materijal. Poslije ove akcije Štab korpusa ponovno izdaje naređenje 8. diviziji da sa jednom brigadom i Cazinskim partizanskim odredom preduzme čišćenje teritorije Cazinske krajine.

Za izvršenje ovog zadatka Štab 8. divizije je svojom zapoviješću⁵¹ odredio 2. brigadu bez njenog 3. bataljona. Bataljoni su dobili slijedeće zadatke:

Prvi bataljon, ojačan minobacačem 81 mm, vrši pokret od s. Mala Kladuša (gdje se nalazio na odmoru) do s. Todorova. Odatle sa dijelom snaga blokira Pećigrad sa sjeverne i istočne strane. U njemu su se nalazile dvije čete legionara. Poslije blokade izvršava napad likvidirajući neprijatelja u Pećigradu, bataljon treba da krene istočno od mjesta i izbije na liniju: Skokovi — k. 349. Sa ove linije vrši izviđanje zemljišta u pravcu s. Coralići, radi utvrđivanja mjesta prebivališta glavnine Huskine

⁴⁹ Rizvić je u proljeće 1943. prebjegao iz Unske operativne grupe na stranu ustaša. Dautbegović je negdje u isto vrijeme zbog neprijateljskog djelovanja u UOG uhapšen, izveden pred vojni sud i strijeljan.

⁶⁰ Zbornik t. 5, knj. 22, dok. br. 122.

⁵¹ Isto, br. 87, str. 306 — 309.

milicije. Ukoliko ona nije u rejonu Skokova, bataljon ostaje na ovim položajima do daljeg naređenja;

Drugi bataljon, ojačan takođe minobacačem, kreće od Male Kladuše. U streljačkom stroju treba da izbije na zapadnu i sjevernu stranu Pećigrada. Sadejstvuje u napadu 1. bataljona na Pećigrad, a nakon likvidacije neprijatelja produžava pokret prema jugu i zauzima položaje za odbranu na liniji: brdo Šanac (t. 508) — zaselak Barska — isključno s. Skokovi;

Četvrti bataljon, ojačan Inžinjerijskom četom i vodom pt. topova Prateće čete brigade, kao brigadna rezerva, kreće se putem Vel. Kladuša — Pećigrad. Takav raspored ovog bataljona, u borbenom poretku brigade, omogućavao je brzu intervenciju tamo gdje se ukaže potreba.

Cazinski partizanski odred imao je zadatak da sa svojim jedinicama u određeno vrijeme prokrstari terenom s. Podzvizd — s. Vrangrač — s. Bužim.

U 2 sata ujutro, 19. decembra, jedinice 2. brigade i Cazinskog partizanskog odreda krenule su u akciju čišćenja Cazinske krajine.⁵² Na prostoriji između Vel. Kladuše i s. Todorova jedinice 1. bataljona nisu naišle na neprijatelja. Na cijelom prostoru s. Liskovac — Pećigrad — s. Todorovo bila je po neka manja Huskina izviđačka jedinica, a u Pećigradu još i njemačka posada sa jednom četom muslimanske milicije.

U 7 sati ujutro 1. bataljon je preko s. Krivaje, koje se nalazi sjeverno od Pećigrada, izbio na brdo Urga (k. 378), a njegovi prednji dijelovi pred s. Todorovo. Pri ulasku prethodnice u Todorovo otvorena je vatra. Treća četa bataljona izvodi manevar i iz pozadine napada muslimansku miliciju u selu. Zbunjen iznenadnom vatrom neprijatelj napušta s. Todorovo i brzo se povlači prema Cazinu. U kraćem okršaju zarobljeno je 9 milicionera sa puškama i municijom. Dok je 3. četa vodila borbu za oslobođenje s. Todorova, ostale čete bataljona nastavile su čišćenje zemljišta u pravcu Pećigrada sa ciljem da što prije izbiju u taj rejon.

U isto vrijeme 2. bataljon je bez borbe izbio u s. Rošiće i na brdo Mrkovine, te tako blokirao Pećigrad sa juž-

⁵² Zbornik, t. 5, knj. 22, dok. br. 104, str. 379—382.

ne i zapadne strane. Poslije dolaska u rejon Pećigrada, na bataljon je povremeno otvarana vatra sa brda Metla (k. 498) i iz pravca Bresta. Kako je bataljon bio ugrožen iz pozadine, štab bataljona ostavlja Mitraljesku četvu i minobacačko odjeljenje kod Pećigrada, a sa ostale tri pješadijske čete kreće u pravcu brda Metle i Bresta, sa zadatkom da napadne i potjera neprijatelja sa ovih položaja. Odlaskom 2. bataljona oslabljena je blokada Pećigrada, pa je štab brigade umjesto njega naredio 4. bataljonu da zauzme s. Rosiće i Mrkovine. Izbijanjem 4. bataljona na ovu liniju, neprijateljska posada u Pećigradu bila je potpuno blokirana.

U 8,30 sati pješadijske čete 2. bataljona žestoko je napalo 1.000 do 1.500 muslimanskih milicionera od pravca Kudić Sela, Cajić Sela i Skokova. Odmah poslije toga neprijatelj napada i od pravca s. Todorova. Na taj način brigada se odjednom našla opkoljena sa tri strane. Jedino je još bio slobodan put prema Vel. Kladuši, no i on je bio ugrožen sa zapadne strane, odakle je napadalo oko 1.000 neprijateljskih vojnika. Kako se već na početku borbe 2. bataljon našao u vrlo kritičnoj situaciji, Štab brigade hitno upućuje 4. bataljon da zauzme k. 430, koja se nalazi zapadno od s. Rosića. Posjedanjem ovih položaja privremeno je osiguran desni bok 2. bataljona, a time mu je bilo omogućeno da se povuče sjeverno od Pećigrada. Kad su osetili da se 2. bataljon povlači i Nijemci iz Pećigrada vrše protivnapad. Zbog toga je 2. bataljon morao da se povuče u rejon s. Krivaja (k. 303). Povlačenjem 2. bataljona cio teret borbi primio je 4. bataljon, koji se od tada našao u ulozi zaštitnice brigade. Poslije 9 sati na 4. bataljon napada preko 2.000 Huskinih milicionera. U takvoj situaciji štab brigade izdaje naređenje bataljonu i Inžinjerijskoj četi da ubrzaju izvlačenje pravcem s. Rosići — s. Šabići — s. Lipovac i dalje prema Maloj Kladuši.

Istovremeno dok je neprijatelj vršio napad na 2. bataljon, jedna grupa Huskinih milicionera, od s. Skokovi i puta Skokovi — Todorovo, vršila je napad na jedinice 1. bataljona, koji se nalazio istočno od Pećigrada.

Oko 10 sati prije podne istog dana 1. i 2. bataljon su sve više bili izloženi neprijateljskom pritisku iz pozadine i sa bokova, pa su, i bez posebnog naređenja Štaba bri-

gade, ubrzali izvlačenje i to: 1. bataljon pravcem Todo-rovo — Veliča glavica (k. 385) — Podzvizd — Bužino brdo (k. 209) kod s. Crnog Potoka, a 2. bataljon pravcem od s. Krivaje preko s. Marjanovac prema s. Podzvizd. Primijetivši to neprijatelj još više navaljuje. Sa svakog brda, iza svakog grma, i zaselka otvara vatru. Cio prostor bio je obvijen dimom barutnih gasova, odzvanjao od pucnjave i urlikanja neprijateljskih vojnika. Jednom riječju, pravi pakao. Sva sreća što neprijatelj nije imao vojničkog iskustva, pa su njegovi napadi bili vrlo neorganizovani. Zahvaljujući tome i visokoj svijesti ljudi, jedinice su uspjele da se održe kao cjeline i da blagovremeno spriječe sve pokušaje neprijatelja da opkoli brigadu. Bez obzira na ovakvu situaciju, odstupanje brigade je planski i uredno izvedeno. Svaki bataljon je imao po jednu četu u zaštitnici, a u po-bočnici po jedan vod. No, zbog velike nadmoćnosti, zaštit-nice nisu dugo mogle izdržati sve nalete muslimanske mi-licije i legionara.

Okolo podne štab brigade je nastojao da sa 4. bataljo-nom i samostalnim četama brigade održi položaje s. Tuk — s. Nepeke i time stvori potrebno vrijeme za izvlačenje ugroženih jedinica i ustanova iz Vel. Kladuše. Međutim, svi pokušaji su ostali bez uspjeha, jer je neprijatelj sa preko 1.500 vojnika prijetio da bataljon opkoli. Zbog toga se Stab brigade sa 4. bataljonom i prištapskim jedinicama morao povući u pravcu Cetingrada.

Poslije osmosatne teške borbe i povlačenja od oko 30 km, brigada se oko 16 sati, 19. decembra, izvukla na slobodnu teritoriju Korduna. Zahvaljujući samo slaboj voj-ničkoj organizovanosti muslimanske milicije, ona nije doživjela teži poraz, iako je, u toku odstupanja, bila neko-liko puta presječena, a pojedini bataljoni i opkoljavani. U povlačenju najviše je stradala 4. italijanska četa 1. bata-ljona. Nju je neprijatelj tri puta žestoko napao i potpu-no je raspršio, zbog čega je, poslije dolaska na slobodnu teritoriju rasformirana, a ostatak ljudstva raspodijeljen po ostalim četama brigade. U ovim borbama brigada je pretrpjela gubitke od 5 mrtvih i 12 ranjenih boraca.

Poslije dolaska na slobodnu teritoriju štab brigade (Joco Tarabić, komandant, Dušan Hrstić, politički komesar, Simo Mikašinović, zamjenik komandanta i Rade Zrinja-

nin, zamjenik političkog komesara brigade) je održao sastanak na kome je analizirana borba sa muslimanskom milicijom. Tom prilikom je detaljnije sagledana organizaciona struktura, naoružanje i taktika borbe Huskine milicije.

BORBE BRIGADE U ZIMU I PROLJEĆE 1944. GODINE

Ponovne borbe na komunikaciji Karlovac — Ogulin

U drugoj polovini decembra 1943. godine, poslije završetka operacije „Panter,” njemačke okupatorske jedinice povučene su iz Ogulina i sa komunikacije Ogulin — Karlovac. Radi čuvanja garnizona i komunikacija ostale su ustaško-domobranske jedinice. U vezi sa tom situacijom, Glavni štab NOV i POH, 5. januara 1944. godine, izdaje Štabu 4. korpusa direktivu, u kojoj je, pored ostalog, navedeno:⁵³

„Obzirom na nejasnu situaciju u pogledu smjene njemačkih trupa u Ogulinu, Rijeci i Karlovcu, zatim na prisustvo samo naše VIII. divizije na ogulinskom sektoru dajemo vam slijedeću direktivu:

Smatramo da neima za sada još izgleda za direktni napad na Ogulin.

Ipak potrebno je angažovati snage VIII. divizije na prostoru Ogulin — Karlovac, napadajući već prema mogućoj situaciji neprijateljska uporišta od Ožlja do uključivo Oštarija i ugrožavajući samu komunikaciju Ogulin — Karlovac.

Na taj način bi se postigla izvjesna izolacija Ogulina, iznuodio bi se neprijatelj na reakciju kod Karlovca, te bi se takvim angažovanjem naših snaga mogli dobiti elementi za pravilniju i tačniju ocjenu situacije kod neprijatelja i eventualno stvoriti odluku za likvidaciju samog Ogulina...”

Shodno ovoj direktivi, Stab 8. divizije, 2. januara 1944, prebacuje 1. brigadu iz okoline Veljuna na teritoriju D. i G. Dubrave. Malo kasnije i 2. brigada je prebačena u rejon Generalskog Stola. Treća brigada se već nalazila u rejonu Plaškog. Noću 5/6. januara, u 12 sati 1. brigada napala je ustaško-domobransku posadu u s. Tounju i iste noći ga oslobodila.

Sutradan, 6. januara u 15 sati, 1. brigada napala je ustaško uporište kod Globorničkog mosta. Ovaj napad obez-

⁵³ Zbornik, t. 5, knj. 23, dok. br. 16, str 56 — 60.

bjeđivale su jedinice 2. brigade od pravca Rese i Generalskog Stola. Sedmog januara, u 7 sati ujutro, 1. brigada je likvidirala neprijateljsku posadu kod Globorničkog mosta. Tom prilikom zarobljeno je 94 ustaše i domobrana, a 65 ih je poginulo. Preko 30 ustaša i domobrana uspjelo je da se probije u pravcu Generalskog Stola. Štab 2. brigade skrenuo je pažnju svojim jedinicama da osujete bijeg ove neprijateljske grupe.

Oko 10 sati, istog dana, jedna četa 10. ustaškog bataljona, sa dva oklopna vlaka, krenula je od Generalskog Stola u pravcu s. D. Dubrave. Njen zadatak je bio da se probije do Globorničkog mosta i izvidi zemljište i raspored jedinica 2. brigade. Kad su vlakovi stigli na 1 km od ž. st. D. Dubrave, na njih je otvorena vatra iz pt. topova 2. brigade sa položaja kod s. G. Zatezale. Vatra protivtenkovskih topova prisilila je oklopne vlakove da se povuku u Generalski Stol. Pod zaštitom vatre iz oklopnih vagona povukla se i ustaška četa, koju je takođe napao jedan bataljon 2. brigade.

U ovoj borbi neprijatelj je imao 11 mrtvih i 3 oklopna vagona oštećena.

Noću 7/8. januara, grupa neprijateljskih vojnika, koja se probila iz posade kod Globorničkog mosta, koristeći tamnu noć, pokušala je da se probije kroz raspored 2. brigade i da se spoji sa svojom posadom u Generalskom Stolu. U blizini Generalskog Stola neprijatelja su napale jedinice 2. brigade. Za vrijeme kratkog sukoba ustaško-domobranska grupa je gotovo sasvim likvidirana. Tom prilikom zarobljen je 21 ustaša i domobran, a 22 su ubijena. Zaplijenjen je puškomitraljez, 14 pušaka i 1.200 metaka za puške. U borbama 7. i 8. januara jedinice 2. brigade imale su 12 ranjenih, od kojih su dvojica naknadno umrli.

Zbog sve većih poraza Pavelićeve vojske na komunikaciji Duga Resa — Ogulin, 9. januara 1944. održan je u Karlovcu sastanak između komandanta 392. divizije⁵⁴ generala Mikla i komandanta zapovjedništva 1. sektora do-

⁵⁴ 392. legionarska divizija formirana je avgusta 1943. u Austriji. Starješinski sastav sačinjavali su Nijemci i Austrijanci. Borački sastav regrutovan je iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine.

mobranstva generala Tomaševića.⁵⁵ Na ovom sastanku razmatrana je situacija na komunikaciji Karlovac — Ogulin i Ogulin — Senj, a potom je donijet plan o zajedničkim dejstvima ustaško-domobranskih jedinica i 392. legionarske divizije radi ovladavanja ovom komunikacijom i njenim obezbjeđenjem za nesmetan saobraćaj. Suština pomenutog plana⁵⁶ sastojala se u slijedećem. Prvo, 847. grenadirski puk, sa dijelovima pionirskog bataljona 392. divizije, 10. januara, posjeda prostoriju između Duge Rese i Generalskog Stola, sa zadatkom da obezbijedi uslove za razvoj i prodor 392. divizije i nekih ustaških jedinica u pravcu Ogulina. Drugo, formira se borbena grupa (sastava 847. grenadirski puk, izviđački odred, pionirski bataljon i dijelovi 392. artiljerijskog puka 392. divizije), koja ima zadatak da se, koristeći dva pravca (prvi, Generalski Stol — s. D. Dubrave — Oštarije — Ogulin i, drugi, Generalski Stol — s. D. Dubrave — s. Trošmarija — Ogulin), što prije probije do Ogulina. Pokret divizije bio je predviđen za 13. januar 1944. godine.

Dok se neprijatelj pripremao za prodor prema Ogulinu, 1. i 3. brigada 8. divizije napale su ustašku posadu u Oštarijama. Poslije desetosatne borbe neprijatelj je kapitulirao. Potpuno je uništen jedan ojačani ustaško-domobranski bataljon. U toj borbi neprijatelj je pretrpio gubitke od preko 80 mrtvih i 150 zarobljenih. Oko 50 ustaša i domobrana uspjelo se probiti u Ogulin i spojiti sa svojom posadom u gradu.

Štab 2. brigade na vrijeme je dobio podatke o koncentraciji neprijateljskih snaga na teritoriji Karlovca i o njihovim namjerama. Da bi spriječila prodor neprijateljskih jedinica ka Ogulinu, 2. brigada, ojačana sa dva bataljona Plaščanskog partizanskog odreda (PPO), noću 12/13. januara, posjela je položaje, i to: bataljoni PPO sjeverno od šumice Mašnik, od k. 154 do k. 223; 2 bataljon brigade sjeverozapadnu ivicu šume Mašnika — s. D. Dubrave; 4. bataljon, ojačan pratećom četom brigade, zaselak Rebići koji se nalazi na lijevoj obali r. Globornice — k. 224 — k. 221 kod s. D. Dubrave. Jedan vod ovog bataljona nalazio

⁵⁵ Zarobljen u vrijeme oslobođenja zemlje, osuđen na smrt i strijeljan.

⁵⁶ Zbornik, t. 5, knj. 23, dok. br. 74, str. 316.

se na koti 319 — zaselak Špehari. Treći bataljon bio je u brigadnoj rezervi.

Rano ujutro, 13. januara, neprijatelj je otvorio jaku minobacačku i artiljerijsku vatru po položajima 4. bataljona.⁵⁷ Poslije artiljerijske pripreme, 847. grenadirski puk, sa jedinicama ojačanja, krenuo je iz Generalskog Stola u pravcu položaja 4. bataljona 2. brigade u dvije kolone. Desna kolona, jačine jednog bataljona, nastupala je pravcem Generalski Stol — s. Duga Gora — s. Špehari — k. 319. Lijeve kolone kretala se lijevom obalom r. Globornice. Njihov zadatak je bio da odbace jedinice 2. brigade iz rejonu Špehari — s. Rebići i omoguće glavnini 392. pješ. divizije pokret komunikacijom Generalski Stol — Tounj — Ogulin.

Jedinice 4. bataljona su sačekale kolone i pružile im snažan otpor. Mada je neprijatelj efikasnom pješadijskom, artiljerijskom i minobacačkom vatrom i manevrima jedinica nastojao da opkoli 4. bataljon, nije mu to uspjelo. Zbog toga neprijatelj upućuje jače snage i povećava pritisak na lijevo krilo bataljona. U toj situaciji štab brigade pojačava lijevo krilo 4. bataljona dvjema četama 3. bataljona. Oko 10 sati neprijatelj je izvršio napad na položaje ovih četa u rejonu k. 319. Borba je bila oštra i kratka, ali su ga čete uspjele privremeno zadržati ispred položaja. Poslije polusatnog predaha koji je neprijatelj iskoristio za odmor i pregrupaciju snaga, prije 11 sati, snagom jednog ojačanog bataljona, vrši novi napad na položaje 4. bataljona u rejonu zaseoka Rebići i kote 224. U isto vrijeme komanda 392. divizije u borbi upućuje svježije snage iz Generalskog Stola u pravcu Donjih Dubrava i šume Mašnik. Poslije 11 sati neprijatelj artiljerijskom i minobacačkom vatrom snažnije podržava svoju pješadiju u nastupanju. Rijeka Globornica, koja u to vrijeme nije bila gazna, presjecala je položaje 4. bataljona na dva dijela i onemogućavala štabu bataljona efikasno izvođenje manevra sa četama. Zbog toga štab bataljona, po odobrenju Štaba divizije, izdaje naređenje četama za povlačenje prema šumi Debela dubrava.

⁵⁷ Zbornik, t. 5, knj. 23, dok. br. 74, str. 314 — 320.

Mada je brigada već vodila petosatnu borbu, štab brigade još uvijek nije mogao da ocijeni sa kolikim snagama neprijatelj nastupa. Stekao se utisak da one nisu veće od dva bataljona. Zato štab brigade odlučuje da oko 15. sati sa dva bataljona krene u protivnapad. Četvrti bataljon vrši protivnapad od šume Debela dubrava u pravcu zaseoka Rebići i k. 224, a 3. bataljon od Gor. Dubrave prema k. 319. Oko 16 sati 3. bataljon uspijeva da povрати kotu 319, ali čete 4. bataljona, i pored svih nastojanja, nisu uspjele da protjeraju neprijatelja iz zaseoka Rebići i kote 224. Naime, do tog vremena na pomenutim položajima neprijatelj je grupisao preko 1.000 vojnika, koji su imali zadatak da se tu utvrde i prenoće. Poslije dvosatne borbe štab brigade je izdao naređenje jedinicama za povlačenje. U 20 sati, 13. januara, 2. bataljon je upućen u Trošmariju sa zadatkom da zatvori komunikaciju Trošmarija — Ogulin, jer je već bilo očigledno da će se neprijatelj tim pravcem kretati. Ostale jedinice posjele su nove položaje, i to: 3. i 4. bataljon u rejonu s. Gor. Dubrave; 1. bataljon u zaseoku Janjani i Perići u brigadnoj rezervi.

Sutradan, u 7 sati ujutro, neprijatelj je otvorio snažnu artiljerijsku vatru po položajima 3. i 4. bataljona. Poslije artiljerijske pripreme, neprijateljska pješadija je sa linije Rebići — D. Dubrave — Mašnik krenula u napad. Glavni cilj napada bio je usmjeren na pročišćavanje i zauzimanje šume Debela dubrava, koja se proteže između Gornjih Dubrava i željezničke pruge. U prvoj i drugoj borbenoj liniji kretale su se po četiri čete u streljačkim strojevima. Jedinice 4. bataljona, koje su branile zapadni dio Debele dubrave, pustile su neprijatelja na pedesetak metara, a potom otvorile brzu paljbu po njegovim prvim borbenim redovima. Sa ovako bliskog odstojanja skoro svaki metak je pogađao. Neprijatelj je pretrpio osjetne gubitke. Bio je prisiljen da odstupa oko 500 m, gdje se zadržao i organizovao za odbranu. Ubrzo legionari dobijaju znatnu artiljerijsku i minobacačku podršku. Pod zaštitom ove vatre oni ponovno kreću u napad. Oko 10 sati legionari uspijevaju da prodru u položaje 4. bataljona, istočno od crkve u Gor. Dubravama, pa je bataljon bio prisiljen da se povuče i posjedne nove položaje u s. Vucelići, koje se nalazi na komunikaciji Trošmarije — Tounj. Cete 3. bataljona,

koje su se nalazile zapadno od crkve u Gor. Dubravama, zadržale su svoje položaje iako ih je neprijatelj ugrožavao s fronta i desnog boka. Međutim, neprijatelj se ne zadržava na zauzetim položajima, već nakon kraćeg odmora nastupa u pravcu s. Vucelići. U tom trenutku štab 2. brigade u borbu ubacuje 1. bataljon iz brigadne rezerve, te sa njim i sa 3. i 4. bataljonom kreće u protivnapad. Ubrzo se 4. bataljon sukobljava sa dvije neprijateljske čete koje su bile u nastupanju. U oštroj borbi obe čete su zaustavljene, a potom odbačene od Vucelića u zidine popaljenih kuća oko crkve u Gornjim Dubravama. U ovom rejonu vođene su oštre borbe sve do 14 sati. Svi pokušaji jedinica brigade da povrate Gor. Dubrave ostali su bez uspjeha, jer se neprijatelj vrlo vješto i uporno branio, a imao je i snažnu i preciznu minobacačku i artiljerijsku podršku. Bez obzira što neprijatelj nije potisnut iz Gor. Dubrava, jedinice brigade uspjele su da zadrže njegovo napredovanje i da mu u toku dana, u dva maha, nanesu ozbiljnije gubitke.

U 17 sati, 14. januara, brigada je zauzela nove položaje, i to: 3. bataljon u rejonu Gojačke dubrave, 1. bataljon u rejonu s. Gojak, a 2. i 4. bataljon na prostoriji Popovo Selo — Trošmarija. Odmah poslije odstupanja jedinica brigade, neprijatelj je nastavio pokret. Oko 18 sati, istog dana, kod mosta na rijeci Bistri, koji se nalazi oko 500 m jugozapadno od zaseoka Janjani, dolazi do oštre borbe između dvije neprijateljske čete i 3. bataljona koji je bio ojačan jednom četom 1. bataljona. U tom žestokom sukobu neprijatelj je pretrpio osjetne gubitke, a njegove čete natjerane su u panično bjekstvo prema Mikašinovićima i Janjanima. Kad se neprijatelj sredio i uzeo elemente za gađanje, 6 minobacača i tri haubice otvaraju brzu paljbu po položajima 3. bataljona. Pod zaštitom te vatre neprijatelj, jačine oko jednog bataljona, kreće ponovno prema mostu na Bistri sa ciljem da izvuče mrtve i ranjene vojnike. Da bi izbjegli nepotrebne ljudske gubitke, štab 3. bataljona je povukao čete dublje u šumu Krpelj. Kako je izbio na desnu obalu Bistre, neprijatelj je tu zauzeo položaje i prenoćio.

U borbama 13. i 14. januara, brigada je zarobila 10 legionara, ubila 84 legionara i preko 100 legionara ranila.

Zaplijenjeno je 5 puškomitraljeza, 7 automata, 6 pušaka, 5 pištolja i dosta drugog materijala. U isto vrijeme brigada je imala 8 mrtvih, među kojima je bio Rade Blanuša, zamjenik komandira čete. Ranjeno je 56 ljudi, među kojima: Pavao Medak, komesar čete; potporučnik Milić Dejanović, komandir mitraljeske čete; Jure Zupčić, komesar čete; Milan Ivković, zamjenik komesara čete, 5 komandira vodova i 2 politička delegata.⁵⁸

Za postignute uspjehe, pored ostalog, zaslužan je i štab brigade. U toku najtežih borbi članovi štaba brigade nalazili su se u streljačkim strojevima četa. Oni su svojim prisustvom i savjetima hrabрили ljudstvo i podržavali ga da istraje u borbi.

Rano ujutro, 16. januara, neprijatelj se od pravca Gor. Dubrava probio kroz šumu Krpelj i spojio sa ustaškim garnizonom u Ogulinu. Jedinice 2. brigade su poslije toga prešle na lijevu obalu rijeke Dobre, gdje su razmještene, i to: 4. bataljon u rejonu s. Grabrik, 1. bataljon u selu Lešće, 3. bataljon u s. Lisičina Gorica, 2. bataljon u s. Vodena Draga, a štab brigade sa prištapskim jedinicama u Kraljevu Selu. Sa ovih položaja brigada je obezbjeđivala slobodnu teritoriju koja se nalazila između rijeke Dobre i Kupe.

Iako je bilo predviđeno da se brigada do 20. januara odmori, ona je između 17. i 23. januara vodila teške odbrambene borbe u rejonu Bosiljeva.⁵⁹ Neprijateljske snage iz Ogulina, Duge Rese, Karlovca i okolnih posada neprekidno su napadale na položaje brigade sa ciljem da je odbace sa te teritorije. U dva navrata brigada je bila prisiljena da se prebaci preko Kupe na teritoriju Bijele krajine, ali se ipak istog dana vraćala na teren Bosiljeva. Zbog stalnih i višednevnih neprijateljskih napada, pomanjkanja municije i gladi ljudstvo brigade je bilo premoreno i apatično. Štab 4. korpusa je kritikovao štab brigade zbog navodne „neaktivnosti.“ Međutim, brigada je prebrodila sve teškoće i poslije sedmodnevnih teških odbrambenih borbi prisilila neprijatelja na povlačenje.

U borbama oko Bosiljeva brigada je imala 2 mrtva 7 ranjenih, među kojima i komesar 4. bataljona Milan

⁵⁸ Zbornik, tom 5, knj. 23, dok. br. 63. Ista knjiga dok. br. 74.

⁵⁹ Isto, dok. br. 124, str. 547.

Zimonja, a 5 boraca je nestalo. Gubici neprijatelja iznosili su: 2 legionara zarobljena, 35 mrtvih i 17 ranjenih. Ubijeno je 7 konja i uništena 4 kola. Zaplijenjen je 1 automat, 4 puške i 2 pištolja. Četvrti bataljon je izgubio komoru i sa njom 3 minobacača 50 mm.

Zasjeda na putu Donje Dubrave — Tounj

Kako je 16. januara ovladao komunikacijom Karlovac — Ogulin, neprijatelj je počeo pripreme za drugu fazu borbe, tj. za osvajanje komunikacije Ogulin — Kapela — Senj, koju su branile 1. i 3. brigada 8. divizije. Radi toga u drugoj polovini januara neprijatelj dovlači nove snage, a u rejonu Ogulina i Oštarija stvara zalihe u hrani i municiji. S obzirom na intenzivnu upotrebu komunikacije Karlovac — Ogulin i na činjenicu da se neprijatelj toliko oslobodio da je pokrete češće vršio bez jačih osiguranja, štab 2. brigade je odlučio da, rano ujutro, 27. januara, postavi zasjedu na putu s. D. Dubrave — Tounj. Suština plana sastojala se u tome da se sa dva bataljona postavi dvostrana zasjeda u rejonu zaseoka Mikašinovići i Kukići. Ostala dva bataljona nalazila su se na osiguranju prema Ogulinu i Generalskom Stolu.⁶⁰

Pokret je izvršen noću 26/27. januara. Jedan vod 2. bataljona, ojačan mitraljezom, posjeo je položaje u rejonu zaseoka Popići. Ostale jedinice bataljona posjele su položaje od zaseoka Mikašinovići do k. 224, a čete 1. bataljona zapadno od puta u rejonu zaseoka Kukići. Jedno odjeljenje ovog bataljona sa teškim mitraljezom bilo je na južnoj padini Stanišić brda (k. 254) radi neposrednog obezbjeđenja desnog boka bataljona. Jedinice 4. bataljona, posjedanjem položaja Cokolka (k. 458) — Kobiljak (k. 414) kod Ogulina, zatvarale su komunikaciju Ogulin — Trošmarija — Donje Dubrave i šumski put Kobiljak koji vodi kroz šumu Krpelj u pravcu Gor. Dubrava. Jedna četa 3. bataljona zatvarala je put s. Lešće — Grabik, a jedna Bosiljevo — Grabik. Ostale jedinice 3. bataljona bile su u brigadnoj rezervi.

⁶⁰ Zbornik, tom 5, knj. 23, dok. br. 63, str. 270 i dok. broj 74, str. 314 — 320.

Do 7 sati ujutro, 27. januara, sve jedinice brigade bile su na određenim položajima. Oko 7,30 sati pojavila su se četiri neprijateljska kamiona od pravca Generalskog Stola. Iza njih na 200 — 300 m kretala su se druga dva kamiona. U pet kamiona nalazile su se namirnice, a u šestom vojnička odjeća i obuća. U svakom kamionu, pored materijala, vozilo se i po 10 — 15 domobrana slunjske domobranske čete, pod komandom satnika Peričića. Ova četa služila je za obezbjeđenje transportne kolone. Cim su prva četiri kamiona upala u zasjedu, na njih je otvorena plotunska vatra sa obje strane puta. Od prvih plotuna pogodeni su vozači, pa su vozila stala. Iz njih su iskočili domobrani sa ciljem da zauzmu položaje i pruže otpor. U tome nisu uspjeli, jer su položaji 1. i 2. bataljona bili udaljeni od kamiona svega oko 50 m. Poslije nekoliko minuta od početka napada neprijatelj je izgubio preko 50% svojih vojnika, tako da ostalim domobranima nije ništa drugo preostalo nego da se predaju. Budući da je ova grupa likvidirana, u zasjedu su upala još dva kamiona, koji su doživjeli istu sudbinu.

U ovoj borbi zarobljena su 3 domobranska oficira, 38 vojnika i 1 poštar. Osim toga, zarobljeno je 12 omladinaca, koji su išli u Ogulin radi služenja vojnog roka. Poginuli su 1 oficir i 45 vojnika, a ranjeno je 9 domobrana. Među poginulima bilo je i regruta koji još nisu bili obukli vojničku uniformu. Zaplijenjeno je: 5 puškomitraljeza, 21 puška, 1 automat, 3 pištolja, 5.500 puščanih metaka, 100 pari novih i 50 pari polovnih vojničkih uniformi, 200 pari cipela, 200 pari veša, jedan automobil sa namirnicama koje su predate vojnim bolnicama na Kordunu i 4 miliona kuna. Zapaljeno je 6 kamiona iz kojih je evakuisana hrana i oprema. Ovim plijenom je donekle ublažena nestašica u municiji, odjeći i obući.

Jedinice brigade imale su 2 lakše ranjena borca.

O ovoj zasjedi Župska redarstvena oblast Karlovca obavijestila je Glavno ravnateljstvo za javni red i sigurnost u Zagrebu. U izvještaju,⁶¹ koji je poslat 28. januara, pored ostalog, stoji:

⁶¹ Zbornik, tom 5, knj 23, dok. br. 178, str. 741 i 742.

„Dana 27. siječnja t. g. oko 7.30 časova na cesti kroz Donje Dubrave, 7. km s. z. od Generalskog Stola, po skupini od više stotina samovoza, koja je toga dana u 5 sati krenula iz Karlovca vozeći hranu, odjelo i novac za posadu u Ogulin. Preslicu je osiguravalo oko 40 domobrana (Slunjska sat iz Karlovca) pod zapovjedništvom domobranskog satnika Peričića. Osim toga putovala su preslicom još tri časnika, raznih domobrana, a i građanskih osoba, tako da je bilo kod preslice oko 70 osoba ... Pet samovoza je izgorjelo. U Karlovac je doveženo 21 lješina poginulih domobrana upravljača samovoza ... više njih je izgorjelo na licu mjesta ...

Partizanima je palo u ruke odijelo, hrana, uikoliko nije izgorjela, a u novcu 12 miliona kuna ...”

Za vrijeme borbi u zasjedi istakao se borac Dušan Bakić rodom iz s. Gejkovca. On je vrlo vješto tukao iz tromblonske puške neprijateljske grupice koje su pružale otpor ispod i oko vozila. Mada je bio teže ranjen, nastavio je i dalje da gađa svojim tromblonom. Poslije 8 sati Dušan je podlegao ranama.

Uspjehu 2. brigade u toku januara 1944. doprinijela je i činjenica što je brigada, dok se nalazila na teritoriji sela Gornje i Donje Dubrave, svestrano pomagana od stanovnika tih sela, čiji su sinovi i kćeri još od 1941. u redovima NOV i POJ. Ta pomoć ogledala se u smještaju i ishrani ljudstva brigade, izviđanju neprijatelja i zemljišta, evakuaciji ranjenih i poginulih boraca i u drugim djelatnostima. Mada su Donje i Gornje Dubrave tokom čitavog rata bile opkoljene ustaškim posadama, a nadomak selu bila su i dva jaka neprijateljska garnizona (Ogulin i Karlovac), to ipak nije smetalo narodu ovih sela da tokom čitavog rata budu uz NOP. Ni ubistva nevinog stanovništva, paljenja, pljačke i teror koji je vršio okupator i ustaše nisu mogli slomiti duh i vjeru u pobjedu ovog hrabrog naroda. Da bi situacija za stanovništvo Gor. i Donj. Dubrava bila još komplikovanija i teža, kroz sela prolazi put i željeznička pruga koju je neprijatelj koristio skoro čitavo vrijeme rata. Opasana rijekama Dobrom, Mrežnicom i Bištom, ova sela su ipak bila prava oaza narodnooslobodilačkog pokreta u ovom dijelu Hrvatske.

*Odbrambene borbe brigade oko Kamenice, Košara
i Tobolića*

U toku februara i marta 1944. godine na prostorijski Ogulin — Oštarije — Tounj — Josipdol — Vojnovac — Modruš nalazio se 846. grenadirski puk, bez 1. bataljona, 3. bataljon 847. puka 392. leg. divizije, 33. ustaški bataljon Brace Tomljenovića i 2. četa pt. bataljona. Na ovoj teritoriji nalazile su se i neke domobranske jedinice iz sastava posada u Ogulinu i Oštariji, a i samostalni dijelovi 392. divizije. Sve ove neprijateljske jedinice imale su zadatak da obezbijede komunikaciju Karlovac — Ogulin — Brinje i vrše ofanzivna dejstva u pravcu slobodne teritorije Korduna i sjevernog dijela Like. Posebna meta neprijateljskih dejstava bila je Plaščanska dolina i slobodna teritorija u rejonu s. Kamenica — s. Primišlje — s. Tobolića. Zbog njegove agresivnosti i čestih ispada, Stab 8. divizije bio je prisiljen da za odbranu ove teritorije odvaja jednu do dvije svoje brigade.

Vremenske prilike su se tokom februara 1944. veoma pogoršale. Temperatura se obično kretala ispod —10 do —25°C, a snijeg, koji je toga mjeseca bio visok preko jedan metar, ometao je kako djelatnost neprijatelja, tako i jedinica 8. divizije. S obzirom na ove činjenice, jedinice 2. brigade iskoristile su ovo vrijeme za odmor ljudstva, izvođenje vojnopolitičke nastave i održavanje 1. divizijske partijske konferencije.

U mjesecu februaru u svim jedinicama brigade održani su partijski sastanci. Na njima su analizirana stanja u jedinici i kritikovane neke slabosti. To je doprinijelo podizanju borbenog morala i dalo podstrek za lakše savladavanje teškoća koje su se te zime pojavljivale. Naročito se to odnosilo na problem izdržljivosti u borbi sa jačim neprijateljskim snagama po snijegu i na vrlo niskim temperaturama. Pored toga, na partijskim sastancima je izvršen izbor delegata za 1. partijsku divizijsku konferenciju KPJ, kojom je rukovodio sekretar divizijskog komiteta Rade Zrinjanin, zamjenik političkog komesara 2. brigade. Na konferenciji je prisustvovalo 250 delegata, od kojih 70 iz 2. brigade.

U toku februara 1944. izvršene su i neke personalne promjene u 2. brigadi. Naredbom Štaba 4. korpusa,⁶² od 27. februara 1944. godine, za komandanta 2. brigade postavljen je Nikola Vidović, dotadanji načelnik Štaba 8. divizije. Komandant brigade Joco Tarabić postavljen je za načelnika Štaba 8. divizije.

Za političkog komesara brigade postavljen je Stevo Tomić, a dotadanji politički komesar Dušan Hrستیć stavljen je na raspolaganje Štabu 4. korpusa.

Za operativnog oficira brigade postavljen je Avguštin Adamik, a dotadanji operativni oficir brigade Stanko Gabrić postavljen je za operativnog oficira Grupe kordunaških partizanskih odreda.

Istom naredbom Simo Mikašinović, dotadanji zamjenik komandanta 2. brigade, postavljen je za operativnog oficira 8. divizije.

Kako je odjednom izvršena smjena rukovodilaca sa svih ključnih položaja u štabu brigade, Štab divizije je upozorio staro rukovodstvo brigade da se novopostavljeni članovi štaba brigade moraju što prije upoznati sa stanjem u brigadi i njenim glavnim problemima. Nekoliko dana poslije prijema dužnosti održan je sastanak novog štaba brigade sa štabovima bataljona i komandama samostalnih četa.⁶³ Na sastanku je raspravljano o otklanjanju nedostataka i o zadacima i mjerama, koje treba poduzeti radi popune četa nedostajućim kadrom, izrade plana nastave za naredni mjesec, poboljšanja organizacije ishrane i podizanja lične higijene u jedinicama. Bilo je riječi i o nekim akcijama brigade. Poslije toga sastanka održani su partijski sastanci KPJ i sastanci SKOJ-a u jedinicama, na kojima je diskutovano o sličnim pitanjima i problemima, a i o načinu realizovanja dobijenih zadataka.

Noću 3/4. marta 8. divizija, bez 3. brigade, prebacila se sa Korduna na lijevu obalu Kupe. U toku noći 4/5. marta izvršila je napad na neprijateljsku posadu u ž. st. i u selu Zdenčini koje se nalazi na komunikaciji Karlovac — Zagreb. Kako napad nije uspio, a neprijateljske jače snage otpočele su sa ofanzivnim dejstvom protiv 3. brigade

⁶² Zbornik, t. 5, knj. 24, dok. br. 100, str. 468.

⁶³ Odnosi se na Getu za vezu, Inženjersku četu i Prateću četu brigade.

i dva bataljona Plaščanskog partizanskog odreda, koji su se nalazili u širem rejonu Plaškog, 8. divizija se morala hitno vratiti na teritoriju Korduna.

U vremenu od 4. do 8. marta 846. grenadirski puk, bez 3. bataljona, pod komandom komandanta puka potpukovnika Sirmbranda, te 33. ustaški bataljon i dijelovi 1. rezervnog njemačkog puka su poslije teških i upornih borbi ovladali Plaškim i bližom okolinom. Posjedanjem Plaškog, neprijatelj je realizovao svoje planove kojima je bio cilj da se 3. brigada i Plaščanski partizanski odred izbace iz naseljenih mjesta u Plaščanskoj dolini i po najvećem snijegu i zimi nabace na planinske dijelove Kapele, te tako stvore povoljni uslovi za daljnja osvajanja u pravcu Plitvičkih jezera i Slunja. Vrijeme od 8. do 12. marta neprijatelj je koristio za odmor i popunu jedinica ljudstvom 1 tehnikom, i njihovu pripremu radi nastavljanja druge faze borbenih dejstava prema slobodnoj teritoriji Korduna. U tom vremenu vratila se i 8. divizija sa teritorije Pokuplja, pa je raspored jedinica divizije 12. marta bio sljedeći: 1. brigada na teritoriji s. Primišlje — s. Tobolić; 3. brigada u rejonu Plaškog; a jedinice 2. brigade još su bile na maršu od Slunja prema Tounjskom Tržiću i s. Kamenici.

Noću 12/13. marta jedinice 2. brigade postavile su zasjedu između Oštarija i Tounja. Drugi bataljon posjeo je položaje na brdu Grič (k. 381), 4. bataljon jugozapadno od 2 bataljona, a 3. bataljon na Brezovici, s tim što je jedna njegova četa zauzela položaje na brdu Vidrinac (k. 471). Jedinice 1. bataljona bile su u brigadnoj rezervi u s. Kamenici. Zadatak jedinica u zasjedi bio je da iznenadnom vatrom unište neprijateljsku živu silu koja bi se u toku dana kretala putem Karlovac — Oštarije, ili obrnuto.

Oko 8 sati, 13. marta, naišao je od Oštarija jedan kamion. Misleći da je vozilo puno vojnika, štab 4. bataljona naredio je da se otvori vatra. Od prvih metaka poginula su tri neprijateljska vojnika, a dva su uspjela pobjeći. Kamion je zapaljen. Još se bataljoni nisu ni povukli iz zasjede, kad se, oko 9 sati, pojavio neprijatelj sa tri kolone ispred položaja brigade sa namjerom da je napadne. Od pravca s. Tounja nastupala je četa legionara, od pravca s. Košara takođe ojačana četa legionara i ustaša, a od željez-

ničke pruge i puta (prema položaju 2. i 4. bataljona) ojačana četa sa dva oklopna automobila i dva srednja tenka. U rejon Košara stigao je i oklopni vlak koji je minobacačkom i artiljerijskom vatrom pružio efikasnu pomoć svojoj pješadiji i oklopnim vozilima. Nastala je kratka, ali vrlo oštra borba, u kojoj je neprijatelj u prvom trenutku pretrpio osjetne gubitke. To ga nije omelo u namjeri da ovlada položajima 2. bataljona na Griču. Kako je zasjeda bila otkrivena, a vatra artiljerije, minobacača i mitraljeza iz oklopnog vlaka i oklopnih vozila bila snažna, štab brigade je izdao naređenje bataljonima da se povuku dalje od komunikacije i izbjegnu nepotrebne ljudske žrtve.⁶⁴

Na pravcu Plaškog neprijatelj je i dalje vršio koncentraciju svojih snaga, pa je Stab divizije noću, 13/14. marta, zadržao brigade uglavnom na istim položajima. Jedinice 2. brigade, koje su se nalazile na desnom krilu rasporeda divizije, te noći zauzele su slijedeće položaje: 2. bataljon u zaseoku Rebrovići (na sjeverozapadnom dijelu sela Kamenice), sa zadatkom da zatvori put koji vodi od Tounja kroz Kamenicu prema Primišlju, Poloju i Slunju; 1. bataljon na Griču, s tim što je 1. četa bila raspoređena na lijevom krilu bataljona i držala jedno uzvišenje koje je dominiralo nad položajima ostalih četa bataljona. Zadatak ove čete bio je da obezbijedi bok i pozadinu bataljona, a u slučaju potrebe i odstupnicu; 4. bataljon u s. Kamenica (Kraljev vrh), s tim što je 3. četa posjela položaje Vidrinac (k. 471), sa zadatkom da sa 1. četom 1. bataljona obezbijedi pozadinu 1. i 4. bataljona; 3. bataljon na liniji Jasenje (k. 513) — k. 444 — Srednja gora (k. 516), sa zadatkom da zatvori pravac koji od Oštarija i Josipdola izvodi u Oštarijske dolove i u s. Tobolić.

Brigada je imala zadatak da spriječi prodor neprijatelja od Oštarija i Tounja prema Tounjskom Tržiću i Toboliću i obezbijedi desni bok i pozadinu 8. divizije.

U 8,30 sati, 14. marta, uočen je pokret neprijateljskih kolona u pravcu položaja 1. bataljona. Od Tounja nastupala je ojačana četa, a od Košara dvije čete legionara. Čete koje su nastupale od Košara, blagovremeno su napale 1. četa

⁶⁴ Zbornik, tom 5, knj. 25, dok. br. 59, str. 281—291 i dok 81, strana 383—394.

1. bataljona i od 3. čete 4. bataljona sa Vidrovca. Poslije kratke borbe, neprijatelj je pod snažnim pritiskom s fronta i sa krila bio prisiljen da se povuče prema s. Skradniku i Tonju. U 9,30 sati neprijatelj je ponovio napad na položaje 1. bataljona. Ovog puta je bio znatno nadmoćniji i tehnički opremljeniji. Prema procjeni štaba bataljona, u napadu na Grič sudjelovalo je preko 700 pješaka, među kojima i jedna četa skijaša. Skijaške jedinice uglavnom su vršile napade na krila i bokove, težeći da opkole bataljon i dovedu ga u tešku situaciju. Oko 10 sati neprijatelj je izbio na svega 50 —• 80 metara od položaja 1. bataljona. Čete bataljona otvaraju jaku vatru u želji da ga zaustave, dezorganiziraju i prisile na povlačenje. Mada je neprijatelj već imao preko 20 ljudi izbačenih iz stroja, energično nastavlja napad. Došlo je do vrlo žestoke borbe prsa u prsa, u kojoj obje strane trpe gubitke. Vodovi 1. čete, koji su tog momenta bili ugroženi s krila i iz pozadine, bez odobrenja štaba bataljona odstupaju na brdo Brezovicu (k. 545). Povlačenje 1. čete omogućilo je neprijatelju da izbije u pozadinu 1. bataljona. U toj situaciji komandant 1. bataljona Mile Lovrić, sa dijelom čete i prvim ranjenicima, napadom pokušava da odbaci legionare i ustaše iz svoje pozadine i obezbijedi odstupnicu bataljonu. Ostale jedinice bataljona trebalo je da prime glavni teret borbi s fronta. Tek kada se odbaci neprijatelj iz pozadine, mogle su se povući prema Toboliću.

Vodovi 2. čete, ojačani dijelovima Mitraljeske čete bataljona vrše juriš na neprijatelja ispred fronta bataljona, zbunjuju ga i prisiljavaju njegovo lijevo krilo na povlačenje. U tom trenutku iza leđa 2. čete zapraštale su ručne bombe i automatska oružja. To je bio znak da je cijeli bataljon, bez 1. čete, opkoljen i da je odstupnica bataljona presječena. Ponovno je došlo do borbe prsa u prsa. Nastalo je klanje. Više se nije pucalo, već se bolo noževima, tuklo kundacima, rezervnim cijevima mitraljeza, pa i pešnicama. Evo kako je te teške trenutke vidio i doživio komesar 2. čete 1. bataljona Mićo Uzelac⁶⁵.

„Ovakvu dramatičnu borbu koju smo vodili po visokom snijegu i pošumljenom zemljištu nisam bio još doživio u mojoj karijeri u toku rata. U borbi prsa u prsa bio sam i ja ranjen, a pošto

•⁵ Sada pukovnik Narodne milicije u penziji.

su se i ranjenici morali boriti i probijati iz obruča, ja sam se stavio na čelo najbliže grupe boraca moje čete, koja je u to vrijeme brojila oko 30 ljudi. Samo njih sam vidio i čuo, a o ostatku bataljona nisam znao ništa. Nisam ni mogao znati, jer su eksplozije ručnih bombi, zapomaganje ranjenika, glasne komande starješina jedne i druge strane, stvarale pravi pakao na Griču.

Na desetak metara ispred mene vidio sam, gdje dvojica legionara noževima na pušci bodu bolničarku moje čete Ankicu Vujakliju, za vrijeme dok je ona previjala jednog ranjenog borca. Ove legionare napada užarenom mitraljeskom cijevi politički delegat voda Slavko Vorkapić. Od njegovih udaraca i metaka iz mog automata, oba neprijateljska vojnika su poginula pored mrtve bolničarke. Vodnik Milan Pjevač upada među tri legionara, napada ih s leđa, oni se nisu snašli i sva trojica pogibaju. Jedan borac, po porijeklu Poljak, bilo mu je ime Ludvig, iako ranjen sačekuje iza jednog drveta neprijateljskog vojnika, hvata ga za nogu i udarom kundaka po glavi ubija ga, ali i sam je poginuo. Puškomitraljezac Stevo Korkut i Pašmuga Nikola, borac, okrenuti leđima jedan drugom, iz stojećeg stava tuku neprijateljske grupe oko sebe, izvukli su se iz borbe, ali obojica su bili ranjeni.

Zahvaljujući podvizima ovih i drugih boraca i starješina bataljona, ja sam skoro nakon jednosatne borbe izveo svoju grupu iz obruča. Na sličan način borili su se i ostali vodovi pa su se i oni probili kroz neprijateljski obruč."

Poslije 11 sati, 14. marta, prestale su borbe na Griču. Neprijatelj se time nije zadovoljio, već je nastojao da se probije kroz šumu Brezovicu. Kako je bio odbijen, čitav dan je ostao na zauzetim položajima, a samo s vremena na vrijeme tukao je naše položaje artiljerijskom i minobacačkom vatrom.

Noću 14/15. marta, 1. bataljon je, po naređenju Štaba divizije, povučen u s. Donje Primišlje radi odmora ljudstva i sređivanja četa, jer je pretrpio osjetne gubitke. Ostali bataljoni posjeli su slijedeće položaje: 2. bataljon u s. Kamenici sa zadatkom da zatvori put Oštarije — Kamenica — Primišje; 4. bataljon je povučen na desnu obalu Mrežnice i smješten u zaseoke Božići i Rončevići kod Glumačke glavice, spreman za intervenciju prema Kamenici, Oštarskim dolovima i Toboliću; 3. bataljon u rejonu s. Sekulića, zapadno od Tobolića, sa zadatkom da zatvori šumske puteve koji su od Josipdola i s. Vojnovca izvodili kroz šumu Hum i Srednju goru u rejon Tounjskog Tržiča i Tobolića. Stab brigade sa prištapskim jedinicama su u selu Cekinovići na lijevoj obali Mrežnice.

Petnaestog marta ujutro neprijatelj je sa tri napadne kolone krenuo prema položajima 8. divizije. Prva neprijateljska kolona, jačine oko 500 pješaka, ojačanih sa dva tenka i jednim oklopnim automobilom, nastupala je komunikacijom — Košare — Kamenica i dalje prema s. Tobolić. Srednja kolona, jačine oko dvije čete vojnika, nastupala je pravcem Plaški — brdo Klasnica (k. 455), a desna kolona, oko 300 pješaka, ojačana jednim oklopnim automobilom i potpomognuta artiljerijskom vatrom iz rejonu Plaškog, nastupala je putem Plaški — šuma Kneja — Tobolić. Cim je primio izvještaj o pokretima neprijatelja, štab 2. brigade je uputio Prateću četu brigade u rejon s. Tobolića i potčinio je 3. bataljonu. Štab 3. bataljona dobio je zadatak da, posjedanjem položaja jugozapadno od Tobolića — k. 471 — k. 381, zatvori put Plaški — Tobolić i obezbijedi pozadinu divizije sa ovog pravca. Pod pritiskom neprijateljske desne i srednje kolone, jedinice 1. i 3. brigade, koje su zatvarale pravce Plaški — Kneja — Tobolić i Plaški — Klasnica — Plaša (k. 484), bile su prisiljene da se povlače dublje na slobodnu teritoriju. Oko 13 sati neprijateljska desna kolona pojavila se na koti 340 (oko 1 km južno od Tobolića) i izbila na 300 metara od prednjih položaja 3. bataljona 2. brigade. Kada je neprijatelj pokušao da sa kote 340 produži pokret prema Toboliću, 3. bataljon ga je iznenadio jakom i snažnom vatrom. Zbunjeni legionari su počeli brzo da se povlače prema Kneji, ali su ih tu sačekale jedinice 3. bataljona i dijelovi 4. bataljona 1. brigade. Poslije kratke borbe, neprijatelj se, pretrpjevši velike gubitke u ljudstvu i tehnici, bjekstvom povukao u Plaški. Pri odstupanju bio je napadnut bočnom vatrom sa Brkuše od dijelova 3. brigade.

U borbi na Kneji, gdje su učestvovali dijelovi svih brigada divizije, posebno se istakao 3. omladinski bataljon 1. brigade. Neprijatelj je pretrpio gubitke od 240 mrtvih i ranjenih i 20 zarobljenih, među kojima je bio i jedan viši njemački oficir. Zaplijenjena su 2 minobacača, 5 puškomitraljeza, 70 pušaka, 8 automata, 10 pištolja, komora jednog bataljona i dosta drugog materijala i tehnike.

Neprijateljska lijeva kolona uspjela je do 14 sati da izbije u s. Tounjski Tržić. Poslije povlačenja 2. bataljona, bila je napadnuta od njega i jedne čete 4. bataljona i pri-

siljena da se povlači sve do Kamenice. Tu je neprijatelj zanoćio.

Poslije poraza na Kneji i neuspjeha u prodoru prema Primišlju, neprijatelj je odustao od daljnjih operacija prema slobodnoj teritoriji Korduna, pa su se 23. marta njegove snage povukle iz Plaškog i okoline. Nakon povlačenja neprijatelj je još više utvrdio položaje na liniji s. Tounj — s. Skradnik — s. Vojnovac — s. Modruš radi osiguranja komunikacije koja veže Hrvatsko primorje sa bazama za snabdijevanje u Ogulinu i Karlovcu.

U borbama od 13. do 15. marta neprijatelj je imao 133 mrtva i 180 ranjenih vojnika.⁶⁶ Zaplijenjeno je 6 pušaka i 1 tromblonska puška sa 15 tromblonskih mina. Zapaljen je 1 kamion.

U istom periodu gubici 2. brigade iznosili su 19 mrtvih, 70 ranjenih i 3 nestala. Izgubljena su: 2 mitraljeza, 6 puškomitraljeza, 1 minobacač 45 mm, 12 pušaka i 700 metaka za puške.

Od starješina poginuli su Mile Radošević, v. d. zamjenika komesara bataljona i potporučnici Milan Mlađan i Marko Carević. Ranjeni su: Milan Zdjelar, komandir Mitraljeske čete; Đuro Zec, komesar Mitraljeske čete, Mićo Uzelac, komesar 2. čete; Pavao Vorkapić, v. d. komandira čete; (svi iz 1. bataljona); Dragan Vojnović, komesar 2. čete i Milan Miljević zamjenik komesara 1. čete (iz 3. bataljona).

U ovim borbama su se iz 1. čete 1. bataljona istakli: Stevo Smoljanović, vojnik, i Dušan Đaković, puškomitraljezac; iz 2. čete 1. bataljona Mićo Uzelac, politički komesar, Božo Vojnović, puškomitraljezac, Đuro Mišćević, Branko Zavoda, Pero Brković i Ilija Orlović, borci; iz 3. čete 1. bataljona Nikola Pošmuga, borac, Milan Rončević, komandir voda, Miloš Krlić, mlađi vodnik, Venco Šegulja, komandir odeljenja; Đuro Arlov, komandir voda, Đuro Obradović, politički delegat i Pado Rožeti, borac italijanskog porijekla; Mitraljeske čete 1. bataljona; Đuro Zec, komesar čete, Branko Grgić, zamjenik komesara čete, Pero Roknić, Dušan Bakić, Adam Stipić, Pavao Radičanin, Ivan Barišić i Anđeo Jakša, borci; iz 3. bataljona

^m Zbornik, tom 5, knj. 25, dok. br. 81, str. 382 — 394. Ista knj. dok. br. 59, str. 281.

Dragan Vujnović, komesar 3. čete, i Ljuban Gvozdić, komandir 1. čete, Milan Mlađan i Mirko Carević, potporučnici; Stevo Bućan i Stevo Popović, stariji vodnici, i Hugo Domićini, puškomitraljezac, italijanskog porijekla.

U vrijeme odmora u rejonu Primišlja, štab 1. bataljona je u prisustvu komandanta brigade Nikole Vidovića i politkomesara brigade Steve Tomića održao konferenciju na kojoj je izvršena analiza borbi 1. bataljona na Griču, u toku 13. i 14. marta. Zaključeno je da uzroci neuspjeha leže u slijedećem:

- što se 1. četa sa položaja povukla bez odobrenja i što o tome nije obavijestila ostale jedinice;

- što jedinice 4. bataljona, iako nisu bile napadnute, nisu pružile efikasnu pomoć 1. bataljonu kada je on upao u tešku situaciju;

- što članovi štaba bataljona nisu bili na okupu, već u četama, pa nije bilo jedinstvenog rukovođenja u toku borbe.

Likvidacija legionarske čete kod Keić mosta

Rano ujutro 29. marta legionari i ustaše krenuli su od Karlovca i Duge Rese u pravcu s. Kestenka i Perjasice, i to u dvije kolone: jedna, jačine oko 300 neprijateljskih vojnika, iz rejona Duge Rese i Generalskog Stola u pravcu Svojiča i Perjasice; druga, iz Karlovca pravcem s. Barić — s. Siča — s. Kestenak. Kolone su se kretale sporo i obazrivo. Oko podne, istog dana, štab 2. brigade dobio je naređenje od Štaba divizije da kompletnu brigadu prebaci sa linije Tounjski Tržić — Tobolić u rejon Perjasice, sa zadatkom da na pogodnoj liniji sačeka neprijatelja i prisili ga na povratak u polazne baze.

Cijelu noć 29/30. marta jedinice brigade provele su na maršu. U zoru bataljoni su izbili u Perjasicu, gdje su dobili informaciju da je neprijatelj zanoćio u rejonu Kestenka i Mateškog Sela. Na osnovu informacije o pravcima kretanja neprijatelja, štab brigade je odlučio da sa tri bataljona i minobacačkim vodovima prateće čete posjedne položaje na liniji: D. Perjasica — s. Mavrović — s. Srednja Perjasica. Jedan bataljon zadržan je u brigadnoj rezervi.

U 8 sati, 30. marta, neprijateljske kolone nastavile su pokret prema položajima 2. brigade. U 8,30 sati došlo je do snažne borbe na cijeloj liniji fronta brigade. Naime, brigada je odmah prešla u protivnapad težeći da preuzme inicijativu u svoje ruke. Poslije dvočasovne borbe ustaše i legionari bili su prisiljeni da se povuku prema Bariloviću, Generalskom Stolu i Dugoj Resi.

Prilikom povlačenja preko Keić mosta,⁶⁷ neprijatelj je izdvojio jednu legionarsku četvu i ostavio je u Keić Selo sa zadatkom da kao posada obezbeđuje prelaz preko mosta na putu Perjasica — Generalski Stol. Ujedno trebalo je da posluži kao isturena predstraža za osiguranje željezničke pruge i komunikacije Karlovac — Ogulin i odskočna daska za akcije prema slobodnoj teritoriji Korduna. Četa je bila iz 392. legionarske divizije. Imala je oko 70 legionara naoružanih sa 2 mitraljeza, 4 puškomitraljeza, 1 minobacačem od 50 mm i puškama. Posada je odmah izgradila zemljane bunkere i rovove na desnoj obali Mrežnice, a prve kuće pored mosta uredila za odbranu i stanovanje.

Za likvidaciju ove posade štab brigade je odredio 3. bataljon, ojačan 1 minobacačem 81 mm. Jedinice 2. bataljona bile su na osiguranju prema Generalskom Stolu, a 1. bataljona prema Dugoj Resi. Za neposredno izvršenje zadatka štab 3. bataljona je odredio 1. i 2. četvu, a 3. četvu je zadržao u rezervi. Minobacačko odjeljenje kretalo se iza 2. čete na odstojanju od oko 200 m, spremno za dejstvo ukoliko se ukaže potreba.

Noću 1/2. aprila 1944. godine 3. bataljon krenuo je u napad. Vodovi 2. čete napadali su na s. Keić desno od puta Perjasica — Keić Selo, a vodovi 1. čete u zahvatu puta i lijevo od njega. Obje čete uspjele su neprimjetno stići do neprijateljskih rovova. U 4 sata ujutro, 2. aprila, borci obje čete jednovremeno i iznenadno upadaju u neprijateljsko utvrđenje. Bombaške grupe su omogućile zauzimanje prvih rovova i prodir u dubinu legionarske odbrane. Tom prilikom se istakao komandir 2. čete Milutin Manojlović, koji ulijeće u jednu kuću i bombama je osvaja. Nakon jednosatne borbe posada je bila razbijena i natjerana

⁶⁷ Keić most nalazi se kod Keić Sela na rijeci Mrežnici, 6 km istočno od Generalskog Stola.

u bijeg. Oni koji nisu uspjeli pobjeći na lijevu obalu Mrežnice, sklonili su se u obližnje kuće i odatle pružali otpor. Međutim, dugo nisu mogli da se održe, jer su ih ubrzo likvidirale bombaške grupe.

U borbama kod Keić mosta legionari su imali 20 mrtvih i 10 ranjenih. Zaplijenjen je 1 mitraljez, 1 puško-mitraljez, 1 poluautomatska puška, 6 pušaka, 1.800 puščinih metaka i 8 pari vojničkih odijela.⁶⁸ U isto vrijeme uništen je 1 mitraljez, 1 radio-stanica i 10 pušaka.

U borbama 30. marta i 2. aprila jedinice brigade imale su 4 mrtva i 15 ranjenih, među kojima su bili Miloš Dejanović, ob. oficir 3. bataljona, i Ljuban Mraović, zamjenik komesara čete.

Ličnom hrabrošću i umješnim komandovanjem istakli su se Milutin Manojlović, komandir 2. čete 3. bataljona, i Mile Popović, komandir voda 1. čete. Hrabrošću i smjelošću u jurišima istakli su se komandiri odjeljenja Dragan Rebić i Mile Rašljević, te puškomitraljesci Nikola Pekač i Milutin Milovanović.

Oslobođenje Vukmanića

Poslije poraza u rejonu Perjasice i likvidacijom posade u s. Keić, neprijatelj se povukao na liniju Duga Resa — Generalski Stol — Ogulin, odakle se u svojoj aktivnosti ograničava samo na izviđačku djelatnost. U vezi sa ovom situacijom, 8. divizija se, bez 1. brigade (koja je ostala na teritoriji s. Doljani i s. Dabar u Lici), 3. aprila, prebacuje na prostoriju s. Tušilović, s. Vukmanska Bukovica i s. Utinja. Dolazak divizije na ovu teritoriju bio je povezan sa pripremama za napad na ustaško-domobransku posadu u s. Vukmaniću kod Karlovca.

U Vukmaniću, 10 km jugoistočno od Karlovca, 4. aprila 1944. godine, nalazile su se 3. četa 1. bataljona 2. posadnog zdruga, jedan ojačan ustaški vod 10. ustaškog bataljona i dvadesetak žandarmerije. Ukupna jačina neprijatelja iznosila je oko 200 naoružanih vojnika, smještenih oko crkve, u školi, žandarmerijskoj kasarni i po rovovima

⁶⁸ Zbornik, tom 5, knj. 26, dok. br. 20, str. 100 — 102.

i bunkerima oko mjesta. Osim toga, kod željezničkog mosta na rijeci Kupi, u blizini s. Rečice, nalazila se posada jačine jedne ustaške čete. U s. Kamenskom, 4 km istočno od Karlovca, nalazila se takođe jedna četa ustaša. Na Škrtić brdu i na koti 157 bile su oko dvije čete ustaša i domobrana, a u garnizonu Karlovac nekoliko hiljada njemačkih, ustaških i domobranskih vojnika.

Prema borbenoj zapovijesti⁸⁹ Štaba 8. divizije, od 4. aprila, 2. brigada, ojačana Pratećom četom 3. brigade i 2 pt. topa iz artiljerijskog divizion divizije, dobila je zadatak da napadne i likvidira neprijatelja u Vukmaniću. Jedinice 3. brigade imale su zadatak da miniraju put Karlovac — s. Popović Brdo — Vukmanić i sa ove komunikacije osiguraju 2. brigadu od iznenadnih neprijateljskih napada od Karlovca. Dva bataljona KPO, ojačana sa dva minobacača 81 mm iz Prateće čete 2. brigade, zatvaraju put Karlovac — s. Tušilovački Cerovac i spriječavaju eventualni prodor neprijatelja od Karlovca prema Vukmaniću. U isto vrijeme bataljoni su imali zadatak da napadnu i likvidiraju neprijateljsku posadu na Škrtić brdu. Brdski divizion, sa tri brdska topa, trebalo je da posjedne položaje između k. 174 i k. 219 jugoistočno od Vukmanića i odatle otvori vatru po neprijatelju koji se nalazi u školi, žandarmerijskoj kasarni i oko groblja.

Vezu između štaba divizije i štaba 2. brigade uspostavlja Četa za vezu divizije, a između štaba 2. brigade i bataljona KPO, kao i potčinjenih jedinica 2. brigade, Četa za vezu brigade. Divizijsko previjalište trebalo je da bude u s. Ivanovići kod kuće Baće Ivanovića.

Početak napada predviđen je za 5. april 1944. u 22 sata poslije artiljerijske pripreme, koju će izvesti brdska baterija pridodata 2. brigadi.

Kada je primio zapovijest Štaba divizije, štab 2. brigade izdao je bataljonima svoje naređenje za napad: 4. bataljon napadao je na Vukmanić od pravca šume Debele kose, 3. bataljon sa južne strane Vukmanića, a 2. bataljon u zahvatu komunikacije s. Tušilovački Cerovac — Vukmanić. Jedinice 1. bataljona bile su na obezbjeđenju prema s. Tušilovačkom Cerovcu i Karlovcu. Stab brigade nalazio

⁸⁹ Zbornik, tam 5, knj. 26, dok. br. 17, str. 90 — 93.

se u rejonu raskrsnice šumskih puteva, 2 km južno od crkve u Vukmaniću.

Prije 22 sata, 5. aprila, sve jedinice divizije zauzele su određene položaje. Tačno u 22 sata, kada je divizion trebalo da otpočne sa artiljerijskom pripremom, ustaše su u Vukmaniću odsvirale večerje. Na osnovu toga štab brigade zaključuje da neprijatelj još nije primijetio prisustvo brigade u rejonu Vukmanići i da je tajnost bila potpuno zastupljena. Stab brigade zbog toga odlučuje da izostavi planiranu artiljerijsku pripremu, a štabovima bataljona telefonom naređuje da u najvećoj tišini krenu u napad i u potpunosti iznenade neprijatelja. Kada su jedinice prišle na oko 30 m od neprijateljskih rovova, ustaše i domobrani ih primjećuju i otvaraju slabu vatru. Već u početku pokazalo se da neprijatelj nije spreman i da tu situaciju treba iskoristiti i što prije upasti u njegova utvrđenja. Bataljoni otvaraju snažnu vatru iz pješadijskog naoružanja, a nekoliko minuta kasnije i iz pratećeg oruđa. Brdska baterija djeluje po težištu neprijateljske odbrane koje se nalazilo oko crkve. Sinhronizovana pješadijska i artiljerijska vatra zbunila je neprijatelja, pa je za trenutak prestao svaki otpor. Taj momenat koristi komandant 3. bataljona Dušan Tepšić i sa bataljonom na juriš zauzima dio mjesta zapadno od crkve, čime razdvaja neprijateljsku odbranu na dva dijela, oko crkve i oko kote 180. Uspjeh 3. bataljona koriste 2. i 4. bataljon. U prvom naletu, na položaje oko crkve, jedinice 4. bataljona uspijevaju da likvidiraju veći dio posade, dok je manji dio pokušao bjekstvom da se spase. Međutim, bili su uništeni ili zarobljeni od dijelova 2. bataljona. Cete 2. bataljona i dijelovi 1. bataljona, koji su napali na neprijateljske položaje oko k. 180, takođe su bez velikih teškoća zauzeli neprijateljske rovove i bunkere, pri čemu ih je vrlo dobro pomagala Prateća četa 3. brigade. Mada su jedinice 1. i 2. bataljona brzo likvidirale neprijatelja na zapadnoj strani Vukmanića, jedan dio ustaša i domobrana se, zahvaljujući mrkloj noći i blizini šume Babine gore, uspio izvući iz mjesta i pobjeći prema Tušilovačkom Cerovcu. Gonjenje neprijatelja dijelovima 3. brigade, koji su bili na osiguranju u rejonu s. Knež Gorice, i dijelovima 1. bataljona 2. brigade, koji je iz rezerve ubačen u borbu, nastavljeno je od

Tušilovačkog Cerovca, gdje je sa njim izgubljen kontakt. Borbe su prestale u 1 sat poslije ponoći 6. aprila.

U borbi su se posebno istakli hrabrošću i umješnošću u komandovanju Milutin Manojlović, komandir 2. čete 3. bataljona, i Mile Popović, komandir 1. voda. Oni su svoje jedinice smjelo povelili na juriš i ličnim primjerom pokazali kako treba tući neprijatelja. Njihovom zaslugom neprijateljska odbrana bila je podijeljena na dva dijela. To im je bio drugi podvig za svega tri dana. Na sličan način su se istakli 2. aprila pri likvidaciji neprijateljske posade kod Keić mosta. Zbog toga su bili javno pohvaljeni.

U Vukmaniću je zarobljeno 24 ustaše i domobrana, 70 je poginulo, a 33 ranjeno. Zaplijenjen je 1 minobacač 81 mm, 5 puškomitraljeza, 1 automat, 70 pušaka, 10.000 metaka 7,9 mm, 60 pari odijela i drugog materijala.⁷⁰

Jedinice brigade imale su 2 mrtva i 7 ranjenih.

U dnevnom izvještaju Zapovjedništva glavnog stožera domobranstva od 8. aprila stoji:⁷¹

„Noću 5/6. IV jaka stupina partizana napala je ustaško-domobransku posadu u Vukmaniću (10 km j. i. od Karlovca). Nakon dvosatne borbe s premoćnim neprijateljem posada je savladana. Vlastiti gubici: 19 poginulih, 6 ranjenih i oko 50 nestalih. Izgubljeno oružje: 1 bacač, 5 strojopušaka i 17 pušaka. Prema iskazu seljaka partizanski gubici su veliki.“

Oslobođenjem Vukmanića nestalo je neprijateljske posade koja je bila uvučena u slobodnu teritoriju Korduna i uglavnom služila kao predstraža karlovačkom garnizonu, ili odskočna daska za neprijateljske ofanzivne akcije u pravcu Vojnića i Slunja.

Napad 2. brigade na Cazin

Poslije oslobođenja Vukmanića, jedinice divizije dobile su odmor. Međutim, on nije iskorišćen, jer je Stab divizije dobio naređenje od Štaba 4. korpusa da se sve jedinice divizije, u toku 7. aprila, prebace u rejon Vel. Kladuše.

⁷⁰ Podatke o gubicima neprijatelja dao je Nikola Vidović, komandant 2. brigade. Jedan manji dio plijena pao je u ruke jedinica 3. brigade.

⁷¹ Zbornik, tom 5, knj. 26, dok. br. 158, str. 816—817.

duše i s. Pećigrada, gdje ih je čekalo naređenje za napad na Cazin. Napad na Cazin planiran je na osnovu naređenja Glavnog štaba NOV i POH i depeše Vrhovnog štaba NOV i POJ od 6. aprila, u kojoj se zahtijevalo da se glavnina 4. korpusa angažuje na sektoru Bosanski Novi, Bihać i Sisak, sa težištem na komunikacijama u Unskoj dolini.⁷² Nakon oslobođenja Cazina trebalo je napasti i osloboditi Ostrožac na Uni i mjesto Otoku, takođe na Uni, i porušiti prugu i put Bihać — Bosanska Krupa.

U to vrijeme Cazin je branio 8. ustaški slunjski bataljon (jačine oko 450 vojnika), dijelovi jednog bataljona 373. legionarske divizije „Tigar” (jačine preko 450 ljudi), 10 žandarma i malo muslimanske milicije. Posada je bila naoružana sa: 6 topova, 3 laka tenka, dosta minobacača i automatskim naoružanjem. Kuće u gradu bile su uređene za odbranu. Na periferiji i na nekim raskrsnicama izgrađeni su bunker, a ispred prvih kuća iskopani rovovi, skloništa i saobraćajnice. Fortifikacijski objekti bili su vrlo dobro usaglašeni sa planom vatre i planom odbrane Cazina.

Na osnovu borbene zapovijesti⁷³ Štaba 8. divizije, jedinice 2. brigade zauzele su slijedeći raspored za napad: 2. bataljon, ojačan pt. topom, napadao je na Cazin sa jugozapadne strane, od pravca s. Sepići — s. Puškari; 4. bataljon, ojačan pt. vodom Prateće čete brigade, napadao je pravcem puta Vel. Kladuša — Cazin. 1. bataljon, ojačan vodom minobacača Prateće čete, sa polaznih položaja u s. Seferagići, napadao je sa zapadne strane, u pravcu crkve u centru grada; 3. bataljon određen je u brigadnu rezervu u s. Slatini. Stab brigade, takođe, se nalazio u s. Slatini.

Vezu između štaba brigade i Štaba 8. divizije postavila je Ceta za vezu divizije, a telefonsku vezu sa štabovima bataljona uspostavila je Ceta za vezu brigade. Brigada je sa štabovima bataljona organizovala i kurirsku vezu.

U napadu na Cazin učestvovala je i 1. brigada Unske operativne grupe⁷⁴ od pravca s. Koprivna, Japića brda i

⁷² Zbornik, tom 5, knj. 26, dok. br. 28, str. 137.

⁷³ Zbornik, tom 5, knj. 26, dok. br. 29, str. 141—145.

⁷⁴ Unska operativna grupa formirana je u februaru 1944. od jedinica Cazinskog partizanskog odreda i muslimanske milicije Humske Miljkovića.

s. Gnjlavac. Treća brigada 8. divizije i 2. brigada UOG vršile su osiguranje od Bihaća i Ostrošca.

Početak napada bio je predviđen za 9. april u 22 sata.

Napad je otpočeo u predviđeno vrijeme uz artiljerijsku pripremu koju su izveli Haubički divizion korpusa i Brdski divizion 8. divizije.⁷⁵ Za vrijeme artiljerijske pripreme neprijatelj je ljudstvom i tehnikom pojačavao spoljnu odbranu grada. Jedinice 2. brigade, ponesene snažnom artiljerijskom vatrom, koja je 20 minuta prekrivala neprijateljske položaje i utvrđenja u Cazinu, krenule su u napad. U prvom naletu čete 2. bataljona, i pored žestokog neprijateljskog otpora, savlađuju neprijatelja u prvim borbenim linijama. Poslije toga, štab 2. bataljona ubacuje u borbu i bataljonsku rezervu. Zauziman je rov po rov, bunker po bunker, kuća po kuća. Nakon dvosatne borbe, bataljon je prodro u grad sve do džamije. Tu je dočekan i zadržan vrlo jakim vatrom. Kako ostale jedinice 2. brigade i Unske operativne grupe do tog vremena nisu postigle značajnije uspjehe, neprijatelj je svu svoju pažnju koncentrisao na 2. bataljon, koji se oko ponoći duboko uklinio u neprijateljsko utvrđenje. Prijetila mu je opasnost da bude uništen. Oko 1 sat poslije ponoći, 10. aprila, počeo je polako da se izvlači iz grada u pravcu Puškara i Šepića. U zoru se vratio na polazne položaje.

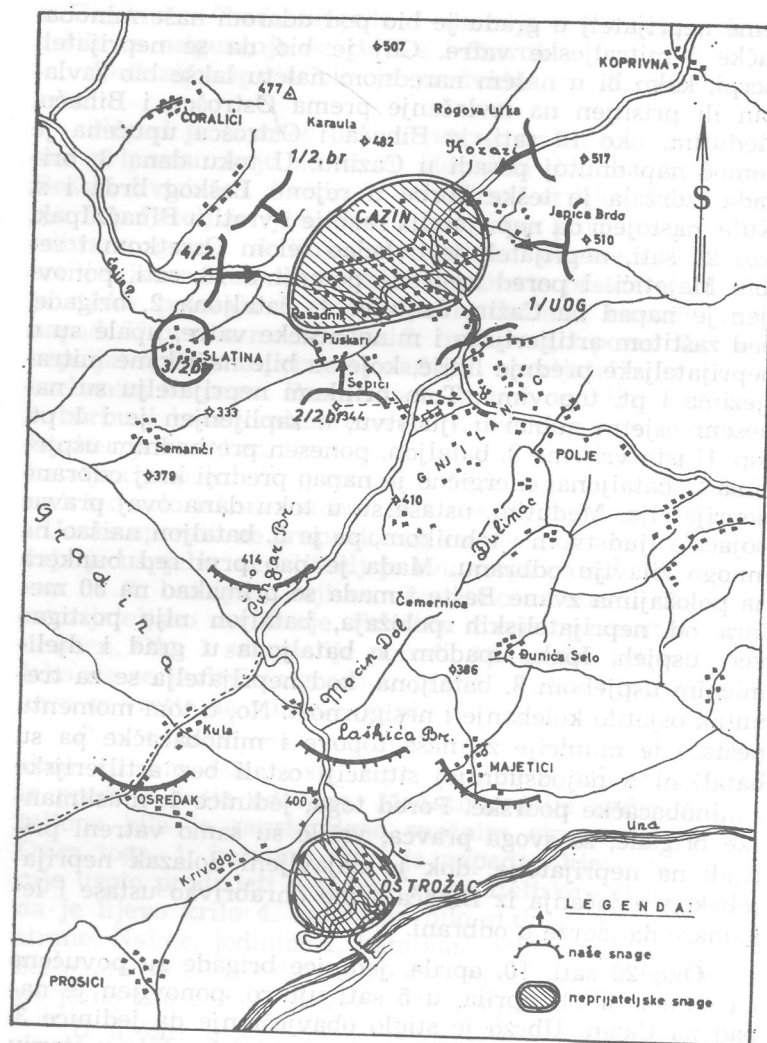
Čete 4. bataljona, potpomognute sopstvenom mitraljeskom vatrom, takođe su, u prvom naletu, odbacile ustaše iz prednje linije odbrane. Međutim, dalje nadiranje bataljona bilo je zaustavljeno snažnim otporom iz grada. Osim toga, 1. bataljon, koji je napadao lijevo od njega, nije uspio prodrijeti u sistem neprijateljske odbrane, tako da je lijevo krilo 4. bataljona bilo stalno ugroženo sa te strane. Naime, jedinice 1. bataljona neprijatelj je dočekao žestokom vatrom kako sa fronta, tako i sa lijevog boka, pa je on zadržan na polaznim položajima.

U 5 sati ujutro 2. bataljon je izvučen u brigadnu rezervu, a 3. bataljon je posjeo njegove polazne položaje za napad. U toku cijelog dana, 10. aprila, bataljoni jedne i druge brigade ostali su na polaznim položajima. Za to vri-

⁷⁵ Zbornik, tom 5, knj. 26, dok. br. 80, str. 398—404.

jeme neprijatelj u gradu je bio pod udarom naše minobacačke i mitraljeske vatre. Cilj je bio da se neprijatelj iscrpi, kako bi u našem narednom naletu lakše bio savladan ili prisiljen na izvlačenje prema Ostrošcu i Bihaću. Međutim, oko 10 sati, iz Bihaća i Ostrošca upućena je pomoć napadnutoj posadi u Cazinu. U toku dana 3. brigada izdržala je teške borbe u rejonu Laškog brda i s. Kule, nastojeći da neprijatelja razbije i vrati u Bihać. Ipak, oko 20 sati, neprijatelj je ovladao selom Osretkom i selom Majetići. I pored upućene pomoći u 18. sati, ponovljen je napad na Cazin. Jedinice 1. bataljona 2. brigade, pod zaštitom artiljerijske i minobacačke vatre, upale su u neprijateljske prednje linije, koje su bile načičkane mitraljezima i pt. topovima. Tom prilikom neprijatelju su naneseni osjetni gubici u ljudstvu, a zaplijenjen je i 1 pt. top. U isto vrijeme 3. bataljon, ponesen prethodnim uspjesima 2. bataljona, energično je napao prednji kraj odbrane neprijatelja. Međutim, ustaše su u toku dana ovaj pravac pojačale ljudstvom i tehnikom, pa je 3. bataljon naišao na mnogo žilaviju odbranu. Mada je pao prvi red bunkera na položajima zvane Bašte i mada se primakao na 30 metara od neprijateljskih položaja, bataljon nije postigao veći uspjeh. Ipak, upadom 1. bataljona u grad i djelimičnim uspjehom 3. bataljona, kod neprijatelja se za trenutak osjetilo kolebanje i nesigurnost. No, u tom momentu nestalo je municije za naše topove i minobacačke pa su bataljoni u najodsuđnijoj situaciji ostali bez artiljerijske i minobacačke podrške. Pored toga, jedinice 1. muslimanske brigade, sa svoga pravca, vršile su samo vatreni pritisak na neprijatelja, dok je najavljeni dolazak neprijateljskog pojačanja iz Bihaća samo ohrabrivao ustaše i legionare da izdrže u odbrani.

Oko 20 sati, 10. aprila, jedinice brigade su povučene na odmor, a 11. aprila, u 5 sati ujutro, ponovljen je napad na Cazin. Ubrzo je stiglo obavještenje da jedinice 3. brigade, na osiguranju prema Ostrošcu, nisu bile u stanju da zadrže jače njemačko-ustaške snage upućene iz Bihaća prema Cazinu. U vezi sa nastalom situacijom Štab 4. korpusa naređuje jedinicama povlačenje i prekid daljih borbi za oslobođenje Cazina.

Raspored jedinica 8. divizije i Unske operativne grupe prilikom napada na Cazin 9. aprila 1944.

U borbama za Cazin jedinice 2. brigade zaplijenile su 1 pt. top 50 mm sa 9 granata, 1 mitraljez, 1 puškomitraljez, 22 puške sa 4.300 metaka, 1 tromblonsku pušku sa 30 mina, 40 ručnih bombi, 1 radio-stanicu, 1 poljski telefon i 20 pari vojničkih odijela. Neprijateljski gubici iznosili su oko 100 mrtvih, preko 100 ranjenih i 4 zarobljena vojnika.

Jedinice brigade imale su 18 mrtvih i 70 ranjenih. Među poginulim bili su potporučnik Pavao Mišćević, komandir čete, Milić Bjelivuk i Milan Džakula, komandiri vodova, i Mićo Cimeša komandir odjeljenja. Među ranjenim nalazili su se: potporučnik Mile Kvočka, zamjenik komesara čete, Slakvo Vorkapić, oficir pri štabu bataljona, poručnik Miloš Đurić, komandir čete, Nikola Savić, zamjenik komesara čete, Simo Kušić i Branko Zatezalo, komandiri četa i Pero Bućan, zamjenik komandanta bataljona.

U operativnom izvještaju Štaba 4. korpusa, koji je 25. aprila dostavljen GŠH, pored ostalog, stoji:⁷⁶

„U ovim borbama osobito su se vrlo dobro držale obadvije brigade VIII. divizije svojom borbenošću i prodornosti za vrijeme napada...”

Istakli su se rukovodioci 2. bataljona 2. brigade 8. divizije svojim umjesnim rukovođenjem za vrijeme borbe.”

Slično priznanje borcima i starješinama 2. i 3. brigade, te 2. bataljona 2. brigade i Pratećoj četi 3. brigade odao je Štab 8. divizije. Posebno se istakao Milić Bjelivuk, komandir voda 2. čete 1. bataljona 2. brigade. Pod kišom neprijateljske tanadi, on je isjekao žicu u bodljikavoj ogradi i napravio prolaz svojoj četi i bataljonu. Pao je pokošen neprijateljskim rafalima.

Borbe brigade na Kordunu u vrijeme Drvarske operacije

U drugoj polovini aprila i prvoj polovini maja 2. brigada se nalazila na teritoriji jugozapadnog dijela Korduna. U to vrijeme ostale jedinice divizije nalazile su se u Lici i vodile teške odbrambene borbe. U stvari, jedinice

⁷⁶ Zbornik, tom 5, knj. 26, dok. br. 119, str. 572—579.

2. brigade osiguravale su slobodnu teritoriju Korduna od pravca Karlovca, Duge Rese i Ogulina. Njeni bataljoni bili su raspoređeni na široj teritoriji, orijentisani na izvođenje manjih akcija u pozadini neprijatelja, diverzantskih napada i napada iz zasjeda. U tom periodu značajniju akciju izvela je 3. brigada, ojačana sa dva bataljona 2. brigade. Ove jedinice su 15. maja razbile 3. i 4. četu „B” bataljona 1. rezervnog njemačkog puka kod Primišja.⁷⁷ U toj borbi zarobljeno je 25 legionara, 79 je poginulo, 10 utopljeno u Mrežnici i 50 ranjeno. Zaplijenjena su 3 puškomitraljeza, 5 automata, 47 pušaka, 4 pištolja, 10.000 metaka za puške i puškomitraljeze, 17 konja sa samarima, 4 ručna dvogleda, 10 ručnih busola i drugog materijala. Poslije ove akcije, 8. divizija zauzela je slijedeći raspored: 1. brigada u rejonu Slunja; 2. brigada odmarala se u okolini Veljuna; 3. brigada na prostoriji Tounjski — Tržić — Primišlje.

Rano ujutro 22. maja njemačke i ustaško-domobranske snage počinju sa operacijom pod nazivom „Boesslspring.”⁷⁸ Zadatak ovih neprijateljskih jedinica bio je da jedinice 4. korpusa NOV i POH vežu za odbranu slobodne teritorije Korduna, Banije i Cazinske Krajine, da im nanesu osjetne gubitke i rukovodstvo NOP-a obmanu o pravim namjerama Vrhovne komande, čiji je glavni cilj bio da vazдушnim desantom na Drvar unište Vrhovni štab NOV i POJ.

Kako je rano ujutro, 24. maja, jedna neprijateljska kolona od s. Žirovca na Baniji upala u s. Katinovac,⁷⁹ Stab divizije hitno je uputio 2. brigadu iz Veljuna prema Topuskom. U toku noći 25/26. maja 1. bataljon, kao prethodnica brigade, izbija u rejon Katinovca i cijeli dan 26. maja vodi borbu sa ovom neprijateljskom jedinicom. U sumrak je neprijatelj bio prisiljen da napusti Katinovac i da se povuče u Topusko. Istog dana je 2. sibirsko-kozački puk iz Petrinje, preko Topuskog, ušao u Vrginmost i tu zanoćio. Puk je imao dva divizionna konjice sa ukupno 1.050 konjanika i dva eskadrona biciklista, čije je brojno stanje izno-

⁷⁷ Zbornik, tom 5, knj. 27, dok. br. 129, str. 523—527.

⁷⁸ Skok konjića (u šahu). O početku i rasporedu ove operacije vidi Zbornik, tom 5, knj. 27, dok. br. 123; „Oslobodilački rat naroda Jugoslavije,” knj. 2, str. 96.

⁷⁹ Zbornik, tom 5, knj. 28, dok. br. 37, str. 144—148.

silo 350 vojnika. U sastavu puka nalazilo se još 8 motocikla, 3 putnička automobila, 4 sanitetska automobila, i trupna komora od 120 konjskih kola. Puk je bio naoružan sa 4 brdska topa, 15 minobacača 81 mm i oko 60 mitraljeza i puškomitraljeza. U isto vrijeme, kada je ovaj puk krenuo iz Petrinje, jedna druga njemačka kolona krenula je iz Karlovca, sa zadatkom da se spoji sa konjičkim pukom u rejonu Vojnića. Budući da namjere neprijatelja još nisu bile jasne Stab divizije je odlučio da se neprijateljske kolone napadaju iz zasjede i sa bokova, da im se nanose gubici i sprečava prodor na širu teritoriju Korduna.

Prema ovoj zapovijesti, 4. bataljon, koji se nalazio u s. Podgorje (južno od Vrginmosta), ojačan bacačem 81 mm i pt. topom, dobio je zadatak da napadne neprijateljsko začelje u momentu kada njegova zaštitnica bude napuštala Vrginmost; 3. bataljon, iz rejona s. Crevarska Strana, imao je zadatak da se privuče što bliže komunikaciji Vrginmost — s. Slavsko Polje i da iznenadnom plotunskom vatrom nanese neprijatelju što veće ljudske i materijalne gubitke; 1. i 2. bataljon, sa ostatkom Prateće čete brigade, dobili su zadatak da, posjedanjem položaja zapadno od Topuskog, spreče eventualne neprijateljske prodore u pravcu Vel. Kladuše i sela Perne.

Rano ujutro 27. maja neprijatelj je krenuo iz Vrginmosta u pravcu Vojnića. Cim je primijećeno da je glavnina napustila Vrginmost, 4. bataljon, pod zaštitom mitraljeske, minobacačke i artiljerijske vatre, krenuo je u napad na neprijateljsku zaštitnicu u Vrginmostu. Cete bataljona uspjele su da se prikriveno prebace do periferije mjesta. Iznenadnom brzom paljbom obasule su zaštitnicu koja je upravo počela da izlazi iz Vrginmosta. Napad bataljona iznenadio je Čerkeze i raspršio skoro čitav jedan njihov konjički eskadron. Međutim, jedinice 4. bataljona, umjesto da još jače navale, uzimaju mali predah, što je neprijatelj iskoristio za sređivanje svojih jedinica i bolju organizaciju odstupnog marša. Cete 3. bataljona privukle su se prikrivenim putem blizu komunikacije koja vodi kroz Crevarsku Stranu i Slavsko Polje, a potom su iznenadnom vatrom napale neprijateljsku glavninu na maršu. I ovog puta neprijatelj je bio iznenađen. Umje-

sto da produži dalje sa energičnim napadom, bataljon u najpovoljnijim uslovima dozvoljava neprijatelju da se sredi i da ga odbaci od komunikacije.

Ujutro 28. maja 2. sibirski kozački puk, ojačan nekim ustaškim jedinicama, krenuo je iz Vojnića natrag u Petrinju. Oko 15 sati neprijatelj je ulazio u Crevarsku Stranu, a u 16 sati istog dana čelo njegove prethodnice ulazilo je u Vrginmost. U tom momentu neprijatelj je bio napadnut sa svih strana od jedinica brigade koje su se nalazile oko Vrginmosta. Napad je izazvao paniku u kozačkim i ustaškim redovima. Veći dio neprijateljske konjice pokušava da se probije u pravcu s. Pješčanice, dok je ostatak njenih snaga zaposjeo zidine popaljenih kuća u Vrginmostu i pružao žestok otpor iz cjelokupnog naoružanja. Cete 1. bataljona brigade, koje su se nalazile na položajima brdo Zečevac (k. 170) — Bulatsko brdo, sačekale su snažnom vatrom neprijateljsku konjicu koja se probijala prema Pješčanici. Zbog toga, konjica mijenja smjer i ide prema s. Prnjavor, sa ciljem da se probije u s. Čemernicu kod Topuskog. U rejonu s. Prnjavora dijelovi 3. bataljona napadaju ovu konjicu kod k. 154. Položaji na k. 154 prelazili su dva puta iz ruku u ruke. Druga četa 3. bataljona, pod komandom proslavljenog komandira Milutina Manojlovića, lavovski je jurišala na mnogo jače neprijateljske snage. Dva puta su se kozaci, pognute glave i uz znatne gubitke, povlačili sa brda u pravcu Vrginmosta. U trećem pokušaju neprijatelja da se probije prema Čemernici pokošen je komandir Manojlović. Četa je tada pod pritiskom mnogo jačeg neprijatelja odstupila sa komunikacije, a njegova konjica se pod zaštitom ustaških četa i biciklista u sumrak 28. maja probila u Čemernicu. U toku noći 28/29. maja, 2. brigada, koja je bila ojačana automobilskim bataljonom 4. korpusa, čije su se čete bez vozila borile kao pješaci, imala je sljedeći raspored: 2. bataljon zanoćio je na brdu Stubanj (k. 164), čete 4. bataljona posjele su položaje između sela G. i D. Čemernice, a 3. bataljon nalazio se na položajima sjeverno od puta koji vodi kroz Čemernicu. Jedinice 1. bataljona nalazile su se na osiguranju u pravcu Topuskog. U 13 sati 29. maja 2. bataljon, ojačan Pratećom četom brigade, vrši napad na neprijateljske položaje u rejonu škole u Čemernici. U isto vrijeme 3. i 4. bataljon vrše

Dio Prateće čete brigade izlazi na položaje kod s. Čemernice, maj 1944.

pritisak na neprijatelja u Gor. Cemernici. Pod zaštitom artiljerijske i minobacačke vatre, 2. bataljon uspio je prići na blisko odstojanje od neprijatelja. Dolaskom na jurišni položaj, Prateća četa prenijela je vatru na dubinu neprijateljskog rasporeda, a automatska oružja bataljona otvaraju brzu paljbu po neprijateljskim rovovima i zaklonima. Pod zaštitom jedne i druge vatre, bataljon izvodi juriš, ali ga neprijatelj odbija protivjurišem. Bataljon ponavlja juriš, pa je neprijatelj, uz gubitke u ljudstvu i tehnici, vraćen natrag u rejon škole.

U 23 sata 29. maja izveden je novi napad na neprijatelja u Cemernici. Sa sjeverne strane sela napadala je 3. brigada 7. banijske divizije a sa južne strane 2. brigada 8. divizije. Napad je trajao sve do 2 sata ujutro 30. maja. Jedinice 2. brigade upale su u Čemernicu i prodrle sve do škole, gdje se nalazilo težište neprijateljske odbrane. U isto vrijeme dijelovi 3. banijske brigade prodrli su u rejon crkve u selu, ali ni jedna ni druga brigada nisu više ništa mogle postići, jer se neprijatelj grčevito branio iz rovova i iza zidina izgorjelih kuća. Zbog toga su se obje brigade morale povući na polazne položaje.

Tridesetog maja prije podne neprijateljske snage koje su prodirale od Gline, spojile su se sa snagama u Cemernici. Neprijatelj je počeo da se izvlači: jedna kolona odstupala je putem Čemernica — Glina; — druga kolona povlačila se pravcem Čemernica — s. Šatornja — s. Vidoševac — Glina. U toku izvlačenja jedinice 2. brigade vršile su stalni pritisak na zaštitnicu, koju je sačinjavao jedan bataljon konjice, ojačan artiljerijom, i 4 srednja tenka. U tim sukobima neprijatelj je pretrpio ozbiljne gubitke.

U ofanzivnim akcijama na Kordun neprijatelj nije postigao skoro nikakve ozbiljnije uspjehe. Njegovi napadi, zbog otpora jedinica 4. korpusa, bili su uglavnom usmjereni uz glavne komunikacije, na kojima je neprekidno bio napadan sa bokova, krila i pozadine. Jedinice 2. brigade u četvorodnevnom borbama, skoro bez odmora, spavanja, pa i hrane, nisu dozvolile da neprijatelj razvije svoje jedinice i pali i žari po selima na slobodnoj teritoriji.

U ovim borbama po treći put se za kratko vrijeme istakla 2. četa 3. bataljona sa poginulim komandirrom čete Milutinom Manojlovićem. Isto tako istakao se potporučnik

Đuro Mandić, takođe komandir čete, koji je junački poginuo štiteći puškomitraljezom izvlačenje svoje čete iz dosta teške situacije. Nemali podvig napravio je i politički komesar Đuro Zec, koji je sa nekoliko drugova branio odstupnicu svoje čete, sve dok se i posljednji vojnik nije povukao. Vaso Komadina i Vlada Duduković iz 3. bataljona u jurišu na Čemernicu bili su među prvima. Osim njih junački su se borili puškomitraljezac Milan Momčilović, vodnik Dragan Gazibara, komandiri vodova Mile Basara i Milivoje Ribić, komandir odjeljenja Branko Marjanović i komesar čete Ivan Majerić. Hrabro su pale, vršeći svoju dužnost, bolničarke brigade Dragica Vojnović i Ljubica Pjevač.

U četvorodnevnim borbama brigada je imala 9 mrtvih i 65 ranjenih. Među ranjenim bio je Božo Pavlović⁸⁰ i Ivan Majerić, komesar čete.

Neprijateljski gubici iznosili su: 146 mrtvih, 150 ranjenih. Jedinice brigade zarobile su 13 kozaka. Zaplijenjeno je 13 pušaka, 2 automata, 1 pištolj, 5.790 metaka 7,9 mm, 16 konja sa 15 jahaćih sedala, 2 samara, 8 bicikla, 2 konjska kola, 1 poljska telefonska centrala, 2 poljska telefona, 1 desantni čamac, 25 komada ćebadi, 26 šatorskih krila i 15 pari vojničkih uniformi.

Početkom juna brigada je sa teritorije Vrginmosta prebačena na teritoriju Perjasice radi odmora i priprema za napad na Dugu Resu.

⁸⁰ Umro 1969. godine u Beogradu kao penzionisani major JNA.

Glava 3.

BORBE U POKUPLJU, ZUMBERKU, BANIJI I LICI

POKRET U POKUPLJE I NA ŽUMBERAK

Oslobođenje Buševca

U proljeće 1944. godine političko stanje na teritoriji Pokuplja, Žumberka i Karlovca bilo je pogoršano. Naime, vlada NDH donijela je 26. januara 1944. „Zakonsku odredbu“¹ kojom su bili obustavljeni „kazneni progoni protiv odmetnika i vojnih bjegunaca koji se prijave vojnim, upravnim ili sudskim vlastima.“ Jedan dio nesvjesnih boraca iz 34. divizije NOV i POH povjerovao je lažima ustaške vlasti i prebegao na stranu neprijatelja. Zbog toga, a i zbog pogodnih prilika za akciju na terenu Pokuplja i Žumberka, Štab 4. korpusa, prebacuje Glavni štab NOV i POH jedinica 8. divizije sa Korduna na Žumberak i o tome 7. juna obavještava Glavni štab NOV i POH.² Politički komesar 4. korpusa Vječislav Holjevac 4. jula 1944. u svom izvještaju političkom komesaru GŠH, pored ostalog, piše:³

„... Stanje u našoj XXXIV diviziji bilo je dosta slabo jer je politička situacija na tim terenima, tj. Pokuplja Žumberka i Karlovca nakon 26. maja bila vrlo loša. U vezi sa tim naš put je imao glavni zadatak da popravi vojno-političku situaciju.

... Situacija u Pokuplju nije dobra. Veliki broj ljudi za vrijeme Pavelićeve amnestije otišao je k neprijatelju.⁴ Taj broj iznaša oko 1.000 ljudi. Obzirom na tu situaciju, prvi naš vojnički udar u Pokuplju uslijedio je baš na ustaško-domobransko uporište u kojem se nalazio veliki broj tih novo-mobilisanih ljudi...”

Prije polaska sa Korduna jedinice divizije izvršile su napad na ustaško-domobransku posadu u Dugoj Resi i s. Belavići kod Duge Rese. Kako napad nije uspio, jedinice su

¹ Zbornik, tom 5, knj. 29, dok. br. 7, primjedba 3 i 5.

³ Zbornik, tom 5 knj. 28, dok. br. 26, str. 104 i 105.

³ Isto, knj. 29, dok. br. 7, str. 33 i 34.

⁴ Zbornik, tom 5, knj. 29, dok. br. 7, primjedba 4.

se nakon petosatne borbe povukle prema Svojiču, Kestenku i Perjasici radi odmora i priprema za marš. Izvršen je pregled i opravka neispravnog naoružanja i opreme. Preduzete su sve mjere oko dezinfekcije odijela, pranje veša i kupanje ljudstva brigade. Pri štabu brigade održan je sastanak sa Štabovima bataljona i samostalnih komandi četa. Analiziran je neuspjeh napada brigade na Dugu Resu. Bilo je riječi i o uspjesima i neuspjesima jedinica brigade u borbama u protekla dva mjeseca. Komandant brigade skrenuo je pažnju na neke nedostatke naših jedinica u borbi sa jedinicama 2. kozačko-sibirskog puka. Zaključeno je da štabovi bataljona moraju biti samostalni u toku borbe, ali i realniji u donošenju odluka. Od presudnog je značaja samoinicijativa starješina i štabova. Politički komesar brigade upoznao je prisutne o vojnopolitičkoj situaciji u Pokuplju i Zumberku. U vezi s tim zaključeno je da se održe četne konferencije na kojima treba upozoriti borce na njihovo ponašanje i političko djelovanje u krajevima gde će se brigada kretati, koji su nastanjeni hrvatskim življem. Političkim komesarima četa i bataljona dat je zadatak da sve slobodno vrijeme iskoriste za politički rad sa stanovništvom i¹ borcima svojiK jedinica. I sekretari partijskih organizacija dobili su zadatak da prije polaska na marš održe sastanke i pripreme članstvo za politički rad na terenu Pokuplja i Zumberka.

Trinaestog juna divizija je prešla Kupu kod Lasinje i prebacila se u Pokupsko. Tada je Štab divizije odlučio da razoruža ustaško-domobransku posadu u s. Buševcu koje se nalazi na putu Zagreb — Sisak.

Prema podacima naše obavještajne službe, posadu u Buševcu sačinjavali su: 5. četa 1. domobranskog jurišnog bataljona, jačine 250 ljudi; 45 ustaša turopoljskog ustaškog bataljona, koji su stigli u Buševac uoči početka napada, i oko 100 nenaoružanih domobrana. Ovi domobrani su ranije bili u jedinicama 34. divizije NOV, ali su se nakon Pavelićeve amnestije ponovno vratili neprijatelju. Posada je bila naoružana sa 2 mitraljeza, 5 puškomitraljeza i puškama. Komandir posade bio je domobranski poručnik Prebilević.

U blizini s. Buševca nalazile su se slijedeće neprijateljske snage: u Turopolju dvije čete ustaša iz turopoljske ustaške bojne; u Mraclinu 3. eskadron Čerkeza iz 1.

kozačke konjičke divizije; u Vel. Gorici oko 800 Nijemaca, ustaša i domobrana; u Peščenici četa ustaša; i u Lekeniku eskadron kozaka. Prugom Zagreb — Sisak krstarila su dva oklopna vlaka, koji su noću obično bili u ž. st. Turopolje ili u Vel. Gorici.

Prema zapovjesti Štaba divizije⁵, 2. brigada, ojačana jednom baterijom pt. topova i vodom brdskih topova, dobila je zadatak da napadne i likvidira ustaško-domobranksu posadu u Buševcu. Ostale jedinice divizije i njenog ojačanja bile su na osiguranju, i to: 1. brigada od pravca s Peščanica, Lekenik i Turopolje, 3. brigade od pravca Vel. Gorice i Mraclina, a 1. brigada 34. divizije, koja je bila pridodata 8. diviziji određena je u divizijsku rezervu. Četa 2. diverzantskog bataljona dobila je zadatak da poruši željezničku prugu između Klare kod Zagreba i Vel. Gorice, te između Vel. Gorice i Siska. Obezbeđenje Minerske čete vršio je bataljon Turopoljskog partizanskog odreda.

Štab 2. brigade izdao je svoju borbenu zapovijest za napad: 1. bataljon, ojačan pt. vodom Prateće čete brigade, vodom brdskih topova i odjeljenjem jurišnih pionira Inženjerske čete brigade, dobio je zadatak da nanada pravcem Novo Selo — Buševac. Tim pravcem brigada je nanosila glavni udar; 3. bataljon dobio je zadatak da brzim upadom u zapadni dio Buševca omogući 1. bataljonu zauzimanje raskrsnice puteva u Buševcu; 2. bataljon napadao je na Buševac od pravca s. Ogulinac; 4. bataljon, ojačan vodom pt. topova vršio je napad komunikacijom Mraclin — Buševac; Inženjerska četa formirala je mtnersku grupu sa ciljem da pruži pomoć bataljonima ukoliko se u toku borbe za to ukaže potreba; Četa za vezu brigade uspostavlja telefonsku vezu između Štaba brigade, štabova bataljona i Štaba divizije.

Budući da je neprijateljska posada u Turopolju bila udaljena svega oko 1 km od posade u Buševcu, ne računajući blizinu velikih neprijateljskih garnizona u Sisku i Zagrebu, bataljonima 2. brigade naređeno je da njihov napad mora biti brz i energičan, kako bi se neprijatelj savladao prije dolaska eventualno upućene pomoći.

⁵ Zbornik, tom 5, knj. 28, dok. br. 48, str. 208—213.

Napad je počeo 14. juna tačno u ponoć.⁸ U prvom nalletu 1. bataljon je uspio prodrijeti kroz neprijateljske prepreke, pri čemu mu je znatno pomogla inženjerija koja je blagovremeno izradila prolaze kroz prepreke i prva upala u neprijateljske rovove. U rejonu raskrsnice puteva u mjestu neprijatelj je imao dobra zemljana utvrđenja — bunkere, rovove i saobraćajnice. Ovdje je pružio vrlo jak otpor. Osjetivši čvrstu neprijateljsku odbranu, komandant bataljona Mile Lovrić naredio je da se pt. topovi i brdski topovi dovuku u streljački stroj odakle je neposrednim gađanjem četa organizovao uništavanje glavnih neprijateljskih otpornih tačaka. Za to vrijeme, jurišna pionirska grupa, pod zaštitom pješadijske vatre, eksplozivom i ručnim bombama najprije likvidira neprijatelja u zaklonu, a potom u vazduh diže jedan bunker u kome je poginulo nekoliko neprijateljskih vojnika, a uništeno je i njihovo naružanje. Drugi i 3. bataljon takođe zauzimaju pojedine neprijateljske otporne tačke. Jedinice 4. bataljona, pak, nailaze na mnogo žešću neprijateljsku odbranu. To je bilo prirodno, jer se pravac napada bataljona poklopio sa eventualnim pravcem odstupanja neprijateljske posade iz Buševca. Poslije dvosatne borbe neprijatelj je pružao otpor još samo iz dvije zgrade. Da bi bio lakše likvidiran, topovi su privučeni na stotinjak metara od tih zgrada. Zasute su artiljerijskim granatama i mitraljeskom vatrom. Kada je budnost jedinica brigade za trenutak popustila, jedan dio neprijateljske posade probio se iz obruča u pravcu Turropolja. Ostatak neprijateljskih snaga i dalje je pružao žilav otpor. Tada štab brigade donosi odluku da se zgrade miniraju. Rušenje zgrada izvodi Minerski vod pod zaštitom vatre 1. i 3. bataljona. Tom orilikom, pored neprijateljskih vojnika, nepažnjom nekih starješina, pod ruševinama zgrada našlo je smrt i 6 boraca 2. brigade.

Nakon trosatne borbe selo Buševac je oslobođeno. Za ovaj uspjeh u prvom redu treba zahvaliti 1. četi 3. bataljona sa komandirskom Ljubanom Gvozdićem, 2. vodu 3. čete 4. bataljona sa komandirskom vodom Đurom Vojnovićem i 2. vodu 2. čete 2. bataljona sa komandirskom vodom Dušanom Vuksanom. Istakli su se: Ilija Šikman, komandir čete iz 1. bataljona; Mile Popović i Dane Miljković, komandi-

⁸ Zbornik, tom 5, knj. 28, dok. br. 79, str. 384—389.

ri vodova, Mile Bućan, mlađi vodnik, i Dragan Blanuša, komandir odjeljenja, svi iz 3. bataljona; Miloš Relić, vodnik iz 4. bataljona; Mile Basara i Petar Krneta, komandir odjeljenja iz 2. bataljona; minerska grupa sa vodnikom Milovanom Rajakom; Sava Marić, mlađi vodnik; i Mile Ribar, borac iz voda pt. topova.

Neprijatelj je pretrpio gubitke od 117 mrtvih i 130 ranjenih, a 48 domobrana i ustaša je zarobljeno. Zaplijenjeno je relativno malo naoružanja i opreme, jer je većina uništena u razorenim zgradama i bunkerima (17 pušaka, 4.000 puščanih metaka, 4 bicikla, 1 telefon, 33 pari cipela i 18 šinjela).

Gubici brigade iznosili su 13 mrtvih, od kojih je 6 poginulo od eksplozije sopstvene mi'ne prilikom miniranja zgrade, a 2 borca iz 2. bataljona poginula su od neprijateljske avijacije za vrijeme povlačenja brigade iz Buševca, na putu Buševac — s. Kravarsko. Tom prilikom je 8 boraca ranjeno. U Buševcu je ranjeno 52 borca i stariješine.

U toku borbe podbacila je četa za vezu brigade, koja nije na vrijeme uspostavila vezu između štaba brigade i štaba divizije, a ni sa štabovima bataljona, a kada je i uspostavljena, nije dobro funkcionisala.

Dan poslije akcije štab brigade je održao sastanak sa štabovima bataljona, na kome je izvršena analiza napada na Buševac. Komandant brigade Mihailo Vojnović, koji je na ovu dužnost postavljen pred polazak brigade na Žumberak, ukazao je na sporost u donošenju odluka od strane štabova bataljona. Kritikovao je i sanitetsku službu brigade, koja nije bila dovoljno ekspeditivna u zbrinjavanju ranjenika. Svi su se složili da je, u borbi za Buševac bila dobro organizovana saradnja pješadije sa artiljerijskim jedinicama i Inženjerijskom četom brigade. Donijet je zaključak da se u budućim akcijama, kad god je to moguće, koriste pt. oruđa za neposredna gađanja neprijateljskih vatrenih tačaka i objekata i pionirske jurišne grupe pri napadu na naseljena mjesta i jača utvrđenja.

Šestodnevne borbe oko Krašića na Žumberku

Noću 21/22. juna 1944. godine, 8. divizija, u čijem se sastavu privremeno nalazila 1. brigada 34. divizije, stigla je iz rejonu Pisarevine na Žumberak. Prilikom prelaska pruge Karlovac — Zagreb, 3. brigada, sa jednom četom Diverzantskog bataljona, prekinula je prugu na preko 20 mjesta. Svega tri dana kasnije, tj. noću 25/26. juna, ista brigada, sa Karlovačkom brigadom 34. divizije i Žumberačkim partizanskim odredom, izvršila je diverzantsku akciju širih razmjera, takođe na pruzi Karlovac — Zagreb. Tom prilikom pruga je prekinuta na preko 70 mjesta mada ni prva oštećenja još nisu bila potpuno otklonjena. Time je željeznički saobraćaj bio prekinut za 8 dana, što je otežavalo veze i snabdijevanje između glavnog ustaškog centra u Zagrebu i njegovih snaga u rejonu Karlovca, Ogulina i Hrvatskog primorja. U isto vrijeme i put Samobor — Jastrebarsko bio je onesposobljen za saobraćaj motornih vozila.

Dolazak naših snaga na Žumberak i akcije na glavnoj saobraćajnici natjerale su neprijatelja da hitno preduzme operacije širih razmjera. S tim u vezi on oko Žumberka koncentriše 1. rezervni nijemački puk (oko 5.000 vojnika iz 1. kozačke konjičke divizije), 5. 13. i 33. ustaški bataljon i oko 400 domobrana, ojačanih sa 4 tenka, 4 oklopna automobila i 5 aviona bombardera.⁷ Preduzimajući ove operacije, neprijatelj je želio da razbije i odbaci jedinice NOV i POJ sa Žumberka, obezbijedi komunikaciju Zagreb — Karlovac i onemogući bilo kakvo vojnopolitičko djelovanje naših jedinica među hrvatskim stanovništvom na teritoriji Žumberka i Bijeke krajine. S tim u vezi donijeta je odluka da se neprijatelju ne dozvoli organiziranje po Žumberku. Riješeno je da se on sačeka, pretrpi gubitke, konačno razbije i odbaci.

Rano ujutro 27. juna okupatorske i Pavelićeve jedinice krenule su u više kolona. Glavnina je nastupala pravcima s. Draganić — Krašić; Jastrebarsko — s. Petrovina na Žumberku i Samobor — s. Sv. Jana na Žumberku. Slabijim snagama neprijatelj je izvršio ispad iz Ozlja, s. Novaka, s. Desinca i Klinča Sela prema Žumberku.

⁷ Zbornik, tona 5, knj. 29, dok. br. 8, str. 39.

Budući da je koncentracija neprijateljskih jedinica uočena na vrijeme, Štab 8. divizije je, noću 26/27. juna, izdao naređenje svojim brigadama da posjednu ove položaje: 1. brigada sa tri bataljona u prvoj borbenoj liniji zaposjela je položaje s. Vivodina — s. Lović Prekrški — s. Grandić Breg; jedinice 2. brigade nalazile su se, lijevo od nje, s tim što su njeni bataljoni posjeli slijedeće položaje: 1. bataljon u rejonu s. Jezerine, 2. bataljon u rejonu s. Strmac i 3. bataljon u rejonu s. Pribić Crkveni, 4. bataljon ostao je u brigadnoj rezervi. Osnovni zadatak ovih brigada bio je da zatvore komunikacije s. Draganić — Krašić — Metljika i komunikaciju Krašić — s. Sošice — s. Kostanjevica. Jedinice 3. brigade bile su u divizijskoj rezervi.

U 6 sati ujutro 27. juna došlo je do prvih sukoba između neprijatelja i jedinica 2. brigade. Tokom dana glavni teret borbe primila je 2. brigada. Oko 9 sati prije podne neprijatelj je ovladao Krašićem i produžio nastupanje u dva pravca: desnom kolonom seoskim putem Krašić — s. Donji Pribić, a lijevom Krašić — s. Novaković Gorica — Sorževo. U rejonu s. Strmac i D. Pribić razvila se dramatična borba. Prvi bataljon, koji je bio na položajima kod Strmca, pružio je neprijatelju vrlo žilav otpor, iako su, na ovom pravcu, pored pješadije, upotrijebljeni artiljerija i oklopna vozila. Zahvaljujući komandantu bataljona Miletu Lovriću, koji je stalno obilazio čete i vodove na položajima i bodrio borce da izdrže, neprijatelj je uz velike gubitke, tek kasno poslije podne, uspio da zauzme Strmac. Sličan otpor pružili su i ostali bataljoni koji su se nalazili lijevo od 1. bataljona.

Jedinice 1. brigade su, takođe, bile izložene napadima Nijemaca, ustaša i domobrana. Na ovom pravcu neprijatelj je ulagao velike napore, da bi oko 17 sati, 27. juna, uz dosta žrtava, ovladao linijom Paulov breg — k. 323 — s. Strmac — s. Pribić Crkveni — s. Brebrovac — s. Balabani. Ipak, neprijatelj na dostignutim linijama nije bio siguran zbog neprekidnog pritiska brigade, pa je u sumrak napustio položaje Grandić Breg, Paulov breg, k. 323 i s. Jezerine i povukao se u Krašić. Njihove isturene jedinice ostale su sjeverno od Krašića na liniji Strmac — Pribić Crkveni — s. Balabani.

Noću 27/28. juna 1. i 2. brigada izvršile su demonstrativne napade na snage u Krašiću. Treća brigada napala je legionare i ustaše u s. Balabani, ali bez uspjeha.

U zoru, 28. juna, 2. brigada zauzela je položaje na liniji: s. Prekrižje — s. Sorževo — k. 231 kod s. Dol. Desno od nje nalazili su se položaji 1, a lijevo 3. brigade 8. divizije. Pored jedinica 8. divizije na Žumberku se, 28. juna, nalazila 34. divizija, Bjelokrajinski partizanski odred i baterija poljskih topova 7. korpusa NOV i PO Slovenije.

U toku noći, 27/28. juna, neprijatelj je dobio znatna pojačanja u ljudstvu i tehnici. Odmornim i jačim snagama rano ujutro 28. juna neprijatelj je krenuo u napad na cijelom frontu. Napad je prethodno praćen dužom artiljerijskom i minobacačkom pripremom, a kasnije potpomognut avionima-bombarderima i oklopnim vozilima. Napad je bio silovit i sračunat na to da se već u prvom nalletu zauzmu položaji jedinica 8. divizije, ali zahvaljujući čvrstoj odbrani naših jedinica nije uspio. Po upornosti u odbrani naročito se ističe 1. bataljon i 2. četa 3. bataljona sa komandirima čete Vašom Komadinom i zamjenikom komesara čete Ljubanom Mraovićem; 1. vod 1. čete 4. bataljona sa komandirima voda Đurom Vojnovićem. Posebno se istakao 2. mitraljeski vod 3. bataljona, koji je sa pogodnih položaja preciznom vatrom prikovao neprijateljske streljačke strojeve za zemlju i nije puna dva sata dozvolio da se pomaknu ni pedalj naorijed. U jednom momentu je izgledalo da će neprijatelj ipak zauzeti¹ položaje 4. bataljona, ali je komandir 1. voda Vojnović prešao u protivnapad i iznenadnom bočnom vatrom prisilio ga na odstupanje. Zahvaljujući uspješnim intervencijama pojedinih jedinica, 2. brigada je uspjela da puna tri sata zadrži neprijatelja na polaznim položajima. Oko podne, 28. juna, 3. brigada je izgubila svoje položaje, pa ju je Stab divizije prebacio u divizijsku rezervu, dok su ostale brigade nastavile da brane svoje položaje. Do žestokog okršaja došlo je na položajima 2. brigade u rejonu s. Prekrižja i s. Sorževa i na položajima 1. brigade u rejonu s. Grandić Brega i Paulova brega. Poslije podne oko 16 sati kod neprijatelja su se osjetili prvi znaci malaksalosti. Ovu situaciju koriste jedinice 1. i 2. brigade za protivnapade. Protivnapad 2. brigade bio je uglavnom koncentrisan na niemačko-ustaške položaje u rejonu s. Prekrižja i k. 323 kod Prekrižja.

Napad 1. i 2. bataljona 2. brigade bio je toliko snažan da je neprijatelj, mada je bio brojčano jači, morao napustiti svoje položaje i povući se u s. Jezerine i s. Strmac. U sumrak je napustio i Paulov breg, s. Grandić Breg, s. Okrug i s. Balabane i povukao se na liniju Krašić — Jezerine — Pribić Crkveni.

Uporne odbrambene borbe jedinice 8. divizije vodile su se još puna četiri dana. Tek 2. jula, poslije podne, nastalo je zatišje. Neprijatelj nije uspio, kako je planirao, da u šestodnevnom ofanzivnim borbama razbije snage NOV i POJ, odbaci ih sa teritorije Zumberačkog gorja i oslobodi glavnu komunikaciju Zagreb — Karlovac. Od svega toga, jedino mu je uspio da okupira Krašić i da se, uz vrlo velike napore i gubitke, nekoliko puta probije sjevernije i zapadnije od Krašića.

U šestodnevnom borbama jedinice 2. brigade imale su: 15 mrtvih, 56 ranjenih, 4 nestala i 9 ogluvelih boraca od eksplozija artiljerijskih granata i avionskih bombi.⁸ U istom periodu jedinice brigade ubile su 174 i ranile 180 neprijateljskih vojnika.

U ovim borbama, osim pomenutih jedinica i njihovih starješina, istakli su se:⁹ Dušan Dmitrović, puškomitraljezac iz 2. bataljona; Milan Banda i Mile Muljajić, puškomitraljesci iz 3. bataljona; Rade Katić, komandir čete u 4. bataljonu; Dušan Mlađan, Miloš Vergaš, Petar Mlađan, Rade Vergaš i Milan Majstorović, komandiri odjeljenja; i Ljudevit Celjac, puškomitraljezac, iz 4. bataljona.

Borbe brigade u sjeverozapadnom dijelu Žumberka

Kako u šestodnevnoj ofanzivi nisu postigli planirani cilj, okupator i njegove sluge-ustaše i kozaci, počeli su da dovlače nove snage radi preduzimanja ofanzive na Zumberak. Prikupljene su slijedeće snage: 1. donski i 4. kubanski kozački puk; 5, 10, 13. i 30. ustaški bataljon, bataljon gestapovaca i 1. njemački lovački rezervni puk.

⁸ Vidi operativni izvještaj 2. brigade koji se čuva u VII JNA, reg. br. 23 fascikl 12, kutija 831.

⁹ O borbama 2. brigade na Zumberku vidi Zbornik, tom 5, knj. 29, dok. br. 8, str. 39—48.

Ukupne neprijateljske snage iznosile su preko 7.000 dobro naoružanih i izvježbanih vojnika. Od težeg naoružanja neprijatelj je imao 16 topova i 60 do 70 minobacača 81 mm.

U to vrijeme na teritoriji Zumberka nalazile su se 8. i 34. divizija sa po dvije brigade. Treća brigada 8. divizije i 2. brigada 34. divizije bile su određene za sprovođenje ranjenika sa Zumberka na Kordun. Sa teritorije Slovenije na Žumberak su stigli 5. brigada 7. korpusa. Od ranije tu su bili Bjelokrajinski partizanski odred i jedna baterija poljskih topova NOV i PO Slovenije. Koncentracija jedinica NOV i PO Jugoslavije na teritoriji Zumberka vršena je radi izvođenja napada na Ozalj. Stative i s. Lešće kod Duge Rese. Međutim, kako je neprijatelj ponovo otpočeo sa ofanzivom širih razmjera, naše planirane akcije odgođene su za pogodnije vrijeme.

Desetog jula, poslije izlaska sunca, neprijateljska kolona krenula je iz Krašića preko Sorževa prema Kostanjevcu.¹⁰ Druga kolona krenula je takođe iz Krašića, preko Sorževa, prema Lović Prekrškom. Jače neprijateljske snage iz Ozlja prešle su na lijevu obalu rijeke Kupe i izbile u s. Vrhovac, gdje su podijeljene u dvije podjednake grupe: jedna je nastupala u pravcu Vivodine, a druga lijevom obalom Kupe prema s. Radovići. Toga dana, rano ujutro jedinice NOV i POJ zaposjele su polažaje na liniji Petruš vrh (zapadno od s. Vivodine) — s. Lović Prekrški — s. Konjarić Vrh — s. Prekrižje — s. Kostanjevac.

Neprijateljska kolona, koja je nastupala od Vrhovca i D. Lovića, sukobila se sa jedinicama 2. brigade u rejonu s. Vivodine i Petruš vrha. Prije sukoba 2. brigade sa neprijateljskim jedinicama, 1. brigada je već vodila odbrambene borbe oko sela Konjarić Vrh i s. Prekrižja. U naoadu na 2. brigadu neprijatelj je pored pješadije upotrijebio i dvije baterije topova i dvije do četiri čete minobacača. Uz podršku ovako snažne minobacačke i artiljerijske vatre, neprijatelj je računao na to da će brzo probiti položaje 2. brigp.de i nastaviti nanredovanje prema Metljici i Bijeloj kraijini u Sloveniji. Ali. borci 2. brigade to nisu dozvolili, već su prihvatili i vodili jednu od najtežih borbi u toku

¹⁰ O borbama 2. brigade od 10—16. jula vidi Zbornik, tom 5, knj. 29, dok. br. 50, str. 272—279; dok. br. 69, str. 398—403; Operativni izvještaj 2. brigade koji se čuva u arhivi VII JNA, reg. br. 24/12, k. 831.

boravka na Zumberku. Borci i starješine su znali da se ti položaji moraju što duže zadržati i da se ne mogu povući iz rejonu Vovodine. Padom ovih položaja bio bi ugrožen lijevi bok 8. divizije i omogućen prodor u slobodnu teritoriju. Time se mogu tumačiti nadljudski naponi koje su činile pojedine jedinice kako bi se neprijatelj što duže zadržao. Tako je, na primjer, 1. bataljon izdržao tešku trošatnu borbu u kojoj je dva puta došlo do sukoba prsa u prsa. Drugi vod 1. čete 2. bataljona, sa komandirskom vodom Markom Carevićem, koji je branio jedno brdo, više sati odoljevao je napadu ojačane ustaške čete. Carević je, u času kad se neprijatelj dijelom snaga uklinio u položaj voda, poveo vod na juriš, odbacio neprijatelja i dalje održao položaje u svojim rukama. Sličan slučaj bio je i kod 1. čete 3. bataljona. Njen komandir Ljuban Gvozdić, koji se već ranije isticao svojom hrabrošću, mada je bio ranjen, nije napustio četvrtinu sve dok je nije izvukao iz dosta teške situacije. Međutim, kada je ona ponovo napadnuta poveo je četvrtinu na juriš i odbacio neprijatelja. Tada je teže ranen i ubrzo je umro.

Poslije podne 1. brigada je, pod pritiskom jačeg neprijatelja i nakon višesatne borbe, morala napustiti svoje položaje i povući se na slijedeću odbrambenu liniju. Povlačenjem 1. brigade stvoreni su mnogo povoljniji uslovi za izvođenje složenijih neprijateljskih manevara radi zauzimanja Vovodine i Petruš vrha i pokreta u pravcu Metljike i Bijele krajine. U toj situaciji oko 15 sati 10. jula 2. brigada se povukla u rejon s. Slamna Vas — s. Šelesnik, odakle je i dalje sprečavala prodor neprijatelja prema Sloveniji.

Rano ujutro 11. jula nastavljene su borbe. Neprijatelj je cio dan napadao položaje 1. brigade 34. divizije i 1. brigade 8. divizije i uspio da ih potisne samo 1 do 3 km. Jedinice 2. brigade, i pored nekoliko pokušaja neprijatelja da zauzme s. Drašić i Slamnu Vas, nisu ni pedlja odstupile.

U toku 12. jula neprijatelj je svoje napade oet usmjerio komunikacijom Krašić — Kostanjevica — Cerklje. Jedinice 2. brigade i Cankarjeva brigada 15. slovenačke divizije odbile su tri neprijateljska pokušaja proboja prema Metljici. U isto vrijeme dva Duta su nanale neprijatelja u s. Drašiće. Međutim, ovi naodi su bili efikasni. Nestalo je municije za pt. topove i minobacače. Jedinice 2. brigade

bile su slabo popunjene i ostalim vrstama municije, pa brigada nije mogla ostvariti jaču vatru kojom bi ušutkala neprijateljske vatrene izvore i prisilila njegove jedinice na predaju ili povlačenje.

Trinaestog jula 2. brigada je i dalje ostala na svojim položajima. U sumrak je smijenila Gupčeva brigada 15. divizije. Poslije smjene, 2. brigada se prebacila na položaje s. Magovac — s. Badovinci sa zadatkom da u toku iste noći napadne neprijatelja na liniji s. Kordići — s. Visoče sjeverozapadno od brda Oštrec (t. 569). U stvari, po zapovijesti Štaba 8. divizije, 1. brigada 34. divizije i 2. brigada 8. divizije dobile su zadatak da likvidiraju neprijatelja u s. Visoče, a 1. brigada 8. divizije da zauzme s. Kordiče. Time se željelo razbiti desno krilo neprijatelja i stvoriti uslove za njegovo izbacivanje sa Zumberka. Mada je napad počeo sa malim zakašnjenjem, računalo se na potpun uspjeh. Neprijateljske snage bile su previše razvučene i u dotadanjim borbama pretrpjele su osjetne gubitke. Međutim, svi pokušaji brigada da ostvare dobivene zadatke ostali su bez naročitih rezultata. Jedino je 1. brigada 8. divizije, nakon trosatnih teških borbi, u kojima je poginuo komandant brigade Miloš Kljajić, uspjela da oslobodi Kordiče. Ostale dvije brigade naišle su na mnogo jače snage neprijatelja, koje su čak u tri navrata napadima sa leđa i bokova ozbiljno ugrožavale brigade, pa su, poslije tri sata borbe, povučene u pozadinu na kraći odmor.

Borbe na teritoriji Zumberka i Bijeke krajine sve su se više rasplamsavale, a od 14. do 16. jula dostigle su svoj vrhunac. Neprijatelj je svim silama nastojao da okupira teritoriju Zumberka, a naše jedinice odbaci' u planinske predjele Slovenije i Korduna. Ujedno, okupator i domaće sluge imali su zadatak da se nakon osvajanja Zumberka probiju u Bijelu krajinu i tamo uspostave svoju vlast. Oko podne, 16. jula neprijatelj je ipak uspio da se od Vivodine probije prema Metljici. Nakon toga Operativni štab za Žumberak, koji je tih dana bio formiran radi bolje koordinacije jedinica u borbi, donosi odluku da sve brigade i partizanski odredi pređu u protivnapad na neprijateljske jedinice na Žumberku. Međutim, dok je Operativni štab izvršio potrebne pripreme, a jedinice krenule prema polaznim položajima, neprijatelj je odjednom počeo da se povlači iz Metljike i sa ostalih položaja i preko Vivodine

odstupa u pravcu Ozlja i Krašića. Budući da su jedinice izgubile kontakt sa neprijateljem, do daljnjih borbi nije došlo.

U vremenu od 10. do 16. jula jedinice 2. brigade imale su 9 mrtvih i 50 ranjenih. Kasnije je umro Ljuban Gvozdić, komandir čete, koji se isticao hrabrošću i umješnim komandovanjem. Među ranjenim bili su Simo Mišćević, komandant 4. bataljona, i potporučnik Simo Katić, komandir čete 2. bataljona. U istom vremenu brigada je zarobila 1 legionara, ubila 157 legionara, a 180 legionara, ustaša i kozaka je ranjeno. U selima koja je zauzeo, neprijatelj je popalio veći broj kuća, opljačkao hranu i stoku i izvršio razna nasilja, a naročito nad ženama. Ali zbog većih gubitaka, bio je prisiljen da odustane od daljih borbi na Žumberku i Bijeloj krajini.

Jedinice, 4. korpusa i slovenačke brigade i partizanski odred držale su se dobro u svim borbama. Zajedničkom borbom hrvatskih, i slovenačkih brigada i brigada popunjenih srpskim rodoljubima sa Korduna, cementirano je bratstvo i jedinstvo i pojačano međusobno povjerenje. U vječitoj će uspomeni ostati i pokoljenja će pamtiti borbe boraca naših triju naroda koji nisu žalili svoje mlade ži-vote za odbranu hrvatskih domova na Žumberku i slovenačkih u Bijeloj krajini.

U svom mjesečnom izvještaju od 27. jula 1944. godine, koji je dostavljen Štabu 4. korpusa, politički komesar 8. divizije, pored ostalog, piše:¹¹

„Naša divizija za posljednjih mjesec dana kretala se po Žumberku i dijelu Bijele krajine...

Politički uspjesi bili su ogromni. U Pokuplju i Žumberku razbijen je bedem neprijateljske propagande. NOP u ovim pokrajinama proširen je. Čitav put doprinio je za dalje jačanje bratstva i jedinstva naših naroda... Narod u svim krajevima dobro nas je primio. Naročito dobro nas je dočekaao na Žumberku gdje su Kordunaši popularni i u koje imaju najveće povjerenje.

Smotra srpskih, hrvatskih i slovenačkih snaga u Metljici imala je povoljnog učinka i na naše jedinice, a i za narod Bijele krajine. Doček u Crnomelju bio je veličanstven. Priredbe i zborovi naišli su na prijatno iznenađenje kod naših boraca i odlično raspoloženje."

" Zbornik, tom 5, knj. 29, dok. br. 90, str. 511—514.

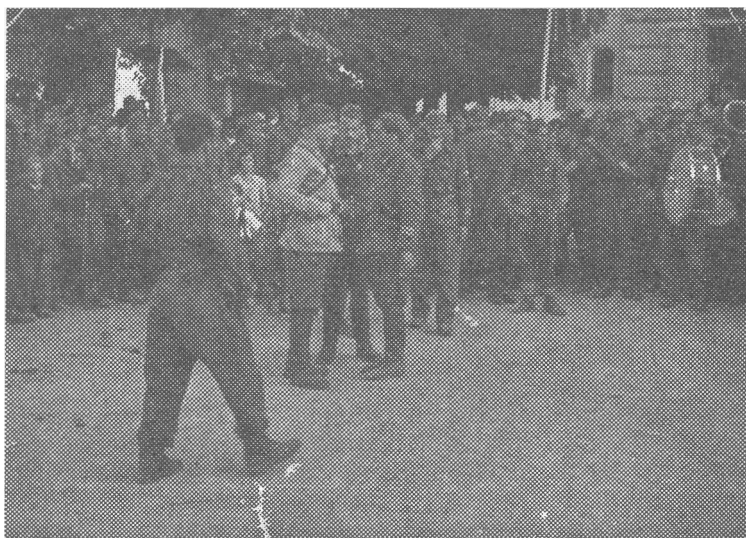
Sve zadatke koje je imala brigada je u potpunosti izvršila. Tome su svakako pridonijele političke pripreme koje su proveli štab brigade i štabovi bataljona prije polaska brigade s Korduna u Pokuplje i Žumberak. Svaki starješina i borac bio je na vrijeme upoznat sa ciljevima i zadacima pohoda 8. divizije u ove krajeve. Za vojnopolitičke uspjehe postignute na Žumberku i Pokuplju treba zahvaliti i osnovnim organizacijama KPJ i SKOJ-a u brigadi, koje su na vrijeme pravilno orijentisale svoje članstvo, kako u toku priprema za odlazak sa Korduna, tako i za cijelo vrijeme boravka brigade u Pokuplju, Žumberku i Bijeloj krajini.

Povratak brigade na Kordun

Uspješnim razbijanjem neprijateljske ofanzive na teritoriji Žumberka i na dijelu Bijele krajine u Sloveniji, 17. jula 8. divizija, bez 3. brigade, prešla je iz Žumberka u rejon Metljike. Sutradan, 18. jula 1944. godine, održana je svečana smotra brigada u Metljici. Na smotri, nazvanoj „Smotra bratstva i jedinstva,” učestvovala su jedna slovenačka brigada, Karlovačka brigada 34. divizije, koja je bila popunjena pretežno borcima i starješinama hrvatske narodnosti, i 2. brigada 8. divizije, čiji su sastav uglavnom sačinjavali rodoljubi srpske narodnosti sa Korduna. Na tribini su se nalazili predstavnici Glavnog štaba NOV i PO Slovenije, 4. korpusa NOV i PO Hrvatske i članovi vojne misije Crvene armije, a i predstavnici narodne vlasti i društveno-političkih organizacija Bijele krajine i Žumberka. Na suprotnoj strani od tribine okupilo se oko 4.000 ljudi, žena i omladine Bijele krajine i Žumberka. U određeno vrijeme počela je parada. Prilikom prolaska brigade pored svečane tribine, iz hiljade grla klicalo se Komunističkoj partiji Jugoslavije, drugu Titu, SKOJ-u, bratstvu i jedinstvu naših naroda i Crvenoj armiji. Borci 2. brigade bili su vrlo ponosni što učešćem na paradi reprezentuju jedinice 8. divizije i narod Korduna.

Poslije parade održan je narodni zbor u šumici kraj Metljike. Na zboru su govorili predstavnici narodne vlasti Slovenije, predstavnici Glavnog štaba NOV i POS i predstavnici 4. korpusa. I ovog puta sve se odvijalo u zna-

ku bratimljenja Slovenaca, Hrvata i Srba. I uopšte, boravak 2. brigade i ostalih jedinica na teritoriji Slovenije bio je u znaku manifestacija solidarnosti i bratimljenja jugoslovenskih naroda. Ovako topao doček priređen je jedinicama 8. divizije jer su one, naročito 1. brigada 8. divizije, još od ranije, svojim borbama na teritoriji Slovenije, stekle veliki ugled i simpatije kod tamošnjih jedinica i među slovenačkim stanovništvom.

Druga brigada neposredno pred svečanu smotru u Črnomelju, 18. jul 1944. (u prvom planu Hristić Dušan, politički komesar 8. divizije u razgovoru sa general-lajtnantom Jakom Avšičem)

Prilikom prolaska kroz Bijelu krajinu naši borci su dočekivani sa velikim oduševljenjem. U to vrijeme cijela Bijela krajina bila je ispisana parolama: „Živjeli pobjednici kod Metljike," „Živjelo bratstvo i jedinstvo jugoslovenskih naroda" itd. Najdirljiviji doček brigada je doživjela pri ulasku u s. Gradac na putu Metljika — Črnomelj. Žene i omladina napravili su špalir kroz koji su prolazile jedinice. Svaki borac primio je komad kruha, glavicu luka i čašu vina. To je bilo najviše što je taj napaćeni narod

Slovenije mogao u to vrijeme pokloniti svojim gostima i braniteljima.

Dolaskom u Črnomelj održan je još jedan miting, na kome su, pored naroda, prisustvovali i jedinice 8. i 34. divizije. I ovaj miting je organizovan u znaku pobjeda naših jedinica, sastavljenih od hrvatskih, slovenačkih i srpskih rodoljuba, nad okupatorskom vojskom na Žumberku i Bijeloj krajini. Narod i predstavnici narodne vlasti i

Dio 2. brigade u prolazu kroz Črnomelj, jul 1944.

vojske Črnomelja nastojali su da na svakom koraku ispolje svoju ljubav i zahvalnost jedinicama brigada za odbranu njihovih domova i sela. Takav odnos i gostoprimstvo, koje su Slovenci ukazali, imali su pozitivan odjek kod svakog borca brigade. Zaokupljeni pažnjom domaćina, oni su bar za trenutak uspjeli zaboraviti svoje poginule drugove, koji su zadnjih dana ostavili svoje kosti po brdima Žumberka i Bijeke krajine. Zaboravljene su patnje, umor i glad. Puni utisaka vraćali su se Kordunaši na svoj Kordun. O svemu onome što su preživjeli i vidjeli dugo su pripovjedali na-

rodu Korduna. Dobro raspoloženi i puni elana, borci i starješine brigade pripremali su se za nove borbe i okršaje.

Kada su se odmorili i dobro nahranili, odlučeno je da 8. divizija, ojačana Karlovačkom brigadom 34. divizije, sprovede preko 100 težih i nepokretnih ranjenika¹² iz žumberačkih bolnica u kordunaške bolnice. Kako je na putu iz Žumberka preko Vinice do Perjasice trebalo preći pet rijeka i važnu komunikaciju Karlovac — Ogulin, gdje je moglo doći do težih borbi, morale su se izvršiti solidne pripreme za marš. S tim u vezi održani su sastanci osnovnih organizacija KPJ, na kojima su komunisti upoznati sa ovim važnim i humanim zadatkom, koji im je povjerio Štab 4. korpusa. Sanitetski organi divizije izvršili su pregled i pripremu ranjenika za transport. Radi toga je, na Žumberku mobilisano oko 50 kola sa konjskom zapregom. Intendant divizije bio je zadužen da obezbijedi ishranu jedinica i ranjenika za vrijeme marša.

Poslije dobijanja divizijske zapovijesti, u toku cijelog dana, 20. jula, jedinice 2. brigade pripremale su se za daleki put. Štab brigade održao je sastanak sa štabovima bataljona i komandama samostalnih četa. Na sastanku su razmotreni zadaci jedinica u pripremi u toku marša, a posebno zaštite ranjenika. Komandant brigade Mihailo Vojnović zahtijevao je od svakog borca i starješine da se do maksimuma založi, kako bi se teško ranjeni drugovi uspješno prebacili na slobodnu teritoriju Korduna, gdje su uslovi za njihovo liječenje i obezbjeđenje bili mnogo bolji. Pod parolom „Učinit ćemo sve za udobniji život naših ranjenih drugova“, jedinice brigade krenule su na izvršenje zadatka.

U marševskoj koloni zauzele su slijedeći raspored: 2. brigada, ojačana Inžinjerijskom četom 1. brigade, od mjesta koncentracije pa zaključno sa komunikacijom Generalski Stol — D. Dubrave, činila je prethodnicu divizije, a od ove komunikacije do Gaćeškog Sela kod Perjasice — zaštitnicu divizije; 1. brigada, Brdski divizion, Inžinjerijska četa, Četa za vezu, trupna komora divizije i trupne komore brigada predstavljale su glavninu marševske kolone; 1. brigada „Franjo Ogulinac — Seljo“ 34. divizije

¹² Zbornik, tom 5, knj. 29, dok. br. 56, str. 331—334.

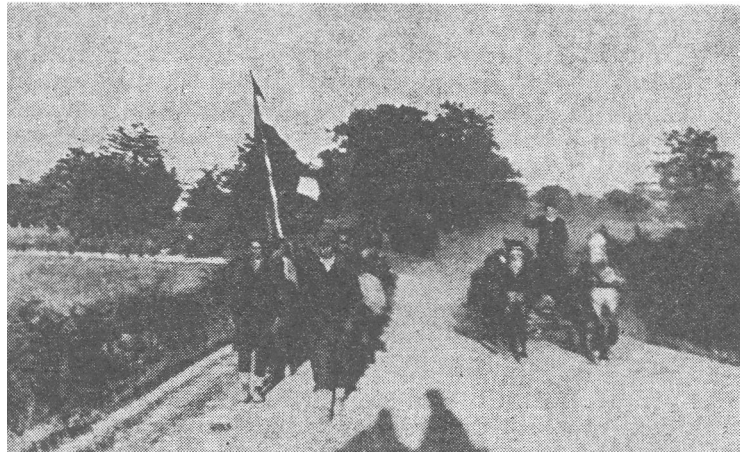
bila je u zaštitnici divizije do Dubrava kod Generalskog Stola.

Druga brigada imala je zadatak da se 20. jula, oko 18 sati, prebaci na desnu obalu Kupe i da sa tri bataljona osigura prelaz jedinica divizije preko reke kod s. Zdihovo Bosiljevsko. Ujedno, trebalo je da ona izvrši osiguranje prostorijske Zdihovo Bosiljevsko — s. Liplje Bosiljevsko — s. Ponikve, gdje je glavnina divizije imala trosatni odmor. Za to vrijeme jedan bataljon 2. brigade sa Inženjerskom četom 1. brigade upućuje se u rejon s. Gojaka radi podizanja privremenog mosta na rijeci Bistri za prebacivanje transporta u rejon s. Gor. Dubrava. Poslije dolaska u s. Gojak, bataljon ostavlja Inženjersku četu da sama podiže most, a on posjeda položaje na brdu Malaglavica (k. 412) i zatvara put koji od Ogulina vodi prema s. Gojak i Trošmariji.

Ostale jedinice brigade kreću iz Zdihova Bosiljevskog čim se glavnina 8. divizije prebaci preko Kupe. Oko 18 sati, 21. jula, trebalo je da brigada sa dva bataljona posjedne položaje, i to: s jednim bataljonom u rejonu s. Slat — k. 200, radi osiguranja ranjenika i jedinica divizije od Generalskog Stola, a sa drugim bataljonom u rejonu zaseoka Perići i Višnjić brda, radi zasjede, odnosno obezbjeđenja jedinica i ranjenika od pravca Oštarija.

Oko 18 sati, 20. jula,¹³ jedinice 2. brigade prebacile su se sa teritorije Bijele krajine u rejon Zdihova Bosiljevskog i razmjestile u širem rejonu ovog sela i s. Liplje Bosiljevsko. Tim rasporedom obezbijedili su mjesto koncentracije ostalih jedinica divizije i **transDortne** kolone ranjenika. Budući da je baš toga dana neprijatelj ušao u Bosiljevo, posebna pažnja brigade posvećena je osiguranju od te neprijateljske posade, koja je svakog trenutka mogla ugroziti ranjeničku kolonu i lijevi bok divizije na maršu. Čim je brigada ušla u Zdihovo Bosiljevsko, 1. bataljon 2. brigade i Inženjerska četa 1. brigade krenuli su u pravcu s. Gojaka i Ogulina. Noću 20/21. jula bataljon je postavio osiguranje na Maloj Glavici (k. 412), sjeverno od Ogulina, a Inženjerska četa otpočela je sa podizanjem mosta na rijeci Bistri kod Gojaka.

¹³ Zbornik, tom 5, knj. 29, dok. br. 89, str. 508—510.

Druga brigada na maršu između Metljike i Radovljice, jul 1944. Na čelu brigade je 2. bataljon sa divizijskom prelaznom zastavom, a ispred bataljona je Miroslav Cvikel, zamjenik političkog komesara tog bataljona

Rano ujutro, 21. jula, prednji dijelovi 1. brigade 8. divizije stigli su u Zdihovo Bosiljevsko, gdje su smijenili jedinice 2. brigade, koje su nastavile marš u pravcu Trošmarije. Istog dana, oko 19 sati, bataljoni 2. brigade stigli su na komunikaciju Karlovac — Ogulin, gdje su organizovali osiguranje, i to: 2. i 3. bataljon postavili su zasjedu u rejonu sela Slat i kote 200; čete 4. bataljona posjele su položaje kod Višnjić brda. Posjedanjem ovih položaja jedinice 2. brigade izvršavale su drugi dio svog zadatka. Cijelu noć, 21/22. jula, borci brigade nisu spavali, već su pratili situaciju na svojim pravcima obezbjeđenja i sa napetošću očekivali dolazak glavnine divizije sa ranjenicima. Svakom borcu i starješini brigade najveću brigu zadavalo je, upravo, prebacivanje ranjenika preko ove opasne komunikacije na Kordun. Oko 2 sata poslije ponoći, 22. jula, stigli su prednji dijelovi glavnine na prugu i put kod Donjih Dubrava. Budući da je komandant divizije Miloš Šumonja primio izvještaj komandanta 2. brigade Mihaila Vojnovića o stanju na ovom terenu, glavnina divizije se sa ranjenicima brzo prebacila preko ko-

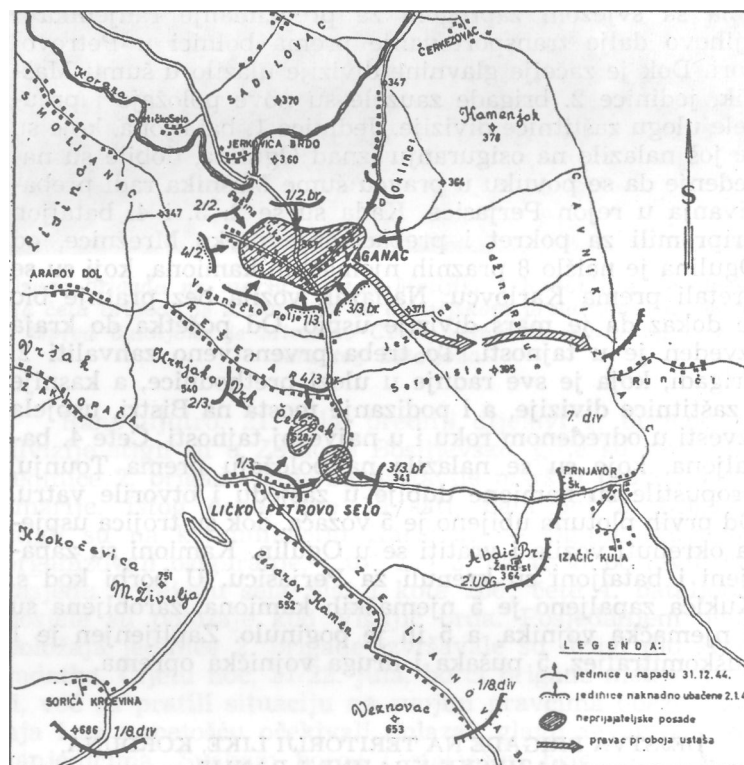
munikacija i uputila prema šumi Mašnik. Ispod šume je čekala skela za prebacivanje ljudstva, kola i naoružanja na desnu obalu Mrežnice. Pokret i prebacivanje vršeni su po planu bez zastoja. Dok se glavnina divizije sa ranjenicima prebacivala preko rijeke, jedinice 3. brigade 8. divizije obezbjeđivale su diviziju od pravca s. Keića i Barilovića. Ujedno, štab brigade obezbijedio je potreban broj kola sa svježom zapregom za preuzimanje ranjenika i njihovo dalje transportovanje prema bolnici u Petrovoj gori. Dok je začelje glavnine divizije ulazilo u šumu Mašnik, jedinice 2. brigade zauzele su nove položaje i preuzele ulogu zaštitnice divizije. Jedinice 1. bataljona, koje su se još nalazile na osiguranju iznad Ogulina, dobile su naređenje da se povuku u pravcu šume Mašnika radi prebacivanja u rejon Perjasice. Kada su se 2, 3. i 4. bataljon pripremili za pokret i prebacivanje preko Mrežnice, od Ogulina je naišlo 8 praznih njemačkih kamiona, koji su se kretali prema Karlovcu. Nailazak vozila bez pratnje bio je dokaz da je marš divizije uspio. Od početka do kraja izveden je u tajnosti. To treba prvenstveno zahvaliti 2. brigadi, koja je sve radnje u ulozi prethodnice, a kasnije 1 zaštitnice divizije, a i podizanje mosta na Bistri, usDjela izvesti u određenom roku i u najvećoj tajnosti. Cete 4. bataljona, koje su se nalazile na položaju prema Tounju, propustile su kamione dublje u zasjedu i otvorile vatru. Od prvih plotuna ubijeno je 5 vozača, dok su trojica uspjela okrenuti vozila i vratiti se u Ogulin. Kamioni su zapaljeni i bataljoni su krenuli za Perjasicu. U borbi kod s. Kukića zapaljeno je 5 njemačkih kamiona, zarobljena su 2 njemačka vojnika, a 5 ih je poginulo. Zaplijenjen je 1 puškomitraljez, 5 pušaka i druga vojnička oprema.

DEJSTVA BRIGADE NA TERITORIJI LIKE, KORDUNA, CAZINSKE KRAJINE I BANIJE

Borbe oko Vaganca i Plitvičkih jezera

Poslije dolaska na Kordun brigada je od 22. do 30. jula bila na odmoru u selima Primišlje i Tobolić. Za to vrijeme posebna pažnja posvećena je uređenju lične opreme boraca i ličnoj higijeni. Sanitetski organi brigade

izvršili su parenje odijela i veša radi uništavanja ušiju. Ljudstvo je okupano, ošišano i obrijano. Brigadna intendantska radionica danonoćno je krpila odijela i cipele. U četama i bataljonima održane su vojničke konferencije. Partijske organizacije KPJ i organizacije SKOJ-a održale su svoje redovne sastanke. Na konferencijama i sastanci-

Raspored jedinica 7. i 8. divizije i UOG prilikom napada na Vaganac i Lič. Petrovo Selo 31. 12. 1944. i 1. i 2. januara 1945. godine

ma analizirani su zadaci jedinica na teritoriji Pokuplja, Zumberka i bijele krajine i način njihovog izvršenja. Zaključci su svuda bili gotovo identični. Brigada je sa vrlo malim nedostacima izvršila sve postavljene zadatke. Njeno

ljudstvo dalo je sve od sebe u odbrani hrvatskih i slovenačkih sela od okupatorskih i ustaških napada. Žrtve pale u Pokuplju, Žumberku i Bijeloj krajini još više su cementirale bratstvo i jedinstvo hrvatskog, slovenačkog i srpskog naroda.

Istaknuta je potreba obuke ljudstva u vođenju borbe pod raznim vremenskim uslovima i na različitom zemljištu. Predloženo je štabu brigade da razradi plan vojničke obuke i da se svako slobodno vrijeme jedinica za to koristi.

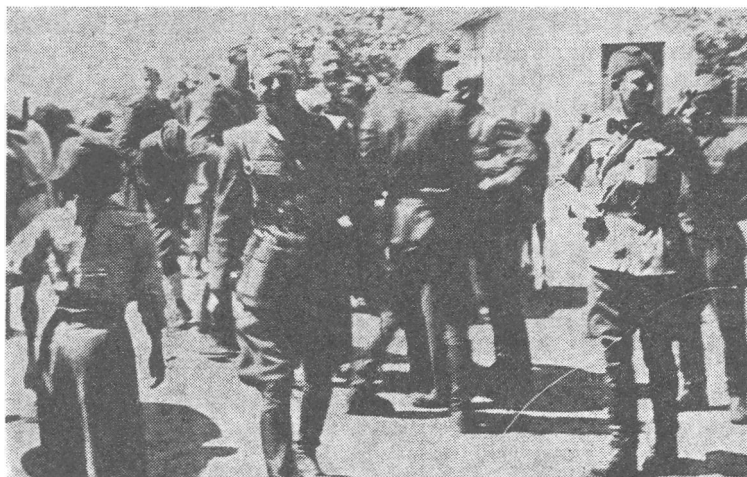
Koncem jula brigada je primila oko 150 boraca i starješina koji su dotada bili na liječenju i kućnom oporavku. Od ovog ljudstva i ljudstva koje je brigada dobila poslije rasformiranja Kordunaškog i Plaščanskog partizanskog odreda formirani su, u 2. brigadi, 5. bataljon, izviđački vod i sanitetski vod brigade.¹⁴

Brojno stanje 5. bataljona iznosilo je oko 300 boraca i starješina, a brojno stanje brigade 1.547 boraca i starješina (1.375 Srba i 172 Hrvata).¹⁵ Za komandanta 5. bataljona postavljen je Marko Keser, dotada na dužnosti zamjenika komandanta 1. bataljona. Za političkog komesara postavljen je Nebojša Trkulja, do tada politički komesar 1. bataljona u 3. brigadi. Za zamjenika komandanta bataljona postavljen je Dušan Kaluđerović. Komandir 1. čete bio je Dane Ralić, 2. čete Đuro Radošević i 3. čete Momir Vukić.

Peti bataljon formiran je i u 1. brigadi. Formiranje novih jedinica pri brigadama 8. divizije predstavljalo je završnu radnju u organizaciji brigada, koje su od tada svojom formacijom i popunom modernijom tehnikom predstavljale savremenije jedinice NOV Jugoslavije. U isto vrijeme rasformirane su mitraljeske čete bataljona, a mjesto njih formirani su batalionski mitraljeski vodovi, što je doprinijelo većoj pokretljivosti bataljona. Osim toga, ukinut je položaj zamjenika komandanta brigade, a mjesto njega uveden je položaj načelnika štaba brigade. Na ovu dužnost u štabu 2. brigade postavljen je Miloš Korać — Lošo. Čete za vezu dobile su prvu radio-stanicu pomoću

¹⁴ Zbornik, tom 5, knj. 29, dok. br. 88, str. 507 i 508.

¹⁵ Isto, dok. br. 107, str. 609.

Grupa boraca i starješina ispred Komande kordunaškog vojnog područja u s. G. Budački, 30. jula 1944. godine, za vrijeme proslave godišnjice na Kordunu

koje je održavana radio-veza između štaba brigade i Štaba divizije, a po potrebi i sa drugim brigadama divizije.

U svom izvještaju od 7. avgusta 1944. godine Štab 4. korpusa u analizi stanja jedinica korpusa kaže:

„Naše najbrojnije jedinice jesu 1. i 2. brigada 8. divizije...

U istom dokumentu stoji:

„Stab 2. brigade je izmjenjen u toliko što je postavljen novi komesar drug Kukić Miloš. Naročito komandant Vojnović Mihailo ima zasluga za poboljšanje kvaliteta 2. brigade ...”

Koncem jula, Štab 8. divizije donio je odluku da novim rasporedom jedinica obezbijedi slobodnu teritoriju Korduna i stanovništvu omogući mirno izvođenje žetvenih radova i vršidbe i skladiranje žita koje je te godine dobro rodilo. Osim toga, štabovi brigada dobili su instrukcije da sa jedinicama pruže neophodnu pomoć stanovništvu, narodnooslobodilačkim odborima i Komandi kordunaškog vojnog područja. Ta pomoć, u prvom redu, odnosila se na saradnju sa pomenutim ustanovama oko obezbjeđenja teritorije od upada neprijateljskih jedinica, učešća ljudstva u žetvi i vršidbi, vršenja usluga stočnom

zapregom brigade i slično. U vezi s tim 2. brigada dobila je zadatak da se prebaci u rejon Drežnik-Grada i Rakovice radi obezbjeđenja južnih granica Korduna od pravca Bihaća i Vaganca.

Poslije dolaska na teritoriju Drežnik-Grada i Rakovice, štab brigade dobio je podatke da se jedna četa ustaša iz 8. ustaškog bataljona nalazi u s. Jerkovići i Jerković brdu.¹⁶ Budući da se Jerković Selo nalazi na lijevoj obali Korane, a Jerković brdo na suprotnoj strani rijeke, štab brigade je odlučio da 2. bataljonom napadne neprijatelja u s. Jerković. 4. bataljon trebalo je da prijeđe na desnu obalu Korane i napadne ustaše na Jerković brdu. Noću 2/3. avgusta, u 22 sata, 2. bataljon izvršio je napada na glavninu ustaške čete u Jerkovićima. Pod pritiskom bataljona ustaše su počele da se povlače u pravcu Jerković brda i prema Vaganacu. Čete 4. bataljona stigle su na polazne položaje poslije 22 sata, tako da je dio neprijateljskih vojnika već bio pobjegao u sastav svoje posade u Vaganac. Kada je 4. bataljon, mada sa zakašnjenjem, krenuo u napad na Jerković brdo, tamo se još samo nalazila ustaška zaštitnica, koja se, koristeći mrak i međuprostore u rasporedu bataljona, uz osjetne gubitke izvukla iz obruča i probila u Vaganac. Nakon dvosatne borbe neprijatelj je protjeran od Korane, čime je smanjena opasnost od ustaških ispada u pravcu s. Sadilovca i Drežnik-Grada, pa je seosko stanovništvo tih i susjednih mjesta neometano obavljalo radove oko žetve i vršidbe žita.

U ovoj borbi ustaše su imale 15 mrtvih i 20 ranjenih. Jedinice 2. i 4. bataljona imale su 2 mrtva i 13 ranjenih. Zaplijenjeno je 5 pušaka sa municijom i priborom.

Rano ujutro, 8. avgusta, okupatorske jedinice, ustaše i domobrani otpočeli su ofanzivu na širu teritoriju Like. U bojnoj relaciji Zapovjedništva operativnog područja Velebit za avgust 1944. godine piše:¹⁷

„8. kolovoza 1944. poduzet je pothvat ka Krbavskom polju, u cilju pretjeravanja odmetnika sa istoga i prikupljanja žetve.“

S obzirom na to da su jedinice 35. divizije NOV i Ličkog partizanskog odreda već vodile četvorodnevne borbe i da se još nije mogao sagledati kraj neprijateljskih ofan-

živnih dejstava, Štab 8. divizije je, 12. avgusta rano ujutro, prebacio 2. brigadu u rejon s. Prijeboja i Plitvičkih jezera, sa zadatkom da ne dozvoli spajanje neprijateljskih kolona u rejonu Prijeboja od kojih se jedna kretala putem Bihać — Ličko Petrovo Selo — Prijeboj, a druga od Korenice i Vrhovina prema Prijeboju. Tog dana 2. brigada zauzela je slijedeći raspored: 1. bataljon je i dalje ostao u rejonu Drežnik-Grada; 2. bataljon posjeo je položaje u rejonu s. Plitvički Ljeskovac; 4. i 5. bataljon zauzeli su položaje u rejonu s. Čujić Krčevine; a 3. bataljon položaje koje je do tog vremena držao bataljon 1. brigade 35. divizije u rejonu s. Prijeboja. U vrijeme izlaska jedinica 2. brigade na pomenute položaje, 2. i 3. bataljon 846. puka 392. legionarske divizije izbili su pred front brigade i zaposjeli položaje na liniji kota 804 kod Čujić Krčevine — kota 792 — s. Uvalica. U tom momentu 1. bataljon 846. legionarskog puka nalazio se u pokretu od s. Vrele prema s. Korenička Kapela i Prijeboju. U toku tog dana i jedna i druga strana ograničile su se samo na izviđačku djelatnost.

Rano ujutro, 13. avgusta, 4. i 5. bataljon brigade počeli su sa napadom na položaje 2. i 3. bataljona 846. legionarskog puka na liniji k. 804 — k. 792 — s. Uvalica. Mada je napad bataljona bio dobro organizovan i izveden, ipak nije urodio plodom. Neprijateljske jedinice su se uporno branile, a bile su brojno jače i bolje naoružane. Osim toga, legionari su imali uspješnu podršku svoje artiljerije i minobacača, a branili su se iz dobrih zaklona i rovova.

Istog dana, oko 15 sati, ojačani Pratećom četom brigade, bataljoni su ponovo krenuli u napad. Ovog puta, bez obzira na brojnu i tehničku nadmoćnost, neprijatelj nije bio u stanju da se odupre jurišima 4. i 5. bataljona. Za svega tridesetak minuta borbe pao je prvi neprijateljski položaj. Druga i 3. četa 4. bataljona sa komandirima i komesarima zauzimaju kotu 804. Ubrzo poslije toga jedinice 4. i 5. bataljona razbijaju 2. i 3. bataljon 846. legionarskog puka i prisiljavaju ih na povlačenje južnije od s. Uvalice. Kada se oko 16 sati 1. bataljon 846. puka pojavio jugoistočno od Čujić Krčevine, 2. i 3. bataljon istog puka kreću u protivnapad na položaje 4. i 5. bataljona 2. brigade, koji su se nalazili južno od Čujić Krčevine. Protivnapad kom-

pletnog 846. legionarskog puka nije uspio i njegove jedinice su vraćene na polazne položaje. Oko 17 sati 846. puk ponovo preduzima protivnapada uz snažnu artiljerijsku i minobacačku podršku. Ovoga puta bataljoni 2. brigade bili su prisiljeni da se povuku.

U 16 sati 13. avgusta jedna neprijateljska kolona, jačine 400 do 500 vojnika, krenula je od Čudina klanca prema s. Plitvički Ljeskovac, gdje su se nalazili položaji 2. bataljona 2. brigade. Neprijatelj je pušten na odstojanje od oko 200 metara, a potom obasut snažnom vatrom. Mada je od prvih plotuna imao desetak mrtvih i ranjenih, nije zastao, već je i dalje smjelo nastupao, nastojeći da po svaku cijenu zauzme selo. U momentu kada je izgledalo da će mu to poći za rukom, komandir 2. čete 2. bataljona sa četom prelazi u protivnapad i udarom u desno krilo prisiljava neprijatelja na povlačenje. U toku dana neprijatelj više nije pokušavao da odbaci 2. bataljon, već je artiljerijskom vatrom tukao njegove položaje.

U toku 14. avgusta ustaše i legionari su u nekoliko navrata pokušali da ovladaju položajima 2. brigade. Kako im to nije uspjelo, zadržali su se na ranije dostignutim linijama. Evo šta o tim borbama piše u istoriji 392. legionske divizije.¹⁸

„... Ali već u podnevnim časovima pojačao se neprijateljski otpor južno od Prijeboja, a osobito pred 1. bataljonom. Protivnik nije pokazao samo jak otpor, već je napadao jakim snagama na pozadinske dijelove 1. bataljona 846. puka, tako da je on kao putujući jež lagano napredovao na sjever.”

Noću 14/15. avgusta neprijatelj se, iskoristivši maglu i noć, uspio izvući. Dijelom snaga povukao se iz rejona Prijeboja prema Bihaću, a dijelom prema s. Gornji Babin Potok i Vrhovinama. Kolonu koja je odstupala prema Čudinu klancu napao je 2. bataljon. Kako je odstupanje štićeno vatrom iz tenkova i artiljerijskih oruđa, bataljon nije mogao postići bolje rezultate. U jednom dvoboju između vođa pt. topova Prateće čete brigade, kojim je bio ojačan 2. bataljon, i neprijateljskih tenkova, jedan njihov srednji tenk je oštećen.

¹⁸ Zbornik, tom 5, knj. 31, dok. br. 48, str. 260.

U zoru 15. avgusta cio teren Prijeboja, Plitvičkih jezera i sve do Korenice bio je oslobođen. Na taj način 2. brigada je pružila znatnu pomoć jedinicama 35. divizije u razbijanju neprijateljskih ofanzivnih akcija na sjeverni dio Like.

U trodnevnim borbama oko Prijeboja i Plitvičkih jezera ubijeno je 65, a ranjeno 80 neprijateljskih vojnika. Pored toga, ubijeno je 19 konja i 1 mazga. Oštećen je 1 tenk.

Gubici brigade iznosili su 6 mrtvih, među kojima je bio i pomoćnik komesara čete Zrinjanin. Osim toga brigada je imala 29 ranjenih među kojima i načelnik štaba brigade Miloš Korač¹⁹ i politički komesar 2. bataljona Mojsije Novković. Tri borca brigade su nestala, a 1 bivši domobran je prebjegao na stranu neprijatelja.

Obezbjedenje napada na Cazin

Početak septembra 1944. u Cazinu se nalazila ustaška posada koju je sačinjavao 5. ustaški bataljon, jačine 450 ljudi, naoružanih sa 2 haubice 105 mm, 2 mitraljeza, 10 puškomitraljeza, 15 automata i puškama. Posada je služila kao predstraža bihaćkom garnizonu i kao bočno osiguranje željezničke pruge Sunja — Bihać. Borbenom zapovijesti²⁰ Štaba 4. korpusa od 10. septembra odlučeno je da jedinice 8. udarne²¹ divizije i Unske operativne grupe napadnu i likvidiraju ovo ustaško uporište. Za napad na posadu u Cazinu određene su 1. brigada 8. divizije i 1. brigada UOG sa ojačanjima. Jedinice 2. brigade 8. divizije dobile su zadatak da posjednu položaje prema Ostrošcu radi osiguranja od pravca Bihaća i Ostrošca.

Noću 12/13. septembra jedinice 2. brigade posjele su položaje, i to: 1. bataljon u rejonu s. Kula, a 2. i 3. bataljon u rejonu Laškić brda i Macin dola. Čete 4. bataljona

¹⁹ Poslije ranjavanja Korača dužnost načelnika štaba 2. brigade primio je Simo Kličković.

²⁰ Zbornik, tom 5, knj. 33, dok. br. 135, str. 135—139.

²¹ Na dan 8. juna 1944. u šumici Debeloj kosi na Kordunu u prisustvu oko 5.000 ljudi, žena i omladine, te predstavnika GSH, Štaba 4. korpusa, ZANOH-a i Okružnog NOO-a za Kordun, 8. divizija je proglašena udarnom.

zauzele su položaje u drugoj borbenoj liniji na Cungar brdu (k. 414). Iste noći inženjerska četa brigade onespobila je put između Ostrošca i Une, a put između Ostrošca i Lakšić brda minirala. Mine su postavljene i na putu između s. Brekovice i s. Osretka.

Prateća četa brigade pridodata je 2. bataljonu sa zadatkom da vatrom iz pt. topova i minobacača uništava neprijateljska vozila i grupe vojnika ukoliko bi oni pokušali da se probiju od Ostrošca prema Cazinu.

Ceta za vezu brigade imala je zadatak da uspostavi radio-vezu između Štaba divizije i štaba brigade, a telefonsku vezu sa Štabom divizije i štabovima bataljona. To je bio prvi put da brigada, pored kurirske i telefonske veze, ima i radio-vezu sa Štabom divizije.

U 6 sati 13. septembra 1944. godine²² počeo je napad na Cazin. Nakon jednosatne borbe neprijatelj je bio prisiljen da napusti spoljnu odbranu grada i da se probije prema s. Gnjilavcu. Dobio se utisak da ustaše žele napustiti Cazin i probiti se u Ostrožac i Bihać. U vezi s tim štab 2. brigade skreće pažnju 4. bataljonu na budnost i naređuje da održava čvrstu vezu sa jedinicama 1. brigade. Bataljonu je takođe naređeno da bude spreman za borbu sa ustaškim snagama koje su se povlačile iz Cazina prema njihovom položaju. Dok se 4. bataljon pripremao da prihvati borbu sa dijelovima ustaške posade iz Cazina, ostale jedinice 2. brigade sukobile su se sa jednom ustaškom četom koja je oko 8 sati pokušala da se probije iz Ostrošca u Cazin. Ubrzo i 4. bataljon stupa u borbu sa razbijenim dijelovima 5. ustaškog bataljona koji se probijao iz Cazina. Ustaška četa, koja se kretala od Ostrošca, puštena je na blisko odstojanje, a potom je obasuta vatrom 2. i 3. bataljona i prateće čete brigade. Osjetivši da pred sobom imaju jače snage, ustaše su se, nakon kratke borbe i osjetnih gubitaka, brzo povukle u Ostrožac. Razbijene ustaške grupe iz Cazina u bijegu su naletjele na položaje 4. bataljona. Poslije prvih ispaljenih plotuna neprijatelj je pozvan na predaju. Mada su ustaše bile dezorganizovane i nesposobne za proboj kroz položaje 2. brigade, one nisu prihvatile kapitulaciju, već su svim sredstvima nastojale da se spoje sa svojom posadom u Ostroš-

²² Zbornik, tom 5, knj. 33, dok. br. 63, str. 274—278.

cu. U rejonu Cungar brda nastala je trka i hvatanje neprijateljskih vojnika po šumarcima i jarugama. Kako je na položajima ostala tri bataljona sve bilo mirno, štab brigade je, oko 8,30 sati pojačao 4. bataljon jednom četom iz 3. bataljona.

U 9 sati 13. septembra 2. brigada je u sadejstvu sa bataljonom 1. brigade 8. divizije iz rejona Gnjlavca uspjela da likvidira ostatke 5. ustaškog bataljona. U to vrijeme Cazin je već bio oslobođen, a jedinice 2. brigade ostale su i dalje na zauzetim položajima radi obezbjeđenja 8. divizije i UOG koje su još vršile evakuaciju zarobljenika i plijena iz Cazina.

U vremenu od 11 do 12 sati istog dana jedinice 2. brigade vodile su teže borbe sa ustaško-legionarskim jedinicama jačine preko 600 pješaka i jedne baterije topova. Neprijatelj je nastojao da se što prije probije u Cazin, dok su jedinice 2. brigade imale zadatak da ga manevarskom odbranom što više zadržavaju i stvore potrebno vrijeme za evakuaciju zarobljenika i plijena na slobodnu teritoriju Cazinske krajine i Korduna. Mada je neprijatelj snažnim pritiscima pokušao da se iz pokreta i bez zadržavanja dokopa Cazina, to mu ipak nije uspjelo, jer ga je brigada upornom odbranom zadržavala i usporavala mu napredovanje. Ovakvom upornošću i taktikom brigada je u potpunosti izvršila svoj zadatak.

U borbama pred Cazinom 2. brigada je imala 4 mrtva i 10 ranjenih. Neprijateljski gubici iznosili su: 35 ustaša zarobljenih, 30 mrtvih i 40 ranjenih. Zaplijenjena su 2 puškomitraljeza, 1 automat, 1 pištolj, 23 puške, 5.000 metaka za puške i puškomitraljeze i 40 pari vojničkih odijela.

Poslije 12 sati, 13. septembra, 5. ustaška bojna je potpuno likvidirana, a materijal evakuisan iz Cazina. Tada su jedinice 4. korpusa NOV i POH napustile Cazin i povukle se sjeverozapadno od grada.

Nakon likvidacije posade u Czinu, Štab 4. korpusa odlučio je da jedinice Unske operativne grupe napadnu i oslobode Izačić kod Bihaća. Jedinice 8. divizije trebalo je da osiguravaju UOG od pravca Bihaća i Vaganca. Međutim, neprijatelj je blagovremeno osjetio koncentraciju naših jedinica i povukao se u Bihać. Da se ne bi gubio vri-

jeme, na brzinu je odlučeno da se napadne ustaška posada u Vagancu. Napad je, 15. septembra, izvela 2. brigada, ojačana brdskom baterijom. Iako je vremena za pripremu bilo vrlo malo, štab brigade i štabovi bataljona krenuli su u borbu samouvjereno. To se veoma negativno odrazilo na tok napada, tim prije što se neprijatelj vrlo uporno branio i često izvodio protivnapade iz dobro utvrđenih objekata. Oko 16 sati, istog dana, jače neprijateljske snage upućene su od Bihaća i Ostrošca prema Vagancu, pa je Štab korpusa odlučio da se jedinice povuku.

U osmosatnim napadima na Vaganac 2. brigada imala je 3 mrtva i 20 ranjenih. Izgubljen je 1 puškomitraljez, 1 pt. top, 1 minobacač 50 mm i dva postolja za mitraljeze. Neprijatelj je imao 10 mrtvih i 17 ranjenih, a 1 ustaša je zarobljen.

Nakon neuspjele akcije na Vaganac, Štab divizije stavio je ozbiljan prigovor štabu brigade i štabovima bataljona. U vezi s tim održan je sastanak štaba brigade sa štabovima bataljona. Analiza napada pokazala je da su za neuspjeh krivi štabovi jedinica. Najveću krivicu snosio je štab 4. bataljona, koji je u toku napada bio prilično neaktivan i inertan. Štab brigade je kaznio komandanta i političkog komesara bataljona.

Oslobođenje željezničke stanice Saš

Koncem septembra 8. divizija se, bez 3. brigade, prebacila na teritoriju Banije, gdje je sa 7. banijskom divizijom i jedinicama 34. divizije trebalo da izvede niz napada na neprijateljska uporišta. Prvi napad izvela je 1. brigada 8. divizije na jače neprijateljsko utvrđenje u Sunji. Nakon dvodnevne borbe brigada je povučena, na odmor, jer je neprijatelj u Sunji dobio znatna Doiačanja. Za to vrijeme 2. brigada nalazila se na obezbjeđenju. Kako naoad nije uspio. 1. i 2. bataljon i štan 2. brigade sa samostalnim četama krenuli su od Sunje u pravcu Kostajnice. Druga dva bataljona ostala su i dalje u rejonu Sunje na osiguranju.

Noću 29/30. septembra, 2. brigada je, bez 3. i 4. bataljona, stigla u blizinu željezničke stanice Šaš, koja se nalazi na pruzi Sunja — Hrvatska Dubica. Na stanici se

nalazilo 100 Nijemaca i ustaša, naoružanih 1 pt. topom, 2 mitraljeza i 6 puškomitraljeza, puškama i automatima. Svi objekti na željezničkoj stanici bili su podešeni za odbranu, a oko njih su bili iskopani rovovi i izgrađeni armirano-betonski bunker. Cio prostor oko stanice bio je ograđen višerednom bodljikavom žicom. Posada u ž. stanici Šaš i ž. stanici Živaja su, sa nizom betonskih bunkera pored pruge, služile kao osiguranje toga dijela pruge, a i za izvođenje akcija na ovom dijelu Banije.

Štab brigade je doneo odluku da napadne posadu na ž. stanici Šaš. U odluci je stajalo da jedinice 1. i 2. bataljona, ojačane Inženjerskom i Pratećom četom, moraju zauzeti neprijateljsko uporište, a potom uništiti željezničke objekte, prugu i vagone koji su se nalazili na stanici. Za izvršenje zadatka bataljoni su ojačani jurišnim pionirskim grupama iz Inženjerske čete brigade. Prateća četa, koja je bila pridodata 1. bataljonu, imala je zadatak da vatrom iz pt. topova uništi neprijateljske bunkere, a vatom iz minobacača tuče neprijatelja u rovovima i tako pomogne upad četa u neprijateljski sistem odbrane.

Oko 6 sati ujutro, 30. septembra, jedinice brigade uspjele su neprimjetno prići do neprijateljskih utvrđenja.²³ Ispred bodljikave žice jedinice brigade su otvorile vatru po neprijateljskim bunkerima i rovovima. U ovom prvom napadu, pored ostalih jedinica ističe se, Prateća četa brigade, koja je sa vrlo bliskih odstojanja i neposrednom vatom iz pt. topova tukla puškarnice na neprijateljskim bunkerima. Pod zaštitom mitraljeske, minobacačke i artiljerijske vatre, bombaška odjeljenja prišla su bunkerima i u njih ubacila ručne bombe. Tom prilikom istakao se poručnik Mile Kvočka, komandir čete. On se sa bombaškim odjeljenjem privukao jednom bunkeru na sprat. Kroz njegove puškarnice ubacili su bombe. Od eksplozije dio posade u bunkeru je poginuo, a ostatak je izranjavan i onespособljen za dalju borbu, pa je bunker brzo zauzet. Padom ovog bunkera, omogućeno je jednoj četi da prodre kroz žičanu ogradu i otpočne borbu sa neprijateljem u utvrđenju. Uspjeh bombaške grupe snažno je uticao na sve borce u bataljonu. Osim poručnika Kvočke, u ovom napadu hrabrošću i umješnim komandovanjem

²³ Zbornik, tom 5, knj. 34, dok. br. 19, str. 100—103.

ističu se poručnik Branko Zatezalo, politički komesar čete Ilija Savić, i vršioci dužnosti komandira čete stariji vodnici Miladin Milković i Momčilo Maćešić. Zahvaljujući njihovim podvizima i zalaganju ostalih jedinica brigade, a posebno Prateće čete, neprijatelj je ubrzo stavljen pred kapitulaciju. Uvidjevši da se neće moći dugo održati u uporištu, ustaše i Nijemci napuštaju objekte i vrše proboj iz okruženja. Za vrijeme proboja zarobljeno je 10, a ubijeno oko 50 neprijateljskih vojnika, dok su ostali uspjeli da se izvuku u pravcu s. Krčevine. Zaplijenjen je 1 pt. top sa 71 granatom, 2 laka minobacača sa 100 mina, 2 mitraljeza, 6 puškomitraljeza, 50 pušaka, 60.000 metaka 7,9 mm, oko 100 ručnih bombi, 1 poljska telefonska centrala, 4 poljska telefona, 1 kompletna stamparija nađena u jednom vagonu i dosta drugog materijala i opreme. Zapaljena je stanična zgrada i uništeni svi objekti na stanici. Uništene su i sve skretnice. Pored toga, zapaljene su 3 lokomotive i 70 vagona.

Ovom akcijom brigada je još više podigla svoj ugled, koji je inače u sastavu 8. divizije i 4. korpusa uživala.

Napad brigade na željezničku stanicu Živaja

Poslije završene akcije na željezničku stanicu Šaš, štab 2. brigade odlučuje da se slijedeće noći napadne i razoruža neprijateljska posada u ž. st. Zivaja, takođe na pruži Sunja — Dubica. Posada se sastojala od 80 ustaša i Nijemaca. Pored toga, u stanici se nalazio i oklopni vlak s vlastitom posadom, koji je služio za obezbjeđenje pruge Sunja — Dubica i za intervencije ukoliko bi duž pruge došlo do borbi sa jedinicama NOV i POH. Posada je bila vrlo dobro naoružana i utvrđena, pa se na uspjeh moglo računati samo ukoliko bi naš napad bio iznenađan, • brz i silovit. Međutim, štab brigade je smatrao da je trenutak za napad pogodan zbog prisutne zbunjenosti i demoralizacije koja je zahvatila više neprijateljskih posada poslije oslobođenja Šaša.

U napadu na Zivaju učestvovala je 2. brigada, bez 3. i 4. bataljona. Obezbjeđenje njenih jedinica od Dubice i Kostajnice vršio je 2. banijski partizanski odred. Suština plana napada sastojala se u tome da se 1. i 2. bata-

ljon, ojačani Pratećom i Inženjerskom četom brigade, neprimjetno privuku do žičanih prepreka i otvore vatru po neprijateljskim bunkerima i rovovima, koju bi iskoristile jurišne pionirske grupe za likvidaciju neprijatelja u isturenim bunkerima. Time bi se stvorili uslovi za napad streljačkih četa. Pored formiranih jurišnih pionirskih grupa koje su pridodate bataljonima, Inženjerska četa imala je zadatak da u toku napada sa ostatkom jedinice prekine prugu i s jedne i s druge strane željezničke stanice. Time bi oklopnom vlaku bio onemogućen manevar i našao bi se u klopci. Tako nepokretan bio bi lakše uništen vatrom pt. toDova Prateće čete brigade, a njegovom likvidacijom verovatno bi pala i čitava neprijateljska posada.

Shodno navedenom planu, bataljoni su 30. septembra, prije ponoći, neprimjetno opkolili Zivaju.²⁴ Noć je bila mirna i obasjana mjesečinom. Neprijatelj je bio oprezan i otkrio je prisustvo naših jedinica još za vrijeme podilaženja. I pored toga, bataljoni su se uspjeli privući na blisko odstojanje. Neprijatelj otvara snažnu vatru po položajima bataljona. Naročito je bila efikasna minobacačka i mitraljeska vatra iz oklopnog vlaka. Tada je štab brigade naredio Pratećoj četi da vatru pt. topova koncentriše na oklopni vlak. Oruđa su ubrzo bila privučena na 150 do 200 m i postavljena na položaj odakle su, s obzirom na vidnu noć, mogla vrlo efikasno dejstvovati. Od prvih ispaljenih granata oštećena su dva oklopna vagona. Za to vrijeme 1. i 2. bataljon vrše snažan pritisak na prednji kraj neprijateljske odbrane. Nakon kraće borbe, jedna četa 2. bataljona probija se kroz žičanu prepreku u željezničku stanicu. Ovaj momenat koriste i ostale jedinice za prilaz bunkerima. Odlučnu ulogu odigrali su pioniri koji su i ovog puta svojom hrabrošću i umješnošću na vrijeme izradili otvore na bodljikavoj žici, kroz koje su prošle jedinice bataljona.

Kada je komandant neprijateljske posade uvidjeo da se neće moći još dugo održati u Zivaji, naredio je posadi da se ukrca u oklopni vlak, koji je odmah krenuo u pravcu Dubice. Oklopni vlak je mogao da ode, jer Inženjerij-

²⁴ Zbornik, tom, 5, knj. 34, dok. br. 19, str. 101 i 102, i dok. br. 110, str. 513.

ska četa nije dobro izvela rušenje pruge zbog male količine eksploziva. Time je borba za Zivaju bila završena.

Poslije proboja neprijatelja iz obruča, 1. bataljon je upućen u pravcu Dubice sa zadatkom da osigura jedinice brigade od tog pravca dok se iz Zivaje ne izvrši evakuacija plijena. Pred zoru, 1. oktobra Inženjerska četa, ojačana jednom četom 2. bataljona, nastavila je sa rušenjem i paljenjem željezničke stanice i postrojenja i vagona u njoj.

U Zivaji je zarobljeno 8 neprijateljskih vojnika, 10 ih je poginulo, a među njima i jedan ustaški bojničar. Jedinice brigade imale su 5 lakše ranjenih boraca. Takođe su ranjeni poručnik Stojan Cačić i zastavnik Jovan Dobrić, politički komesar čete. Dva sata poslije ranjavanja Dobrić je umro. Zaplijenjen je 1 minobacač 50 mm, 2 mitraljeza, 1 puškomitraljez, 3 automata, 27 pušaka, 1 pištolj, 211 ručnih bombi, 30.000 metaka 7,9 mm, 300 mina za minobacač 50 mm, 1 telefonska centrala, 3 poljska vojna telefona, 25 kompleta vojničkih odijela i dosta drugog materijala. Zapaljena je željeznička stanica, prateći objekti, 1 lokomotiva i 10 vagona. Uništena su sva željeznička postrojenja — signalni uređaji, ptt uređaji i skretnice.

U 6 sati ujutro, 1. oktobra, 1. i 2. bataljon brigade, u saradnji sa 2. Banijskim partizanskim odredom izvršili su napad na neprijateljske posade u selima Gornji i Donji Cerovljani, koja se nalaze na putu Sunja — Dubica. U ovim selima nalazilo se oko 200 ustaša i seoskih stražara. Cilj napada bio je da se ispita mogućnost likvidacije navedenih posada, a ako to ne uspije da se one blokiraju, kako bi se za to vrijeme izvršila konfiskacija imovine od narodnih neprijatelja u ovom kraju.

Borba sa ovim neprijateljskim posadama počela je poslije ponoći 1. oktobra. Međutim, čim je došlo do borbe, neprijatelj se izvukao iz sela i povukao prema Dubici. Ispred Dubice je na pogodnim mjestima zaposjeo položaje i tako organizovao obezbjeđenje okolnih sela i predstražu dubičkom garnizonu. S obzirom na blizinu jakih ustaško-njemačkih snaga u Dubici i Kostajnici, brigada je odustala od daljih napada. U kratkotrajnoj borbi kod Cerovljana zarobljeno je 7, a ubijeno 10 neprijatelj-

skih vojnika i seoskih stražara. Zaplijenjeno je 12 pušaka i 12.000 puščanih metaka. Jedinice brigade nisu imale gu-bitaka.

Akcije na pruzi Sunja — Dubica imale su velikog odjeka, kako u našim jedinicama, tako i u narodu Korduna i Banije. Značaj ovih akcija bio je i u tome što je za svega dva dana i dvije noći brigada bez dva bataljona, a u saradnji sa 2. banijskim partizanskim odredom, uspijela da za duže vrijeme izbacila iz upotrebe željezničku prugu Sunja — Dubica i da, pored ostale tehnike, zaplijeni oko 100.000 metaka 7,9 mm, s kojim, inače, u to vrijeme, naše jedinice nisu bile dobro popunjene. Zaplijenjenim oružjem naoružane su nove jedinice koje su se tada formirale i uzele učešća u borbama za konačno oslobođenje zemlje.

Za ove uspjehe štab 8. divizije pohvalio je 2. brigadu. Posebno je istakao 1. bataljon i njegovu 2. četu, te Prateću i Inženjersku četu brigade. Aktom Op. br. 262 od 7. oktobra, koji je Stab 4. korpusa dostavio GSH, istaknuti su slijedeći rukovodioci iz 2. brigade: Mile Kvočka, poručnik; Branko Zatezalo, poručnik; Ilija Savić, politički komesar čete, te stariji vodnici Miladin Milković i Momčilo Maćešić, vršioci dužnosti komandira čete.

Posebna zasluga za sve tri akcije pripada štabu brigade sa komandantom Mihailom Vojnovićem i političkim komesarom Milošem Kukićem.

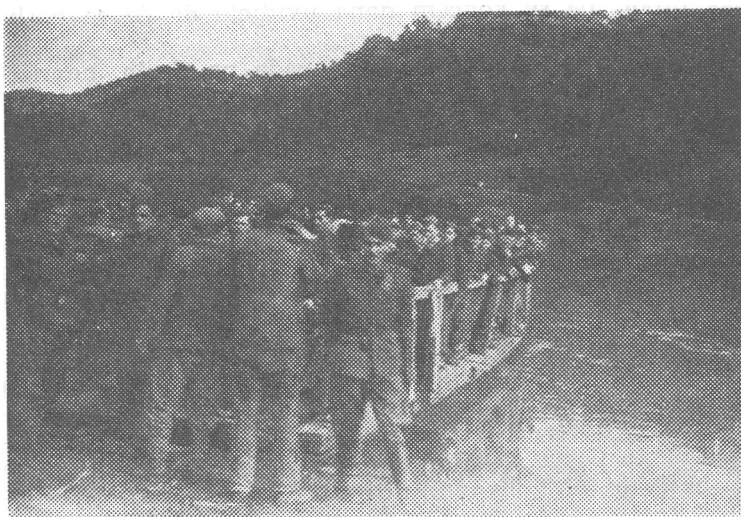
U drugoj polovini oktobra 1944. godine brigada se nalazila na teritoriji Pokuplja. U tom vremenu ona je izvela jedan neuspjeli napad na ustašku posadu u s. Zažini kod Siska. Noću 30/31. oktobra iste godine brigada je sa Turopoljsko-posavskim odredom i dijelovima 2. diverzantskog bataljona 4. korpusa prekinula željezničku prugu Zagreb — Sisak na preko 200 mjesta. Ovom akcijom željeznički saobraćaj između Zagreba i Beograda bio je obustavljen za više dana.

Borbe 2. brigade za oslobođenje Cazina

Poslije likvidacije ustaške posade u Cazinu 16. septembra 1944. godine i povlačenja naših jedinica, okupator je ponovno u gradu uspostavio posadu, koju je sači-

Grupa boraca i starješina 1. bataljona na položaju kod Karlovca, jesen 1944.

Prijelaz brigade preko Kupe kod s. hasinje, oktobra 1944.

njavala jedna četa slunjskog ustaškog bataljona, dvije čete legionara 373. legionarske divizije, 24 gestapovca i 16 žandara, ukupno oko 460 vojnika. Posada je bila naoružana sa 2 minobacača 81 mm, 1 pt. topom, 2 pt. puške, 28 puškomitraljeza, 10 tromblonskih pušaka, 25 automata i oko 300 pušaka.

Za napad na ovu posadu Stab 4. korpusa angažovao je 8. diviziju, bez 3. brigade, Unsku operativnu grupu sastava dvije brigade, jednu brigadu 7. divizije, Haubički divizion i Tenkovsku četetu korpusa. Izvršenje napada bilo je povjereno 1. brigadi 8. divizije i 2. brigadi UOG sa ojačanjima. Brigada 7. divizije bila je na osiguranju prema Bos. Krupi i Otoci, 1. brigada UOG obezbjeđivala je jedinice u napadu od pravca Bihaća i Ostrošca, a 2. brigada 8. divizije nalazila se u rejonu s. Slatina u korpusnoj rezervi,²⁵ spremna za intervenciju u svako vrijeme i u raznim pravcima.

Napad na Cazin počeo je 7. novembra u 5 sati ujutro. U toku dana 1. brigada 8. divizije i 2. brigada UOG uspjele su da zauzmu spoljne linije neprijateljske odbrane. Neki bataljoni prodrli su u grad i otpočeli borbu za svaku kuću, za svaki bunker i rov. Neprijatelj je pružao jak otpor, pa se koncem dana uvidjelo da će se borba morati nastaviti i 8. novembra.

Dva sata poslije početka napada na Cazin, neprijatelj je od Bihaća i Ostrošca klinastim prodorom u pravcu Cungar brda uspio da potisne dio snaga 1. muslimanske brigade. Intervencijom brigadne rezerve odbačen je prema Ostrošcu. Istog dana u 11,30 sati njegova pješadija, jačine jednog bataljona, potpomognuta sa 5 tenkova i dvije haubice, krenula je od pravca Ostrošca prema Cazinu. U toku jednosatne borbe brigada je bila prisiljena da se povuče sa Laškić brda i Cungar brda. Kako je u opasnost bio doveden napad na Cazin, Stab korpusa ubacuje u borbu prema Ostrošcu 2. brigadu 8. divizije, bez 4. bataljona.

Odmah poslije prijema naređenja od Štaba korpusa brigada je krenula na izvršenje zadatka. Pokret je izveden brzo i oprezno, pravac Slatina — s. Gradina — s. Kula. U toku pokreta štab brigade se nalazio na čelu kolone da bi dobio što bolji uvid u raspored neprijatelja i njego-

²⁵ Zbornik, tom 5, knj. 35, dok. br. 13, str. 67—70.

ve pravce nastupanja i da bi komandant i politički komesar odredili pravi momenat za bočni udar u neprijateljsko pojačanje. Pokret jedinica i manevar su u potpunosti uspjeli.

U 14 sati, 7. novembra, 1. i 2. bataljon brigade izbili su u pozadinu neprijatelja i zauzeli položaje na Laškić brdu koje se nalazi sjeverno od Ostrošca. U to vrijeme neprijateljsko pojačanje vodilo je posljednje borbe oko zauzimanja Cungar brda koga su još samo držali slabiji dijelovi 1. muslimanske brigade. Kada se već očekivao pad Cungara, neprijatelj je osjetio prisustvo 1. i 2. bataljona 2. brigade na Laškić brdu, pa je uputio oficirsku patrolu, pod komandom jednog poručnika, da to i provjeri. Nastupanje njemačke patrole bilo je obazrivo, ali je ipak upala u klopku. Kada su prišli na pedesetak metara, Nijemci su konstatovali da je Laškić brdo posjednuto. Počeli su da bježe prema svojim položajima. Međutim, daleko nisu stigli. Nakon prvih rafala, njemačka patrola je likvidirana. Budući da se patrola nije vratila, a čuvši kratkotrajnu pucnjavu oko Laškić brda, komandant neprijateljske kolone je shvatio da se u pozadini njegovih jedinica nalaze snage NOV i POJ, pa je naredio odstupanje prema Ostrošcu. To odstupanje je bilo komplikovano, jer se njemačka kolona iznenadno našla između jedinica 1. muslimanske i 2. kordunaške brigade. Zbog toga neprijatelj u zaštitnici zadržava slabiju četu, ojačanu sa tri tenka, a sve ostale pješadijske snage, sa dva tenka i dvije haubice, ubacuje u napad na položaje 2. brigade na Laškić brdu. Borba je otpočela oko 15 sati u rejonu Macin dola i Laškić brda. Za to vrijeme 1. muslimanska brigada, pod komandom Zuhdije Zalića, vodila je borbu sa neprijateljskom zaštitnicom. Neprijateljska artiljerija i minobacači od Ostrošca tukli su položaje naših jedinica i tako olakšavali izvlačenje svojih jedinica iz okruženja. Mada su obje brigade nastojale da neprijateljsku kolonu unište, to im nije uspjelo. Tako je pretrpio osjetne gubitke u ljudstvu i tehnici, neprijatelj je, zahvaljujući vatrenoj podršci minobacača, artiljerije i tenkova, poslije trosatne borbe uspio da se spoji sa svojom posadom u Ostrošcu.

U 17 sati 7. novembra prestale su borbe oko Ostrošca. Jedinice 2. brigade posjele su položaje, i to: 1. bataljon na Laškić brdu, 3. bataljon na Cungar brdu, a 2. bataljon

u rejonu s. Osredak. Jedinice 4. bataljona ostale su u korpusnoj rezervi. Ovim rasporedom jedinice 2. kordunaške i 1. muslimanske brigade stvorile su čvrst polukrug oko Ostrošca i time obezbjedile ostalim jedinicama korpusa napad na Cazin.

U vrijeme najžešćih borbi oko Čungar brda Štab 4. korpusa u 16 sati. ubacio je u borbu i 4. bataljon 2. brigade, koji se do tada nalazio u korpusnoj rezervi. Zadatak bataljona bio je da na pravcu napada 2. muslimanske brigade napadne i likvidira neprijateljski dobro utvrđeni položaj na takozvanim Vinogradima, na južnoj periferiji grada. Ove položaje branila je jedna kombinovana četa sastavljena od ustaša i legionara. U prvom naletu četama bataljona uspjelo je da prodru kroz neprijateljske žičane prepreke i da upadnu u prve rovove. Poslije dvosatne borbe, u kojoj je došlo i do dva sukoba prsa u prsa, dio snaga neprijatelja je uništen, a ostatak se povukao u grad. Poslije zauzeća Vinograda, bataljon je ponovo povučen u s. Slatinu i stavljen u korpusnu rezervu.

U 14,40 sati, 8. novembra, Cazin je oslobođen.²⁶ Neprijateljska posada je potpuno uništena.

U borbama koje je vodila 2. brigada u Cazinu i na osiguranju ubijen je 81 ustaša i legionar, među kojima i 1 njemački poručnik. Ranjena su 52 neprijateljska vojnika, među kojima takođe 1 oficir. Zaplijenjena su: 2 puškomitraljeza, 5 automata, 14 pušaka, 4 pištolja, 4.110 metaka 7,9 mm, 24 ručne bombe, 2 postolja za mitraljeze, 1 telefon, 1 motor kotač, 10 šinjela, 26 bluza, 17 hlača, 13 pari veša i 21 par cipela.

Gubici 2. brigade iznosili su 1 mrtav i 11 ranjenih. Među ranjenim nalazili su se poručnik Branko Zatezalo, komandir čete, i Miloš Valadžić, pomoćnik komesara čete. U borbi se naročito istakao 3. bataljon sa komandantom poručnikom Dušanom Tepšićem. Od pojedinaca istakli su se poručnik Milan Sekulić, komandir 3. čete 2. bataljona, i mlađi vodnik Marko Martinović, komandir odjeljenja 3. čete 2. bataljona.

²⁶ Zbornik, tom 5, knj. 35, dok. br. 27, str. 130—133.

Upad 1. bataljona u selo Vjetrenicu

Rano ujutro, 23. novembra 1944. godine, 3. brigada, ojačana Artiljerijskim divizionom divizije, napala je legionarske posade na Mudrić glavici, u selu Vojnovcu i na brdu Trojvrhu kod Plaškog. Jedinice 1. i 2. brigade bile su na osiguranju prema Tounju, Oštarijama, Josipdolu i Modrušu. U sklopu tog zadatka 2. brigada zauzela je sledeći raspored: 1. bataljon posjeo je položaje u s. Cerovniku i obezbjeđivao 3. brigadu od pravca Josipdola i s. Vjetrenice; 2. bataljon sa položaja na brdu Klekinji (k. 504) obezbjeđivao je akcije 3. brigade od pravca Modruša i Josipdola prema Trojvrhu i Vojnovcu; 3. bataljon imao je zadatak da kontroliše komunikaciju Plaški — Lič. Jesenice; 4. bataljon bio je u brigadnoj rezervi, spreman da interveniše na bilo kom pravcu koji je zatvarala 2. brigada.

Kako je 1. bataljon bio na težištu odbrane brigade, kod njega su se nalazili načelnik štaba brigade Mirko Žutić i obavještajni oficir brigade Duka Mandić, sa izviđačkim vodom brigade. Oko 4 sata ujutro, 23. novembra, bataljon je posjeo određene položaje. Tada je Duka Mandić obavijestio štab bataljona da će se sa jednim izviđačkim odjeljenjem spustiti u blizini sela Vjetrenice da ispita da li ga je neprijatelj posjeo. Oko 5 sati Mandić se sa izviđačkim odjeljenjem našao pred žičanim preprekama u selu Vjetrenici. Kratkotrajnim osmatranjem utvrđeno je da su rovovi iza žice napušteni. Ostavivši izviđače pred Vjetrenicom Mandić se vratio u štab bataljona i obavijestio komandanta bataljona i načelnika štaba brigade o rezultatu izviđanja. Predložio je da bataljon sa dvije čete upadne u Vjetrenicu, u kojoj je, po njegovoj pretpostavci, ipak bilo neprijateljskih vojnika, ali oni se nisu nalazili u rovovima, već su spavali u seoskim kućama. Poslije kraće diskusije usvojen je Mandićev prijedlog i sačinjen plan napada. Komandant bataljona kreće sa 1. četom, a Mandić sa 2. četom. Trebalo je da čete iznenada i brzo upadnu u Vjetrenicu i likvidiraju neprijatelja. Ostatak bataljona sa načelnikom štaba brigade ostao je na položajima kod Cerovnika sa zadatkom da prihvati 1. i 2. četu, ukoliko bi se morale povući od Vjetrenice. Čete su neprimjetno ušle u Vjetrenicu. Ispred četa kretalo se izviđačko odjeljenje sa obavještajnim oficirom brigade. Napredovalo se vrlo

sporo i oprezno, jer se pouzdano nije znalo gdje bi se mogao nalaziti neprijatelj i u kojim kućama se vojnici odmaraju. Pri prolasku kroz neprijateljske rovove detaljno su kontrolisani zemljište i objekti, kako čete eventualno ne bi upale u zamku. Borci su bili oprezni i zbog toga što su pouzdano znali da je zemljište oko položaja minirano. Čim je ispitan prostor oko rovova, grupa boraca sa komandir 1. čete upada u prvu kuću. Vrata nisu bila zaključana, pa je komandir čete nečujno ušao u nju. Zatekao je oko 40 legionara na spavanju. Komandir se za trenutak zbunio, a onda je sa borcima u najvećoj tišini pokupio oružje i izneo ga *iz* kuće. Kada je i posljednja puška iznešena, legionari su pozvani da ustanu. Mada je poziv bio vrlo glasan, samo se jedan vojnik probudio i još sanjiv odgovorio: „Tko to galami? Izlazite van iz kuće, još nam se spava!“ Komandir čete gromko je viknuo: „Ovdje su kordunaški partizani. Dižite se! Vi ste zarobljeni!“ Na ove riječi legionari su počeli da skaču sa ležaja i da traže oružje. Kad su vidjeli da ga nema, naletjeli su golim rukama na naše borce. Ni ponovni poziv na predaju neprijatelj nije prihvatio. Legionari su goloruki pružili otpor borcima 1. čete. U kući, koja nije bila mala, počeo je okršaj. Borba je brzo završena, jer 40 nenaoružanih vojnika nije se moglo oduprijeti petnaestorici dobro naoružanih boraca 1. bataljona. Za nepunih 20 minuta poginuo je i posljednji legionar.

U isto vrijeme Duka Mandić sa izviđačkim odjeljenjem upao je u jednu drugu kuću u kojoj je spavalo 8 legionara. Na njegov poziv legionari su se digli i¹ bez otpora predali.

Upad četa 1. bataljona u selo Vjetrenicu potpuno je uspio. Uspjeh je tim veći što je akcija izvedena samoinicijativom obavještajnog oficira brigade i smjelim poduhvatom ljudstva 1. bataljona, koje je na vrlo mudar način ušlo u neprijateljsko uporište. Razumije se, tome je doprinijela i neopreznost neprijatelja. Na saslušanju zarobljeni legionari su izjavili da su oni u sumrak 22. novembra smijenili jednu njihovu jedinicu koja je prije njih duže vremena bila na položajima u Vjetrenici. Stara posada je pokupila svoje mine iz minskih polja. S obzirom na umor i mrak, komandir nove predstraže je odlučio da mine postavi sutradan kada se ljudstvo odmori. Jedan od

zarobljenika je izjavio da je komandir tom prilikom rekao: „Nije vrag da će nas baš noćas napasti partizani.”

U ovoj akciji zarobljeno je 8 legionara, a 40 ih je poginulo. Zaplijenjena su 4 automata, 38 pušaka, 2 tromblonske puške sa 35 mina, 44 uniforme, 22 čebeta, 7 šatorskih krila i 3.000 pušanih metaka. Ubijeno je 10 konja. Jedinice 1. bataljona imale su 5 lakše ranjenih boraca, među kojima i Ilija Kosanović, v.d. komandira čete.

Kroz položaj 1. brigade u 15,30 sati 23. novembra jače neprijateljske snage su se od Ogulina probile u Vojnovac, čiji se pad očekivao svakog časa. Do tog vremena jedinice 3. brigade likvidirale su neprijateljske posade u Radošević Selu, Mudrić-glavici i Trojvrhu.

Uspjele akcije 2. bataljona u Ploškom

U prvoj polovini decembra 1944. jedinice brigade bile su raspoređene na široj prostoriji slobodne teritorije Plaščanske doline, gdje su postigle nekoliko uspjeha u borbi sa neprijateljem.

Ujutro 2. decembra jedna ojačana četa 19. ustaškog bataljona iz Dabra došla je u rejon s. Blata. Ustaše su imale namjeru da prokrstare slobodnom teritorijom oko Blata i Lič. Jesenice. Čim su izbile na zapadnu ivicu sela Blata, njih je napala jedna četa 1. bataljona 2. brigade. Napad je bio brz i iznenađan, tako da je unio veliku pomutnju u neprijateljske redove. To četa koristi i neprijatelju nanosi još više gubitaka. U prvih desetak minuta borbe ustaše su odbačene od Blata, ali tada od Dabra pristižu nove snage-četnici i ustaše. To je omogućilo ustaškoj četi da organizuje uredno povlačenje. Poslije jednosatne borbe neprijateljske snage su se odlijepile od 1. bataljona i kroz Kapelu vratile u Dabar.

U ovoj borbi neprijatelj je imao 8 mrtvih i 5 ranjenih vojnika. Jedinice 1. bataljona imale su dva ranjena borca.

Kako je neprijatelj od Dabra češće upadao u rejon Plaščanske doline, štab 2. brigade odlučio je da napadne i oslobodi ovo mjesto. Radi toga 3. decembra ujutro 2. brigada se, bez 3. bataljona, prebacila iz Plaškog u rejon Dabra. Napad na dijelove 19. ustaškog bataljona u Dabru

izveden je 5. decembra ujutro. Već na početku napada bilo je jasno da će Dabar biti zauzet, jer neprijatelj nije imao snage da se suprotstavi bataljonima brigade. Poslije jednosatne borbe 1. bataljon je uspio da se probije u sistem ustaške odbrane. U tom momentu iz obližnje šume pojavljuje se jedna četnička grupa. Uz njenu pomoć ustaše se probijaju iz Dabra i odstupaju u Brinje gdje se već nalazila jedna njihova jača posada.

U Dabru su zarobljeni 1 ustaša i 3 četnika. Poginule su 3 ustaše, a 5 ih je ranjeno. Zaplijenjene su 4 puške, 300 puščanih metaka i veća količina životnih namirnica.

Nakon oslobođenja Dabra, jedinice brigade se ponovo vraćaju u rejon Plaškog, sa zadatkom da obezbijede slobodnu teritoriju od neprijateljskih upada prema Plaškom i Ličkoj Jesenici.

Rano ujutro 6. decembra jedna četa 33. ustaškog bataljona, ojačana sa dva voda legionara, krenula je iz rejonu Josipdola prema Plaškom. U to vrijeme 2. bataljon, koji je prije stigao od Dabra, bio je na položajima oko izvora rijeke Dretulje kod Plaškog i nizvodno do sjeverne ivice mjesta. Oko 10 sati neprijatelj je izbio u rejon brda Vrhovec (t. 526). Glavnina se zadržala na Vrhovcu, a oko dvadesetak ustaša, kao prethodnica nastavilo je pokret prema Plaškom. Kada je prethodnica izbila na lijevu obalu Dretulje, neprijateljska glavnina se spustila sa Vrhovca na bezimenu kotu istočno od sela Grkovića. Dok su se ustaše približavale Plaškom, čete 2. bataljona spremno su ih čekale dobro maskirane i zaklonjene. Komandant bataljona Pavle Macut izdao je naređenje da se ne otvara vatra sve dok se neprijatelj ne prebaci na desnu obalu Dretulje i dok njegova prethodnica ne uđe u Plaško.

U 10,30 sati ustaška prethodnica prešla je Dretulju i uputila se ka prvim kućama u Plaškom. Kada je primijetila naše snage signalom je o tome obavijestila svoju glavninu. Zatim je počela da se povlači prema s. Grbe. Tog momenta jedinice 2. bataljona otvorile su po njoj vatru, a mitraljezima zasuli ustašku glavninu. Ubrzo jedna četa bataljona prelazi u juriš, u kome se posebno ističu Mile Gruđić, poznati puškomitraljezac 2. brigade, Ljuba Bjelić i Rade Barać. Njih trojica zarobljavaju 6 ustaša. U tom jurišu dio neprijateljskih vojnika, koji se našao pod udarom čete, bio je likvidiran. Čim je ustaška

prethodnica razbijena, ustaško-legionarska jedinica se naglo povlači prema Vojnovcu i Josipdolu.

Tom prilikom ubijeno je 15 ustaša, 26 je ranjeno, a 6 zarobljeno. Zaplijenjen je 1 puškomitraljez, 1 automat, 6 pušaka, 1 pištolj, 900 metaka i 9 pari vojničkih odijela. Jedinice 2. bataljona imale su 1 mrtvog i 4 ranjena borca.

Svega dva dana kasnije, tj. 8. decembra 1944, dvije čete legionara stigle su od Oštarije do Plaškog. One su zaposjele položaje na bezimenoj koti, na takozvanom Grbinom brdu, 800 m sjeverno od Plaškog. Neprijatelj je izdvojio jednu izviđačku patrolu, jačine 18 vojnika, i uputio je u Plaški, u kome se nalazio 2. bataljon, ojačan izviđačkim vođom brigade. Legionarska patrola, isto kao i ustaška prethodnica, upala je neoprezno u Plaški. Kada su primijetili da je mjesto posjednuto našim jedinicama, bilo je već kasno. Borci 2. bataljona otvorili su ubitačnu vatru po patroli!. Od prvih ispaljenih metaka poginula su 3 legionara, a 7 legionara je ranjeno. Mada je neprijatelj sa Grbina brda efikasnom mitraljeskom i minobacačkom vatom štitio patrolu, ona je ipak bila u teškoj situaciji. S obzirom na blizinu naših položaja, nijedan legionar iz patrole nije mogao živ da se izvuče. Da bi se ubrzala njihova likvidacija, obavještajni oficir brigade izdao je naredbe Izviđačkom vodu da se probije preko mosta na rijeci Dretulji i likvidira ostatak patrole. Budući da uzastopna dva pokušaja prelaska preko mosta nisu uspjela, obavještajni oficir i komandant 2. bataljona zatražili su dobrovoljce. Prvi se javio borac Milić Srđić, koji je, ne čekajući ostale, prešao most i sam se našao među legionarima. Bio je samouvjeren i mislio je da će oni, s obzirom na situaciju u kojoj se nalaze, bez borbe položiti oružje. Međutim, čim se Srđić pojavio, jedan legionar ga je pištoljem teže ranio u nogu. Vidjevši to, Duka Mandić sa Đurom Macutom i nekoliko drugova u trku prelazi preko mosta i upada među legionare. Strogim glasom naređuje neprijateljskim vojnicima da polože oružje, sa rukama podignutim iznad glave pretrče brisani prostor i pređu preko mosta. Legionari su poslušali Mandića i bez otpora se uputili prema položajima bataljona. Na koncu Mandić i Macut hvataju ranjenog Srđića i pokušavaju da ga izvuku i prebace preko rijeke. Međutim, kad su bili na mostu, neprijatelj je sa Grbina brda otvorio po njima snažnu

vatru, od koje je ranjen i Đuro Macut. Kako je on bio teže ranjen od Srđića, Mandić najprije njega izvlači iz tučenog prostora, a malo kasnije i Srđića. Čim je izvršena evakuacija naših ranjenika i zarobljenika, bataljon je sa dvije čete prešao u napad na neprijatelja na Grbinu brdu. Međutim, legionari su se, ne sačekavši čete, naglo povukli prema Trojvrhu i Josipdolu. Njegovo povlačenje bilo je ispraćeno efikasnom vatrom čete 2. bataljona.

U ovoj borbi zarobljeno je 14 legionara, a 10 ih je poginulo. Zaplijenjeno je 15 pušaka, 3 automata, 4 pištolja, 2.500 pušanih metaka, 18 pari vojničkih odijela i 10 pari cipela. Jedinice brigade imale su dva ranjena borca.

Zasjeda 5. bataljona kod Tounja

Osmog decembra poslije podne štab brigade održao je sastanak sa štabovima bataljona na kome se raspravljalo o narednim zadacima brigade. Dogovoreno je da 1. bataljon, noću 8/9. decembra, napadne i likvidira jednu isturenu legionarsku predstražu kod Josipdola, a iste noći da 5. bataljon postavi zasjedu na raskrsnici puteva Ogulin — Generalski Stol i s. Primišlje — Ogulin. Ostala tri bataljona će i dalje obezbjeđivati slobodnu teritoriju Plašćanske doline.

Prije zore 9. decembra 1. bataljon brigade napao je neprijateljsku posadu u s. Vjetrenici kod Josipdola. Legionari su pružili žilav otpor iz bunkera i rovova. Kada je već izgledalo da će se neprijatelj održati, bombaško odjeljenje bataljona uspjelo je da se probije u jedan rov, pobije grupu neprijateljskih vojnika omogućći najbližoj četi upad u sistem njegove odbrane. Malo kasnije neprijatelj je napustio selo i pobjegao u Josipdol.

U ovoj borbi neprijatelj je pretrpio gubitke od 28 mrtvih i 20 ranjenih. Zaplijenjene su 3 puške, 4 para odijela i drugi materijal. Bataljon je imao 3 mrtva i 5 ranjenih boraca.

Noću 8/9. decembra znatno su se pogoršale vremenske prilike, tako da 5. bataljon u toku noći nije mogao stići iz rejonu Plaškog na mjesto zasjede. U taj rejon stigao je tek ujutro 10. decembra. Zbog guste magle tek oko 8 sati izbio je u rejon Griča i približio se raskrsnici puteva

kod koje je trebalo posjesti položaje. U tom momentu izviđači obavještavaju štab bataljona da putem nailazi oko 30 konjskih kola natovarenih namirnicama. U svakim kolima, pored vozača, civila, nalaze se i po dva pratioca legionara. Komandant bataljona Marko Keser, u dogovoru sa obavještajnim oficirom brigade, donosi odluku da se čete u trku prebace do puta i odmah otvore vatru po neprijateljskoj koloni. Za nekoliko minuta borci su otvorili vatru. Mada je početak napada izveden na brzinu i bez prethodnih priprema, vatra je bila prilično efikasna, jer je neprijatelj bio udaljen svega stotinjak metara. Od prvih ispaljenih metaka poginulo je više od desetak neprijateljskih vojnika i vozača kola. Legionari su tada shvatili da se nalaze u teškoj situaciji. Počeli su iskakati iz kola i bježati u pravcu svojih garnizona u Oštarijama i Tounju. Za svega desetak minuta borba je bila završena. Pored puta ležali su poginuli vojnici, mrtvi i ranjeni konji i napuštena kola. U tom trenutku neprijateljska artiljerija iz okolnih mjesta otvorila je vrlo jaku vatru po jedinicama bataljona. S obzirom na intenzitet artiljerijske vatre i mogućnosti brze intervencije neprijateljske motorizacije i pješadije, bataljon je bio prisiljen da na brzinu uništi što više kola i opreme u njima i da se povuče prema Tounjskom Tržiću.

U ovoj zasjedi Nijemci su imali 15 mrtvih, među kojima 1 oficira i 2 podoficira. Poginulo je 5 civila, vozača kola, a 9 legionara je ranjeno. Jedinice bataljona nisu imale gubitaka.

Zaplijenjeno je 10 pušaka, 1 pištolj, oko 5.000 puščanih metaka, 15 konja i dosta drugog materijala i životnih namirnica. Preko 20 kola punih opreme i hrane je zapaljeno.

Neuspjeli napad na četnike u Ličkoj Jesenici

Oslobođenjem Knina, četnici popa Đujića bili su prisiljeni da se zajedno sa okupatorskim snagama povuku iz Dalmacije. Tako je četnička grupacija od oko 3.000 ljudi stigla na teritoriju Bihaća. Jedno vrijeme su se odmarali u gradu i okolini, a onda su donijeli odluku da se prebace u širi rejon Otočca, gdje će sa ustašama i Nijemcima bra-

nitima posljednje uporište u ovom dijelu Hrvatske. Da bi tamo stigli, morali su preći preko dijela slobodne teritorije Korduna i Like. Radi obezbjeđenja njihovog prijelaza, okupator angažuje i ustaško-domobranske snage. U to vrijeme na teritoriji Cazinske krajine i u južnom djelu Korduna nalazile su se 7. banijska i 8. kordunaška divizija.

Na dan 14. decembra, oko 10 sati ujutro, jače ustaške snage, pomognute njemačkom artiljerijskom i minobacačkom vatrom iz Vaganca i Ličkog Petrovog Sela, izvršile su upad u pravcu položaja 3. brigade 8. divizije, koja se nalazila oko Drežnik-Grada i s. Poljanka kod Plitvičkih jezera. Jedinice 3. brigade pružale su žestok otpor. S obzirom na brojčanu nadmoćnost, ustašama je poslije tro-satne borbe pošlo za rukom da odbaci bataljone 3. brigade prema Saborskom. Time je otvoren put četničkoj koloni, koja je pod borbom, u sumrak 14. decembra, ušla u Lič. Jesenicu i zaposjela selo, željezničku stanicu i okolne položaje. Lička Jesenica leži u dolini, zemljište je mjestimično pokriveno, manevarsko i gusto naseljeno, što je četnicima pružalo dobre uslove za odmor i odbranu.

U toku noći, 14/15. decembra štab 2. brigade dobio je obavijest da se većina četnika iz Lič. Jesenice probila kroz Kapelu i prebacila u Gacku dolinu. U vezi s tim komandant brigade Rade Škaljac²⁷ donosi odluku da se izvrši napad na Ličku Jesenicu³⁸ i likvidira preostala četnička grupa. Iako je malo kasnije obavještajni oficir brigade podnio izvještaj štabu brigade da se u Lič. Jesenici nalazi još 2.000 četnika i da vjerovatno snage brigade neće biti dovoljne za ovu akciju, komandant brigade ostaje pri svojoj prvobitnoj odluci.

Prema planu napada 1. bataljon je dobio zadatak da ovlada željezničkom prugom od sela Begovca do krečane koja se nalazi u podnožju brda Korać (k. 907), proširiti front napada udesno na brdo Korać, gdje će likvidirati neprijateljsku predstražu, i ulijevo do kote 582, koja se nalazi sjeverozapadno od Lič. Jesenice. Jedinice 2. bataljona, ojačane Minobacačkim vodom Prateće čete brigade,

²⁷ Rade Škaljac je tih dana primio dužnost komandanta 2. brigade od Joce Miljkovića, koji se na ovoj dužnosti nalazio svega oko 20 dana.

²⁸ Zbornik, tom 5, knj. 36, dok. br. 80, str. 378—379, i dok. br. 82, str. 384—386.

dobile su zadatak da napad na Lič. Jesenicu izvrše od pravca raskrsnice puteva (Plaški — Lič. Jesenica i Lič. Jesenica — Dabar u Lici), a zatim se prošire udesno do kote 582 i ulijevo do kote 521. Treći bataljon ojačan pt. vodom Prateće čete imao je zadatak da napada pravcem k. 521 — s. Potpolje (na sjeveru Ličke Jesenice). Inženjerska četa trebalo je da onesposobi puteve za automobilski saobraćaj, i to: Saborski — Lič. Jesenica i Lič. Jesenica — Plaški.

Napad je otpočeo 15. decembra u 15,20 sati. U prvom momentu dolazi do zabune u redovima neprijatelja i njegove jedinice počinju da se povlače prema ž. stanici Lička Jesenica i na Borovi vrh kod Saborskog. Komandant brigade tada naređuje da bataljoni još energičnije napadaju i što prije zauzmu Lič. Jesenice. Međutim, četnici ubrzo sređuju svoje redove i prelaze u protivnapad usmjeren u tri pravca. U stvari, na svaki naš bataljon neprijatelj je napadao sa jednim svojim bataljonom. Četnički protivnapadi izvedeni su energično i brzo, tako da su bataljoni brigade bili prisiljeni na izvlačenje iz Lič. Jesenice. Za vrijeme povlačenja neke jedinice vodile su borbu prsa u prsa. Naime, u trenutku povlačenja došlo je do opkoljavanja pojedinih vodova i četa. Tada je u borbu ubačen i 4. bataljon iz brigade rezerve sa ciljem da zaustavi četničko napredovanje i omogući urednije povlačenje 2. i 3. bataljona. Unatoč tome ova dva bataljona pretrpjela su nepotrebne gubitke u ljudstvu i naoružanju. Oko 17 sati brigada je odstupila od Lič. Jesenice. Četnici su u njoj ostali još dva dana, a onda su se prebacili na širu prostoriju Otočca, gdje su se pod okriljem ustaša i Nijemaca odmarali i pripremali za naredne borbe.

U borbi u Lič. Jesenici četnici su imali 28 ranjenih i 36 mrtvih, među kojima jednog oficira i jednog popa. Gubici brigade iznosili su: 9 mrtvih, 5 nestalih i 12 ranjenih. U isto vrijeme brigada je izgubila 1 puškomitraljez i 11 pušaka.

Kasnijom analizom štab brigade je došao do zaključka da napad na Lič. Jesenice nije uspio zbog neprovjerenih podataka o brojnom stanju četnika i o njihovom navodno slabom moralu. Radilo se, zapravo, o jačim snagama i mnogim četničkim zlikovcima koji su se, zbog svojih ranijih zlodjela, morali do smrti boriti. Pored toga, prip-

reme za napad izvedene su na brzu ruku i bez tačnih podataka o rasporedu neprijatelja i njegovih vatrenih sredstava.

Tri uzastopna napada brigade kod Prijeboja

Po naređenju Štaba divizije 2. brigada je, 17. decembra, prebačena iz rejona Plaškog u rejon Rakovice kod Slunja. Pokret je izvršen sa ciljem da se napadne ustaško uporište u Vagancu. Međutim, do napada nije došlo zbog neprijateljske ofanzive na Liku, pa je 2. brigada 19. decembra prebačena iz okoline Rakovice u rejon s. Prijeboja kod Plitvičkih jezera. Već sutradan 2. bataljon postavlja zasjedu u rejonu Prijeboja. Oko 10 sati naišlo je 12 kamiona koje je pratio jedan oklopni automobil. Budući da je neprijateljska kolona bila razvučena na dužini od 400 do 500 m, štab bataljona odlučuje da se vatra otvori čim čelo kolone uđe u zasjedu. Ovakva odluka je donijeta zbog plitke zasjede, bataljon nije imao pt. sredstva za borbu protiv oklopnih vozila. Kad su prva 4 kamiona puna vojnika ušla u zasjedu, otvorena je vatra. Dva kamiona su odmah oštećena, a kolona je zaustavljena. Neprijateljski vojnici Maze iz vozila i prihvataju borbu, a od Ličkog Petrova Sela u pomoć im kreće oko 200 ustaša. Borba je trajala preko jednog sata, a poslije stizanja ustaškog pojačanja bataljon se povukao.

Prema procjeni štaba bataljona ubijeno je 28, a ranjeno 30 njemačkih vojnika. Bataljon je imao 4 ranjena borca. Zaplijenjen je 1 puškomitraljez, 3 puške, 3 pištolja i 450 puščanih metaka. Oštećena su dva kamiona.

Rano ujutro 22. decembra 2. brigada, bez 3. bataljona koji je ostao na osiguranju slobodne teritorije Plaškog, postavila je zasjedu na komunikaciji s. Sorića Krčevina — s. Prijeboj — s. Korenička Kapela. Oko 9 sati¹ od Ličkog Petrova Sela prema Prijeboju i Korenici naišla je kolona od 300 legionara i ustaša sa 12 kamiona, 2 oklopna automobila i 2 tenka. Poslije ulaska kolone u zasjedu, otvorena je vatra. Od prvih granata iz pt. topova uništena su tri neprijateljska kamiona, a Nijemci i ustaše, koji su se nalazili u vozilima, gotovo su izginuli.

S lijeva nadesno: Dušan Hristić, politički komesar 8. divizije; Rade Zrinjanin, zamjenik političkog komesara 2. brigade; Slavko Bo-rojević, član politodjela 8. divizije; Miloš Kukić, politički ko-mesar 2. brigade i Rade Škaljac, komandant 2. brigade u s. Čujič Krčevina kod Plitvičkih jezera, decembra 1944.

Napadnutoj motorizovanoj koloni stizala je pomoć iz tri pravca: od Ličkog Petrova Sela, od Korenice i od Vrhovina. Dok se pomoć približavala mjestu borbe, jedinice brigade nastojale su da unište što više neprijateljske tehnike i žive sile. Međutim, tenkovi i oklopni automobili branili su prilaz do vozila na putu. U skoro jednosatnoj borbi ubijeno je 40 neprijateljskih vojnika, preko 50 je ranjeno, a 5 legionara je zarobljeno. Zaplijenjen je 1 kamion sa životnim namirnicama, dva motora sa orikolicama, 1 pt. top 20 mm sa 1.000 metaka, 2 mitraljeza, 1 puškomi-traljez, 15 pušaka, 3.000 metaka 7,9 mm i drugi materijal. Potpuno su uništena 3 kamiona. Jedinice brigade imale su 1 mrtvog i¹ 8 ranjenih.

Noću 22/23. decembra iste jedinice brigade ponovno su postavile zasjedu na istoj komunikaciji. Opet je, uju-tro 23. decembra, oko 300 legionara i ustaša krenulo iz Ličkog Petrova Sela prema Prijeboju. Pokret neprijatelja praćen je artiljerijskom vatrom od Vaganca, koja je oba-

sipala zemljište na kome bi se, po njihovoj pretpostavci, mogle nalaziti naše jedinice. Osim toga, neprijatelj je nastupao vrlo oprezno, ne želeći da po treći put, upadne u klopku. I pored ove opreznosti, neprijateljska prethodnica, jačine jednog voda, ušla je u zasjedu i bila uništena. Veći uspjesi nisu postignuti, jer je neprijatelj vrlo brzo dobio pojačanje u ljudstvu i tehnici, pa se brigada povukla, a neprijatelj vratio u svoju bazu. U ovoj zasjedi neprijatelj je imao 20 mrtvih i 15 ranjenih. Gubici brigade iznosili su 11 ranjenih, a 1 borac je ogluvio od eksplozije artiljerijske granate.

Ovim akcijama potpuno je prekinut saobraćaj na komunikaciji Bihać — Prijeboj — Korenica, a put od Ličkog Petrova Sela do Korenice nalazio se u našim rukama. Time je brigada pružila svestranu pomoć jedinicama 11. korpusa NOV u razbijanju ustaških i okupatorskih grupa-cija koje su nastojale da ovladaju teritorijom Like i stvore ponovo uslove za uspostavljanje svojih baza u ovom dijelu Hrvatske.

Glava 4.

ZAVRŠNE BORBE ZA OSLOBOĐENJE ZEMLJE

DEJSTVA BRIGADE OD JANUARA 1945. DO MAJA
1945. GODINE

Oslobođenje Vaganca

Početkom decembra 1944. godine ustaše i legionari iz Vaganca i Lič. Petrova Sela bili su vrlo aktivni i skoro svaki dan su vršili ispade prema slobodnoj teritoriji Like, Cazinske krajine i Korduna. Sredinom decembra oni su posebno koncentrisali svoju aktivnost na komunikaciju Drežnik-Grad — Plitvička jezera, da bi prekinuli veze i saobraćaj između slobodne teritorije Like i Korduna. Radi obezbjeđenja slobodne teritorije pomenutih triju pokrajina, Stab 8. divizije, 19. decembra, izdaje borbenu zapovijest za napad na neprijateljsko uporište u Vagancu. Taj napad trebalo je da izvede 20. decembra 1944. godine 2. brigada, ojačana Brdskim divizionom divizije. Do ovog napada nije došlo zbog okupatorsko-Pavelićeve ofanzive na Koreničku kotlinu. Međutim, koncem decembra, neprijatelj je napustio Korenicu i njenu okolinu i zadržao se u rejonu Cudina klanca, koji se nalazi na jugoistočnom dijelu s. Gornji Babin Potok.

28. decembra postignut je sporazum između predstavnika štaba 4. i 11. korpusa NOV o koordiniranim napadima jedinica na neprijateljske posade u Cudinom klancu, Gornjem Babinom Potoku, Ličkom Petrovu Selu i Vagancu. U vezi s tim dogovorom 8. kordunaška divizija, bez 1. brigade, sa Unskom operativnom grupom i dvije brigade 7. banijske divizije, trebalo je da 31. decembra 1944. u 6,30 sati ujutro napadne i likvidira ustaško-legionarske posade u Vagancu i Ličkom Petrovu Selu. U isto vrijeme jedinice 11. korpusa, ojačane 1. brigadom 8. divizije, trebalo je da napadnu i razoružaju neprijatelja u Cudinom klancu i Gornjem Babinu Potoku. Međutim, 30. decembra su se

atmosferske prilike jako pogoršale, naročito u Lici, gdje je u toku dana padao gust snijeg i duvala jaka bura, pa je 11. korpus odustao od planirane akcije. Štab 4. korpusa o tome nije na vrijeme obaviješten pa je akcija na Vaganac i Ličko Petrovo Selo počela po planu.

Posadu u Vagancu sačinjavao je 1. ustaški bataljon (bez 3. čete) 7. ustaškog zdruge 10. divizije i oko 100 legionara i Nijemaca iz 373. legionarske pješ. divizije. U Vagancu je ukupno bilo oko 900 neprijateljskih vojnika naoružanih sa 2 haubice 105 mm, 3 minobacača 81 mm, 6 minobacača 45 mm, 3 mitraljeza, oko 30 puškomitraljeza, pedesetak automata i puškama. Treba istaći i činjenicu da su većinu neprijateljskih vojnika činili okorjeli ustaški zlikovci, spremni da se bore do posljednjeg čovjeka. Tome treba dodati da su selo i objekti u selu branjeni sistemom rovova i bunkera ispred kojih su se nalazili žičana ograda i minska polja. Plan odbrane i plan vatre bili su vrlo dobro usaglašeni. Ustašku posadu u Lič. Petrovu Selu i na brdu Čelopeku sačinjavala je 3. četa 1. ustaškog bataljona iz Vaganca i oko 50 legionara sa nekoliko kamiona, koji su korišteni za snabdijevanje i prijevoz ljudstva jedne i druge posade. Kako su posade u Vagancu i Lič. Petrovu Selu jedna od druge bile udaljene nepuna dva kilometra, predstavljale su jedinstvenu cjelinu isturenog odbrambenog rejona Bihaćkom garnizonu.

Prema borbenoj zapovijesti Štaba 8. divizije,¹ 2. brigada 8. divizije, ojačana Brdskim divizionom divizije, u sadejstvu sa 1. muslimanskom brigadom UOG, ojačanom sa tri tenka, napada neprijateljsku posadu u Vagancu; 3. brigada 8. divizije napada neprijatelja na Čelopeku i u Lič. Petrovu Selu; 1. brigada 8. divizije i dvije brigade 7. divizije osiguravaju jedinice u napadu od pravca Bihaća, Ostrošca i Vrhovina.

Borbe za Vaganac, Lič. Petrovo Selo i Čelopek odvijale su se u tri faze. Prvu fazu činile su pripreme za napad, razvođenje jedinica i podilaženje; druga faza obuhvatala je napad na Čelopek i Lič. Petrovo Selo; treća faza imala je za cilj likvidaciju neprijatelja u Vagancu.

Prema planu, koji su razradili Štab 4. korpusa i Štab 8. divizije, 2. brigada napada sa dva bataljona (2. i 5. bata-

¹ Arhiv VII JNA, reg. br. 2—4/1 kut. 828.

ljonom), ojačana sa Inženjerskom i Pratećom četom brigade i Brdskim divizionom 8. divizije, i to: 2. bataljon, potpomognut Pratećom četom i odjeljenjem jurišnih pionira, napada G. Vaganac od pravca k. 347 i Pašine luke, a 5. bataljon, ojačan jurišnim pionirima, napada G. Vaganac od pravca s. Rešetar i Vaganačkog polja. U stvari, težište ustaške odbrane bilo je u Gor. Vagancu. U isto vrijeme 1. muslimanska brigada, ojačana sa tri tenka, imala je zadatak da napadne i likvidira neprijateljski utvrđeni rejon u Donjem Vagancu. Budući da Gornji i Donji Vaganac čine zaokruženu cjelinu, brigadama je posebno skrenuta pažnja na njihovu što tješnju saradnju u toku borbe.

Mada je Stab 4. korpusa računao da će neprijatelj pružiti žestok otpor, postojala je mogućnost da se neprijatelj probije iz Vaganca u pravcu Bihaća, pa je jedinica na osiguranju dato uputstvo za postupak u ovakvom slučaju.

Napad na Vaganac i Ličko Petrovo Selo počeo je 15 minuta kasnije² — umjesto u 6,30 sati ujutro, počeo je u 6,45 sati. Do zakašnjenja je došlo zbog jake bure i snijega.

Prvi napad brigade nije uspio. Ni jurišni pioniri, koji su htjeli da naprave prolaze u žičanoj prepreci, nisu imali uspjeha. Slična situacija bila je i kod drugih brigada. Do prvog neuspjeha uglavnom je došlo zbog toga što neprijatelj nije bio iznenađen, što su se jedinice zbog snježnih nanosa sporo kretale i zbog jake zime.

Nakon toga Stab 8. divizije upozorava štabove brigada na ispoljene slabosti, Štabu 2. brigade skreće pažnju na slabo osiguranje 5. bataljona, koji je imao i dosta loše polazne položaje. Oko 9 sati 31. decembra 1944. bataljoni 2. brigade ponovo kreću u napad. Ovog puta oni su imali vrlo dobru artiljerijsku podršku. Prateća četa brigade uspjela je minobacačkom vatrom i vatrom pt. topova privremeno da učutka vatrene izvore neprijatelja u G. Vagancu. Međutim, pješadijske jedinice taj pogodan trenutak nisu iskoristile, pa je napad ponovo odbijen. Kako ni dva naredna pokušaja napada na Celopek i Vaganac nisu uspjela, prije 13 sati, 31. decembra, 2. i 3. brigada uvode u borbu još po jedan bataljon iz brigadnih rezervi. Ovog puta bataljoni su, pomognuti minobacačkom i

² Zbornik, tom 5, knj. 37, dok. br. 19, 21, 23 i 28.

artiljerijskom vatrom, smjelije krenuli u napad. — Jurišni pioniri prilaze bodljikavoj žici. Međutim, neprijatelj je sačekao streljačke strojeve i po njima otvorio uragansku vatru iz rovova i bunkera. Bura je snažno puhala i nanosila snijeg. Od vijavice oči se nisu mogle otvoriti. U tim uvjetima nišanje i gađanje nisu mogli biti precizni. Vrijeme i činjenica da su se prethodna tri napada završila neuspjehom imali su negativan uticaj na borbe, pa je i četvrti napad propao.

U 14 sati Štab 8. divizije izdaje naređenje Štabu 3. brigade da brdo Celopek i Lič. Petrovo Selo moraju po svaku cijenu zauzeti. Ova odluka Štaba divizije imala je svoje opravdanje, jer je od uspjeha 3. brigade umnogome ovisila uspješna likvidacija neprijateljske posade u Vaganacu. Zapravo, pristup Vaganacu djelimično je branila neprijateljska posada sa Celopeka. Kako je ovaj položaj dominirao nad Vagancem, 5. bataljon 2. brigade praktično se nalazio između dvije vatre. U vezi sa ovim naređenjem štab 3. brigade u borbu ubacuje i svoj 4. bataljon iz brigadne rezerve, pa kompletna brigada, pod zaštitom vrlo snažne artiljerijske i minobacačke vatre, kreće u odlučni juriš. U 15,30 sati bataljoni 3. brigade upadaju u Ličko Petrovo Selo i na brdo Celopek. Jedan dio neprijateljskih vojnika bježi prema Bihaću, a drugi u Vaganac. U tom napadu neprijatelj je pretrpio gubitke od 30 mrtvih, 50 ranjenih i 12 zarobljenih ustaša i legionara. Tom prilikom, pored ostalog, zaplijenjena su 3 minobacača 81 mm, 2 mitraljeza, 14 puškomitraljeza i 50 pušaka. Padom tog utvrđenja stvoreni su pogodni uslovi za novi napad na Vaganac.

U 22,30 sati 31. decembra počeo je peti napad na Vaganac. U ovom napadu učestvuje i 3. brigada 8. divizije sa dva bataljona koji su napadali putem Lič. Petrovo Selo — Vaganac i od pravca Vaganačkog polja. Nakon trosatne borbe, Štab divizije, po naređenju Štaba korpusa, naređuje da se glavnina jedinica povuče iz Vaganca, jer tempo napada kakav su imali jedinice nije garantovao uspjeh. Noću između 31. decembra 1944. i 1. januara 1945. godine, blokadu Vaganca vršila je slabijim snagama svaka brigada sa svog pravca. Glavnine brigada izvučene su radi odmora i temeljitijih priprema napada koji je trebalo da uslijedi nakon 24 sata.

U Štab 4. korpusa 1. januara bili su pozvani politički komesar 8. divizije Dušan Hristić, sekretar divizijskog komiteta Rade Zrinjanin, koji je bio i zamjenik političkog komesara 2. brigade, i politički komesar Unske operativne grupe Šukrija Bjedić. Pored komandanta i političkog komesara korpusa, na sastanku je bio i načelnik GŠH Pavle Jakšić. Raspravljano je o neuspjesima naših jedinica u napadu na Vaganac. Poslije svestrane analize i uz obećanje da će Vaganac u novom napadu biti zauzet, odlučeno je da se napad, umjesto noću 1/2. januara, izvrši u 1,30 sati 2. januara. Na taj način jedinice bi imale više vremena za pripreme i izlazak na polazne položaje.

Cijelog dana, 1. januara, vladalo je nevrijeme sa vijavicom kakva se odavno nije pamtila u ovom kraju Like. Taj dan brigada je iskoristila za popunu jedinica municijom i tehničkim sredstvima. Štab brigade održao je sastanke sa štabovima bataljona i komandirima četa, na kojima su analizirani neuspjesi u proteklih pet napada. Nakon samokritičkog osvrta svakog štaba bataljona, izvučeni su zaključci šta treba preduzeti da slijedeći napad potpuno uspije. Komandant brigade Rade Škaljac i politički komesar Miloš Kukić dali su svakom štabu bataljona, pa čak i komandama četa, precizne i konkretne zadatke, prethodno saglašene sa zadacima jurišnih pionira, Prateće čete, podržavajuće artiljerije i susjednih jedinica. Pored toga, u toku dana održani su i kratki partijski sastanci i sastanci članova SKOJ-a, na kojima su, takođe, analizirani neuspjeli napadi na Vaganac. Istaknut je značaj zauzeća Lič. Petrova Sela i brda Čelopeka od strane 3. brigade, a od komunista i skojevaca zahtijevano je da u narednom napadu preduzmu sve mjere kako bi se zadatak izvršio na vrijeme i po planu. Zamjenik političkog komesara brigade je istakao da brigada ima šansu da po treći put uzastopno osvoji prelaznu zastavu divizije i time obezbijedi da ona konačno ostane njihovo trajno vlasništvo. To je bio podstrek komunistima i skojevcima brigade.

Ponovni napad na Vaganac izvršen je u predviđeno vrijeme. Prije toga smijenjena je 1. muslimanska brigada. Umjesto nje u napadu je učestvovala 3. brigada 7. banijske divizije, koja je do tog vremena bila na osiguranju prema Bihaću. Jedinice 2. i 3. brigade 8. divizije pošle su u napad sa ranijih pravaca, s tim što je svaka brigada ima-

la po tri bataljona, inženjersku čet, prateću čet i čet za vezu. Već u početku bilo je jasno da napad ovoga puta mora uspjeti, jer su jedinice svih brigada krenule s velikom željom da se neprijatelj što prije likvidira. U prvih dvadesetak minuta Vod jurišnih pionira³ i Izviđački vod 2. brigade, potpomognuti uspješnom artiljerijskom vatrom, napravili su prolaze kroz žičane prepreke i upali u prve neprijateljske rovove. Za njima u sistem neprijateljske odbrane upadaju 2. i 3. bataljon 2. brigade. Upadom u neprijateljske rovove nastala je borba u kojoj se vrlo malo pucalo. Najviše su radili kundaci, noževi i ručne bombe koje su praštale na sve strane, a hvatalo se i za guše. Kad su ustaše osjetile da se neće moći još dugo održati u utvrđenju, pokušali su organizovati proboj iz Vaganca. Noćna tama i vijavica omogućili su neprijatelju da postigne djelimičan uspjeh. Iza dva sata po ponoći ustaše i legionari počeli su da se probijaju iz Donjeg i Gornjeg Vaganca prema raskrsnici puteva u selu do koje je već stigao 3. bataljon 3. brigade. Sa ustašama su bježali i njihovi simpatizeri civili. U jednom momentu, lavina neprijateljskih vojnika i civila, koji su se probijali u pravcu Bihaća sručila se na 3. bataljon. Bataljon je vršio jedan za drugim protivjuriš, nastojeći da ih zadrži u mjestu, jer bi tu lakše bili uništeni. Štab 3. brigade 8. divizije u pomoć šalje svoj 1. bataljon. Ali, prije nego što je ovaj bataljon stigao na određene položaje, glavnina ustaša se probila iz sela u pravcu Vaganac — Jezerina (k. 371) — Prnjavor — Izačić — Bihać.

U 3,30 sati 2. januara jedinice 3. brigade 7. banijske divizije, 3. brigade 8. divizije i jedna muslimanska brigada UOG organizovali su gonjenje neprijatelja. Za to vrijeme 2. brigada 8. divizija posjela je Vaganac sa zadatkom da uništi još neke manje preostale neprijateljske grupe, sakupi i evakuiše zarobljenike i plijen. Povlačenje ustaša i legionara nije bilo organizovano, već su neprijateljski vojnici bježali preko polja prema Bihaću. Bacali su sa sebe sve ono što im je otežavalo pokret, kao oružje, opremu, municiju i slično. Ranjenici i iznemogli ubijali su se samo da ne bi pali živi u naše zarobljeništvo. U potjeru

³ Vod jurišnih pionira Inženjerske čete brigade formiran je sredinom 1944. Komandir voda bio je Mile Popović.

za neprijateljem krenula su dva bataljona 3. brigade 8. divizije i kompletna 3. brigada 7. divizije. Ustaše i legionari preskakali su preko leševa i ranjenika. U toj kritičnoj situaciji oni nisu jedan prema drugom pokazivali nimalo samilosti i obzira. Svako je vodio računa samo o sebi i mislio kako da izvuče sopstvenu glavu. Zapadno od s. Izačića bataljoni 3. brigade 8. divizije izgubili su dodir sa ustašama i tako su, oko 5 sati ujutro, 2. januara, prestale borbe oko Vaganca i Lič. Petrova Sela.

Ustaško uporište, nazvano „Mali Berlin“, bilo je nakon četrdesetidvosatne borbe konačno oslobođeno. Jedinice 8. divizije, u saradnji sa Unskom operativnom grupom i dvjema brigadama 7. divizije, uspjele su da razbiju najelitniju ustašku jedinicu, ojačanu legionarima, koja se dugo držala u Vagancu i Lič. Petrovom Selu. Glavni teret borbe ponijele su pješadija, inženjerija i prateće čete 2. i 3. brigade 8. divizije, a i artiljerija, koja je svojim skromnim mogućnostima, pružila znatnu pomoć u osvajanju ustaških bunkera i utvrđenja. Jurišni pioniri i bombaške grupe su i ovoga puta odigrali glavnu ulogu pri probijanju kroz žičane prepreke i upadu u neprijateljske rovove. Pridodati tenkovi nisu mogli da dođu do izražaja zbog snijega i minskih polja. Jake brigadne rezerve odigrale su značajnu ulogu. Posebno je došla do izražaja upornost boraca i starješina. Lijep primjer bio je 5. bataljon 2. brigade, koji se i pored gubitaka i stalne opasnosti sa fronta i iz pozadine, cio dan nalazio između dvije vatre na skoro ravnom zemljištu Vaganačkog polja.

U borbama za Vaganac 2. brigada imala je 9 mrtvih (2 politička rukovodioca i 7 boraca). Ranjeno je 75 ljudi (4 oficira, 3 politička rukovodioca, 18 podoficira i 50 boraca). Među ranjenim starješinama nalazili su se komandant 4. bataljona Gojko Zivković i obavještajni oficir brigade Duka Mandić.⁴

Gubici neprijatelja bili su mnogo veći. Samo u Vagancu iznosili su preko 150 poginulih i oko 200 ranjenih. Zarobljen je 1 oficir i 25 vojnika.⁵ Zaplijenjeno je: 2 haubice 105 mm, 1 minobacač 81 mm, 3 minobacača 45 mm,

⁴ Zbornik, tom 5, knj. 37, dok. br. 19 str. 95.

⁵ 10 legionara i ustaša, skrivenih u jednoj seoskoj kući, zarobljeno je u Vagancu dva dana nakon završene akcije.

14 puškomitraljeza, 3 automata, 222 puške, 1 signalni pištolj sa 500 signalnih metaka, 1.000 mina za minobacače i granata za haubice, oko 50.000 metaka 7,9 mm, 640 ručnih bombi, 2 radio-stanice, 2 telefonske centrale, 4 poljska telefona, 7 km poljskog telefonskog kabla, 1 motocikl sa prikolicom, 5 konja, 80 pari kompletnih vojničkih odijela, 225 ćebadi, 4.000 kg živonih namirnica i dosta drugog materijala.⁶

U borbi oko Lič. Petrova Sela istakla se kompletna 3. udarna brigada, a u Vagancu 2. bataljon 2. brigade sa komandantom bataljona Pavlom Macutom, i 1. četa istog bataljona sa komandirima Simom Katićem. Od brigadnih jedinica istakao se Vod jurišnih pionira Inženjerske čete.

Ličnom hrabrošću i smjelim upadima u neprijateljske bunkere istakli su se: komandiri četa Ljuban Sijerić, Dušan Vukas (stariji vodnik), Milivoj Ribić (stariji vodnik), Dušan Ralić (poručnik) i Mane Popović (potporučnik); politički komesari četa Đuro Vukelić, Ljuban Karan, Ivan Majerić i Branko Grgić, pomoćnik komesara čete; Vodni delegati Mane Kosanović i Simo Mraović; komandiri vodova Mane Maćišić i Branko Blažević, vodnici Đuro Vidović, Vladimir Brnalić, Mile Basara i Pero Krneta, zvanj Čojkina, stariji vodnici Stojan Milić i Mile Radović, mlađi vodnici Mile Banda, komandir odjeljenja; puškomitraljeski Miloš Glamočlija i Mile Grudić; i Dušan Zlatar referent saniteta 2. bataljona brigade.

Na prijedlog Štaba divizije od 5. januara 1945,⁷ Štab korpusa je pohvalio 3. udarnu brigadu, 2. bataljon 2. brigade i 1. četv 2. bataljona, zajedno sa njihovim starješinama, za hrabro držanje i veliki udio u oslobođenju Vaganca i Ličkog Petrovog Sela.

Na dan 12. januara 1945. godine brigada je postrojena u Drežnik-Gradu. Toga dana brigada je imala dvostruko slavlje. Najprije je komandant 4. korpusa Miloš Šumonja tridesetorici boraca i starješina brigade predao odlikovanja, kojim ih je odlikovao Vrhovni komandant NOV i POJ drug Tito. Kada je čestitao odlikovanim, komandant korpusa je održao kratak govor. Borce i starje-

⁶ Ovdje su samo pokazani gubici neprijatelja koje su im nanijele jedinice 8. divizije.

⁷ Arhiv VII JNA, kutija br. 828.

šine upoznao je sa unutrašnjom i spoljnom političkom situacijom. Komandant divizije, bivši komandant 2. brigade, Mihailo Vojnović je pročitao naredbu Štaba 8. divizije, kojom se 2. brigada, u dvomjesečnom divizijskom takmičenju (za period od 1. novembra do 31. decembra 1944. godine), proglašava za najbolju brigadu divizije. Istom naredbom brigadi je, prema propozicijama takmičenja, dodijeljena divizijska prelazna zastava u trajno vlasništvo. Prelaznu zastavu od komandanta divizije primio je politički komesar brigade Miloš Kukić. Odlukom štaba brigada zastava je predana na čuvanje 2. bataljonu, kao najboljem bataljonu u brigadi. Štab 2. bataljona je za zastavnika odredio mladog vodnika Radu Baraća. Međutim, on je smatrao da se vodnik Mile Grudić više isticao u borbi od njega, pa je, na kraju, Grudić prihvaćen za barjaktara. Poslije svečanog dijela nastalo je veselje. Ljudstvo brigade je cio dan slavilo sa narodom Drežnik-Grada i okoline. Odjekivale su pjesme „Kordun, Bosna, Banija I Lika,” „Druže Tito, ljubičice bijela” i omiljena pjesma 5. kordunaške brigade „A dje peta na bojište stupa, žice ruši i bunkere lupa”. Kozaračko kolo vilo se do kasno u noć.

Likvidacija neprijateljske predstraže kod Baljevca

i

U toku januara 1945. godine, naročito poslije oslobođenja Vaganca i Ličkog Petrova Sela, neprijatelj je pojačao svoje posade u s. Izačiću, s. Baljevcu i s. Zavalju. U s. Malom Baljevcu brojno stanje posade iznosilo je oko 300 ljudi, a u Vel. Baljevcu neprijatelj je imao predstražu koju je sačinjavala 5. prevozna četa 373. legionarske divizije.

Polovinom januara jedinice 2. brigade bile su na odmoru u rejonu Drežnik-Grada, s. Lipovače i s. Irinovca. U drugoj polovini mjeseca vremenske prilike su se poboljšale, pa je štab brigade riješio da izvede neku pogodnu akciju. U vremenu od 15 do 18. januara izvršeno je izviđanje zemljišta i neprijateljskih snaga u selima M. i V. Baljevca. Nakon analize stanja legionarskih posada u oba ova mesta, štab brigade je odlučio da napadne i oslobodi selo Vel. Baljevac, koje se nalazi na komunikaciji Bihać

— Lič. Petrovo Selo. Zapadno od sela uzdižu se strmi obronci planine Plješevice, a istočno od njega prostire se ravno i otvoreno zemljište. Predstraža je bila smještena u sredini sela.

Štab brigade je odlučio da posadu u Vel. Baljevcu napadne sa dva bataljona. Treći bataljon dobio je zadatak da sa dvije čete posjedne jugozapadni dio sela i odsiječe odstupnicu neprijatelju ukoliko bi pokušao da se probije u pravcu Bihaća. Ove čete vršile su, ujedno, osiguranje od Bihaća i M. Baljevca. Sa jednom četom, ojačanom sa dva ručna bacača, bataljon napada neprijatelja u zahvatu puta koji prolazi kroz selo. Peti bataljon, ojačan sa vodom minobacača 81 mm Prateće čete brigade i sa tri ručna bacača, napada na Baljevac putem od pravca s. Zeljava.

Noću 19/20. januara, bataljoni su se prebacili na prostoriju s. Zeljava.⁸ Napad je otpočeo rano ujutro 20. januara. Cete 3. i 5. bataljona uspjele su nečujno prići neprijateljskoj posadi, opkoliti je, a potom je, u zgradama i rovovima, obasuti vatrom iz minobacača. Jedno odjeljenje ručnih bacača uspjelo je da se privuče blizu zgrade u kojoj je bila smještena komanda. Prvim minama probijeni su zidovi i neprijatelj je iz nje pobjegao i sklonio se u rovove. Legionari su pružali vrlo žilav otpor, računajući da će se moći oduprijeti do svanuća, kada su očekivali pomoć od susjednih posada i bihaćkog garnizona.

Nakon borbe od jednog sata vidniji uspjesi nisu postignuti. Počelo je već da sviče i pomišljalo se i na neuspjeh. Međutim, baš tada jedan vod 5. bataljona prodire u neprijateljsku odbranu i počinje sa borbom u neprijateljskim rovovima. Osvajanjem prvih rovova, stvoreni su uslovi za uspješan napad ostalih jedinica brigade. U rovovskoj borbi do izražaja su došli ručni bacači „Džombul“, ručne bombe i automati. Ubrzo je cio 5. bataljon upao u sistem neprijateljske odbrane. Poslije toga, neprijateljski vojnici masovno napuštaju rovove i Baljevac i bježe prema istoku. Bilo je očigledno da su namjeravali da se probiju ka susjednoj posadi u Malom Baljevcu ili prema s. Izačiću. Naši borci su ih gonili i hvatali po polju.

Kada je sunce izašlo, Veliki Baljevac je bio zauzet. Veći dio neprijateljskih vojnika uspio je da se probije, a

⁸ Zbornik, tom 5, knj. 37, dok. br. 110 i 121.

manji dio je poginuo ili je zarobljen. Prema izvještaju štaba brigade, ubijeno je 30 neprijateljskih vojnika 8 je zarobljeno i preko 40 ranjeno. Zaplijenjeno je 6 puškomitraljeza, 13 pušaka, 5.200 metaka za puške i puškomitraljeze, 15 ručnih bombi, oko 40 pari vojničkih odijela i jedna puna kola životnih namirnica. Uspjeh bi bio i veći da je 3. bataljon svojim desnim krilom više obuhvatio Baljevac sa istočne strane. Jedinice brigade imale su 2 mrtva i 1 ranjenog borca. Nakon oslobođenja Vel. Baljevca, neprijatelj je skoro svakodnevno sa patrolama, jačine oko jednog voda, prolazio kroz selo. Ovi pokreti vršeni su radi izviđanja zemljišta i naših jedinica. U to vrijeme Nijemci su na široj teritoriji Bihaća organizovali vrlo aktivnu izviđačku djelatnost, a pogotovo kada je koncem januara 1945. Štab 4. korpusa prebacio na teritoriju Cazinske krajine i oko Bihaća svoje jače snage radi odmora i priprema za nove akcije. Nijemci su pojačali izviđačku aktivnost, jer su mislili da mi pripremamo napad na Bihać.

U vezi sa čestim pokretima neprijateljskih izviđačkih jedinica prema Vagancu i Lič. Petrovu Selu, štab 2. brigade donio je odluku da im se postavi zasjeda u s. Vel. Baljevac, u rejonu k. 346. Zasjedu su, ujutro 26. januara, postavili 1. i 4. bataljon. Oko 8 sati manja neprijateljska kolona, jačine oko 30 do 50 vojnika, kretala se putem Bihać — Baljevac. Međutim, druga kolona, jačine oko 100 vojnika, ojačana minobacačima, uspjela se neopaženo provući pored zasjede i posjesti rejon groblja, koje se nalazi u sjeveroistočnom dijelu sela Zeljava. Kad je prva kolona prišla zasjedi, otvorena je vatra. Odmah u početku borbe neprijatelj je imao preko 30 mrtvih i ranjenih. Međutim, neposredno, za tim, neprijateljske snage od željavskog groblja vatrom obasipaju položaje 1. i 4. bataljona. Pojava neprijatelja i vatre iz pozadine zbunila je štabove bataljona, pa su naredili povlačenje u pravcu Abdić brda (k. 364) i k. 359, koja se nalazi zapadno od Abdić brda. Bataljoni su odstupali organizovano, ali preko potpuno ravnog i nepokrivenog zemljišta, pa je ono bilo praćeno vatrom neprijatelja. Kada su posjele kotu 359, jedinice 4. bataljona, bez jedne čete, u zajednici sa četom 1. bataljona, izvršile su napad na legionare u blizini s. Zeljave. Nakon kratke borbe Nijemci i legionari su bili prisiljeni na povlačenje prema Bihaću, mada su imali efikasnu artiljerijsku

i minobacačku podršku od M. Baljevca i od Bihaća. Pri odstupanju neprijatelja je gonio 4. bataljon.

U zasjedi neprijatelj je pretrpio gubitke od 20 mrtvih i 25 ranjenih. Zbog nepovoljnog obrta u borbi, od zaplijenjenog naoružanja jedinice su iz Vel. Baljevca iznijele samo 4 puške i 500 metaka. Jedinice brigade imale su 3 mrtva i 10 ranjenih. Ranjen je i načelnik štaba brigade kapetan Simo Kli'čković, koji je nakon 6 sati umro.

Borbe brigade u februaru 1945. godine

U toku februara bio je još uvijek visok snijeg. Aktivnost neprijateljskih jedinica i jedinica 8. divizije bila je svedena na izviđačku djelatnost i akcije manjih razmjera, u kojima su učestvovali pojedini bataljoni brigade. Skoro cijelog mjeseca jedan bataljon 2. brigade nalazio se u regionu Perjasice i Kestenka na obezbjeđenju slobodne teritorije Korduna od pravca Karlovca i Duge Rese. U februaru je neprijatelj skoro u svakom selu od Bihaća prema Lič. Petrovu Selu i Vagancu uspostavio svoje posade. Tu prostoriju posjele su jedinice dalmatinske ustaške bojne i dijelovi 54. njemačke planinske divizije, koji su se povukli iz Dalmacije u jesen 1944. i u januaru 1945. godine. Štab 4. korpusa NOV je prema ovim jedinicama i neprijateljskim garnizonima Bihać, Ostrožac i Cazin postavio dijelove 7. divizije, jedinice 8. kordunaške udarne divizije, bez 3. brigade, i Unsku operativnu grupu.

U sklopu zadatka 8. divizije, jedinice 2. brigade su u februaru bile na teritoriji Rakovica — Drežnik-Grad — Ličko Petrovo Selo. Imale su zadatak da štite dio slobodne teritorije Like i Korduna, koji je bio vezan sa Bihaćkom dolinom. Na ovoj prostoriji brigada je u toku mjeseca imala više borbi.⁹

Rano ujutro 4. februara 2. bataljon brigade postavio je zasjedu kod s. Barilovački Cerovac, u blizini Duge Rese. Oko 8 sati ujutro od neprijateljske posade u s. Belaju krenula je ustaška četa prema položajima bataljona. Ispred nje kretala se patrola-prethodnica, koja je uz po-

⁹ O borbama brigade u mjesecu februaru 1945. vidi pregled mjesečnih operacija 8. divizije, Op. br. 17 od 5. marta 1945, koji se čuva u VII JNA, kut. br. 828.

moć nekih mještana otkrila položaje 2. bataljona. Zbog toga je bataljon bio prisiljen da prije vremeno otvori vatru i uništi prethodnicu. Čim je došlo do sukoba, ustaška četa se vratila nazad. U kratkoj borbi zarobljen je 1 ustaša, 4 su poginula i 8 je ranjeno. Zaplijenjen je 1 puško-mitraljez, 3 puške, oko 1.000 metaka 7,9 mm i tri para vojničkih odijela. Bataljon nije imao gubitaka.

Istog dana 3. četa 1. bataljona postavila je zasjedu na putu Bihać — Plitvička jezera kod s. Vel. Baljevac. Oko 9 sati ujutro 50 legionara sa 20 natovarenih konja, iz sastava neprijateljske posade u M. Baljevcu, krenulo je prema Vel. Baljevcu. Kada su bili udaljeni oko 200 m, jedan borac je nehotice opalio metak i time otkrio položaj zasede. Čuvši pucanj puške, legionari su se zaustavili. Počeli su da se vraćaju u svoju bazu. Četa je otvorila vatru i pratila povlačenje legionara prema M. Baljevcu. U ovoj borbi neprijatelj je imao 4 ranjena vojnika, i 12 ubijenih konja.

Petog februara jedinice 4. bataljona postavile su zasjedu u rejonu s. Čavnik kod Vaganca. Rano ujutro naišlo je 50 ustaša i legionara iz sastava posade u selu Prnjavor, koje se nalazi istočno od Vaganca. Došavši na oko 200 metara od položaja bataljona, neprijatelj je zastao i osmotrio okolno zemljište, a potom krenuo natrag. Po neprijateljskom začelju otvorena je brza paljba. To je legionare i ustaše nagnalo u bjeg. Za sobom su ostavili 4 mrtva, a imali su i 9 ranjenih vojnika. Zaplijenjena je 1 puška i 200 puščanih metaka. Bataljon je imao 1 teže ranjenog borca, koji je nakon 6 sati umro.

Sedmog februara 3. bataljon brigade nalazio se na položaju u rejonu s. Vel. Baljevca. U 8 sati ujutro, iz sastava posade u M. Baljevac, krenulo je oko 150 ustaša i legionara prema položajima bataljona u nasilno izviđanje. Kada su se približili na oko 300 metara, iz M. Baljevca otvorena je minobacačka i artiljerijska vatra po položajima bataljona. Pod zaštitom te vatre, neprijatelj je krenuo u napad sa željom da odbaci 3. bataljon i da se probije prema Ličkom Petrovu Selu. Poslije jednosatne borbe ustaše i legionari bili su prisiljeni da se vrate u svoju bazu. Gubici neprijatelja iznosili su 5 mrtvih i 7 ranjenih. Jedinice 3. bataljona nisu imale gubitaka.

Sutradan, 8. februara, 1. bataljon, ojačan 1. četom 3. bataljona, napao je jako utvrđenu ustašku posadu na Abdić brdu. Posada je imala ulogu isturene predstraže bihaćkog garnizona. Nju je sačinjavalo 30 ustaša iz dalmatinske ustaške bojne. U prvom naletu jedno odjeljenje bataljona uspjelo je da prodre u neprijateljsko utvrđenje. Nastala je borba prsa u prsa. U toj kratkotrajnoj borbi ustaše su imale 2 mrtva i 6 ranjenih. Zaplijenjen je 1 puškomitraljez sa 1.600 metaka. Jedinice 1. bataljona imale su 1 mrtvog i 5 lakše ranjenih.

U toku 9. februara 4. bataljon brigade smijenio je na položajima kod Perjasice 2. bataljon. Nakon smjene jedinice 2. bataljona prebacile su se u sastav brigade koja se još nalazila kod Ličkog Petrova Sela. Na dan 11. februara 800 do 1.000 ustaša i legionara iz rejona Bihaća krenulo je u napada na 2. brigadu koja je držala položaje na liniji s. Zeljava — Lič. Petrovo Selo — Vaganac. Neprijateljska pješadija bila je potpomognuta vrlo efikasnom minobacačkom i artiljerijskom vatrom. Došlo je do žestoke borbe u kojoj neprijatelj nije štedio municiju, a ni ljudske žrtve. Mnogi pokušaji neprijatelja da odbaci brigadu iz Bihaćke doline bili su razbijeni o čvrstu odbranu jedinica. Ipak nakon petosatne borbe, kada je već izgledalo da neće uspjeti, neprijatelj je bočnim manevrom ugrozio lijevi bok i pozadinu brigade kod Vaganca, pa je štab brigade donio odluku da se jedinice povuku prema Drežnik-Gradu. Povlačenjem brigade neprijatelju je bio otvoren put za ulaz u Vaganac.

U borbama koje su vođene tokom dana neprijatelj je imao 100 mrtvih i oko 200 ranjenih. Jedinice brigade imale su 13 mrtvih, 49 ranjenih i 4 zarobljena borca. Brigada je izgubila 3 puškomitraljeza, 1 laki minobacač, 5 pušaka i 700 puščanih metaka. Vatrom naših pt. topova oštećen je 1 njemački oklopni automobil.

Ulaskom neprijatelja u Vaganac, jedinice 2. brigade zaposjele su položaje između Drežnik-Grada i Rakovice. Na tim položajima brigada je, bez 4. bataljona, vodila 12, 13. i 14. februara odbrambene borbe protiv dijelova 33. ustaškog bataljona i dijelova 392. legionarske divizije. Mada je neprijatelj nastojao da brigadu odbaci i sa ovih položaja, to mu nije uspjelo, jer je Stab divizije u ovaj

rejon prebacio i svoju 1. brigadu, što je znatno olakšalo položaj 2. brigade. U ovom periodu neprijatelj je imao 44 mrtva i 20 ranjenih, dok su gubici brigade iznosili 7 ranjenih, 1 nestao i 1 poginuo.

Noću 14/15. februara 1. i 3. bataljon brigade izvršili su po drugi put napad na ustašku posadu na Abdić brdu. Mada je ovog puta neprijatelj bio znatno jači, nije izdržao nalet bataljona već je u panici napustio položaje i povukao se prema Bihaću. U ovoj borbi ustaše su imale 8 ranjenih. Bataljoni brigade nisu imali gubitaka. Zaplijenjena su 2 puškomitraljeza sa 1.600 metaka, 20 ručnih bombi, 6 mina za minobacače 81 mm i 10 čebadi.

U 10 sati 17. februara krenulo je 100 legionara od Bihaća prema Vel. Baljevcu gdje su se nalazili položaji 3. bataljona 2. brigade. Neprijatelj je imao namjeru da odbaci bataljon i da se probije u Vaganac. Nakon jednosatne borbe legionari su prisiljeni na povlačenje. U ovom sukobu neprijatelj je imao 5 mrtvih i 9 ranjenih. Bataljon je imao jednog teško ranjenog borca, koji je nakon 3 sata podlegao ranama.

Rano ujutro, 18. februara, 1. i 3. bataljon su i po treći put napali neprijatelja na Abdić brdu. Nakon dvosatne borbe bataljoni su zbog jakog ustaškog otpora i dolaska pojačanja morali prekinuti napad i povući se prema Sadilovcu. U ovoj borbi ustaše su imale 10 mrtvih i 12 ranjenih. Na našoj strani poginuo je komesar 3. bataljona Ilija Gubić, a 14 boraca i starješina bilo je ranjeno, od kojih jednog nisu mogli izvući sa Abdić brda.

U čestim borbama sa jakim neprijateljskim snagama 2. brigada je u posljednjih šest mjeseci imala znatne gubitke u ljudstvu, a rezerve za popunu novim borcima sa Korduna bile su potpuno iscrpljene. S tim u vezi pred štab brigade, a posebno pred Štab divizije i Stab 4. korpusa postavljali su se vrlo ozbiljni problemi. Još u decembru 1944. godine na jednom sastanku u Štabu korpusa razmatrano je ovo pitanje. Kako se nije moglo naći povoljnije rješenje, odlučeno je da se u dogledno vrijeme rasformira Unska operativna grupa i njenim ljudstvom popune brigade 8. divizije. To nije bilo jednostavno. Za ovaj čin trebalo je pripremiti ljudstvo jedinica UOG i narod Cazinske krajine.

Brojno stanje 2. brigade koncem februara 1945. iznosilo je po spisku 1.593 boraca, podoficira i oficira.¹⁰ To je bio zadovoljavajući broj za jednu brigadu. Međutim, na licu mjesta se nalazilo samo 979, od čega 665 boraca, a ostalo starješine. U rashodu se nalazilo 614 ljudi ili 38,5% od ukupnog brojnog stanja brigade, što je bilo zabrinjavajuće. Preduzimane su mjere da se izvjestan broj ljudi — lakše ranjenih i oboljelih što prije vrati iz bolnice i sa bolovanja u svoje matične jedinice. Međutim, broj ranjenih i bolesnih svakodnevno je bio veći od broja vraćenog ljudstva. Suprotno tome, naoružanje se kvalitativno iz dana u dan poboljšavalo. Porastao je broj automatskog naoružanja i minobacača, pa je, i' pored nedostatka ljudstva, vatrena moć brigade održavana na približno istom nivou.

Uspješna akcija bombaša 2. bataljona kod Vaganca

Ulaskom u Vaganac ustaše i legionari su od 9. februara počeli ponovo da se utvrđuju u mjestu i u okolini. Izvjesno vrijeme naši štabovi nisu imali tačan uvid u brojno stanje i naoružanje neprijateljske posade u Vagancu. Budući da je 2. brigada početkom marta bila i dalje na teritoriji Rakovice, Drežnik-Grada i Poljanka, štab brigade je odlučio da u pozadinu neprijatelja ubaci odvažniju grupu boraca sa zadatkom da uhvate nekoliko neprijateljskih vojnika od kojih bi se dobili podaci o stanju njihovih posada u Bihačkoj dolini. U vezi sa tom odlukom štab 2. bataljona formirao je privremeno jedan dobrovoljački bombaški vod. Za komandira voda određen je Ljuban Sijerić, a komandir odjeljenja bio je vodnik Mile Grudić. Sastav voda sačinjavali su borci koji su stupili u partizane 1941. ili 1942. godine.

Noću 3/4. marta 1945. vod je prebačen na komunikaciju Ličko Petrovo Selo — Vaganac. U to vrijeme na ovom terenu je bilo potpuno mirno. S vremena na vrijeme neprijateljski stražari bi opalili po neki metak iz Vaganca rastjerujući sopstveni strah. Radi orijentacije i provjere opreme i naoružanja vod je zastao pored puta. Tom prilikom svaki borac je uvezao krpe oko cipela kako bi kreta-

¹⁰ Zbornik, tom 5, knj. 38, dok. br. 44, str. 349.

nje bilo nečujno. Nakon toga komandir voda je naredio pokret prema prvim usamljenim kućama u Vaganačkom polju, udaljenih oko 500 do 800 metara od Vaganca. Vod se kretao vrlo obazrivo. Ipak, kad su u tami ugledali obri-se prvih kuća, čuli su komandu: „Stoj! Tko ide?“ Komandir voda je šapatom naredio da se kuće opkole. Vod je brzo stegao obruč oko zgrade koja je imala podrum, pri-zemlje i sprat. Prišavši zgradi, zauzeli su pogodan zaklon, a svoje naoružanje usmjerili prema vratima i prozorima kuće, spremni da svakog momenta otvore paljbu. U zgradi je bio potpun mrak. Iz tame su dopirali tihi glasovi. Komandir voda Sijerić formirao je još ranije tri bombaške trojke. U prvoj su bili on, Mile Grudić i još jedan borac. Ona je preuzela zadatak da provali u kuću, a druge dvije zaposjele su ulaze u zgradu. U napetoj situaciji sva trojica ulaze u kuću sa automatima i pripremljenim ručnim bombama. Ništa se nije desilo, ali je komandiru bilo jasno da se netko sumnjiv nalazi u kući, jer su se iz podruma čuli glasovi. Kada su već duboko zašli u hodnik, Sijerić poziva prisutne da se predaju ili će, u suprotnom, baciti bombe u podrum. Kako se na prvi poziv nitko nije odazvao, on ponavlja zahtjev ili će zapaliti kuću. Nakon toga u podrumu je nastalo komešanje. Culi su se glasovi „Šta da radimo? Predajmo se!“ Prolazile su sekunde koje su Ljubanu i njegovim bombašima izgledale kao vječnost. Na treći njegov poziv iz podruma je odgovoreno: „Ne pucajte, predajemo se.“ Vrata su se otvorila i počeli su da izlaze neprijateljski vojnici bez oružja i sa podignutim rukama iznad glave. Među legionarima bila je i jedna žena-vojnik, koja je kasnije izjavila da je bila na straži u trenutku kada je vod nailazio. Poslije povika „Stoj!“, pobiegla je u kuću. U stvari, ona je prije nekoliko mjeseci zarobljena kao partizanka kod Bos. Petrovca. Jedan nje-mački starješina zadržao ju je u jedinici zbog pranja veša i kuvanja. Ponekad su je određivali i na stražu.

U ovom prepadu, pored žene, zarobljeno je 12 legio-nara, zaplijenjena su 2 puškomitraljeza, 1 automat. 10 pušaka, oko 5.000 metaka za puške i puškomitraljeze, 10 ručnih bombi i 12 konja sa priborom za jahanje. Naš vod nije imao gubitaka, a nije ispaljen nijedan metak.

Saslušanjem zarobljenika dobiveni su dragocjeni po-daci o neprijatelju na teritoriji Vaganca i Bihaća. Ovom

akcijom specijalni vod je ispunio obećanje dato štabu bataljona i štabu brigade prije polaska. Sve učesnike u ovoj akciji pohvalili su 2. bataljon i štab 2. brigade.

Oslobođenje Bihaća

U toku marta 1945. godine u Bihaću, Cazinu i Bihaćkoj dolini neprijatelj je znatno ojačao svoje garnizone i posade. Na ovom prostoru nalazila se 373. legionarska divizija, 10. ustaško-domobranska divizija i jedan bataljon 104. njemačke lovačke divizije. Pored ovih snaga, nalazile su se još i neke manje okupatorske i ustaške jedinice, koje su se zadnjih mjeseci povukle iz Dalmacije i Like. U tom mjesecu na teritoriji Cazina, Rakovice, Drežnik-Grada Plitvičkih jezera i Prijeboja nalazile su se jedinice 4. korpusa NOV, koje su još od početka februara vodile žestoke borbe sa neprijateljskim jedinicama u širem rejonu Bihaća, Cazina i Vaganca. Neprijatelj je u tom periodu težio da povremenim ofanzivnim akcijama nanese što veće gubitke našim jedinicama i da ih odbaci dublje prema Lici, Kordunu i Baniji. Međutim, brigade 4. korpusa imale su zadatak da uporno brane pomenutu teritoriju, nastojeći, da neprijatelja što više iscrpe i demorališu kako bi se u pogodnom momentu mogao razbiti i lakše osloboditi Bihać sa okolinom.

Kada je neprijatelj pod pritiskom naših jedinica napustio Vaganac i Ličko Petrovo Selo, u 7 sati ujutro 21. marta jedinice 4. korpusa su krenule u svoju ofanzivu. Prema planu Štaba 7. divizije, 2. brigada, u sadejstvu sa muslimanskom brigadom¹¹ 8. divizije i dijelovima 7. banijske divizije, napala je neprijatelja na liniji s. M. Baljevas — s. Prnjavor — s. Izačić. Zadatak muslimanske brigade bio je da napadne i likvidira neprijatelja u s. M. Baljevac i produži sa pokretom prema Zavalju kod Bihaća. Jedinice 2. brigade imale su zadatak da napadnu neprijatelja u rejonu Prnjavora. Nakon oslobođenja sela, trebalo je da sadejstvuju dijelovima 7. banijske divizije u napadu na jače neprijateljsko uporište u rejonu Izačić-Grada. Oko

¹¹ Početkom marta 1945. rasformirana je Unska operativna grupa. Od UOG formirana je jedna muslimanska brigada koja je ušla u sastav 8. divizije kao njena 4. brigada.

10 sati 21. marta bataljoni 2. brigade likvidirali su i očistili Abdić brdo i Prnjavor. Neprijateljske posade u ovim mjestima bile su brzo razbijene i natjerane u bjekstvo u pravcu Bihaća. Oko 11 sati jedinice 1. muslimanske brigade, nakon dvosatne borbe, oslobodile su s. Veliki i Mali Baljevac i produžile nastupnim maršem prema Bihaću. U 14 sati 2. brigada, u saradnji sa brigadama 7. divizije, likvidirala je uporište u s. Izačiću. Jedan dio neprijateljskih snaga, koji nije bio uništen, uspio se uz dalje gubitke probiti u Bihać. Skoro svo automatsko i teže naoružanje sa rezervama municije, eksploziva i hrane palo je u ruke naših jedinica.

U 17 sati 21. marta 3. brigada 8. divizije, bez 3. bataljona, koja se do tog vremena nalazila u divizijskog rezervi, izvršila je napad na legionarsku posadu u s. Vedro Polje kod Bihaća. U toku napada 3. brigade na Vedro Polje muslimanska brigada se sa 3. bataljonom 3. brigade pripremala za napad na neprijateljsku posadu na brdu Vučjak kod s. Zavalja. U to vrijeme 2. brigada 8. divizije bila je u divizijskoj rezervi.

U vremenu od 21. do 23. marta 1945. godine jedinice 7. i 8. divizije su oslobodile sva sela na prostoru od desne obale r. Korane do Bihaća. Neprijatelj je 24. marta bio još samo u garnizonima Bihać, Ostrožac i Cazin. Za ta tri dana oslobođeni su Vaganac, Lič. Petrovo Selo, Mali i Veliki Baljevac, Abdić brdo, s. Prnjavor, Izačić-Grad, s. Brekovica, Vedro Polje, brdo Vučjak i s. Zavalje. Kako je ofanziva naših jedinica potpuno uspjela i budući da je u rejon Bihaća u toku 23. marta stigla 26. divizija 4. armije NOV, odlučeno je da se napadne i Bihać, mada prema ranijem operativnom planu napad na Bihać nije bio predviđen u to vrijeme.

Planom napada¹² predviđeno je, da se u prvoj fazi zauzme dio grada na lijevoj obali rijeke Une, jer su se na tom pravcu nalazile snage 7, 8, i 26 divizije NOV. Uporedo sa napadom na ovaj dio trebalo je da jedinice budu spremne za forsiranje Une radi izvođenja napada i na drugi dio grada. U toku napada trebalo je voditi računa da se sačuva most na Uni, koji spaja zapadni sa istočnim

¹² Vidi plain operacija na Bihać, koji se čuva u arhivi VII JNA, kut. br. 828, reg. br. 4—5/2.

dijelom grada, kako ga neprijatelj ne bi uništio u toku borbe. Početak napada bio je predviđen za 24. mart rano ujutro.

Prema tom planu jedinice NOV i POJ dobile su sljedeće zadatke: dijelovi 4. armije napadali su na Bihać sa linije Zavalje — Vučjak; 3. brigada 8. divizije, ojačana tenkovskim bataljonom 4. armije, napadala je pravcem Vedro Polje — Križ, koji se nalazi na periferiji Bihaća; jedinice 2. brigade kreću sa položaja s. Klokot — s. Vrkašić; Muslimanska brigada 8. divizije određena je u divizijsku rezervu; 1. brigada 8. divizije sa položaja oko Plitvičkih jezera i s. Poljanak vrši osiguranje od pravca Korenice i Vrhovina; brigade 7. divizije u prvo vrijeme vrše osiguranje od pravca Cazina i Ostrošca.

Štab 2. brigade je 24. marta ujutro jedinicama izdao usmenu zapovijest za napad: 1. bataljon, ojačan jednim vodom minobacača i jurišnim pionirima Inžinjerijske čete, dobio je zadatak da napadne i likvidira neprijateljsku predstražu u Bihaćkom polju na koti 246, a potom da produži sa napadom na Bihać, pri čemu treba da održava tijesnu vezu sa jedinicama 3. brigade; 2. bataljon, ojačan vodom pt. topova Prateće čete brigade i odjeljenjem ručnih bacača tipa „Džonbul," napada na Bihać u zahvatu komunikacije Vaganac — Hatinac — Bihać; 3. bataljon, ojačan vodom Inžinjerijske čete i sa 4 pt. puške, napada na Bihać pravcem desna obala rijeke Une; 4. i 5. bataljon određeni su u drugi borbeni ešelon (rezervu) s tim da se kreću iza 2. bataljona i budu spremni za borbu tamo gdje se ukaže potreba; Četa za vezu brigade dobila je zadatak da održava radio-vezu između štaba divizije i štaba brigade, a u toku borbe i¹ telefonsku vezu sa štabovima bataljona u prvom borbenom ešelonu.

Borbe između jedinica 8. divizije i neprijateljskih predstražarskih dijelova na koti 246 i u predgrađu Bihaća zvanom Križ počele su 24. marta u 10 sati prije podne. Na prve uspjehe nije se dugo čekalo. Već u 10,30 sati 1. bataljon 3. brigade zauzeo je Križ, a jedinice 2. brigade razbile su neprijateljsku predstražu na koti 246. Padom ovih položaja otpočele su teške borbe u predgrađu na lijevoj obali Une. Pod zaštitom korpusne i divizijske artiljerijske vatre, jedinice 2. brigade brzo su prošle kroz Hatinac i upale u prve neprijateljske odbrambene položaje

na sjeverozapadnom dijelu Bihaća. Neprijatelj se žilavo branio, mada moral njegovih vojnika, prije početka napada, nije bio na zavidnoj visini. Pješadijske čete 2. brigade su otpočetka napada dobijale efikasnu podršku Prateće i Inženjerijske čete brigade, što je bilo presudno za uspjeh, jer se borba vodila za svaku kuću, bunker i rov.

Saradja između pješadije i ostalih rodova i službi vrlo dobro je funkcionisala, a i veze između susjednih jedinica. Sve je to imalo pozitivnog uticaja na daljnji tok borbe. Mada je neprijatelj do 16 sati izveo pet protivnapada, nije mu pošlo za rukom da zaustavi napredovanje jedinica 2. brigade. Slična situacija bila je i kod susjednih jedinica koje su se nalazile na desnom krilu. Kad bi na nekom dijelu fronta brigade došlo do privremenog zastoja, štabovi bataljona ubacivali su u borbu bataljonske rezerve.

Noću 24/25. marta veći dio grada na zapadnoj strani Une bio je oslobođen, pa je Muslimanska brigada prebačena iz divizijske rezerve na desnu obalu Une sa zadatkom da očisti predgrađe Bakšaiš od neprijateljskih jedinica i stvori uslove za napad na suprotni dio grada. S obzirom na to da je prvog dana borbi postignut olanirani cilj, veći dio jedinica je još u toku ove noći bio na odmoru, kako bi 25. marta osvježene nastavile borbe za konačno oslobođenje grada.

Rano ujutro 25. marta oslobođen je zapadni dio Bihaća. Nakon toga 2. brigada je bez 2. bataljona prebačena kod Vrkašića na desnu obalu Une, sa zadatkom da, sa Muslimanskom brigadom napadne neprijateljska utvrđenja oko željezničke stanice. Čete 2. bataljona ostale su i dalje na zauzetim položajima u gradu, na lijevoj obali rijeke, i vršili vatreni pritisak na neprijatelja u istočnom dijelu grada. Jedinice 3. brigade izvučene su iz grada u pozadinu na odmor.

U 6,30 sati jedinice 2. brigade i Muslimanske brigade izvršile su napad na neprijateljsko utvrđenje u rejonu željezničke stanice, s tim što je Muslimanska brigada prethodno očistila predgrađe Bakšaiša od zaostalih neprijateljskih vojnika. Borba za ovo uporište bila je vrlo teška. Neprijatelj je u rejonu stanice imao izgrađen sistem bunkera, skloništa i saobraćajnica. Pješadijske čete, potpomognute pt. puškama i pt. topovima, te ručnim minobacačima i jurišnim pionirima brigade, osvajale su stopu po stopu

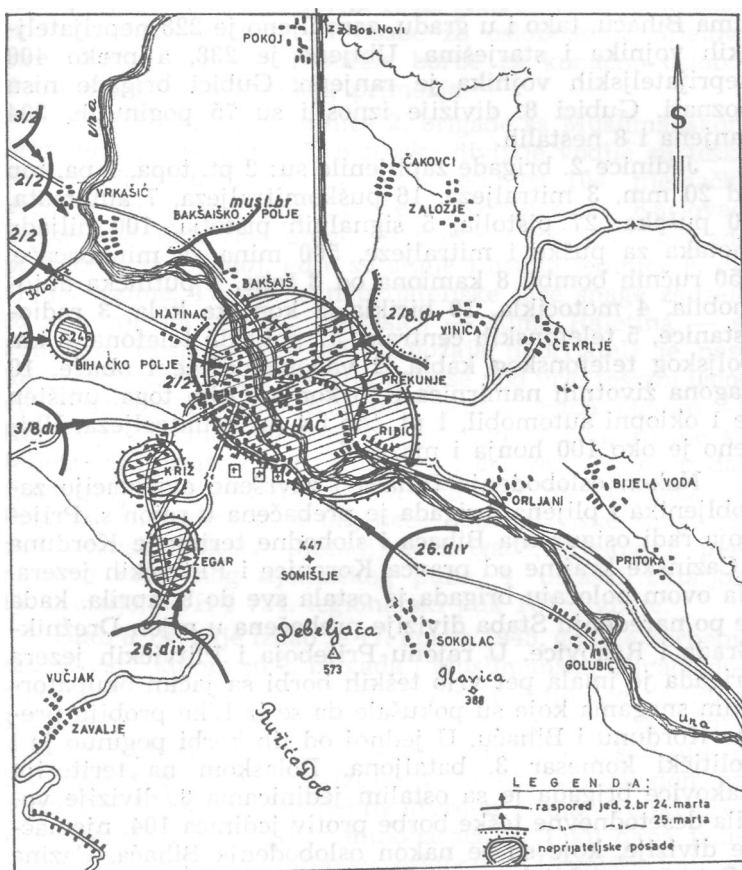
zemljišta posjednutog od neprijatelja. U 17 sati neprijatelj je izvršio protivnapad na položaje 2. brigade i Muslimanske brigade. Zahvaljujući uspješnoj upotrebi bataljonskih i brigadnih rezervi protivnapad je ubrzo slomljen. Nastavljen je još energičniji napad na željezničku stanicu, koju je neprijatelj pretvorio u tvrđavu. Za nepun sat slomljen je i posljednji otpor neprijatelja u rejonu željezničke stanice. Oko 18,30 sati jače njegove snage, sastavljene od pješadije, artiljerije i oklopnih jedinica, krenule su iz centra grada i napale jedinice 2. brigade i Muslimanske brigade. Mada su brigade pružale snažan otpor, nakon jednosatne borbe neprijatelj je ponovo ovladao položajima oko stanice. Oko 23 sata brigade vrše napad i po drugi put zauzimaju željezničku stanicu, ali ubrzo poslije toga neprijatelj protivnapadom ponovo osvaja ovaj rejon.

Ujutro 26. marta 2. brigada i jedinice Muslimanske brigade nalazile su se u rejonu s. Pokoj i s. Kralje. Oko 10 sati jedan neprijateljski odred, potpomognut artiljerijom, minobacačima i oklopnim vozilima, pokušao je da na juriš odbaci 2. brigadu i Muslimansku brigadu sa desne obale Une. Obje brigade dočekale su Nijemce i ustaše snažnom vatrom, a potom prešle u protivnapad i odbacile ih u rejon željezničke stanice. Tek što je završena ova borba, od Cazina i Ostrošca naišao je 742. puk 104. njemačke divizije, koji se kretao u pravcu Bihaća radi pružanja pomoći napadnutom garnizonu. U toj situaciji Štab 8. divizije je naredio 2. brigadi da se prebaci na lijevu obalu Une i razmjesti u Musić Selo i s. Turija. Na lijevu obalu Une prebačena su i dva bataljona Muslimanske brigade, dok su dva bataljona i dalje ostala u rejonu s. Kralje i Vrkašića radi održavanja kontakta sa neprijateljem.

U toku 26. marta jedinice 4. armije NOV i POJ, koje su se nalazile u zapadnom dijelu Bihaća, vršile su vatreni pritisak preko rijeke na suprotnu stranu grada. Neprijatelj je, napuštanjem zapadnog dijela grada, organizovao dobru odbranu u preostalom dijelu Bihaća. Naročito dobro je branio prilaze rijeci Uni u zahvatu grada.

U 10 sati prijepodne 27. marta neprijateljske snage iz Bihaća izvukle su se pod zaštitom dijelova 104. njemačke divizije i povukle se prema Ostrošcu i Cazinu. Izvlačenje njemačko-Pavelićevih snaga trajalo je cijeli dan

i tek noću 27/28. marta 1945. posljednji dijelovi neprijatelja napustili su Bihać. Za vrijeme izvlačenja neprijatelja iz Bihaća cijela 2. brigada bila je prebačena preko Une u selo Vrkašić sa zadatkom da osigura Inžinjerijski bata-

Raspored 2. brigade pri napadu na Bihać 24. i 25. marta 1945. godine

ljon korpusa koji je podizao most preko Une, a ujedno i da napadne njemačku zaštitnicu poslije izlaska iz grada. Brigada je zadatak u potpunosti izvršila. Ona je u toku

27. marta i naredne noći vodila neprekidne borbe. U toku noći 27/28. marta, čim su neprijateljski djelovi napustili Bihać, ušla je u grad i sa ostalim jedinicama vršila prikupljanje i evakuaciju zarobljenika i plijena.

U borbama koje je 2. brigada vodila, kako na prilazima Bihaću, tako i u gradu, zarobljeno je 228 neprijateljskih vojnika i starješina. Ubijeno je 238, a preko 400 neprijateljskih vojnika je ranjeno. Gubici brigade nisu poznati. Gubici 8. divizije iznosili su 75 poginulih, 304 ranjena i 8 nestalih.

Jedinice 2. brigade zaplijenile su: 2 pt. topa, 1 pa. top od 20 mm, 3 mitraljeza, 16 puškomitraljeza, 7 automata, 80 pušaka, 27 pištolja, 5 signalnih pištolja, 100 hiljada metaka za puške i mitraljeze, 500 mina za minobacače, 950 ručnih bombi, 8 kamiona od 3 tone, 2 putnička automobila, 4 motocikla, 10 bicikla, 2 konjska kola, 3 radio-stanice, 5 telefonskih centrala, 37 poljskih telefona, 8 km poljskog telefonskog kabla, 2 vagona odjeće i obuće, 10 vagona životnih namirnica i 10 konja. Osim toga, uništen je 1 oklopni automobil, 1 pt. top i 4 puškomitraljeza. Ubijeno je oko 100 honja i mazgi.¹³

Nakon oslobođenja Bihaća i završene evakuacije zarobljenika i plijena, brigada je prebačena u rejon s. Prijeboja radi osiguranja Bihaća i slobodne teritorije Korduna i Cazinske krajine od pravca Korenice i Plitvičkih jezera. Na ovom položaju brigada je ostala sve do 9. aprila, kada je po naređenju Štaba divizije prebačena u rejon Drežnik-Grada i Rakovice. U rejonu Prijeboja i Plitvičkih jezera brigada je imala pet vrlo teških borbi sa jačim okupatorskim snagama koje su pokušale da se iz Like probiju prema Kordunu i Bihaću. U jednoj od tih borbi poginuo je i politički komesar 3. bataljona. Dolaskom na teritoriju Rakovice brigada je sa ostalim jedinicama 8. divizije vodila desetodnevne teške borbe protiv jedinica 104. njemačke divizije, koje su se nakon oslobođenja Bihaća, Cazina i Ostrošca probijale prema Slunju i Karlovcu.

¹³ Vidi pregled izvedenih operacija jedinica 8. divizije za mart 1945, Op. br. 22 od 4. aprila 1945, koji se čuva u arhivi VII JNA, reg. br. 7—1/1, kut. 828.

POKRET I BORBE U ISTRI

Usiljeni marš za Ilirsku Bistricu

U drugoj polovini aprila 1945. godine došlo je do oslobođenja Like, vođene su borbe za oslobođenje dijelova okupiranog Korduna i počele borbe za konačno oslobođenje Istre i Slovenačkog primorja.

Sredinom aprila jedinice 2. brigade sa Muslimanskom brigadom i dijelovima 7. banijske divizije vodile su teške borbe u rejonu Rakovice protiv jedinica 104. njemačke divizije, koja se probijala preko Korduna za Karlovac. Borbe kod Rakovice ubrzo su prestale, pa je 2. brigada prebačena u s. Poloj, gdje su stigle i ostale jedinice 8. divizije. Naime, 17. aprila neprijateljske jače snage zauzele su položaje na liniji s. Perjasica — šuma Raletina — s. Primišlje. Posjedanjem ovih položaja neprijatelj je nastojao da prihvati 104. diviziju koja se pod vrlo teškim uslovima probijala preko Korduna prema pruži Ogulin — Karlovac. Ujedno ove neprijateljske snage osiguravale su željezničku prugu i put Ogulin — Karlovac. Prema podacima naše obavještajne službe, na relaciji Perjasica — Primišlje nalazile su se slijedeće neprijateljske snage: 1. domobranski puk 12. pješadijske brigade, dijelovi 1. planinskog rezervnog njemačkog puka, 4. ustaški bataljon 13. divizije NDH i 724. legionarski puk 104 divizije.

Štab 8. divizije izdao je 17. aprila 1945. godine borbenu zapovijest¹⁴ kojom su 2. brigada i Muslimanska brigada dobile zadatak da oslobode Donje i Gornje Primišlje. Jedinice 3. brigade trebalo je da zauzmu Lončarića-glavu (k. 390) i zaseoke Juzbašići i Adžibabe kod Primišlja. U 5 sati ujutro 18. aprila sve jedinice divizije otpočele su, sa napadom na neprijatelja, koji je bio dobro utvrđen i imao veliki broj automatskog naoružanja i minobacača. U toku dana jedinice 2. brigade dva puta su oslobodile Primišlje, ali je neprijatelj protivnapadom ponovo vraćao izgubljene položaje. Mada je borba trajala čitavog dana, značajniji uspjesi nisu postignuti. Borbe u rejonu Primišlja i Raletine nastavljene su sve do 25. aprila, kada je neprijatelj potisnut.

¹⁴ Zapovijest 8. divizije nalazi se u arhivi VII JNA, kut. 828.

Njegovi dijelovi zadržali su se još na desnoj obali rijeke Mrežnice.

Ujutro 28. aprila dijelovi 34. divizije NOV stigli su na teritoriju Perjasice i Poloja i smijenili 8. diviziju koja je po naređenju Štaba 4. armije NOV i POJ trebalo da krene za Istru, Prije polaska na marš rasformirana je 3. udarna brigada. Od dijela njenih boraca formirana su dva nova bataljona, od kojih je jedan upućen u sastav 1. brigade, a drugi u sastav 2. brigade — kao njen 4. bataljon. U isto vrijeme rasformirani su 4. i 5. bataljon brigade. Ljudstvo je raspoređeno u 1, 2. i 3. bataljon. Tako je 2. brigada otada imala u svom sastavu četiri bataljona, koji su bili brojniji i sa znatno jačom vatrenom moći.

Pokret je bio predviđen za 28. april u 4 sata ujutro, s tim da u 3 sata jedinice brigade izađu na koncentracijsku prostoriju za marš koja se nalazila u rejonu Primišlja. Marš divizije predviđen je pravcem: Primišlje — Ogulin — Srpske Moravice — Brod na Kupi — Čabar i Sveti Petar u Sloveniji. Dužina puta iznosila je oko 170 km. Cio put trebalo je prevaliti za nepuna 4 dana, tako da brigada 2. maja prijedodne izbije u rejon Sv. Petra kod Postojne. Posebne mjere predostrožnosti i obezbjeđenja na maršu nisu bile predviđene zato što je marš trebalo izvesti preko slobodne teritorije. U planu marša bila je predviđena mogućnost napada neprijateljske avijacije. S tim u vezi trebalo je da bataljoni¹ i samostalne čete preduzmu potrebne mjere obezbjeđenja.

Zastanci i odmori trebalo je da budu što redi. Za odmor i spavanje najviše se moglo koristiti 6 sati u toku noći. Bolesni i iscrpljeni borci i starješine brigade prebacivali su se divizijskim autotransportom. Planom je bilo predviđeno da se teže oboljeli i ranjeni borci ukoliko bi ih bilo u toku marša smjeste u usputne bolnice u Gorskom kotaru i Istri.

Veza između Štaba divizije i štaba brigade bila je osigurana pomoću radio-stanice, a veza između bataljona i štaba brigade održavana je putem signalnih sredstava i kurira-biciklista i konjanika.

Za prvi dan marša predviđena je suha hrana. Za ostale dane trebalo je obezbijediti po jedan suhi i jedan topli obrok hrane, a za bolesne i prehladene borce i starješine toplo mlijeko, čaj ili kafa.

U 3 sata ujutro 28. aprila brigada je bila postrojena na koncentracijskoj prostoriji, gdje su starješine izvršile smotru jedinica. Nakon toga Miloš Kukić, politički komesar brigade, održao je govor i ljudstvo brigade upoznao sa ciljem pokreta i zadacima brigade na teritoriji Istre.

Bataljoni su formirali marševske kolone. Brigada je uz pjesmu krenula na marš.

U 19,30 sati, 29. aprila, izbila je u Srpske Moravice. Do tog vremena prevalila je put od oko 70 km. U toku noći 29/30. aprila Štab divizije primio je depešu od 4. armije sa slijedećom sadržinom:

„Krećite se ubrzanim maršem na prostoriju Jožarište—Postojna—Konozište, gdje ćete zauzeti položaje 29. divizije i uložite krajnje napore da savladate ovaj put u najkraćem vremenu. Javljajte se češće.

29. aprila 1945. u 22,15 časova

Štab 4. armije."

Na osnovi te depeše sve jedinice divizije nastavile su usiljeni marš. Prema posebnom usmenom naređenju Štaba divizije, štab 2. brigade izdao je štabovima bataljona dopunsko naređenje za pokret. Te noći jedinice brigade nisu imale odmora. Sutradan ujutro, 30. aprila, nakon kratkog odmora i završenog doručka, brigada je nastavila marš. Tokom dana kod ljudstva brigade i kod tovarnih i teglećih konja osjećao se vidan zamor. Desetak boraca, koji su bili fizički iscrpljeniji, naglo su klonuli i nisu mogli dalje pješaćiti/Kada su im sanitetski organi brigade pružili prvu pomoć, ukrcani su u kamione. Tako su nastavili dalje putovanje. Iznemogli konji ispregnuti su ispod hamova i predati seoskim NOO-ima na oporavak. U 17,30 sati brigada je stigla u Čabar, gdje je bio predviđen sedmosatni odmor.

U 3 sata ujutro 1. maja 1945. cijela 8. divizija nastavlja marš, s tim što se polovina 2. brigade sa štabom ukrcaja u kamione sa ciljem da što prije dođe u rejon Svetog Petra. Ostatak brigade nastavio je marš pješice. U toku dana počela je da pada jaka kiša i da puše snažan i hladan vjetar. Iako pokisli, ozebli, gladni i umorni, borci su se kretali bez zastoja. Kada su prolazili kroz Gorski kotar i Istru, narod ih je sa oduševljenjem dočekivao zasipao cvijećem. U mjestima kroz koja su prolazili za trenutak bi nastalo pravo veselje. Mokri, gladni i neispavani zabo-

ravljali bi teškoće i uključivali se u narodno veselje, koje je spontano nastajalo zbog pobjede nad fašizmom i skorog oslobođenja zemlje. Sjedinjeni borci i narod klicali su slobodi, slobodnoj Istri i Slovenačkom primorju i bratstvu hrvatskog, slovenačkog i srpskog naroda. Na zidinama popaljenih kuća, na slavlucima i na svakom mjestu bile su ispisane parole posvećene Istri i Slovenačkom primorju i njihovom pripajanju matici Jugoslaviji. Od Čabra i Prezida, te ispod snijegom pokrivenog Sniježnika, na dan velikog praznika Prvog maja, prelazile su čete i bataljoni 2. brigade staru „versajsku“-jugoslovensko-italijansku granicu. Prelazeći u Istru, srca su zakucala brže i jače. Borci su bili ponosni što se i Kordunašima pružila prilika da dadu svoj doprinos oslobođenju ovih krajeva.

U 10 sati 2. maja kompletna 2. brigada izbila je kod Sv. Petra i zauzela pogodne položaje. Ostale jedinice 8. divizije približno u isto vrijeme stigle su kod Rakeka. Time je marš iz Primišlja na Kordunu, kroz Gorski kotar i dio Istre, bio konačno završen.

Kapitulacija 97. njemačkog korpusa kod Ilirske Bistrice

Jedinice 26. divizije NOV nisu uspjele zadržati Nijemce, koji su jačim snagama nastupali od Rijeke prema Ilirskoj Bistrici. S tim u vezi Štab 4. armije izdao je naređenje Štabu 8. divizije da se njene jedinice iz rejonu Postojne prebace prema Ilirskoj Bistrici sa zadatkom da tu napadnu i zadrže njemačku kolonu. Divizija je ujedno imala zadatak da po svaku cijenu spriječi prodor neprijatelja od Ilirske Bistrice prema Trstu, gdje su već bile stigle armije zapadnih saveznika.

Čim je Štab divizije primio ovo naređenje, izdao je jedinicama zapovijest za pokret. S obzirom na to da se 2. brigada nalazila u rejonu Postojne i da je bila najbliža neprijatelju, ona je prva krenula da izvrši zadatak. U 18 sati 3. maja 1945. godine, 2. brigada je izbila sjeverozapadno od Ilirske Bistrice, gdje je došla u kontakt sa slabijim njemačkim dijelovima. Ostale jedinice divizije stigle su na cilj poslije zalaska sunca.

Pred zalazak sunca neprijatelj je zaposjeo cijelu Ilirsku Bistricu i dominantne visove oko grada. Jedinice 2.

bataljona 2. brigade uspjele su se probiti u predgrađe Ilirske Bistrice, gdje je jedan naš tenkovski bataljon vodio borbu sa Nijemcima. U stvari, čete 2. bataljona imale su zadatak da nasilnim izviđanjem utvrde raspored neprijateljskih snaga i vatrenih sredstava u gradu.

Noću 3/4. maja jedna njemačka kolona, jačine oko hiljadu vojnika, 188. njemačke divizije, probila se iz Ilirske Bistrice u pravcu s. Prem, koje se nalazi na putu za Trst. Ovim probojem potvrđena je naša pretpostavka da Nijemci nastoje da se po svaku cijenu probiju u Trst i predaju američkoj i engleskoj armiji. S tim u vezi Štab 8. divizije prebacuje u rejon s. Prema 3. Muslimansku brigadu,¹⁵ a na komunikaciji Ilirska Bistrica — s. Prem 1. brigadu 8. divizije. 4. maja vođene su vrlo žestoke borbe oko s. Prem, u kojima se posebno istakla 3. muslimanska brigada. Pojedini položaji prelazili su i po pet puta iz neprijateljskih ruku u ruke 3. muslimanske brigade. U toku 5. maja Nijemci iz Ilirske Bistrice napadaju u pravcu istoka i sjeveroistoka, sa ciljem da ovladaju pogodnim položajima oko grada i stvore povoljnije uslove za njegovu odbranu, a kasnije i/ za proboj prema Trstu. U sumrak istog dana sjeverno od Ilirske Bistrice stiže i 7. banijska divizija, pa je neprijatelj u gradu bio skoro potpuno okružen našim snagama.

U toku 6. maja, 1. i 3. muslimanska brigada 8. divizije, uz saradnju sa divizijskom i korpusnom artiljerijom, razbile su neprijateljsku grupaciju kod sela Prem. Dok su se vodile odlučne borbe kod s. Prem, neprijatelj je iz Ilirske Bistrice u dva navrata pokušao da se probije prema ovom selu. U rejonu sela Topole Nijemci su pokušali da pređu potok nazvan Rjeka i izbiju na lijevo krilo 7. banijske divizije. Međutim, sve ove pokušaje spriječile su jedinice 2. brigade.

Oko 17 sati 6. maja neprijateljski klin prema s. Prem bio je razbijen. Čitava 8. divizija prelazi u napad na Ilirsku Bisticu.¹⁶ Desno od 8. divizije napadala je 10. brigada 29. hercegovačke divizije, a lijevo 7. banijska divizija. U 19

¹⁵ Nakon rasformiranja 3. brigade 8. divizije, Muslimanska brigada je preimenovana u 3. muslimansku brigadu 8. divizije.

¹⁶ O borbama 8. divizije oko Ilirske Bistrice vidi Bojnu relaciju divizije za mjesec maj 1945. (Op. br. 12/1945. od 15. juna 1945. godine), koja se čuva u Vojnoistorijskom institutu JNA, kut. 828.

sati 6. maja i 2. brigada 8. divizije, ojačana sa dva srednja tenka, kreće u napad. Jedinice 3. bataljona napadale su sa južne strane grada. Po prelasku r. Rijeka bataljon je naišao na isturene njemačke položaje. Nastala je vrlo žestoka borba. Komandant bataljona Perica Vukobratović poslije 30 minuta borbe, u napad ubacuje i bataljonsku rezervu sa ciljem da što prije razbije spoljni sistem neprijateljske odbrane. Međutim, u tom trenutku dvije njemačke čete obilaznim manevrom izbijaju na lijevi bok i u pozadinu bataljona i dovode u pitanje opstanak zauzetih položaja. Bila je to vrlo kritična situacija, ali Prateća četa brigade minobacačkom i artiljerijskom vatrom zaustavlja napad ovih četa. Ubrzo štab brigade u borbu ubacuje i 4. bataljon, koji je dotada bio u brigadnoj rezervi. To je znatno poboljšalo situaciju na pravcu južno od grada. Nakon dvosatne borbe 3. i 4. bataljon, u sadejstvu sa ostalim jedinicama brigade i 3. muslimanskom brigadom, probijaju njemački spoljni odbrambeni pojas, upadaju u prve kuće i otpočinju borbu za grad.

Koliko su borbe bile teške prva dva sata napada na Ilirsku Bistricu vidi se po našim gubicima. Jedinice 3. bataljona, sa ojačanjem imale su 5 mrtvih i 13 ranjenih. Među poginulim bio je Milić Pajić, operativni oficir brigade, a među ranjenim Duka Mandić, obavještajni oficir brigade. Čete 4. bataljona imale su 19 poginulih, među kojima je bio i komandant 4. bataljona Gojko Živković. I pored ovih gubitaka borci brigade su se, u sadejstvu sa ostalim jedinicama divizije, herojski borili nastojeći da što prije slome otpor okupatorskih jedinica, jer su bili svjesni da je to posljednja borba u toku narodnooslobodilačkog rata.

U 22 sata 6. maja jedinice 2. brigade, u sadejstvu sa jedinicama 3. muslimanske brigade i uz snažnu podršku Prateće čete brigade, prodrle su u centar Ilirske Bistrice, gdje je zauzeta neprijateljska bolnica u kojoj se nalazilo preko 200 ranjenika. Ovim prodorom bio je ugrožen daljnji opstanak neprijatelja u gradu i onemogućen njegov proboj u pravcu Trsta. Bio je demoralisan. U 1 sat poslije ponoći, 7. maja štab 97. njemačkog korpusa zatražio je pregovore preko Štaba 8. divizije. Komandant 8. divizije Joco Tarabić stupio je u kontakt sa predstavnicima 97. korpusa, sa kojima je poveo pregovore o prekidu neprijateljstva. Oko

4 sata ujutro načelnik Štaba 4. korpusa, u ime Štaba korpusa, dao je saglasnost za sporazum koji je postigao komandant 8. divizije sa delegacijom 97. njemačkog korpusa. U 6 sati istog dana neprijatelj je potpisao kapitulaciju. Tom prilikom jedinicama 8. divizije NOV Jugoslavije predalo se 16.000 njemačkih vojnika i starješina. Kompletne 188, 392. i 237. divizije 97. korpusa položile su oružje. Tako su završene borbe za oslobođenje Ilirske Bistrice.

Do početka pregovora gubici neprijatelja u borbi sa jedinicama 2. brigade iznosili su preko 200 mrtvih i oko 600 zarobljenih, dok su jedinice 2. brigade imale oko 50 mrtvih i ranjenih. U istom vremenu zaplijenjeno je: 2 minobacača 81 mm, 23 puškomitraljeza, 36 automata, oko 200 pušaka, 57 pištolja, 100.000 metaka 7,9 mm i dosta drugog materijala.

Na dan 7. maja hiljade Nijemaca i legionara kretalo se od Ilirske Bistrice pognute glave. Naduveni njemački oficiri, podoficiri i vojnici koji su u svom divljem bijesu harali i žarili pokornom Evropom, pokunjeno su i nečujno marširali pod stražom onih koje su željeli porobiti i uništiti.

Tako je 2. kordunaška udarna brigada završila svoju posljednju veliku pobjedu i dočekala oslobođenje zemlje. Slavlje brigade bilo je dvostruko. Dva dana nakon pobjede kod Ilirske Bistrice kapitulirala je i fašistička njemačka vojska. Poslije prijema obavijesti, Štab 8. divizije izdao je vanredno izdanje divizijskog vojnog lista „Bratstvo“. U naslovu je krupnim slovima bilo ispisano: „RAT JE ZAVRŠEN — NJEMAČKA JE KAPITULIRALA.“ Tog dana, 9. maja, preko radio-stanice Zagreb, borci i rukovodioci 8. divizije poslali su narodu Korduna i Cazinske krajine pozdravni telegram sljedeće sadržine:¹⁷

„U ovim svečanim danima kada narod naše napaćene domovine slavi praznik svog oslobođenja ispod fašističkog jarma i kada diljem naše domovine i čitavog slobodoljubivog čovječanstva odzvanjaju zvuči pobjede nad najvećim neprijateljem čovječanstva njemačkim fašizmom, pozdravljaju vas vaši sinovi, borci vaše ju-načke divizije i čestitaju vam ovaj veliki praznik.

Dok su na visokim bregovima iznad vaših popaljenih sela na Kordunu i Krajini plamteli kresovi i dok ste vi obučeni u ve-ličanstveno ruho slavlja i pobjede slavili, dotle su vaši junaci, Srbi

¹⁷ Vidi brošuru „Tri godine 8. kordunaške udarne divizije“.

Na povratku iz Istre za Kordun brigada prolazi kroz Ljubljano, sredina maja 1945.

Korduna i Muslimani Krajine zbijeni u čvrste redove u proslavljenom VIII. divizionu lomili posljednje ostatke nacističke soldateske oslobađajući pokorenu Istru i Primorje.

Mi smo u potpunosti i dostojno izvršili zadatak koji je pred nas postavio naš vođa naš najmiliji drug Maršal Tito. Mi smo ispunili zavjet i naša obećanja koja smo vam dali prije odlaska sa Korduna i Krajine, da ćemo uvećati čast i slavu našeg oružja.

A sada kada je oružana borba završena, i kada se nad našim popaljenim selima i gradovima, nad čitavom našom domovinom pobjedonosno viori zastava slobode, mi ćemo uložiti sve napore da izgradimo što su uništili krvnici naše slobode i napretka.

Zavjetujemo vam se da ćete pod okriljem našeg moćnog oružja i naših snažnih mišica, koje su pokazale svoju snagu u teškom četvorogodišnjem ratu, moći nastaviti miran i slobodan život, koristeći i uživajući plodove naše oslobodilačke borbe.

Mi ćemo biti budni stražari i branioci tih tekovina, koje su zalivene krvlju, i čiji temelji počivaju na kostima naših najboljih sinova.

DA ŽIVI BRATSTVO I JEDINSTVO NAŠIH NARODA!

DA ŽIVI NAROD KORDUNA I KRAJINE!

DA ŽIVI NAS VELIKI VOD — MARŠAL TITO!

Borci i rukovodioci

8. Udarne divizije"

*

U vremenu od 16. septembra 1942, kada je brigada formirana, pa do 7. maja 1945, kada su prestale borbe, brigada je prokrstarila Liku, Kordun, Cazinsku krajinu, Baniju, Pokuplje, Žumberak, Bijelu krajinu u Sloveniji, Gorski kotar i Istru. Za dvije godine, 7 mjeseci i 22 dana prevalila je put od oko 5.700 km. Ona je na istoku doprla do linije Sunja — Zivaja — Hrvatska Dubica; na sjeveru do Zumberačke planine i Metljike u Sloveniji; na sjeverozapadu do Ilirske Bistrice; na zapadu do Žute Lokve i Otočca i na jugu do Gornjeg i Donjeg Lapca u Lici.

U tom ratnom periodu i u tom prostoru brigada je vodila skoro svakodnevne borbe i postigla izvanredne rezultate. Nanela je neprijatelju gubitke od 3.150 mrtvih i oko 4.000 ranjenih: zarobila je 29 oficira i 2.110 vojnika i podoficira; zaplijenila je 2 tenka od 15 tona, 13 raznih topova, 21 minobacač od 45,50 i 81 mm, 35 mitraljeza, 145 puškomitraljeza, 114 automata, 1.910 pušaka, 31 tromblonsku i poluautomatsku pušku, 35 signalnih pištolja, 191 raznih pištolja, 2.171 ručnu bombu, 2.140 artiljerijskih granata, 2.656 mina za minobacače, 1.698 mina za tromblonske puške, 1.200 signalnih metaka, 585.000 puščanih i mitraljeskih metaka, 19 kamiona od 3—5 tona, 3 putnička automobila, 12 motocikla, 55 bicikla, 52 dvoosovnih kola, 140 konja i mazgi, 1 desantni čamac, 1 kompletnu štampariju, 13 radio-stanica, 65 poljskih telefona i centrala, 68 ručnih dvogleda i busola, 2.500 pari vojničkih odijela, 1.000 ćebadi i 1.200 šatorskih krila. U ove brojke nije uračunat materijal zaplijenjen u Otočcu i Ilirskoj Bistrici.

U isto vrijeme uništeno je ili oštećeno od neprijateljske tehnike: 5 putničkih automobila, 51 kamion, 8 motocikla, 2 oklopna automobila, 3 tenka, 49 dvoosovnih kola, 6 lokomotiva na parnu vuču, 101 željezničkih vagona i 7 raznih topova. Osim toga, zapaljena je jedna pilana koja je radila za okupatora, jedno neprijateljsko skladište sijena i 5 željezničkih stanica (uništena sva postrojenja); onesposobljeno je 27 željezničkih skretnica; srušen je jedan željeznički podvožnjak, 20 manjih mostova i propusta na željezničkim prugama i razoreno 13 km željezničke pruge; dignuto je u vazduh 7 željeznih i armirano-betonskih mostova raspona od 5 do 20 metara i pokidano 27 km telefonsko-telegrafskih žica. I, na kraju, ubijeno je 150 konja i mazgi koje je neprijatelj koristio za transport ili nošenje naoružanja.

U istom tom periodu brigada je imala 439 mrtvih boraca i starješina (među njima i političkog komesara brigade, 1 načelnika štaba brigade, 1 operativnog oficira brigade, 1 člana rukovodstva SKOJ-a brigade, 3 komandanta bataljona, 3 politička komesara bataljona, 5 zamjenika komandanata bataljona i oko 150 starješina iz odjeljenja, četa i štabova bataljona), 1.495 ranjenih i 25 nestalih boraca. U krvavim borbama koje je vodila izgubila je jednu brigadnu i dvije bataljonske komore, 25 pušaka, 11 puškomitraljeza, 2 mitraljeza, 8 minobacača i 1 pt. top. U samostalnim borbama koje je vodila brigada je oslobodila 12, a u saradnji sa drugim jedinicama 17 mjesta — sela i gradova.

U toku narodnooslobodilačkog rata brigada je šest puta pohvaljivana: prvi put naredbom Štaba divizije za uspjehe pri oslobodenju Saborskog (5. januara) i Ličke Jesenice (11. januara 1943. godine); drugi put naredbom GSH od 8. februara 1943. godine za uspjehe u borbi na Drenovači kod Bihaća (tada je pohvaljen i zamjenik komandanta brigade Milutin Karaš); treći put naredbom 1. NOTJ korpusa od juna 1943. za uspjehe u borbi pri oslobodenju Cetingrada; četvrti put naredbom Štaba 1. NOU korpusa za uspješne borbe pri napadu na neprijateljsku posadu u Cazinu od 9. do 13. aprila 1944. godine; peti put naredbom Štaba divizije od oktobra 1944. godine za niz uspješnih akcija na teritoriji Banije u toku septembra 1944. godine i šesti put sredinom januara 1945. godine,

kada je Štab 4. korpusa svojom naredbom pohvalio 2. bataljon sa komandantom Pavlom Macutom za uspješno izveden napad bataljona na Vaganac.

Za postignute borbene uspjehe u takmičenju koje je organizovano u okviru divizije u 1944. godini, brigada je osvojila tri puta uzastopno prelaznu zastavu i tako je, prema propozicijama takmičenja, 12. januara 1945, dobila u trajno vlasništvo. „Udarnom brigadom“ proglašena je naredbom Glavnog štaba NOV i POH od 8. februara 1943. godine zbog borbenih uspjeha u odbrani slobodne teritorije Korduna, Cazinske krajine i Like u vremenu od 20. januara do 8. februara 1943. godine. Nakon završetka rata brigada je Ukazom Vrhovnog komandanta odlikovana „Ordenom bratstva i jedinstva sa zlatnim vijencem“, „Ordenom zasluga za narod sa zlatnim vijencem“ i „Ordenom partizanske zvijezde sa zlatnim vijencem“. Veliki broj boraca i starješina primio je po više raznih odlikovanja. Sedam starješina brigade proglašeno je za narodne heroje Jugoslavije: Bogdan Oreščanin, prvi komandant brigade; Miloš Šumonja, prvi politički komesar brigade; Joco Tarabić, treći komandant brigade; Nikola Vidović, četvrti komandant brigade; Joco Miljković, šesti komandant brigade; Rade Janjanin, zamjenik političkog komesara brigade i Milan Cakširan, istaknuti junak 2. brigade. Osim toga, njenih 10 ratnih starješina poslije rata unaprijedeno je u čin generala JNA.

Tako je stvarana i tako je rasla 5. kordunaška udarna brigada. Njen put je bio dugačak, težak i trnovit. U jedinicama brigade borili su se rame uz rame Srbi iz Korduna, Hrvati iz Hrvatskog primorja i Istre i borci italijanske narodnosti rodom iz Italije. Oni su zajednički nosili buktinju bratstva i jedinstva naših naroda. Mnogi Kordunaši ostavili su svoje kosti po brdima Cazinske krajine, Zumberka, Gorskog kotara, Istre i Like. Nisu žalili svoje mlade živote za odbranu hrvatskih i muslimanskih sela i za stvaranje boljih uslova za život mladim pokoljenjima. Neka ovo djele bude uspomena na njih.

Borbeni put brigade obilježen je teškim, ali slavnim borbama, kojima je ispisana istorija naše narodnooslobodilačke borbe. Ona je dostojno prenijela slavu svog napa-

ćenog naroda i junački svetila njegove žrtve.¹⁸ Preživjeli borci i starješine brigade i narod Korduna mogu biti ponosni na njen borbeni put. Na tom putu, pored pobjeda, bilo je i poraza i odstupanja, ali nikad kolebanja u opravdanost, pravednost i ishod borbe koju su vodili. Čvrsto stojeći uz liniju KPJ koju je trasirao drug Tito, brigada je dala veliki doprinos pobjedi NOB-a i socijalističke revolucije.

U poslijeratnom periodu mnogi mladići sa Korduna i iz cijele zemlje svoj kadrovski rok služili su, služe, ili će služiti u jedinici koja njeguje tradicije ratne 5. kordunaške udarne brigade. Oni s pravom mogu da se ponose što su se svrstali u redove jedinice koja je u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji na bezbroj primjera pokazala kako se voli svoja zemlja i kako se za njenu slobodu i nezavisnost treba boriti. Ubijeden sam da će mladi vojnici, nadahnuti idealima, patriotizmom i heroizmom svojih očeva i majki, pripadnika 5. kordunaške udarne brigade u ratu, dostojno i sa ljubavlju nastaviti da gaje i razvijaju tradicije njenih boraca.

¹⁸ Za vrijeme rata na Kordunu je pobijeno više od 20% stanovništva. Gotovo svaki peti čovjek je ubijen. Ukupno je izgubilo živote 24.638 stanovnika Korduna. Uništeno je 11.919 kuća, 22.032 gospodarske zgrade, 63 škole i 36 crkava. (Vidi knjigu „Narodna vlast Korduna, od 1941. do 1945“, str. 156 i 157.)

P R I L O Z I

Prilog br. 1

SPIS U'

komandnog kadra 5. brigade sa sta

Red. broj	Ime i prezime	kakvu dužnost vrši	nacio-nalnost	sta-rost
1	BOGDAN ORESCANIN	komandant brigade	Srbin	26 g.
2	MILOŠ SUMONJA	k-sar brigade	Srbin	25 g.
3	RADE JANJANIN	zam. komesara	Srbin	23 g.
4	SIMO MIKASINOVIC	operat. of. brigade	Srbin	24 g.
5	TOMO ŠTRUKELJ	informativni oficir	Hrvat	33 g.
6	MILAN ZIMONJA	intendant of. brigade	Srbin	31 g.
7	DESANKA TARBUK	ref. sanit. brigade	Srbin	
8	DRAGAN LONČAR	Ref. agitprop grupe brigade	Srbin	
9	NIKOLA PEKIC	oficir za vezu brigade	Srbin	22 g.
10	PETAR KRECA	oficir pri štabu brigade	Srbin	34 g.
11	STANKO GABRIC	*	Srbin	36 g.

1. B A T				
12	MILIC PAJIC	komandant bataljona	Srbin	30 g.
13	MANE PAVLOVIC	komesar bataljona	Srbin	22 g.
14	ANTON VIDOVIC	zamj. k-sara brigade	Hrvat	25 g.
15	MILE LOVRIC	zamjenik komandanta	Srbin	29 g.
16	MILICA ROKNIC	ref. saniteta bataljona	Srbin.	18 g.
17	BURO GLEDIC	intendant bataljona	Srbin	
18	SIMO KLICKOVIC	k-dir 1. čete	Srbin.	
19		komesar 1. čete		

⁺ Arhiv VII JNA, kut. 831, Reg. br. 1—7/3.

njem od sredine oktobra 1942. godine

zanimanje	socijalno poreklo roditelja	član KPJ	od kada je u par-tizanima	P r i m e d b a
student	trgovačka	29. 7. 1941.	29. 7. 1941.	
učitelj	službenici	9. 3. 1942.		
student	zemljorad-nici		25. jula 1941.	Umro od tifusa u proleće 1943.
učitelj	zemljorad-nici	jeste		
polic, agent	zemljorad-nici	jeste	1941.	
lugar	zemljorad-nici	jeste	1941.	
	zemljorad-nici	jeste	1941.	Od 10. 2. 1943. ref. san. bila je Milica Roknić
radnik	zemljorad-nici	jeste	1941.	
podoficir	zemljorad-nici	28. 12. 1941.	20. 9. 1941.	
podoficir	zemljorad-nici	jeste	1941.	Umro posle rata
zemljorad.	zemljorad-nici	jeste	27. 7. 1941.	

A L J O N				
žandar	zemljorad-nici	jeste	avgusta 1941.	Umro 1945. godine u Beogradu
službenik	zemljorad-nici	jula 1941.	jula 1941.	Pog. nov. 1944. kod Cazi-na kao nač. štab. 1. br.
službenik	radnici	1941.	1941.	
zemljorad.	zemljorad-nici	decembra 1941.	jula 1941.	Umro posle rata od posledica ranjav.
đak	službenici	jeste	1941.	—
	zemljorad-nici	jeste	jula 1941.	Pog. kao nač. štaba 2. brig, februara 1945.
				Nema podataka

Red. broj	Ime i prezime	kakvu dužnost vršii	nacio-nalnost	sta-rost
20	JURIC MILE	zamenik komesara	Srbin	
21	DAKIC	zamenik komandira	Srbin	
22		komandir 2. čete		
23	MILAN CIMESA	komesar 2. čete	Srbin	22 g.
24	LAZO DAKIC	delegat	Srbin	23 g.
25	ĐURO ZEC	delegat	Srbin	25 g.
26	ILIJA SIKMAN	vodnik	Srbin	25 g.
27	MILIC VULETIC .	vodnik	Šrbin	22 g.
23	DRAGAN IVOSEVIC	desetar	. Srbin	28 g.
29	DUŠAN TRBOJEVIC	desetar	Srbin	26 g.
30	DRAGAN TATALOVIC	desetar	Srbin	26 g.
31	LAZO BANDA	desetar	Srbin	23 g.
32	JOVO RELIC	komandir 3. čete	Srbin	42 g.
33	RADOVAN GRBIC	komesar 3. čete	Srbin	22 g.
34	VASO DAKIC	zamj. komandira	Srbin	22 g.
35	MILE KVOCKA	vodnik	Srbin	26 g.
36	RADE MUDRIC	vodnik	Srbin	23 g.
37	BRANKO PARAVINA	vodnik	Srbin	24 g.
38	BOGDAN VRANIC	delegat	Srbin	20 g.
38	BRANKO DUBAJIC	delegat	Srbin	26 g.

zanimanje	socijalno poreklo roditelja	član KPJ	od kada je u par-tizanima	P r i m e d b a
				Poginuo u ratu
				Nama podataka
				Nama podataka
radnik	zemljorad-nici	2 mj.	10 mj.	Poginuo
radnik	zemljorad-nici	3 mj.	13 mj.	
radnik	zemljorad-nici	nije član	6 mj.	
zemljorad.	zemljorad-nici	nije član	13 mj.	
zemljorad.	zemljorad-nici	4 mj.	13 mj.	
zemljorad.	zemljorad-nici	5 mj.	6 mj.	
zemljorad.	zemljorad-nici	nije član	10 mj.	
zemljorad.	zemljorad-nici	nije član	8 mj.	
zemljorad.	zemljorad-nici	nije član	6 mj.	
zemljorad.	zemljorad-nici	6 mj.	12 mj.	
student	zemljorad-nici	11 mj.	12 mj.	
stolar	zemljorad-nici	6 mj.	9,5 mj.	
zemljorad.	zemljorad-nici	4. mj.	9,5 mj.	
zemljorad.	zemljorad-nici	nije član	11 mj.	
"zemljorad.	zemljorad-nici	iiiije član	12 mj.	
zemljorad.	zemljorad-nici	nije član	12 mj.	
zemljorad.	zemljorad-nici	nije član	11 mj.	

Red. broj	I me 1 prezime	kakvu dužnost vrši	nacio-nalnost	sta-rost
40	NIKOLA SAMOVOJSKA	desetar	Hrvat	28 g.
41	DMITAR CAKŠIRAN	desetar	Srbin	31 g.
42	MIRKO VORKAPIC	desetar	Srbin	30 g.
43	PAVAO MIŠCEVIC	desetar	Srbin	28 g.
2. B A T				
44	PERO RKMAN	komandant 2. bataljona	Srbin	29 g.
45	BRANKO BEKIC	komesar 2. bataljona	Srbin	21 g.
46	RADE IVKOVIC	zamjenik komandanta	Srbin	23 g.
47	MILE CIMEŠA	zamjenik komesara	Srbin	30 g.
48	IVOJO VUCELIC	informativni oficir	Srbin	30 g.
49	MILE JAKSIC	intendant	Srbin	31 g.
50		referent saniteta		
51	DUŠAN TEPSIC	komandir 1. čete	Srbin	20 g.
52	DRAGAN VUJNOVIC	komesar 2. čete	Srbin	30 g.
53	MISCEVIC SIMO	vodnik	Srbin	22 g.
54	BOZO BULIC	vodnik	Srbin	30 g.
55	PAVAO MACUT	vodnik	Srbin	27 g.
56	SIMO KATIC	vodnik	Srbin	24 g.
57	,MILE SOKOLOVIĆ	delegat	Srbin -	26 g.
58	IVAN KLECIC	delegat	Hrvat	34 g. >

zanimanje	socijalno poreklo roditelja	član KPJ	od kada je u par-tizanima	P r i m e d b a
radnik	zemljorad-nici	nije član	3,5 mj.	
zemljorad.	zemljorad-nici	nije član	12 mj.	
zemljorad.	zemljorad-nici	nije član	9,5 mj.	
zemljorad.	zemljorad-nici	nije član	3,5 mj.	
A L J O N				
namještenik	zemljorad-nici	jeste	1941.	Pog. kao k-dant 2. bat. decembra 1942. godine
đak	zemljorad-nici	jeste	januar 1942.	Pog. kao komesar 15. brigade januara 1943.
podoficir	zemljorad-nici	jeste	1941.	Pog. kao k-dant karlo-vačkog PO 29. 1. 1944.
zemljorad.	zemljorad-nici	jeste	1941.	
radnik	zemljorad-nici	jeste	1941.	
radnik	zemljorad-nici	nije	1941.	Pre njega Stanko Cvi-janović. Pog. 29. 9.1942.
Nepoznat				
zemljorad.	zemljorad-nici	jeste	1941.	
namještenik	zemljorad-nici	jeste	1941.	
podoficir	zemljorad-nici	nije	1941.	
zemljorad.	zemljorad-nici	jeste	1941.	
zemljorad.	zemljorad-nici	jeste	1942.	
zemljorad.	zemljorad-nici	jeste	1942.	
zanatlija	zemljorad-nici	jeste	1942.	
zanatlija	radnici	nije	1942.	

Red. broj	Ime i prezime	kakvu dužnost vrši	nacionalnost	starost
59	DUŠAN BJELOS	desetar	Srbin	27 g.
60	IVAN KRIZMAN	desetar	Hrvat	23 g.
61	VELJKO BULAT	desetar	Srbin	19 g.
62	TEODOR LACKOVIĆ	desetar	Srbin	38 g.
63	STEVO MALOBABIC	komandir 2. čete	Srbin	23 g.
64	DRAGAN BALCIN	komesar 2. čete	Srbin	22 g.
65	BURO DRAGOJEVIC	" vodnik	Srbin	27 g.
66	MILAN BULAT	vodnik	Srbin	24 g.
67	DUŠAN MRAOVIC	vodnik	Srbin	27 g.
68	NIKOLA LALIC	vodnik	Srbin	31 g.
69	BURO BOGDANOVIC	delegat	Srbin	23 g.
70	STANKO TRKULJA	delegat	Srbin	22 g.
71	MILAN RADOJCEVTC	delegat	Srbin	21 g.
72	MILOŠ KRIVOKUCA	desetar	Srbin	26 g.
73	MILAN MLAĐAN	' desetar	Srbin	28 g.
74	STEVO BUČAN	desetar	Srbin	30 g.
75	BURO MILJUSEVIC	desetar	Srbin	29 g.
76	MILE PEURACA	komandir 3. čete	Srbin ¹	29 g.
77	RADE MOMCILOVIC	komesar 3. čete	Srbin	27 g.
78	MILOŠ SAMARDŽIJA	vodnik	Srbin	23 g.

zanimanje	socijalno poreklo roditelja	član KPJ	od kada je u partizanima	Frimeciba
zemljorad.	zemljorad-nici	kandidat	1942.	
zanatlija	radnici	kandidat	1942.	
zanatlija	zemljorad-nici	nije	1941.	
zemjorad.	zemljorad-nici	nije	1941.	
zemljorad.	zemljorad-nici	jeste	1941.	
radnik	zemljorad-nici	jeste	1941.	
zemljorad.	zemljorad-nici	nije	1941.	
zemljorad.	zemljorad-nici	jeste	1941.	
zemljorad.	zemljorad-nici	jeste	1941.	
podoficir	zemljorad-nici	nije	1942.	
zemljorad.	zemljorad-nici	nije	1941.	
zemljorad.	zemljorad-nici	jeste	1941.	
radnik	zemljorad-nici	n,lje	1942.	
zemljorad.	zemljorad-nici	kandidat	1941.	
zemljorad.	zemljorad-nici	nije	1942.	
zemljorad.	zemljorad-nici	nije	1941.	
zemljorad.	zemljorad-nici	nije	1941.	
zemljorad.	zemljorad-nici	nije	1941.	
zemljorad.	zemljorad-nici	jeste	1941.	Umro posle rata
zemljorad.	zemljorad-nici	jeste	1941.	

Red. broj	I me 1 p r e z i m e	kakvu dužnost vrši	nacio- nalnost	sta- rost
79	PETAR BRKIC	vodnik	Srbin	31 g.
80	BOZO PAVLOVIC	vodnik	Srbin	24 g.
81	MILE VUKMANOVIC	delegat	Srbin	31 g.
82	LJUBAN PAVLOVIC	delegat	Srbin	24 g.
83	MILIC PETROVIČ	desetar	Srbin	23 g.
84	PAVAO ZUTIC	desetar	Srbin	26 g.
85	VASO KOMADINA	desetar	Srbin	30 g.
86	ĐURO BANDA	desetar	Srbin	25 g.

3. B A T

87	JOVO TOMASEVIC	komandant 3. bataljona	Srbin	29 g.
88	JOVO MRAOVIC	komesar 3. bataljona	Srbin	26 g.
89	RADE ZRINJANIN	zamjenik komesara	Srbin	22 g.
90	MILE POSTIC	operat. oficir bataljona	Srbin	26 g.
91	NIKOLA MIHAILOVIC	komandir 1. čete	Srbin	36 g.
92	RADE RELIC	komesar 1. čete	Srbin	28 g.
93	MILE ZDJELAR	zamjenik komesara	Srbin	26 g.
94	MILE PAVLOVIC	vodnik	Srbin	23 g.
35	SIMO VISNJIC	vodnik	Srbin	23 g.
96	GOJKO NOVKOVIC	vodnik	Srbin	22 g.
97	ĐURO REBIC	delegat	Srbin	20 g.

zanimanje	socijalno poreklo roditelja	član KPJ	od kada je u par- tizanima	P r i m e d b a
zemlJORad.	zemlJORad- nIci	jeste	1941.	
zemlJORad.	zemlJORad- nIci	jeste	1941.	Umro 1968. godine
zanatlija	zemlJORad- nIci	nije	1942.	
zanatlija	zemlJORad- nIci	jeste	1941.	
zanatlija	zemlJORad- nIci	jeste	1941.	
zemlJORad.	zemlJORad- nIci	nije	1942.	
zemlJORad.	zemlJORad- nIci	nije	1942.	
zemlJORad.	zemlJORad- nIci	nije	1942.	

AL JON

zemlJORad.	zemlJORad- nIci	jeste	22. 6. 1941.	Poginuo 1943. god. u 4. nep. ofanzivi
radnik	zemlJORad- nIci	jeste	16. 6. 1941.	
radnik	zemlJORad- nIci	jeste	17. 8. 1941.	
podoficir	zemlJORad- nIci	nije	28. 7. 1941.	Pog. kao komandant prat. bat. 8. div. 1943.
žandar, narednik	zemlJORad* nIci	jeste	28. 7. 1941.	
obrtnik	zemlJORad- nIci	jeste	8. 7. 1941.	
zemlJORad.	zemlJORad- nIci	jeste	1. 7. 1941.	
zemlJORad.	zemlJORad' nIci	nije	1. 1. 1942.	
zemlJORad.	zemlJORad- nIci	nije	1. 2. 1942.	
radnik	zemlJORad- nIci	jeste	1. mart 1942.	
radnik	zemlJORad- nIci	jeste	16. 6. 1942.	

Red. broj	Ime i prezime	kakvu dužnost vrši	nacionalnost	starost
98	PERO GRUBJEŠIĆ	desetar	Srbin	30 g.
99	PURAN BAKIĆ	desetar	Srbin	30 g.
100	MILIĆ BOGDANOVIĆ	desetar	Srbin	30 g.
101	STEVO SUPICA	desetar	Srbin	31 g.
102	SPASOJE MILOSEVIĆ	komandir	Srbin	34 g.
103	NIKOLA LONČAR	komesar 2. čete	Srbin	26 g.
104	MILAN POSTIĆ	vodnik	Srbin	25 g.
105	BRANKO RIBAR	vodnik	Srbin	23 g.
106	BOGDAN LATAS	delegat	Srbin	22 g.
107	MILAN ILIĆ	delegat	Srbin	19 g.
108	MARKO SUDAR	desetar	Srbin	29 g.
109	MILAN DUDUKOVIĆ	desetar	Srbin	20 g.
110	DMITAR SUMONJA	desetar	Srbin	23 g.
111	©URO EROR	desetar	Srbin	21 g.
112	DANE MEDAKOVIĆ	desetar	Srbin	18 g.
113	RADE MALOBABIĆ	komandir 3. čete	Srbin	27 g.
114	JURE ZUPČIĆ	komesar čete	Hrvat	32 g.
115	RADE BUČAN	vodnik	Srbin	30 g.
116	DUŠAN DEJANOVIĆ	vodnik	Srbin	23 g.
117	MILAN EROR	delegat	Srbin	30 g.

zanimanje	socijalno poreklo roditelja	član KPJ	od kada je u partizanima	P r i m e d b a
zemljorad.	zemljorad-nici	nije	1. 10. 1941.	
zemljorad.	zemljorad-nici	jeste	1. 2. 1942.	
zemljorad.	zemljorad-nici	nije	2. 7. 1942.	
zemljorad.	zemljorad-nici	jeste	15. 8. 1942.	
zemljorad.	zemljorad-nici	jeste	2. 8. 1941.	Pog. u jesen 1943. kod Tržića
student	zemljorad-nici	Jeste	18. 2. 1942.	Teški invalid
zemljorad.	zemljorad-nici	nije	10. 8. 1941.	
zemljorad.	zemljorad-nici	jeste	17. 2. 1942.	
zemljorad.	zemljorad-nici	jeste	18. 8. 1941.	
zemljorad.	zemljorad-nici	jeste	17. 2. 1942.	Poginuo 6. 2. 1945. u rejonu Plaškog
zemljorad.	zemljorad-nici	nije	2. 7. 1941.	
zemljorad.	zemljorad-nici	nije	10. 10. 1941.	
zemljorad.	zemljorad-nici	nije	15. 8. 1941.	
zemljorad.	zemljorad-nici	jeste	20. 7. 1941.	
zemljorad.	zemljorad-nici	nije	17. 8. 1941.	
zemljorad.	zemljorad-nici	jeste	10. U. 1941.	
radnik	zemljorad-nici	jeste	10. 12. 1941.	
zemljorad.	zemljorad-nici	jeste	15. 10. 1941.	
zemljorad.	zemljorad-nici	jeste	10. 10. 1941.	
zemljorad.	zemljorad-nici	jeste	1. 10. 1941.	

•i.

Red. broj	Ime i prezime	kakvu dužnost vrši	nacionalnost	starost
118	MANE TRBOJEVIC	desetar	Srbin	29 g.
119	NIKOLA POŽAR	desetar	Srbin	24 g.
120	MILE RIBAR	desetar	Srbin	27 g.
121	JOVO ĐURIC	desetar	Srbin	31 g.
MITRALJESKA				
122	MILOŠ BAKIC	komandir čete	Srbin	27 g.
123	STEVO DOKMANOVIC	komesar čete	Srbin	17 g.
124	PETAR PAVIC	vodnik	Srbin	20 g.
125	LJUBAN GVOZDIC	vodnik	Srbin	26 g.
126	MILIC DEJANOVIĆ	vodnik	Srbin	32 g.
127	GJOJKO RADUJKOVIC	delegat	Srbin	38 g.
128	DUŠAN LALIC	voda odjeljenja	Srbin	23 g.
129	MIHAJLO KLJAJIC	voda odjeljenja	Srbin	29 g.
130	RADE RADMILOVIC	voda odjeljenja	Srbin	28 g.
131	ILIJA KOSANOVIC	voda odjeljenja	Srbin	28 g.
132	NIKOLA TRKULJA	voda odjeljenja	Srbin	27 g.
133	BRANKO MADŽAR	voda odjeljenja	Srbin	23 g.
VOD ZA VEZ				
134	VASO VUKDRAGOVIC	vodnik	Srbin	23 g.
135	MIHAILO BUNCIC	vodnik	Srbin	29 g.

zanimanje	socijalno porekld roditelja	član KPJ	od kada je u partizanima	P r i m e d b a
zemljorad.	zemljorad-nici	nije	7. 5. 1942.	
zemljorad.	zemljorad-nici	nije	10. 3. 1942.	
zemljorad.	zemljorad-nici	nije	17. 2. 1942.	
zemljorad.	zemljorad-nici	nije	10. 6. 1942.	
CETA BRIGADE				
zemljorad.	zemljorad-nici	nije	15. 11. 1941.	
đak	službenici	jeste	10. 10. 1941.	
đak	zemljorad-nici	jeste	4. 6. 1941.	
trgovac	zemljorad-nici	nije	30. 1. 1492.	Poginuo na Žumberku jula 1944.
zemljorad.	zemljorad-nici	jeste	5. 9. 1941.	
zemljorad.	zemljorad-nici	jeste	26. 8. 1941.	
podoficir	zemljorad-nici	nije	15. 2. 1942.	
zemljorad.	zemljorad-nici	nije	15. 11. 1941.	
zemljorad.	zemljorad-nici	nije	10. 10. 1941.	
financ.	zemljorad-nici	nije	11. 2. 1942.	
zemljorad.	zemljorad-nici	nije	12. 2. 1942.	
zemljorad.	zemljorad-nici	nije	28. 9. 1942.	
U BRIGADE				
radnik	zemljorad-nici	jeste	20. 9. 1941.	
zemljorad.	zemljorad-nici	jeste	2.9. 1941.	

Red. broj	Ime i prezime	kakvu dužnost' vrši	nacio- nalnost	sta- rost
136	BURO GABRIC	delegat	Srbin	29 g.
137	SVETOZAR ORESCANIN	desetar	Srbin	22 g.
138	MILE KARAMARKOVIC	desetar	Srbin	18 g.
133	MILOVAN VUCKOVIC	desetar	Srbin	25 g.

zanimanje	socijalna poreklo i roditelja	gla n K P J -	od kada je u par- tizanima	P r i m e d b a
zemljorad.	z e m l j o r a d -	j e s t e	2.9. 1941.	
trgovac	z e m l j o r a d -	j e s t e	1. 1. 1942.	
zemljorad.	z e m l j o r a d -	j e s t e	1. 1. 1942.	
zemljorad.	z e m l j o r a d -	k a n d i d a t	26. 4. 1942.	

N A P O M E N A :

Od 140 starešina, koliko je u brigadi bilo, 25 su radnici, 9 službenici, 7 studenti 1 daci, 9 bivših podoficira, žandarmi i policajci 1 89 zemljoradnici. Po nacionalnom sastavu 6 su bili Hrvati, a 134 Srbi. pripadnika KPJ bilo je 84, a 4 su bila kandidati za člana Partije.

Između 17 i 20 godina starosti bilo je 12, Između 21 i 28 godina 88, a mladih od 30 godina 100 starješina, ili 71,4% od ukupnog brojnog stanja. Svega 40 starješina bilo je starijih od 30 godina.

Osim navedenog, oko 100 starješina stupilo je u borbu u 1941, što znači, da ih je oko 70% imalo u prosjeku godinu dana borbenog staža.

Prilog broj 2

SPISAK¹

Komandnog kadra štaba 5. brigade i štabova bata¹jona sa stanjem početkom marta 1943. godine

1. Tarabić Joco, komandant
Rođen 7. 1. 1916. u Tržiču, opština Primišlje, srez Slunj, podoficir — narednik pilot, Srbin. U partizanima od avgusta 1941. Član KPJ od maja 1942. U jugoslav. vojsci završio podoficirsku školu, a u partizanima niži vojnopartizanski kurs.
2. Krajačić Đuro, politkomesar
Rođen 2. 5. 1913. u selu Šlivenjaku, opština Veljun, srez Slunj, trgovački pomoćnik, Srbin. U partizanima od 21. 8. 1941. Član KPJ od 1. 9. 1941. U jugoslavenskoj vojsci redov.
3. Mikišinić Simo, zamjenik komandanta brigade
Rođen 18. 12. 1918. u selu Gornjim Dubravama, opština i srez Ogulin, učitelj, Srbin. U partizanima od januara 1942. U jugoslavenskoj vojsci svršio školu rezervnih oficira — podnarednik — đak. U partizanima svršio viši vojni kurs.

KOMANDNI KADAR 1. BATALJONA BRIGADE:

1. Livrić Mile v. d. komandanta
Rođen 4. aprila 1913. u s. Cvijanović Brdo, opština Veljun, srez Slunj, seljak, Srbin. U partizanima od 1. 8. 1941. Član KPJ od 1. 10. 1941. U jugoslavenskoj vojsci redov. U partizanima završio viši vojni kurs.
2. Pavlović Mane, politkomesar
Rođen 7. 4. 1922. u s. Kirinu, opština Bović, srez Vrginmost, opštinski službenik, Srbin. U partizanima od 1. 9. 1941. Član KPJ od 1. 2. 1942. U jugoslavenskoj vojsci redov. U partizanima završio niži partijski kurs.
3. Majstorović Maca, zamenik politkomesara
Rođena 21. 12. 1914 u Karlovcu, privatni namještenik, Hrvat. U partizanima od 8. 10. 1941. Član KPJ od 1. 3. 1941.

¹ Arhiv VII JNA, kut. 826 A, Reg. br. 1-2/9.

4. Ivošević Dragan v. d. zamjenika komandanta bataljona
Rođen 24. 2. 1914. u Starom Selu, opština Topusko, srez Vrginmost, podoficir, Srbin. U partizanima od 21. 3. 1942. U jugoslavenskoj vojsci podnarednik.

KOMANDNI KADAR 2. BATALJONA

1. Žutić Mirko, komandant
Rođen 22. 11. 1920. u Vorkapić Selu, opština Topusko, srez Vrginmost, podoficir, Srbin. U partizanima od 8. 2. 1942. Član KPJ od 20. 10. 1942. U jugoslavenskoj vojsci završio trupnu školu — podnarednik. U partizanima završio niži i srednji vojni kurs.
2. Momčilović Rade, v. d. politkomesara
Rođen 29. 12. 1912. u s. Brebornica, opština Krnjak, srez Vojnić, banovski putar, Srbin. U partizanima od 1. 10. 1941. Član KPJ od 15. 7. 1942. u jugoslavenskoj vojsci rezervni podnarednik. U partizanima završio niži komesarski kurs.
3. Kličković Simo, zamjenik komandanta
Rođen 15. 12. 1919. u s. Štipanu, opština Ostrožin, srez Vrginmost, seljak, Srbin. U partizanima od 1. 10. 1941. Član KPJ od 20. 12. 1941. U jugoslavenskoj vojsci kaplar. U partizanima završio niži i srednji vojni kurs.
4. Zrinjanin Rade, v. d. zamjenika političkog komesara
Rođen 1920. trgovački pomoćnik, Srbin. U partizanima od 17. 8. 1941. Član KPJ od 1941.

KOMANDNI KADAR 3. BATALJONA

1. Gabrić Stanko, komandant bataljona
Rođen 6. maja 1906. u s. Slavskom Polju, Vrginmost, Srbin, seljak, u partizanima od 1. 8. 1941. Član KPJ od 10. 9. 1941. U jugoslavenskoj vojsci rezervni podnarednik.
2. Grgić Radovan, v. d. politkomesara
Rođen 19. 9. 1920. u s. Sadilovcu, opština Drežnič-Grad, srez Slunj, student. Srbin. U partizanima od 5. 9. 1941. Član KPJ od 15. 11. 1941.
3. Korać Ljubomir, zamjenik komandanta
Srbin, u partizanima od 1941. Član KPJ od 1. 10. 1941. U jugoslavenskoj vojsci završio trupnu podoficirsku školu.
4. Mirić Rade, zamjenik komesara
Srbin, u partizanima od 1941. Član KPJ.

KOMANDNI KADAR 4. BATALJONA

1. Pajić Dragan, komandant bataljona
Rođen 21. 7. 1920. u s. Gornji Vojnić, opština i srez Vojnić, đak, Srbin. U partizanima od septembra 1941. Član KPJ od novembra 1941. U partizanima završio niži i viši vojni kurs.

2. Dokmanović Stevan, politkomesar bataljona
Rođen 25. 5. 1925. u s. Vera, opština Plaški, srez Ogulin, đak,
Srbin. U partizanima od oktobra 1941. Član KPJ od jula 1942.
U partizanima završio niži vojni i niži komesarski kurs.
3. Mišćević Simo, zamjenik komandanta
Rođen 20. 9. 1917. u s. Josipdolu, opština i srez Ogulin, podoficir
biv. jug. vojske, Srbin. U partizanima od februara 1942. Član
KPJ od oktobra 1942.
4. Sokolović Mile, zamjenik politkomesara
Nema podataka

PRE

GLEDE

Prilog broj 3

Brojnog stanja i naoružanja jedinica 5.

Naziv jedinice	Brojno stanje boraca i starešina	mitraljeza			puško-mitraljeza			Pušaka		
		jugoslovenskih	italijanskih	laki mitraljezi	jugoslovenskih	italijanskih	nemačkih	7,9 mm	6,5 mm	ostalo
Štab brigade	13									
1. bataljon	200				4	3	1	132	28	1
2. bataljon	192				8			137	17	7
3. bataljon	185			1	3	2	1	135	20	2
mitraljeska četa	68	2	4					29	2	13
vod za vezu	41							15	8	1
Ukupno:	699	2	4	1	15	5	2	443	75	23

Politički komesar:
Miloš Šumonja s. r.

Prilog broj 3

D

brigade na dan 26. septembra 1942. godine

Pištolja			M u n i c j a								Primedba
			puške i puškomitraljezi					bombe			
jugoslovenskih	italijanskih	razni	7,9 mm	6,5 mm	8 mm	jugoslovenskih	italijanskih	defanzivnih	ofanzivnih	eksploziv u kg	
4		3								12	
4		6	4394	1221				21	21		
8	1	4	7794	670	184			38	23		
5		8	7000	1810	90			11	15		
		2	1140	498	90	1250	1528	4	3		
			330	358	27			6	1		
21	1	23	20658	4557	391	1250	1528	80	53	12	

NAPOMENA: Ovaj pregled se čuva u arhivi Vojnoistorijskog instituta JNA Regist. broj 16, fasc. 2, kutija broj 831

Komandant:

Bogdan Oreščanin s. r.

P R E

nacionalnog i socijalnog sastava 2. udarne brigade

S o c i j a l n i s a s t a v

Brojno stanje Brigade		radnika		seljaka		Inte- lek- tualaca		obrotnika i sltn. trgovaca		namje- štenika sred- njo Skolaca		vojnih lica		flianaca policaj, žandara	
starješina	boraca	starješina	XO	starješina	PO	starješina	boraca	starješina	boraca	starješina	boraca	starješina	boraca	starješina	boraca
427	1.166	15	19	396	1.127	1	1	8	9	2	9	1	—	4	1
	1.593		34		1.523		2		17		11		1		5

G L E D

Prilog broj 4

8. udarne divizije sa stanjem od februara 1945.

N a c i o n a l n i s a s t a v										Primedba
Srba		Hrvata		Musli- mana		Itali- jana		Jevrcja		
starješina	boraca	starješina	boraca	starješina	boraca	starješina	boraca	starješina	boraca	
406	905	17	243	1	2	2	12	1	4	
1.311		260		3		14		5		

NAPOMENA: Ovaj dokumenat nalazi se u Zborniku, tom 5, knj. 38, dok. br. 44, str. 350 i 351.

SADRŽAJ

	Strana
G l a v a 1.	
FORMIRANJE BRIGADE I NJENE PRVE BORBE — (septembar 1942 — mart 1943) —	
Razvoj oružane borbe na Kordunu do septembra 1942.	5
Formiranje 5. NOP brigade Hrvatske	15
Prve akcije brigade	20
Napad brigade na Sunju	23
Borbe kod Donje Pastuši	28
Oslobođenje Skakavca	31
Na obezbjeđenju napada na Lasinju	36
Napad na Saborski	41
Oslobođenje Ličke Jesenice	47
NEPRIJATELJSKA OPERACIJA „VAJS — 1”	
Prvi sukobi brigade sa njemačkom 7. SS divizijom „Princ Eugen”	50
Zasjeda 3. bataljona kod Dunjaka	55
Veliki uspjeh brigade na Drenovači	58
Napad 1. bataljona na Italijansku kolonu kod Ostrvice	65
BORBE BRIGADE U GACKOJ DOLINI	
Dejstvo brigade na pruži Vrhovine — Gospić	70
Napad brigade na Kompolje	75
Oslobođenje Otočca	78
G l a v a 2.	
BORBE NA KORDUNU I CAZINSKOJ KRAJINI — (maj 1943 — maj 1944) —	
Obezbjeđenje slobodne teritorije Korduna	83
Oslobođenje Cetingrada	87
Napad brigade na Veliku Kladušu	93
Borbe oko Begova Brda, Zravnice i Ruševica	99
Čišćenje Kapele od četničkih ostataka	102

KAPITULACIJA FAŠISTIČKE ITALIJE

Poraz četnika kod Musulinskog Potoka	104
Rušenje mosta u Trošmariji	111
Oslobođenje Generalskog Stola	115
Borbe brigade oko Ogulina, Modruša i Tounja	116
Neprijateljska operacija „Panter”	125
Borbe brigade sa muslimanskom milicijom Huske Miljkovića	134

BORBE BRIGADE U ZIMU I PROLJEĆE 1944. GODINE

Ponovne borbe na komunikaciji Karlovac — Ogulin	139
Zasjeda na putu Donje Dubrave — Tounj	146
Odbrambene borbe brigade oko Kamenice, Košara i Tobolića	149
Likvidacija legionarske čete kod Keić mosta	157
Oslobođenje Vukmanića	159
Napad 2. brigade na Cazin	162
Borbe brigade na Kordunu u vrijeme drvarske operacije	167

Glava 3.

BORBE U POKUPLJU, ZUMBERKU, BANIJI I LICI

POKRET U POKUPLJE I NA ŽUMBERAK

Oslobođenje Buševca	174
Šestodnevne borbe oko Krašića na Žumberku	179
Borbe brigade u sjeverozapadnom dijelu Žumberka	182
Povratak brigade na Kordun	187

DEJSTVA BRIGADE NA TERITORIJI LIKE, KORDUNA, CAZINSKE KRAJINE I BANIJE

Borbe oko Vaganca i Plitvičkih jezera	193
Obezbjedenje napada na Cazin	200
Oslobođenje željezničke stanice Šaš	203
Napad brigade na željezničku stanicu Živaja	205
Borbe 2. brigade za oslobođenje Cazina	208
Upad 1. bataljona u selo Vjetrenicu	213
Uspjele akcije 2. bataljona u Plaškom	215
Zasjeda 5. bataljona kod Tounja	218
Neuspjeli napad na četnike u Ličkoj Jesenici	219
Tri uzastopna napada brigade kod Prijeboja	222

Glava 4.

ZAVRŠNE BORBE ZA OSLOBOĐENJE ZEMLJE

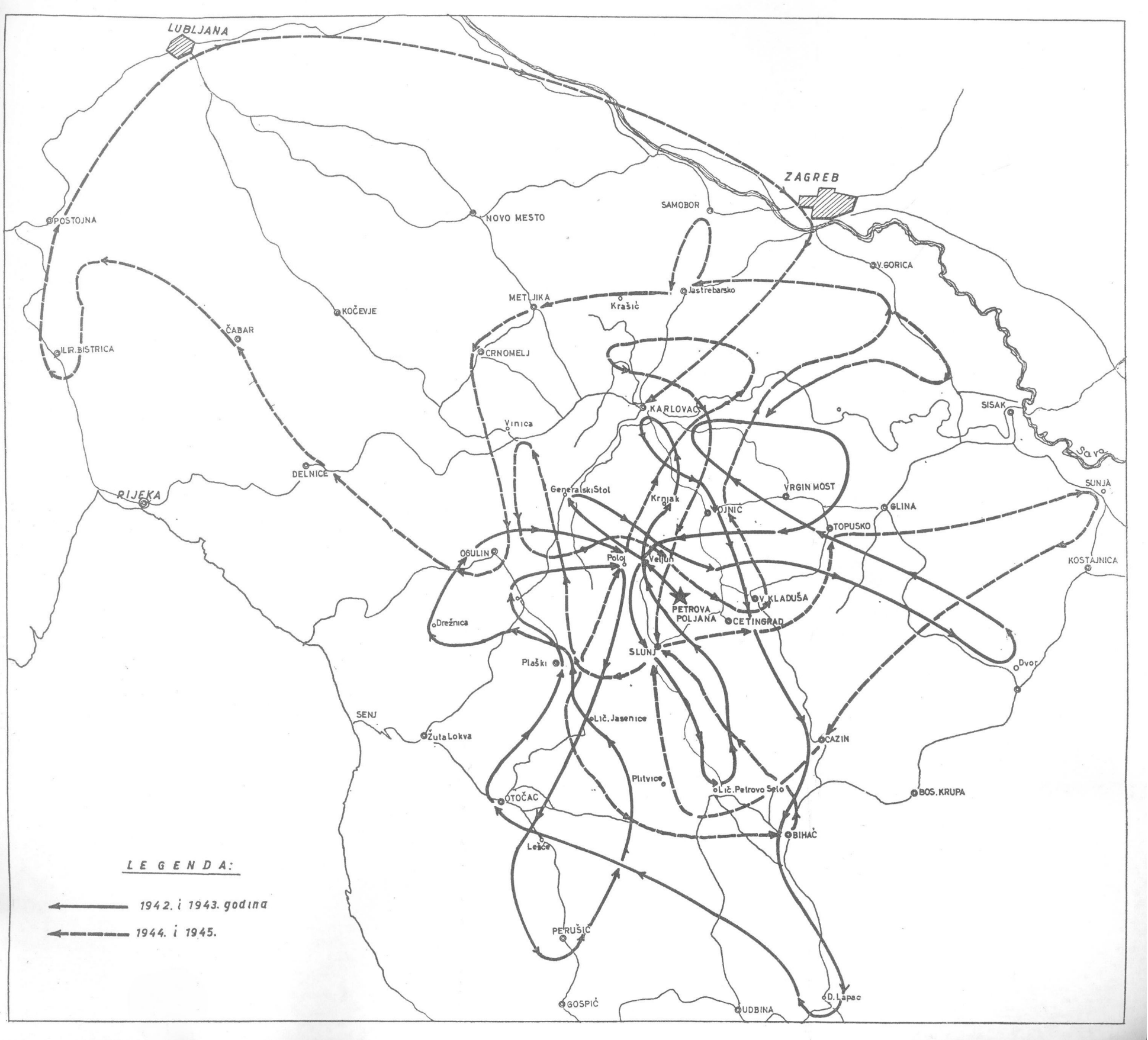
DEJSTVA BRIGADE OD JANUARA 1945. DO MAJA 1945. GODINE

Oslobođenje Vaganca	225
Likvidacija neprijateljske predstraže kod Baljevca	233
Borbe brigade u februaru 1945.	236
Uspješna akcija bombaša 2. bataljona kod Vaganca	240
Oslobođenje Bihaća	242

POKRET I BORBE U ISTRI

Usiljeni marš za Ilirsku Bistricu	249
Kapitulacija 97. njemačkog korpusa kod Ilirske Bistrice	252
Prilozi	261

BORBENI PUT 5. KORDUNASKE UDARNE BRIGADE U TOKU NOR-a

IGNJATIJE PERIC
PETA KORDUNASKA BRIGADA

Jezički redaktor
Vera Prelević
*

Tehnički urednik
Andro Strugar
*

Korektor
Jelena Čolić
*

Omot
Miroslav Vajić

Štampanje završeno avgusta 1972.